

Lagrådsremiss

Modernare adoptionsregler

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 7 december 2017

Morgan Johansson

Tobias Eriksson
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Regeringen föreslår en modernisering av regelverket om adoption. Syftet är att stärka barnrättsperspektivet och skapa bättre förutsättningar för ett effektivt förfarande som uppfyller högt ställda krav på rättssäkerhet.

Vid adoption av ett barn ska barnets bästa vara avgörande. Barnets rätt till information och barnets rätt att komma till tals i adoptionsprocessen lyfts fram och tydliggörs. Det införs en skyldighet för den som adopterar ett barn att berätta för barnet att han eller hon är adopterad.

Adoptionsreglerna ska vara flexibla och möjliggöra en prövning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. I lagrådsremissen föreslår regeringen därför att vissa generella begränsningar av möjligheten att adoptera tas bort. Bland annat föreslås att sambor ska kunna adoptera under samma förutsättningar som gifta par. Ingen övre åldersgräns föreslås. Vid bedömningen av om en adoption är lämplig ska sökandens ålder endast vara en av flera omständigheter att beakta.

För att förbättra underlaget i adoptionsärenden föreslår regeringen tydligare bestämmelser om domstolens handläggning och en effektivare ordning för att genomföra adoptionsutredningar.

Regeringen föreslår även utökade möjligheter till automatiskt erkännande av adoptionsbeslut från andra länder. Även i övrigt föreslås modernare regler om adoption i internationella situationer.

Den nya lagen och lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2018.

Innehållsförteckning

1	Beslut	5
2	Lagtext	6
2.1	Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	6
2.2	Förslag till lag om adoption i internationella situationer	11
2.3	Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken.....	13
2.4	Förslag till lag om ändring i föräldraledighetslagen (1995:584)	15
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.....	16
2.6	Förslag till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap	17
2.7	Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	18
2.8	Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)	21
2.9	Förslag till lag om ändring i lagen (2016:1013) om personnamn	23
3	Ärendet och dess beredning	24
4	Kort om adoption i Sverige	24
5	En modernisering av adoptionsreglerna	26
6	Sambor ges rätt att adoptera.....	28
7	Ett stärkt barnrättsperspektiv	35
7.1	En lämplighetsbedömning där barnets bästa är avgörande	35
7.2	Barnets delaktighet.....	41
7.3	Barnets samtycke.....	44
7.4	En upplysningsskyldighet för adoptivföräldrarna	47
8	Föräldrarnas samtycke	49
8.1	Adoption bygger på frivillighet.....	49
8.2	Vårdnadshavarens vetorätt	50
8.3	Undantag från kravet på samtycke	54
8.4	Rätten till information och andra krav kring samtycket.....	58
9	Vuxenadoption.....	61
10	Bättre utredning inför domstolens prövning	64
10.1	Adoptionsutredningens funktion	64
10.2	Samma ordning som för vårdnadsutredningar.....	65
10.3	Genomförandet av adoptionsutredningen.....	68

11	Domstolsprövningen	73
11.1	Behörig domstol och sökande.....	73
11.2	Handläggningen av adoptionsärenden.....	74
11.3	Tydliga regler om vilka som ska få yttra sig	77
11.4	Yttrande från Migrationsverket	82
12	Omoderna bestämmelser.....	83
12.1	25-årsgränsen tas bort.....	83
12.2	Adoption av eget barn och omadoption.....	85
12.3	Ersättning i samband med adoption.....	88
13	Internationell adoption	89
13.1	Regelverket kring internationell adoption	89
13.2	Medgivandeprövningen	90
13.2.1	Sökandens lämplighet.....	90
13.2.2	Stärkt skydd vid adoption av ett känt barn	96
13.2.3	Ett medgivande ska gälla i tre år.....	100
13.2.4	Inget undantag för vårdnadshavare.....	102
13.3	Ingen allmän begränsning av möjligheten till enskild adoption.....	102
14	Internationell adoption av barn med hemvist i Sverige.....	107
15	Frågor om internationell privat- och processrätt	109
15.1	En översikt av regelverket	109
15.2	Reglerna bör utgå från hemvistprincipen	110
15.3	Svensk domstols internationella behörighet	112
15.4	Tillämplig lag	114
15.5	Erkännande av utländska adoptionsbeslut	116
15.6	Möjligheten att vägra erkännande	122
15.7	Rättsverkningarna av erkända adoptionsbeslut.....	124
16	Behov av ändringar i annan lagstiftning.....	128
17	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	129
18	Konsekvenser	131
19	Författningskommentar.....	134
19.1	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	134
19.2	Förslaget till lag om adoption i internationella situationer	158
19.3	Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken	165
19.4	Förslaget till lag om ändring i föräldraledighetslagen (1995:584).....	166
19.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.....	167
19.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap	167
19.7	Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	168

19.8	Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)	172
19.9	Förslaget till lag om ändring i lagen (2016:1013) om personnamn	173
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet (SOU 2009:61)	175
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag	181
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	203

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om adoption i internationella situationer,
3. lag om ändring i socialförsäkringsbalken,
4. lag om ändring i föräldraledighetslagen (1995:584),
5. lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner,
6. lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap,
7. lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453),
8. lag om ändring i utlänningslagen (2005:716),
9. lag om ändring i lagen (2016:1013) om personnamn.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹
dels att 4 kap. ska upphöra att gälla,
dels att 2 kap. 7 § och 7 kap. 7 § ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas ett nytt kapitel, 4 kap., av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

7 §²

Socialnämnden får lägga ner en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få de upplysningar som behövs för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 9 § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att en fortsatt utredning eller en rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämnden ska lägga ner en påbörjad faderskapsutredning om faderskapet inte ska fastställas enligt 1 kap. 3 §.

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad faderskapsutredning får överklagas till länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

4 kap. Om adoption

Prövning av adoption

1 § Adoption beslutas av allmän domstol.

Adoption av ett barn

2 § Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor som rör adoption av ett barn.

¹ Balken omtryckt 1995:974.

² Senaste lydelse 2016:17.

3 § Ett barn får adopteras om det är lämpligt. Vid bedömningen ska särskilt beaktas

- barnets behov av adoption, och
- sökandens lämplighet att adoptera.

4 § Barnet ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör adoptionen.

Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

I 8 § finns bestämmelser om krav på barnets samtycke.

Adoption av en vuxen

5 § Den som har fyllt 18 år får adopteras om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som adoptionen avser och det i övrigt är lämpligt. Vid bedömningen ska det särskilt beaktas om

- sökanden har uppfostrat den som adoptionen avser, eller
- adoptionen i annat fall avser att bekräfta en relation som motsvarar den mellan barn och förälder.

Sökanden

6 § Den som har fyllt 18 år får adoptera.

Makar och sambor får endast adoptera gemensamt, om inte något annat anges i 7 §.

Andra än makar och sambor får inte adoptera gemensamt.

7 § En make eller sambo får med sin makes eller sambos samtycke adoptera hans eller hennes barn. I fråga om samtycket tillämpas 9 § andra stycket.

En make eller sambo får i annat fall än som anges i första stycket adoptera ensam endast om den andra maken eller sambon vistas på okänd ort eller är varaktigt förhindrad att adoptera till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande.

Samtycke

8 § Den som har fyllt 12 år får inte adopteras utan eget samtycke. Det behövs inte något samtycke om han eller hon är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande.

9 § Ett barn får inte adopteras utan samtycke från den förälder som är vårdnadshavare.

Det behövs inte något samtycke om

1. föräldern är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
2. föräldern vistas på okänd ort, eller
3. det finns synnerliga skäl.

Första och andra styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare och annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

10 § Den som ska lämna samtycke till adoption ska få relevant information innan samtycket lämnas.

Ett samtycke från den som har fött barnet ska lämnas sedan den föräldern har återhämtat sig tillräckligt efter barnets födelse.

Förbud mot ersättning

11 § En ansökan om adoption får inte bifallas, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll.

Ett avtal om ersättning eller underhåll som avses i första stycket är utan verkan.

Adoptionsärenden

12 § En ansökan om adoption får göras av den eller dem som vill adoptera.

13 § En ansökan om adoption görs till tingsrätten i den ort där den som sökanden vill adoptera har sin hemvist. Om den som sökanden vill adoptera inte har sin hemvist i Sverige, görs ansökan till tingsrätten i den ort där sökanden eller någon av sökandena har sin hemvist.

Om det inte finns någon behörig domstol enligt första stycket, görs ansökan till Stockholms tingsrätt.

14 § Om ansökan avser adoption av ett barn, ska domstolen uppdra åt socialnämnden att utse någon att genomföra en adoptionsutredning. Uppdraget ska lämnas till den kommun där barnet har sin hemvist. Om barnet inte har sin hemvist i Sverige ska uppdraget lämnas till socialnämnden i den kommun där någon av sökandena har sin hemvist.

Om det inte finns någon behörig socialnämnd enligt första stycket ska uppdraget lämnas till socialnämnden i Stockholms kommun.

Domstolen ska bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Om det behövs, får domstolen förlänga denna tid. Domstolen ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt. Domstolen får ange riktlinjer för adoptionsutredningen.

15 § Den som genomför en adoptionsutredning ska utreda om förutsättningarna för adoption är uppfyllda. Utredaren ska alltid försöka klarlägga barnets och föräldrarnas inställning.

Utredaren ska redovisa det som har framkommit för domstolen och lämna ett förslag till beslut.

16 § En socialnämnd som har tillgång till uppgifter som kan vara av betydelse för en adoptionsutredning är, trots sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), skyldig att lämna sådana uppgifter på begäran av den socialnämnd som har fått ett uppdrag enligt 14 §. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden har utsett att genomföra utredningen.

17 § Om den som sökanden vill adoptera inte är svensk medborgare och inte heller har permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt

i Sverige, ska domstolen inhämta ett yttrande från Migrationsverket, om det inte är obehövligt.

18 § Domstolen ska ge den som är förälder till den som sökanden vill adoptera tillfälle att yttra sig inom en viss tid. Domstolen ska samtidigt upplysa om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något yttrande till domstolen.

Första stycket gäller inte om

1. det är uppenbart obehövligt att föräldern får tillfälle att yttra sig,
2. föräldern är varaktigt förhindrad att yttra sig till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
3. föräldern vistas på okänd ort, eller
4. det finns synnerliga skäl.

Första och andra styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare och annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

19 § Domstolen ska ge den som sökanden vill adoptera tillfälle att yttra sig inom en viss tid, om han eller hon har fyllt 18 år. Domstolen ska samtidigt upplysa om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något yttrande till domstolen.

Första stycket gäller inte om det är uppenbart obehövligt att den som sökanden vill adoptera får tillfälle att yttra sig.

20 § Vid domstolens handläggning av ärenden om adoption tillämpas i övrigt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Rättsverkningarna av en adoption

21 § Den som har adopterats ska anses som adoptivföräldrarnas barn och inte som barn till sina tidigare föräldrar. Om en make eller sambo har adopterat den andra makens eller sambons barn, ska den som har adopterats dock anses som makarnas eller sambornas gemensamma barn. Det som i lag eller annan författning föreskrivs om barn och förälder ska tillämpas på adoptivbarn och adoptivförälder.

Första stycket gäller inte i den utsträckning något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur.

22 § Om makar eller sambor gemensamt adopterar ett barn, står barnet under vårdnad av båda makarna eller samborna från den tidpunkt då adoptionsbeslutet får laga kraft. Detsamma gäller om en make eller sambo adopterar den andra makens eller sambons barn. Om en person i annat fall ensam adopterar ett barn, står barnet under vårdnad av adoptivföräldern från den tidpunkt då adoptionsbeslutet får laga kraft.

Adoptivföräldrarnas upplysningsskyldighet

23 § Den eller de som har adopterat ett barn ska så snart det är lämpligt upplysa barnet om att han eller hon är adopterad. Om någon har adopterat sin makes eller sambos barn, gäller skyldigheten även maken eller sambon.

7 kap.

7 §³

Underhållsbidrag betalas i förskott för kalendermånad.

Avtal om att underhållsbidrag för framtiden *skall* betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader är giltigt endast om avtalet är skriftligt och bevittnat av två personer. Är barnet under *arton* år *skall* avtalet dessutom vara godkänt av socialnämnden i kommun där barnet eller dess vårdnadshavare är varaktigt bosatt eller, om ingen av dem är varaktigt bosatt i *riket*, av socialnämnden i *Stockholm*.

Avtal om att underhållsbidrag för framtiden *ska* betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader är giltigt endast om avtalet är skriftligt och bevittnat av två personer. Är barnet under *18* år *ska* avtalet dessutom vara godkänt av socialnämnden i *den* kommun där barnet eller dess vårdnadshavare är varaktigt bosatt eller, om ingen av dem är varaktigt bosatt i *Sverige*, av socialnämnden i *Stockholms kommun*.

Rätten får bestämma annat betalningssätt än som anges i första stycket, om det finns särskilda skäl.

Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp *skall* betalas till socialnämnden om barnet är under *arton* år. *I fråga om sådan betalning tillämpas 4 kap. 6 § andra stycket tredje meningen.*

Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp *ska* betalas till socialnämnden om barnet är under *18* år. *För det belopp som har betalats in ska nämnden se till att en livränta åt barnet som är anpassad efter underhållsskyldigheten köps in hos en försäkringsgivare, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.*

Betalning i strid mot denna paragraf medför inte befrielse från skyldigheten att betala underhållsbidrag på föreskrivet sätt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

³ Senaste lydelse 1983:397.

2.2 Förslag till lag om adoption i internationella situationer

Häri genom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

- 1 §** Denna lag gäller frågor om adoption i internationella situationer.
Lagen gäller inte i den utsträckning något annat följer av annan lag.

Svensk domstols internationella behörighet

- 2 §** En ansökan om adoption får tas upp av svensk domstol, om
1. den som sökanden vill adoptera har sin hemvist i Sverige,
 2. sökanden eller någon av sökandena har sin hemvist i Sverige, eller
 3. det finns särskilda skäl till att saken prövas i Sverige.

Tillämplig lag

- 3 §** En ansökan om adoption prövas enligt svensk lag.

Erkännande av utländska beslut

4 § Ett beslut om adoption som har meddelats av en domstol eller någon annan myndighet i en annan stat gäller i Sverige när det har fått laga kraft, om beslutet har meddelats eller annars gäller i

1. den stat där adoptivbarnet hade sin hemvist när adoptionsförfarandet inleddes, eller

2. den stat där adoptivföräldern eller någon av adoptivföräldrarna hade sin hemvist när beslutet meddelades.

I 5 och 6 §§ finns bestämmelser om ytterligare förutsättningar i vissa fall för att beslutet ska gälla.

5 § Om lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling var tillämplig på adoptionen, gäller ett beslut enligt 4 § endast om adoptionen har genomförts i enlighet med 4 § den lagen.

Om det finns synnerliga skäl, får den myndighet som regeringen bestämmer godkänna att beslutet ska gälla i Sverige trots att förutsättningarna för erkännande i första stycket inte är uppfyllda.

6 § Om adoptivbarnet hade sin hemvist i Sverige när adoptionsförfarandet inleddes, gäller ett beslut enligt 4 § endast om den myndighet som avses i 5 § andra stycket godkänner att beslutet ska gälla.

7 § Även om förutsättningarna i 4 § 1 eller 2 inte är uppfyllda, får den myndighet som avses i 5 § andra stycket godkänna att ett beslut om adoption som har meddelats av en domstol eller någon annan myndighet i en annan stat och som har fått laga kraft ska gälla i Sverige om det fanns skälig anledning till att saken prövades i den andra staten.

8 § Ett utländskt beslut om adoption gäller inte i Sverige, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att erkänna beslutet.

9 § Ett beslut som rör godkännande av ett utländskt adoptionsbeslut som fattats av den myndighet som avses i 5 § andra stycket får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Rättsverkningarna av ett utländskt beslut som gäller i Sverige

10 § Ett utländskt beslut om adoption som gäller i Sverige har de rättsverkningar som anges i 4 kap. 21 och 22 §§ föräldrabalken.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.
 2. Genom lagen upphävs lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption.
 3. Den upphävda lagen gäller fortfarande för utländska adoptionsbeslut som har meddelats före ikraftträdandet.

2.3 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 15 §, 11 kap. 7 §, 12 kap. 8 § och 21 kap. 4 och 5 §§ socialförsäkringsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

15 §

Med blivande adoptivförälder avses i denna balk den som efter socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran *i sitt hem* i syfte att adoptera barnet.

Med blivande adoptivförälder avses i denna balk den som efter socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran i syfte att adoptera barnet.

11 kap.

7 §

Vid tillämpning av bestämmelserna om föräldrapenningsförmåner likställs med adoption att någon efter socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran *i sitt hem* i syfte att adoptera barnet.

Vid tillämpning av bestämmelserna om föräldrapenningsförmåner likställs med adoption att någon efter socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran i syfte att adoptera barnet.

Vid tillämpning av bestämmelserna om föräldrapenningsförmåner likställs den tidpunkt när den som adopterat ett barn har fått barnet i sin vård med tidpunkten för ett barns födelse, dock inte vid beräkning av barnets ålder.

12 kap.

8 §¹

Bestämmelserna om föräldrapenning gäller i tillämpliga delar också vid adoption av barn, med följande undantag:

1. Vid adoption av andra makens barn *eller av eget barn* lämnas föräldrapenning inte utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum.

1. Vid adoption av *den* andra makens *eller sambons* barn lämnas föräldrapenning inte utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum.

2. Föräldrapenning i samband med föräldrautbildning enligt 6 § till den som avser att adoptera ett barn lämnas inte före den dag då föräldern har fått barnet i sin vård.

¹ Senaste lydelse 2013:999.

21 kap.

4 §

Adoptionsbidrag lämnas endast till den eller de föräldrar som har *fått tillstånd att adoptera* av svensk domstol.

Med svensk domstols *tillstånd* likställs

1. *beslut av regeringen, eller av den myndighet som regeringen har bestämt, om att ett utomlands meddelat beslut om adoption ska gälla här i landet, och*

2. ett utomlands meddelat beslut om adoption som gäller *här i landet* enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

Adoptionsbidrag lämnas endast till den eller de föräldrar som har *adopterat enligt beslut* av svensk domstol.

Med svensk domstols *beslut* likställs

1. ett utomlands meddelat beslut om adoption som gäller *i Sverige* enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, *och*

2. ett utomlands meddelat beslut om adoption som gäller *i Sverige* enligt lagen (2018:000) om adoption i internationella situationer.

5 §

Adoptionsbidrag lämnas endast för barn som inte hade fyllt tio år när föräldrarna fick *det* i sin vård.

Bidrag lämnas inte för adoption av *eget eller makes* barn.

Adoptionsbidrag lämnas endast för barn som inte hade fyllt tio år när föräldrarna fick *barnet* i sin vård.

Bidrag lämnas inte för adoption av *en makes eller sambos* barn.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

2.4 Förslag till lag om ändring i föräldraledighetslagen (1995:584)

Härigenom föreskrivs att 5 § föräldraledighetslagen (1995:584) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

En förälder har rätt att vara helt ledig för vård av barn till dess barnet är 18 månader. En arbetstagare som har adopterat ett barn eller tagit emot ett barn i avsikt att adoptera det har rätt att vara helt ledig i 18 månader från den tidpunkt då arbetstagaren fick barnet i sin vård. Arbetstagarens rätt till sådan ledighet upphör dock när barnet har fyllt *åtta* år eller vid den senare tidpunkt då barnet har avslutat det första skolåret. Vid adoption av arbetstagarens makes barn *eller av eget barn* har arbetstagaren inte rätt till ledighet utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade skett.

En förälder har därutöver rätt att vara helt ledig medan föräldern får hel föräldrapenning enligt 12 kap. socialförsäkringsbalken.

En förälder har rätt att vara helt ledig för vård av barn till dess barnet är 18 månader. En arbetstagare som har adopterat ett barn eller tagit emot ett barn i avsikt att adoptera det har rätt att vara helt ledig i 18 månader från den tidpunkt då arbetstagaren fick barnet i sin vård. Arbetstagarens rätt till sådan ledighet upphör dock när barnet har fyllt 8 år eller vid den senare tidpunkt då barnet har avslutat det första skolåret. Vid adoption av arbetstagarens makes *eller sambos* barn har arbetstagaren inte rätt till ledighet utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade skett.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

¹ Senaste lydelse 2014:948.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

När en adoption som enligt konventionen erkänns i Sverige har beviljats i ursprungsstaten utan att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess ursprungliga familj har upphört, får adoptionen omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 8 § föräldrabalken. Omvandling får ske endast om de samtycken som avses i artikel 27.1 b i konventionen och i 4 kap. 5 § föräldrabalken har lämnats.

Allmän domstol beslutar om sådan omvandling på ansökan av *adoptanten* eller *adoptanterna*.

När en adoption som enligt konventionen erkänns i Sverige har beviljats i ursprungsstaten utan att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess ursprungliga familj har upphört, får adoptionen omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 21 och 22 §§ föräldrabalken. Omvandling får ske endast om de samtycken som avses i artikel 27.1 b i konventionen och i 4 kap. 8 § föräldrabalken har lämnats.

Allmän domstol beslutar om sådan omvandling på ansökan av *adoptivföräldern* eller *adoptivföräldrarna*.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

2.6 Förslag till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §¹

Ett barn som inte har fyllt tolv år och som adopteras av en svensk medborgare blir vid adoptionen svensk medborgare, om

1. barnet adopteras i Sverige, Danmark, Finland, Island eller Norge, eller

2. barnet adopteras genom ett utländskt beslut som *godkänts eller annars* gäller i Sverige enligt lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption eller som gäller enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

2. barnet adopteras genom ett utländskt beslut som gäller i Sverige enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner eller lagen (2018:000) om adoption i internationella situationer.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

¹ Paragrafen fick sin nuvarande beteckning genom 2014:481.

2.7 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453) dels att 6 kap. 12 och 13 §§ och 10 kap. 5 § ska ha följande lydelse, dels att det ska införas en ny paragraf, 6 kap. 12 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

12 §¹

Ett barn med hemvist utomlands får inte utan socialnämndens medgivande tas emot i syfte att adopteras av någon som inte är barnets förälder eller har vårdnaden om barnet. Medgivande skall inhämtas innan barnet lämnar det land där det har sitt hemvist.

Medgivande får lämnas endast om den sökande är lämpad att adoptera. Vid den bedömningen skall särskild hänsyn tas till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandens ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Sökanden skall vidare ha deltagit i av kommunen anvisad föräldrautbildning inför adoption.

Ett barn med hemvist utomlands får inte utan socialnämndens medgivande tas emot av någon i syfte att adopteras. Medgivandet ska ha lämnats innan barnet lämnar det land där barnet har sin hemvist.

Ett medgivande får lämnas om sökanden är lämpad att adoptera. Om barnet är känt, ska sökandens lämplighet prövas i förhållande till det enskilda barnet och adoptionen ska även i övrigt kunna antas vara till barnets bästa.

Socialnämnden ska göra en samlad bedömning av sökandens lämplighet. Vid bedömningen ska särskilt beaktas

- sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd,

- sökandens personliga egenskaper och sociala nätverk,

- sökandens ålder och hälsotillstånd, och

- stabiliteten i relationen, om medgivande söks av makar eller sambor.

¹ Senaste lydelse 2004:770.

Om sökanden har adopterat barn från utlandet tidigare får medgivande lämnas även om han eller hon inte har deltagit i föräldrautbildning.

Medgivandet upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i hemmet inom två år från det medgivandet lämnades.

Innan ett medgivande lämnas ska sökanden ha deltagit i en av kommunen anvisad föräldrautbildning inför adoption. Om sökanden har adopterat barn från utlandet tidigare, får medgivande lämnas även om han eller hon inte har deltagit i föräldrautbildning.

12 a §

Ett medgivande enligt 12 § upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i sökandens vård inom tre år från det att medgivandet lämnades.

13 §

Den eller de som vill adoptera är skyldiga att anmäla till socialnämnden om deras omständigheter ändras mer väsentligt under den tid medgivandet gäller. *Medgivandet skall återkallas, om förutsättningarna för det inte längre finns. Medgivandet kan återkallas även när barnet har tagits emot av den eller de som vill adoptera, om en fortsatt vistelse hos dem inte vore förenlig med barnets bästa.*

Den eller de som vill adoptera är skyldiga att anmäla till socialnämnden om deras omständigheter ändras mer väsentligt under den tid medgivandet gäller. *Om ett barn inte har föreslagits för adoption inom två år från det att medgivandet lämnades, ska socialnämnden, om det inte är obehövt, kontrollera om omständigheterna har ändrats.*

Medgivandet ska återkallas, om förutsättningarna för det inte längre finns. Medgivandet kan återkallas även när barnet har tagits emot av den eller dem som vill adoptera, om en fortsatt vistelse hos dem inte vore förenlig med barnets bästa.

10 kap.

5 §²

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

- 1 kap. 4 och 9 §§ föräldrabalken,
- 2 kap. 1, 4–6, 8–9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga *ned* en påbörjad utredning,
- 3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,
- 2 kap. 1, 4–6 och 8–9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja *en* utredning eller att lägga *ner* en påbörjad utredning,
- 4 kap. 14 § föräldrabalken,
- 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket föräldrabalken,
- 6 kap. 13 a § föräldrabalken, dock endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden,
- 6 kap. 15 c § tredje stycket föräldrabalken,
- 6 kap. 19 § föräldrabalken när det gäller beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge,
- 7 kap. 7 § föräldrabalken när det gäller godkännande av avtal om att underhållsbidrag ska betalas för längre perioder än tre månader,
- 11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte omfatta befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 5 kap. 2 § denna lag eller att fullgöra nämndens uppgifter enligt 16 kap. 18 § eller 18 kap. 19 § socialförsäkringsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

² Senaste lydelse 2012:132.

2.8 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 3 § utlänningslagen (2005:716) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

3 §¹

Uppehållstillstånd ska, om inte annat följer av 17–17 b §§, ges till

1. en utlänning som är make eller sambo till någon som är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige,

2. ett utländskt barn som är ogift och

a) har en förälder som är bosatt i eller har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige, eller

b) har en förälder som är gift eller sambo med någon som är bosatt i eller har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige,

3. ett utländskt barn som är ogift och som har adopterats eller som avses bli adopterat av någon som vid tidpunkten för adoptionsbeslutet var och fortfarande är bosatt i eller har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige, om barnet inte omfattas av 2 och om adoptionsbeslutet

– har meddelats eller avses komma att meddelas av svensk domstol,

– gäller i Sverige enligt lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption, eller

– gäller i Sverige enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, och

– gäller i Sverige enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, eller

– gäller i Sverige enligt lagen (2018:000) om adoption i internationella situationer,

4. en utlänning som är förälder till ett ogift utländskt barn som är flykting eller annan skyddsbehövande, om barnet vid ankomsten till Sverige var skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, eller om barnet lämnats ensamt efter ankomsten, och

5. en utlänning som är förälder till ett ogift utländskt barn som är flykting eller annan skyddsbehövande, eller en annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, om utlänningsbeslutet om hans eller hennes asylansökan fattas i samband med beslutet om barnets asylansökan.

¹ Senaste lydelse 2016:753.

När en ansökan om uppehållstillstånd grundas på ett beslut om adoption som har meddelats av svensk domstol, ska den anknytning som har uppkommit genom beslutet godtas i ärendet om uppehållstillstånd.

Upphållstillstånd enligt denna paragraf ska gälla minst ett år. Upphållstillstånd som beviljas ett ogift barn enligt första stycket 2 b ska gälla för samma tid som föräldrarnas uppehållstillstånd. Om ett nytt tidsbegränsat uppehållstillstånd beviljas en utlänning som med stöd av första stycket 1, 2, 4 eller 5 har beviljats ett tidsbegränsat uppehållstillstånd på grund av anknytning till en skyddsbehövande, ska det nya tillståndet gälla i minst två år, om inte tvingande hänsyn till den nationella säkerheten eller den allmänna ordningen kräver en kortare giltighetstid.

Under perioden 20 juli 2016–19 juli 2019 gäller de begränsningar i första och tredje styckena som framgår av 6 § första stycket samt 7 och 8 §§ lagen (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

2.9 Förslag till lag om ändring i lagen (2016:1013) om personnamn

Härigenom föreskrivs att 6 och 27 §§ lagen (2016:1013) om personnamn ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Efter ett beslut om adoption ska adoptivbarnet ges ett nytt efternamn. Detta gäller dock inte om en make adopterar den andra makens barn eller om en domstol har beslutat enligt 8 §.

Efter ett beslut om adoption ska adoptivbarnet ges ett nytt efternamn. Detta gäller dock inte om en make *eller sambo* adopterar den andra makens *eller sambons* barn eller om en domstol har beslutat enligt 8 §.

När makar adopterar gemensamt får adoptivbarnets efternamn vara

När makar *eller sambor* adopterar gemensamt får adoptivbarnets efternamn vara

1. ett efternamn som adoptivföräldrarna eller någon av dem bär,
2. ett efternamn som någon av adoptivföräldrarna har burit,
3. ett dubbelt efternamn enligt 20 § andra stycket som är bildat av efternamn som adoptivföräldrarna bär,
4. ett efternamn som är bildat av något av adoptivföräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna -son eller -dotter, eller som är bildat på jämförligt sätt, eller
5. ett efternamn som något av adoptivföräldrarnas gemensamma barn bär.

Ett efternamn enligt andra stycket 2 får inte vara ett namn som har förvärvats genom äktenskap, utom i det fall en adoptivförälder som avlidit bar namnet vid sin död.

När ett adoptivbarn adopteras av en person ensam gäller andra stycket 1, 2 och 4 och tredje stycket den föräldern.

27 §

En person får förvärva eller ändra förnamn genom

1. tillägg av ett eller flera namn,
2. byte av ett eller flera namn,
3. strykning av ett eller flera namn, dock inte alla,
3. strykning av ett eller flera namn, dock inte alla, *eller*
4. ändring av ordningsföljden mellan två eller flera namn.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

3 Ärendet och dess beredning

I november 2007 gavs en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av reglerna om adoption i 4 kap. föräldrabalken och lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption och vidare utreda vissa frågor som särskilt gäller internationell adoption. 2008 års adoptionsutredning överlämnade i juli 2009 betänkandet *Modernare adoptionsregler* (SOU 2009:61). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1* och betänkandets lagförslag finns i *bilaga 2*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Ju2009/05669/L2). Våren 2017 bjöd Justitiedepartementet in de auktoriserade adoptionsorganisationerna till ett möte. I samband med detta har de gett in yttranden som finns tillgängliga i lagstiftningsärendet.

4 Kort om adoption i Sverige

Adoptionsinstitutet

En adoption innebär att det skapas ett familjerättsligt förhållande mellan adoptivföräldern, även kallad adoptanten (den som adopterar), och adoptivbarnet (den som adopteras). Genom adoptionen betraktas adoptivbarnet i rättsligt hänseende som adoptivföräldrarnas barn och inte som barn till sina tidigare föräldrar. En adoption kan avse både ett barn och en vuxen person. Vid adoption av ett barn övergår vårdnaden om barnet och skyldigheten att försörja barnet genom adoptionen till adoptivföräldern. Den som är gift (eller registrerad partner) får adoptera gemensamt med sin make. Den ena maken får också adoptera den andra makens barn. Efter en sådan s.k. styvbarnsadoption anses barnet som makarnas gemensamma. Sambor får varken adoptera gemensamt eller styvbarnsadoptera den andres barn. En person som inte är gift eller registrerad partner får adoptera ensam.

Historik

I början av 1900-talet fanns det behov av att rättsligt reglera på vilket sätt och med vilken verkan någon skulle få uppta någon annans barn som sitt eget. Detta resulterade i lagen (1917:378) om adoption (lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken, avd. II den 15 september 1913, återgivet i NJA II 1917). En adoption enligt 1917 års lag skapade ett rättsförhållande mellan adoptivföräldern och adoptivbarnet samtidigt som adoptivbarnet hade kvar en familjerättslig relation till sin ursprungliga familj (s.k. svag adoption), vilket bl.a. innebar att de tidigare föräldrarna hade ett visst underhållsansvar för barnet och att barnet var underhållsskyldigt mot både adoptivföräldrarna och de tidigare föräldrarna. Adoptivbarnets rätt att ärva adoptivföräldern var också begränsad. De som kunde adoptera var gifta par och ensamstående.

År 1950 överfördes adoptionslagens regler i stort sett oförändrade till föräldrabalken (prop. 1949:93). Sedan 1959 medför en adoption att alla familjerättsliga rättigheter och skyldigheter mellan barnet och dess tidigare släkt upphör genom adoptionen samtidigt som barnet i förhållande till adoptivföräldern och dennes släkt får i princip samma ställning som andra barn (s.k. stark adoption, prop. 1958 B 23). År 1971 gjordes reglerna om stark adoption tillämpliga på kvarvarande svaga adoptioner (prop. 1970:186). Samtidigt avskaffades möjligheten att häva en adoption och det infördes en möjlighet att adoptera adoptivbarn (s.k. omadoption).

Genom ändringar 1981 betonades det personliga förhållandet mellan adoptivföräldern och barnet som en förutsättning för adoption (prop. 1980/81:112). Under 1990-talet genomfördes ytterligare lagändringar, bl.a. infördes 1995 en bestämmelse om att hänsyn ska tas till barnets egen vilja vid beslut om adoption av ett barn (prop. 1994/95:224). År 2003 gavs registrerade partner samma möjligheter att adoptera som gifta par (prop. 2001/02:123). Bortsett från vid tillämpningen av de nordiska gemensamma reglerna om adoption (se nedan) jämföras registrerade partner som inte har låtit omvandla sitt partnerskap till ett äktenskap med gifta par när det gäller adoption (3 kap. 1 och 4 §§ i den upphävda lagen [1994:1117] om registrerat partnerskap och 2 § lagen [2009:260] om upphävande av lagen [1994:1117] om registrerat partnerskap). När makar nämns i fortsättningen avses därför även registrerade partner om inget annat särskilt anges.

Under andra hälften av 1900-talet blev det vanligt med internationella adoptioner, dvs. att personer i Sverige adopterar barn från andra länder. Den som vill genomföra en internationell adoption ska anlita en auktoriserad adoptionssammanslutning. I enstaka fall kan en adoption genomföras utan förmedling av en sådan sammanslutning (s.k. enskild adoption). Under senare år har antalet internationella adoptioner minskat (se avsnitt 13.1).

Sverige har tillträtt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som innehåller grundläggande krav på konventionsstaternas regelverk om adoption. Sverige har även tillträtt den i Haag den 29 maj 1993 antagna konventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (1993 års Haagkonvention). Sverige tillträdde också 1967 års europeiska konvention om adoption av barn (1967 års Europarådskonvention) men frånträdde konventionen 2003 i samband med att registrerade partner tilläts adoptera i Sverige eftersom konventionen inte tillät samkönade par att adoptera gemensamt.

Rättslig reglering och adoption i praktiken

Vid nationell adoption tillämpas de grundläggande bestämmelser om adoption som finns i 4 kap. föräldrabalken. Beslut om tillstånd till adoption fattas av allmän domstol. När det gäller internationella adoptioner tillämpas lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, som innehåller bestämmelser om anlitande av adoptionsorganisationer och tillstånd till enskild adoption, och socialtjänstlagen (2001:453) som innehåller regler om socialnämndens medgivande till adoption. Omständigheterna i det enskilda fallet avgör i vilken stat adoptionsbeslutet fattas

och vilket regelverk som blir tillämpligt. Om adoptionen har anknytning till ett annat nordiskt land gäller förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. Om det rör sig om en internationell adoption av ett barn från en stat som har tillträtt 1993 års Haagkonvention kan adoption antingen beslutas i den staten eller i Sverige. Ett beslut som fattas i ursprungsstaten med tillämpning av konventionen blir automatiskt gällande i Sverige. Om adoptionen i stället prövas i Sverige tillämpas både konventionen och 4 kap. föräldrabalken (lagen [1997:191] med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner). Om ursprungsstaten inte har tillträtt 1993 års Haagkonvention gäller lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. I sådana fall kan beslutet beroende på omständigheterna antingen fattas i Sverige med tillämpning av 4 kap. föräldrabalken eller i ursprungsstaten. I det senare fallet blir det utländska beslutet inte automatiskt gällande i Sverige utan måste godkännas av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd för att gälla här.

5 En modernisering av adoptionsreglerna

Regeringens förslag: Reglerna om adoption ska moderniseras.

Ett nytt 4 kap. föräldrabalken om adoption och en ny lag om adoption i internationella situationer ska införas.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslagen eller invänder inte mot dem.

Skälen för regeringens förslag: När adoptionsreglerna infördes för hundra år sedan föranleddes många adoptioner av den syn på barn utom äktenskapet som då rådde i Sverige. Samhället och synen på barns ställning och rättigheter har förändrats mycket sedan dess. I dag är adoption – framför allt internationell adoption – ofta nära kopplad till ofrivilligt barnlösa par och ensamstående personers längtan efter barn och att det finns barn som av olika anledningar har behov av att få en ny familj. I förhållande till hur dagens samhälle ser ut och de värderingar som är utgångspunkten för den familjerättsliga lagstiftningen i övrigt framstår lagstiftningen om adoption som ålderdomlig, snårig och formell. Regeringen anser därför att det finns skäl att modernisera regelverket.

Det är viktigt att adoptionsreglerna är väl fungerande. Regelverket ska möjliggöra för adoption på ett snabbt och rättssäkert sätt när det finns förutsättningar för det. Detta gagnar inte bara enskilda barn och dem som vill bli föräldrar utan även samhället i stort. Utredningens förslag till en modernisering av adoptionsregelverket är därför ett välkommet steg för att ytterligare förbättra adoptionsprocessen.

Att åstadkomma en mer ändamålsenlig och modern lagstiftning om adoption är förenat med utmaningar. Adoptionsärenden är inte en homogen grupp ärenden. Det rör sig till att börja med om både adoption av barn och adoption av vuxna. En adoption av ett barn kan i sin tur vara

nationell eller internationell. I vissa fall vet sökanden redan när processen inleds vem han eller hon vill adoptera. Så är fallet om det rör sig om adoption av en släkting eller någon annan närstående eller adoption av ett barn som har varit familjehemsplacerat hos sökanden. I andra fall är det, när adoptionsprocessen inleds, inte känt vem sökanden senare kommer att ansöka om att få adoptera. Så är ofta fallet vid internationell adoption.

Regeringens förslag i denna lagrådsremiss syftar till att regelverket ska möjliggöra en rättssäker och effektiv adoptionsprocess som utgår från barnets bästa. Eftersom adoptionsärenden ser så olika ut är det viktigt att bestämmelserna är flexibla. Förutsättningarna för adoption bör så långt möjligt inte bygga på generella uppfattningar, exempelvis om vem som är lämplig som adoptivförälder. Strävan bör i stället vara att en bedömning ska göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Samtidigt måste adoptionsreglerna vara tydliga och förfarandet vara förutsebart för de som berörs. Regelverket ska bygga på en balans mellan intresset av att förfarandet är effektivt och vikten av att barnet och andra som berörs av adoptionen får sina intressen och rättigheter tillgodosedda. En utgångspunkt för regeringens förslag och bedömningar är att bestämmelserna i största möjliga utsträckning ska vara generellt tillämpliga på alla olika typer av adoptioner, exempelvis oavsett om det rör sig om en nationell eller internationell adoption. Detta är viktigt för att säkerställa att det inte ställs olika krav beroende på barnets ursprung. Det är dock lämpligt att skilja ut adoption av vuxna personer från adoption som avser barn eftersom olika hänsyn gör sig gällande i dessa två typer av adoptionsärenden.

De förslag som regeringen lämnar i denna lagrådsremiss har tagits fram efter en allmän översyn av reglerna om adoption i 4 kap. föräldrabalken och av de internationellt privaträttsliga reglerna om adoption. Sedan utredningens betänkande överlämnades har det gått nästan tio år. Detta innebär att regeringen vid framtagandet av förslagen har behövt beakta den utveckling som har skett på adoptionsområdet och att det har funnits anledning att omvärdera vissa slutsatser.

Flera förändringar föreslås i föräldrabalken i syfte att stärka barnets ställning i processen, bl.a. genom att förutsättningarna för adoption av ett barn tydliggörs (avsnitt 7.1) och att barnets rätt till delaktighet förstärks (avsnitt 7.2). Vidare föreslår regeringen bl.a. att kretsen av personer som har möjlighet att adoptera utökas (avsnitt 6), att underlaget för domstolens prövning förbättras (avsnitt 10) och att förutsättningarna för domstolens handläggning av adoptionsärenden förtydligas (avsnitt 11). Regleringen görs också mer överskådlig och lättillämpad. Vissa förändringar föreslås beträffande regleringen kring internationella adoptioner, bl.a. för att adoptioner som inte är till barnets bästa ska avstyras på ett så tidigt stadium som möjligt (avsnitt 13). När det gäller de internationellt privaträttsliga bestämmelserna föreslås bl.a. en anpassning till den s.k. hemvistprincipen och att utländska avgöranden i större utsträckning ska erkännas automatiskt i Sverige (avsnitt 15). I likhet med utredningen beaktar regeringen vid utformningen av förslagen Europarådets reviderade konvention om adoption av barn som antogs den 27 november 2008 (Ju2008/10857/L2). Det ingick inte i utredningens uppdrag att överväga om Sverige ska tillträda konventionen och det finns inte tillräckliga skäl att nu överväga den frågan.

I likhet med utredningen anser regeringen att de ändringar som föreslås i lagrådsremissen motiverar att det nuvarande 4 kap. föräldrabalken upphävs och ersätts av ett nytt kapitel och att 1971 års lag om internationella adoptioner ersätts av en ny lag om adoption i internationella situationer.

Utredningens arbete och därmed också förslagen i denna lagrådsremiss tar framför allt sikte på de grundläggande materiella förutsättningarna för adoption i Sverige. Regeringen är medveten om att regelverket om adoption även omfattar flera andra aspekter och anknyter till andra frågor. I flera av dessa delar har det vidtagits eller övervägs åtgärder. Exempelvis höjdes adoptionsbidraget 2017 från 40 000 kr till 75 000 kr per barn (prop. 2016/17:1 utg. omr. 12 s. 9). När det gäller utformningen av den internationella adoptionsverksamheten har regeringen tidigare konstaterat att det finns anledning att se över nuvarande ordning gällande förmedling, utredning och stöd till föräldrar och barn och att regeringen avser att återkomma i frågan (a. prop. s. 164). Vad gäller den sociala barn- och ungdomsvården har adoptionens roll i samband med bl.a. familjehemsplacering övervägts av 2015 års tvångsvårdsutredning (SOU 2015:71). Övervägandena i det betänkandet omfattas inte av detta lagstiftningsärende. När det gäller stöd till internationellt adopterade att söka sitt ursprung har Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd gett in en skrivelse till Socialdepartementet med förslag på hur stödet skulle kunna stärkas. Skrivelsen bereds i Regeringskansliet. Arbetet med att modernisera och förbättra regelverket och förutsättningarna i övrigt för adoption och adopterade och deras familjer är alltså inte avslutat genom de förslag som presenteras i denna lagrådsremiss.

6 Sambor ges rätt att adoptera

Regeringens förslag: Sambor ska kunna adoptera på samma sätt som gifta par. Det innebär att två sambor ska kunna adoptera gemensamt och att en sambo ska kunna adoptera den andra sambons barn genom styvbarnsadoption.

En person som är gift eller sambo ska kunna adoptera ensam om den andra maken eller sambon befinner sig på okänd ort eller är varaktigt förhindrad att adoptera till följd av psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande. Styvbarnsadoption ska i undantagsfall kunna ske utan samtycke från den andra föräldern.

Andra än makar och sambor ska inte kunna adoptera gemensamt.

Det ska uttryckligen anges att två personer som gemensamt adopterar ett barn också har gemensam vårdnad om barnet. Detsamma ska gälla om någon adopterar sin makes eller sambos barn. Om en person i annat fall ensam adopterar ett barn, ska barnet stå under vårdnad av adoptivföräldern.

Utredningens förslag: Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår inte några undantag från kravet på makes eller sambos samtycke vid styvbarnsadoption. Vidare föreslår utredningen inte någon möjlighet för en sambo att adoptera ensam om

den andra sambon befinner sig på okänd ort. Utredningen föreslår inte heller någon möjlighet för en sambo att adoptera ensam om den andra sambon lider av en psykisk sjukdom utan föreslår i stället att den möjligheten tas bort även för gifta. Utredningens förslag om vårdnad omfattar ingen reglering i det fall en person ensam adopterar ett barn och har även i övrigt en något annorlunda utformning.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, *Rädda Barnen*, *Diskrimineringsombudsmannen*, *Sveriges Kommuner och Landsting*, *Sveriges advokatsamfund* och *Barnens vänner internationell Adoptionsförening*, tillstyrker eller invänder inte mot förslaget att sambor ska kunna adoptera. Några remissinstanser är negativa till förslaget. *Förbundet Adoptionscentrum*, *Organisationen för vuxna adopterade och fosterbarn* och *Forum för Familjevård* avstyrker förslaget. *Adopterade Koreaners Förening* avstyrker förslaget när det gäller internationell adoption. *Lunds universitet* anser att samboendets rättsverkningar bör utredas innan en eventuell lagändring genomförs i denna fråga. Flera remissinstanser, bl.a. *Myndigheten för internationella adoptionsfrågor* (numera Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd), för resonemang om vikten av stabiliteten i sökandenas relation. *Umeå kommun* och *Familjerättssociologernas Riksförening* resonerar kring behovet av att uppställa en tidsgräns för hur länge ett par ska ha bött tillsammans för att få adoptera gemensamt. Umeå kommun anser därutöver att en sambo ska få genomföra en styvbarnsadoption endast om han eller hon har bött tillsammans med barnet en längre tid. *Växjö kommun* är tveksam till förslaget ur ett barnperspektiv och hänvisar till att separation är vanligare bland sambor som har barn än bland gifta som har barn. Några remissinstanser, bl.a. *Göteborgs kommun*, påpekar att förslaget framför allt får betydelse för nationella adoptioner eftersom 1993 års Haagkonvention kräver att sökandena är gifta och många ursprungsländer även utanför konventionens tillämpningsområde accepterar endast gifta sökande. *Bris – Barnets rätt i samhället* bedömer att sambor kan vara bra adoptivföräldrar men noterar att sambors möjligheter att genomföra en internationell adoption är starkt begränsade till följd av 1993 års Haagkonvention.

De flesta remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen*, *Diskrimineringsombudsmannen* och *Rädda Barnen*, tillstyrker eller invänder inte mot förslaget om en reglering av vårdnadsfrågan. *Sveriges Kommuner och Landsting* och *Botkyrka kommun* anser att det finns anledning att se över reglerna om faderskap och moderskap och reglerna om vårdnad för att få till stånd ett enhetligt regelverk.

Flera remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen*, *Rädda Barnen* och *Linköpings universitet*, är positiva till förslaget att ta bort möjligheten att adoptera ensam vid allvarlig psykisk störning medan *Helsingborgs tingsrätt* motsätter sig det förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Sambor ska kunna adoptera på samma sätt som gifta par

Enligt 4 kap. 4 § föräldrabalken får andra än makar inte adoptera gemensamt. Sambor får alltså inte adoptera barn gemensamt. En sambo får inte

heller adoptera den andra sambons barn genom s.k. styvbarnsadoption. I det följande används begreppet styvbarnsadoption liksom begreppen styvbarn och styvförälder för att skilja adoption av en makes eller sambos barn från andra närståendeadoptioner.

Frågan om att låta sambor prövas som adoptivföräldrar har diskuterats tidigare. När Förmynderskapsutredningen övervägde frågan på 1980-talet konstaterades att 1967 års Europarådskonvention inte tillät adoption av två personer som inte är gifta (SOU 1989:100 s. 159 f.). Sverige frånträdde 1967 års Europarådskonvention i samband med att registrerade partner gavs möjlighet att adoptera (se prop. 2001/02:123 s. 32 f.). 2008 års Europarådskonvention ger uttryckligen konventionsstaterna möjlighet att låta konventionens bestämmelser gälla även två personer som lever tillsammans i en stabil relation (artikel 7). 1993 års Haagkonvention omfattar endast ”makar”, med vilket avses två personer av olika kön som är gifta med varandra. Konventionen är därför inte tillämplig på adoptioner som genomförs av samkönade par eller olikkönade par som inte är gifta. Konventionen hindrar inte att konventionsstaterna ger andra personer möjlighet att gemensamt adoptera barn, men sådana adoptioner omfattas inte av konventionen och dess system med samarbete (jfr prop. 2001/02:123 s. 33 angående registrerade partner). Det finns alltså inte längre något internationellt åtagande som hindrar att även sambor ges möjlighet att adoptera. I Danmark och Norge kan sambor adoptera gemensamt och genomföra styvbarnsadoption.

Regeringens uppfattning är att frågor om adoption i största möjliga utsträckning bör bygga på individuella bedömningar utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Generella begränsningar bör uppställas endast om det finns sakliga skäl för det. Att endast makar får adoptera gemensamt är en sådan begränsning av möjligheten att adoptera.

Det är angeläget att den föräldraskapsrättsliga lagstiftningen utvecklas i takt med samhället i övrigt. Lagstiftningen behöver vara utformad så att den kan hantera olika sätt att bilda familj. Oavsett vilken samlevnadsform ett par väljer är det väsentliga för barnet att paret kan erbjuda en stabil och trygg uppväxtmiljö. Det är sedan länge vanligt att människor väljer att leva tillsammans som sambor i stället för att gifta sig. Numera har en majoritet av de barn som föds i Sverige ogifta föräldrar och många barn växer alltså upp med föräldrar som är sambor. Detta är alltså en fullt ut accepterad form av familjebildning. Behandling med assisterad befruktning erbjuds även sambor. Om sambor tillåts att adoptera på samma sätt som gifta par, finns det fler föräldrar som kan erbjuda barn trygghet (jfr prop. 2001/02:123 s. 29 f. angående registrerade partner). Dessa omständigheter talar med styrka för att sambor bör kunna få adoptera på samma sätt som gifta par.

När det gäller styvbarnsadoption och adoption av ett barn som är eller har varit familjehemsplacerat hos den som ansöker om adoption är det naturligt att inte göra någon skillnad mellan makar och sambor. I dessa fall har sökandena redan en relation till barnet och det framstår som obefogat att valet av samlevnadsform i en sådan situation ska avgöra om barnet kan få den trygghet som en adoption innebär. Detsamma gäller vid vuxenadoption.

De invändningar som riktas mot utredningens förslag tar nästan uteslutande sikte på internationell adoption där det inte finns någon relation

till barnet sedan tidigare. Framför allt anförs att separationsfrekvensen skulle vara högre bland sambor än bland gifta par. *Umeå kommun* påpekar vidare att kravet på att betänketid ska löpa innan äktenskapsskillnad kan beslutas kan innebära större trygghet för barn till gifta par.

Separationsfrekvensen i samhället har generellt ökat sedan adoptionsinstitutet infördes för hundra år sedan, även bland gifta par. Detta har många orsaker, inte minst den ökade jämställdheten mellan män och kvinnor. Det är dock vanskligt att dra slutsatser om stabiliteten i förhållandena hos dem som ansöker om adoption utifrån allmän statistik om separationsfrekvensen bland sambor och makar (se även rättsfallet *Emonet m.fl. mot Schweiz*, no. 39051/03, 13 december 2007, p. 81, där Europadomstolen anför att stabilitet i förhållandet som argument för att endast tillåta gemensam adoption för gifta par inte nödvändigtvis är relevant längre). Att dra gränsen mellan gifta par och sambor med hänvisning till risken för separation är vidare ett trubbigt verktyg för att tillgodose barnets behov av en stabil och trygg uppväxtmiljö. Som redovisas ovan föds de flesta barn i Sverige i dag av ogifta föräldrar och det kan inte hävdas att dessa generellt skulle löpa risk för mer instabila uppväxtförhållanden än barn vars föräldrar är gifta. En adoption – särskilt när det gäller internationell adoption – är en relativt omständlig process. I inledningen av förfarandet görs en ingående prövning av sökandens lämplighet som syftar till att endast personer som kan ge barnet en stabil och kärleksfull uppväxt ska få möjlighet att provas som adoptivföräldrar (se avsnitt 13.2). Stabiliteten i relationen är en viktig omständighet att beakta i denna bedömning. Detta bör gälla oavsett samlevnadsform. Barnets bästa värnas enligt regeringens uppfattning bättre genom att det i samtliga fall görs noggranna prövningar av stabiliteten i parets relation än genom en generell begränsning som innebär att en stor grupp blir formellt uteslutna från möjligheten att adoptera. Det finns många sambor som lever i stabila förhållanden och som även i övrigt har lika goda förutsättningar att bedömas som lämpliga som gifta par. I en modern lagstiftning behövs inte ett krav på äktenskap för att tillgodose barnets behov av en stabil och trygg uppväxtmiljö.

Förbundet Adoptionscentrum anför att barn till sambor inte har samma juridiska trygghet som barn till föräldrar som är gifta. Det är riktigt att reglerna om bodelning och arv skiljer sig åt för gifta och sambor. Samtidigt bör dessa skillnader inte överdrivas. Adoptivbarn är som redovisas ovan i svensk rätt fullt ut att anse som barn till sina adoptivföräldrar, vilket bl.a. innefattar en rätt till arv och underhåll. Det finns regler om bodelning efter att ett samboförhållande upphört och särskilda bestämmelser om en sambos möjlighet att överta en bostad som särskilt tar sikte på den situationen att samborna har barn tillsammans (se 8 och 22 §§ sambolagen [2003:376]). För sambor och i förlängningen deras adoptivbarn kan framtiden ytterligare tryggas genom att paret t.ex. upprättar ett inbördes testamente (se prop. 2002/03:80 s. 36).

Vissa ursprungsländer tillåter inte sambor som adoptivföräldrar. Möjligheten för sambor att genomföra internationell adoption kan därför i praktiken vara begränsad. Mot den bakgrunden menar *Umeå kommun* och *Växjö kommun* att en möjlighet enligt svensk lag att pröva sambor som adoptivföräldrar kan ge sambor som önskar adoptera internationellt falska förhoppningar. Regeringen delar inte den uppfattningen. Det finns

inte anledning att anpassa den svenska lagen till lagstiftningen i andra länder för att undvika att vissa sökande blir besvikna. De som inleder ett förfarande om internationell adoption är i regel väl pålästa. Det finns vidare god kunskap hos de auktoriserade adoptionssammanslutningarna om vilka krav som olika ursprungsländer ställer på sökandena.

Bris – Barnets rätt i samhället påpekar att 1993 års Haagkonvention utgår ifrån att de som adopterar ska vara gifta och gör utifrån detta bedömningen att förslaget strider mot principen om barnets bästa. Regeringen delar inte denna bedömning. Haagkonventionen speglar den syn på barnets bästa inom adoptionsområdet som rådde i de flesta länder när konventionen antogs. Sedan dess har det gått nästan ett kvarts sekel och synen på vad som är barnets bästa inom det familjerättsliga området har förändrats. Som anförs ovan öppnar 2008 års Europarådskonvention, till skillnad från sin föregångare, för att staterna tillåter sambor att adoptera (se även rättsfallet Emonet m.fl. mot Schweiz, no. 39051/03, 13 december 2007, p. 84, där denna utveckling bejakas av Europadomstolen). Att 1993 års Haagkonvention inte kommer att vara tillämplig på adoptioner som rör sambor är visserligen en nackdel eftersom strävan bör vara att konventionen tillämpas på en så stor andel som möjligt av de internationella adoptionerna. Ett stort antal adoptioner genomförs dock redan i dag från länder som inte är anslutna till 1993 års Haagkonvention. Att konventionen inte kan tillämpas är mot den bakgrunden inte ett tillräckligt argument för att utesluta sambor från möjligheten att adoptera. Motsvarande gäller för övrigt för samkönade par som vill adoptera. Om Sverige hade låtit sig hindras av konventionen skulle samkönade par inte ha fått möjlighet att adoptera (prop. 2001/02:123 s. 33 och bet. 2001/02:LU27 s. 26). Svensk lagstiftning bör anpassas i takt med samhällsutvecklingen. Sverige bör vara en förebild och införa lagstiftning som ger uttryck för en icke-diskriminerande och modern syn på familjeliv. Mot den bakgrunden anser regeringen att det inte, som *Förbundet Adoptionscentrum* förordar, finns anledning att avvakta en översyn av konventionen innan den svenska lagstiftningen ändras.

Sammanfattningsvis anser regeringen att sambor ska ges samma möjligheter att adoptera som gifta par. Det innebär att sambor ska kunna adoptera gemensamt och att en sambo ska kunna bli förälder genom att adoptera den andra sambons barn genom en styvbarnsadoption.

Möjligheten att i vissa fall adoptera ensam

Som framgår ovan bör en sambo, liksom en gift person, kunna genomföra en styvbarnsadoption. Utöver styvbarnsadoption finns ytterligare två fall då en make får adoptera ensam. Det finns en möjlighet att med sin makes eller sambos samtycke adoptera sitt eget barn. Det undantaget behandlas i avsnitt 12.2 där regeringen föreslår att begreppet adoption av eget barn utmönstras och att detta undantag tas bort. En make kan vidare genomföra en adoption på egen hand om den andra maken vistas på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning. Genom en adoption som genomförs i en sådan situation uppstår inte något rättsförhållande mellan adoptivbarnet och den make som inte deltar i adoptionen.

Utredningen föreslår inte att möjligheten att adoptera ensam om partnern befinner sig på okänd ort ska utvidgas till att gälla även sambor.

Utredningen hänvisar till att det ligger i sakens natur att en sådan situation inte kan uppkomma i ett samboförhållande. Regeringen delar inte denna bedömning. Även om det inte lär vara vanligt förekommande kan det inträffa att ett samboförhållande anses bestå trots att paret inte bor ihop (jfr prop. 2002/03:80 s. 46 och rättsfallet NJA 1994 s. 61). Det finns inte anledning att i denna situation behandla sambor annorlunda än makar. Möjligheten för en make att adoptera ensam om den andra maken befinner sig på okänd ort bör därför gälla även sambor. En förutsättning för att en sådan adoption ska beslutas är naturligtvis att de allmänna förutsättningarna för adoption är uppfyllda, vilket vid adoption av ett barn innebär att barnets bästa är avgörande (se avsnitt 7.1).

Utredningen föreslår att undantaget för det fall en make lider av en allvarlig psykisk störning helt tas bort. Utredningen anför att det ur ett barnperspektiv inte är lämpligt med adoption om sökandens make eller sambo lider av en allvarlig psykisk störning. Regeringen konstaterar till att börja med att bestämmelsen inte endast gäller vid adoption av barn utan även vid vuxenadoption. Vuxenadoptioner sker i situationer då sökanden och den som sökanden vill adoptera har en relation som motsvarar den mellan ett barn och en förälder. Det kan mycket väl tänkas att undantaget kan fylla en funktion i en sådan situation. När det rör sig om en adoption av ett barn är det möjligt att tänka sig situationer då det skulle anses vara till barnets bästa att låta en make eller sambo ensam genomföra en adoption när den andra maken eller sambon lider av en psykisk sjukdom. Som *Helsingborgs tingsrätt* framför bör i en sådan situation makens eller sambons psykiska sjukdom vägas in i bedömningen av om adoptionen är lämplig. Vid den bedömningen ska barnets bästa vara avgörande. Prövningen måste alltid göras med beaktande av samtliga omständigheter. Det kan t.ex. vara så att den make eller sambo som är sjuk inte bor i det gemensamma hemmet utan vistas på en vårdinrättning, vilket kan påverka bedömningen. Enligt regeringens uppfattning bör lagstiftningen inte vara utformad på ett sätt som i praktiken kan innebära att en make i den nu aktuella situationen känner sig tvingad att skilja sig för att kunna genomföra en adoption. Regeringen anser mot denna bakgrund att undantaget bör finnas kvar och att det bör gälla även för en sambo.

För att tydliggöra att undantaget gäller endast om makens eller sambons tillstånd innebär att han eller hon inte kan adoptera bör bestämmelsen formuleras om. Vidare finns det anledning att ersätta begreppet allvarlig psykisk störning med psykisk sjukdom och lägga till något annat liknande förhållande. På så sätt uppnås enhetlighet i förhållande till bestämmelserna om samtycke (se avsnitt 7.3 och 8.3). Att allvarlig psykisk störning ersätts med psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande innebär att undantaget utökas något. Genom att kravet på orsakssamband skärps begränsas samtidigt undantaget till de fall då en gemensam adoption inte är möjlig (jfr prop. 1990/91:194 s. 41 f.). Det kan antas att undantaget kommer att tillämpas ytterst sällan. Som påpekas ovan krävs det att övriga förutsättningar för adoption är uppfyllda.

Kravet på samtycke vid styvbarnsadoption

En styvbarnsadoption kräver den andra makens eller, med regeringens förslag ovan, sambons samtycke. Detta bör vara utgångspunkten även

fortsättningsvis. Det finns i dag inte några undantag från kravet på samtycke vid styvbarnsadoption (jfr rättsfallet NJA 2006 s. 505 och SOU 2016:11 s. 546 f.). Det kan dock vid denna typ av adoption liksom vid annan adoption inträffa att en make eller sambo är förhindrad att samtycka. Det kan exempelvis tänkas att maken eller sambon har varit med om en olycka och fått en allvarlig hjärnskada. Lagstiftaren tycks inte ha sett denna situation framför sig när reglerna om makes möjlighet att adoptera utan den andre makens medverkan och rättsföljderna av adoption kom till (jfr NJA II 1917 s. 481 f., prop. 1970:186 s. 48 och prop. 1971:143 s. 77). Det är en brist att det inte finns någon möjlighet för styvföräldern att genomföra en styvbarnsadoption i en sådan situation. Mot bakgrund av att det rättsliga förhållandet mellan barnet och maken eller sambon kvarstår vid en styvbarnsadoption finns det enligt regeringens mening inte anledning att uppställa strängare krav på samtycket i en sådan situation än på ett samtycke som ska lämnas av en förälder vid en vanlig adoption (se avsnitt 8). De undantag som gäller från kravet på samtycke när ett barn adopteras bör därför gälla även i förhållande till kravet på samtycke från en make eller sambo vid styvbarnsadoption. Här ska det noteras att kravet på samtycke vid styvbarnsadoption – till skillnad från kravet på samtycke från en förälder vid annan adoption – gäller även om den som adopteras är vuxen och vid adoption av ett barn oavsett om maken eller sambon är vårdnadshavare eller inte.

Vårdnaden efter en adoption av ett barn

Vad som gäller i fråga om vårdnaden av ett barn efter en adoption är inte särskilt reglerat. Ett barn står från födseln under vårdnad av båda föräldrarna om de är gifta med varandra (se 6 kap. 3 § föräldrabalken). Mot den bakgrunden anses det följa av 4 kap. 8 § föräldrabalken – enligt vilken adoptivbarnet ska anses som adoptivföräldrarnas eget barn efter adoptionen – att ett gift par får gemensam vårdnad om barnet genom adoptionen. Eftersom det inte finns någon regel om gemensam vårdnad efter ett barns födelse om föräldrarna inte är gifta med varandra, kan 4 kap. 8 § föräldrabalken inte på samma sätt anses innebära att två sambor genom en adoption får gemensam vårdnad om barnet. Om vårdnadsfrågan lämnas oreglerad när sambor ges rätt att adoptera, skulle barnet efter adoptionen sannolikt anses stå under moderns vårdnad om det rör sig om ett olikkönat par (jfr 6 kap. 3 § föräldrabalken). Om paret i stället är samkönat skulle det inte finnas någon uttrycklig bestämmelse till ledning för bedömningen av vem som har vårdnaden om barnet. Detta är inte tillfredställande.

Enligt regeringen är det viktigt att det vid en adoption står klart vad som gäller beträffande vårdnaden. Frågan om vårdnaden om ett barn efter en adoption bör därför regleras i 4 kap. föräldrabalken. Regleringen bör vara heltäckande och alltså gälla vid alla adoptioner av barn. Vårdnaden bör vara gemensam både när sambor eller makar adopterar gemensamt och om en sambo eller make adopterar sin partners barn genom styvbarnsadoption. Om en person adopterar på egen hand bör barnet stå under den personens vårdnad ensam.

Förslaget är föranlett av att sambor föreslås kunna adoptera på samma sätt som gifta par. Som framgår ovan skulle frågan i vissa situationer

vara oreglerad för sambor utan den föreslagna bestämmelsen. Situationen skiljer sig alltså från andra situationer då sambor blir föräldrar och regeringen ser inga hinder mot att förslaget genomförs utan att – som bl.a. *Sveriges Kommuner och Landsting* är inne på – andra frågor om föräldraskap samtidigt övervägs.

Utredningen föreslår att bestämmelsen ska gälla barn som enligt 6 kap. föräldrabalken ska stå under någons vårdnad. Sedan möjligheten att gifta sig före 18 års ålder helt togs bort 2015 ska alla barn stå under någons vårdnad och det finns därför inte någon anledning att begränsa bestämmelsens tillämplighet så som utredningen föreslår (jfr 6 kap. 2 § föräldrabalken och prop. 2013/14:208 s. 133). Den nu föreslagna vårdnadsregeln bör alltså gälla alla under 18 år.

7 Ett stärkt barnrättsperspektiv

7.1 En lämplighetsbedömning där barnets bästa är avgörande

Regeringens förslag: Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om adoption av ett barn.

Ett barn ska få adopteras om det är lämpligt. Vid bedömningen ska särskilt beaktas

- barnets behov av adoption, och
- sökandens lämplighet att adoptera.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen föreslår att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption av barn. Utredningen föreslår vidare att vid bedömningen av vad som är bäst för barnet särskilt ska beaktas 1) viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran, 2) den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna och 3) förutsättningarna för sökanden att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande.

Remissinstanserna Flertalet remissinstanser, bl.a. *Uppsala tingsrätt*, *Östersunds tingsrätt*, *Förbundet Adoptionscentrum* och flera kommuner, tillstyrker förslagen eller invänder inte mot dem. *Kammarrätten i Stockholm* anser att det tydligt bör framgå att barnets bästa inte ensamt är avgörande för bedömningen. *Sveriges advokatsamfund* framhåller vikten av att samtliga intressen beaktas i det enskilda adoptionsärendet och anser att inställningen hos en förälder – även om han eller hon inte är vårdnadshavare – bör tillmätas stor betydelse vid sidan av det barnrättsperspektiv som utredningen föreslår. Ett antal remissinstanser har synpunkter på förslaget om en uppräkningslista av vissa omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa. *Helsingborgs tingsrätt* påpekar att en uppräkningslista i lag av vad som särskilt ska beaktas riskerar att medföra att hänsyn inte tas till andra viktiga faktorer. Tingsrätten konstaterar vidare att de faktorer som anges är snarlika de omständigheter som ska beaktas när en bedömning görs av om en vårdnads-

överflyttning bör ske. *Stockholms universitet* anser att det är oklart hur de föreslagna rekvisiten korresponderar med 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453) som gäller medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption. *Barnombudsmannen* betonar att en förälder som inte är vårdnadshavare kan ha mycket stor betydelse för barnet och att en adoption inte bör bli aktuell om relationen har karaktären av föräldraskap. *Botkyrka kommun* och *Familjerättssocionomernas Riksförening* anser att inställningen hos en förälder som inte har del i vårdnaden bör utredas så långt det är möjligt innan en bedömning görs av om adoption är förenlig med barnets bästa. *Östersunds tingsrätt* anser att det i lag bör framgå att åsikter hos föräldrar som inte är vårdnadshavare ska beaktas särskilt. *Linköpings universitet* anser å andra sidan att förslaget ger banden till de biologiska föräldrarna stor betydelse medan det inte lämnar något utrymme att bedöma värdet av barnets personliga relation till de tilltänkta adoptivföräldrarna och konstaterar att uppräkningslistan saknar en hänvisning till möjligheten att upprätthålla en relation till de biologiska föräldrarna efter en adoption. Universitetet anför vidare att uttrycket vad som är bäst för barnet ger intryck av att en bedömning ska göras av alla möjliga alternativ, jämfört med uttrycket förenligt med barnets bästa som begränsar prövningen till en specifik åtgärd. *Socialstyrelsen* avstyrker den tredje föreslagna punkten och föreslår att den formuleras om så att den stämmer överens med barnets rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken. *Migrationsverket* efterlyser en analys av barnets bästa utifrån kulturella och etniska perspektiv och pekar på en tendens hos svenska domstolar och myndigheter att anlägga ett etnocentriskt perspektiv. Även *Lunds universitet* påpekar att familjebegreppet blir snävt definierat med utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag

Barnets rättigheter och principen om barnets bästa

Barnets rättigheter är en del av de mänskliga rättigheterna och kommer till uttryck i bl.a. barnkonventionen. En av konventionens grundprinciper är att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn (artikel 3). När det gäller adoption ställer barnkonventionen särskilda krav och föreskriver att staterna ska säkerställa att barnets bästa främst beaktas (artikel 21). Av betydelse är vidare artikel 7 enligt vilken barnet har rätt till sitt ursprung. Barnets bästa kommer till uttryck även i 1993 års Haagkonvention (bl.a. artikel 1) och 2008 års Europarådskonvention (artikel 4).

Principen om barnets bästa är ett flexibelt begrepp som består av flera delar. Den ger uttryck för en materiell rättighet som innebär en rätt att få barnets bästa bedömt i beslut som gäller barnet. Barnets bästa ska i denna bedömning sättas i främsta rummet när olika intressen vägs mot varandra. Principen om barnets bästa ska alltid tillämpas när ett beslut som rör ett enskilt barn ska fattas. Principen om barnets bästa ska även användas som en grundläggande rättslig tolkningsprincip. Om en rättsregel är öppen för mer än en tolkning, ska den tolkning som tillgodoser barnets bästa mest verkningsfullt ha företräde. Principen ger slutligen också uttryck för ett tillvägagångssätt i beslutsprocesser som innebär att be-

slutsprocessen måste innehålla en utvärdering av eventuella positiva eller negativa konsekvenser för barnet när ett enskilt barn kommer att påverkas av ett beslut. Det ska i beslutet dessutom redovisas på vilket sätt hänsyn har tagits till barnets bästa (se SOU 2016:19 s. 100 f. och CRC/C/GC/14).

Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor som rör adoption av ett barn

Enligt nuvarande ordning ska domstolen pröva om det är lämpligt att adoptionen beslutas (4 kap. 6 § föräldrabalken). En adoption får endast ske om den är till fördel för barnet och sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen. Bestämmelsen gäller vid adoption av både barn och vuxna. I annan lagstiftning som rör barn – exempelvis 6 kap. föräldrabalken – har det under de senaste årtiondena skett en utveckling som innebär att barnrättsperspektivet successivt har fått större betydelse och att lagstiftningen har anpassats till barnkonventionen. Regeringen anser att bestämmelserna om adoption av barn på motsvarande sätt bör moderniseras och förtydligas med utgångspunkt i ett barnrättsperspektiv. Förutsättningarna för adoption av ett barn bör regleras för sig i 4 kap. föräldrabalken och bestämmelserna bör tydligt ange förutsättningarna för när adoption av ett barn ska kunna ske.

Adoption är en mycket ingripande åtgärd som påverkar barnets situation avsevärt. Adoptionen kan inte upphöra på annat sätt än genom en ny adoption. Mot den bakgrunden står det klart att barnets bästa bör ha avgörande betydelse för beslut om adoption av barn. Det bör därför införas en bestämmelse i 4 kap. föräldrabalken om att barnets bästa ska vara avgörande vid ställningstagande till om adoption av ett barn ska ske. Som framgår nedan kan även andra intressen än barnets bästa behöva beaktas vid prövningen. Att barnets bästa ska vara avgörande innebär dock att inga andra intressen, såsom en förälders intressen eller sökandens önskningar, får gå före barnets bästa vid bedömningen (jfr prop. 2005/06:99 s. 85).

Barnkonventionens krav på att barnets bästa ska komma i främsta rummet gäller vid alla åtgärder som rör barn. I likhet med *Rädda Barnen* anser regeringen därför att barnets bästa ska vara avgörande inte endast vid domstolens slutliga prövning utan även i övriga delar av adoptionsärendet. Att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor som rör adoption får vid sidan av domstolens slutliga prövning av ansökan betydelse för framför allt genomförandet av adoptionsutredningen. Det kan t.ex. påverka hur en utredning om ett barn kompletteras (se avsnitt 10.3). I detta sammanhang har även barnets rätt till information och att komma till tals stor betydelse (avsnitt 7.2). Barnets bästa och barnets rätt till delaktighet samverkar och utgör tillsammans grunden för en adoptionsprocess som utgår från ett barnrättsperspektiv (jfr prop. 2012/13:10 s. 37). Genom att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor som rör adoption tydliggörs principen om barnets bästa som materiell rättighet, tolkningsprincip och tillvägagångssätt.

Det bör inte i lag anges vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa

Utredningen föreslår att det vid bedömningen av vad som är bäst för barnet särskilt ska beaktas viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran, den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna och förutsättningarna för sökanden att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande. Som anføres ovan är principen om barnets bästa i barnkonventionen ett flexibelt begrepp som består av flera delar och vars innebörd måste avgöras från fall till fall (se SOU 2016:19 s. 100 f.). Vid en jämförelse med vad som anges i internationella instrument angående den konkreta bedömningen av förutsättningarna för adoption och barnets bästa i samband med adoption kan det konstateras att en rad olika omständigheter kan ha betydelse. Enligt barnkonventionen ska beslut om adoption tas med hänsyn till barnets ställning i förhållande till föräldrar, släktingar och vårdnadshavare (artikel 21). I ingressen till 1993 års Haagkonvention framhålls att barn, för att kunna uppnå en fullständig och harmonisk utveckling av sin personlighet, bör växa upp i en familjemiljö, omgiven av lycka, kärlek och förståelse. I 2008 års Europarådskonvention anges att det vid bedömningen av vad som är barnets bästa ska fästas särskild vikt vid att barnet genom adoptionen får ett stabilt och harmoniskt hem (artikel 4). Mot bakgrund av att bedömningen av barnets bästa är komplex och beror på omständigheterna i det enskilda fallet anser regeringen att det i lagtexten inte bör anges omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa. En sådan uppräkningsriskerar att begränsa bedömningen. I stället anser regeringen att den vägledning som ges bör ta sikte på frågan om adoptionen är lämplig.

En lämplighetsbedömning

Att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor som rör adoption av ett barn innebär att barnets bästa är av central betydelse vid bedömningen av om en adoption ska ske. Enligt regeringens bedömning är detta dock inte en tillräcklig reglering av förutsättningarna för adoption av ett barn. Som bl.a. *Sveriges advokatsamfund* påpekar har även andra intressen än barnets bästa betydelse vid bedömningen av om en adoption ska ske. I den förklarande rapporten till 1993 års Haagkonvention (p. 49) anges att barnets bästa ska beaktas främst men att hänsyn ska tas även till andra personers intressen, t.ex. till de nuvarande föräldrarnas och de tänkta adoptivföräldrarnas intressen. Enligt artikel 8 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) har en förälder rätt till respekt för sitt familjeliv. Denna rätt får inskränkas endast om det är nödvändigt för att ta till vara bl.a. barnets rättigheter. Enligt praxis från Europadomstolen ska både barnets och föräldrarnas intressen vägas in i bedömningen av om en adoption ska ske (se bl.a. Europadomstolens avgöranden *Söderbäck mot Sverige*, no 113/1997/ 897/1109, 28 oktober 1998, och *AK och L mot Kroatien*, no 37956/11, den 8 januari 2013, med angivna hänvisningar). Att föräldrarnas intressen ska beaktas och att deras inställning till adoptionen är viktig är också ett tydligt inslag i gällande rätt (se prop. 1949:93 s. 95 och rättsfallen NJA 1987 s. 116 och

NJA 1987 s. 628). Mot denna bakgrund anser regeringen i likhet med *Kammarrätten i Stockholm* att det tydligt behöver framgå av 4 kap. föräldrabalken att även andra intressen än barnets bästa kan påverka bedömningen av om adoption av ett barn ska få ske. Den grundläggande förutsättningen för adoption av ett barn bör därför även fortsättningsvis vara att adoptionen är lämplig. På så sätt speglas den bredare bedömning som bör göras av den sökta adoptionen. Bedömningen av om adoptionen är lämplig ska göras med beaktande av alla intressen som gör sig gällande i ärendet och med iakttagande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Därutöver finns det ytterligare förutsättningar som måste vara uppfyllda för att en adoption ska kunna beslutas, t.ex. nödvändiga samtycken (se avsnitt 7.3 och 8).

Som framgår ovan anser regeringen att det inte i lag bör anges vissa omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa. För att tydliggöra att lämplighetsbedömningen ska ta sikte på just de syften som ligger bakom adoptionsinstitutet är det däremot lämpligt att uttryckligen i lag ge viss vägledning för hur den bedömningen ska göras. De omständigheter som utredningen anser särskilt ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa – viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran, den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna och förutsättningarna för sökanden att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande – är visserligen omständigheter som ofta bör få stor betydelse vid en bedömning av om en föreslagen adoption är lämplig. Regeringen anser dock att den vägledning som i lagtexten ges för lämplighetsbedömningen bör vara mindre detaljerad än den uppräknings som utredningen föreslår. En alltför detaljerad uppräknings riskerar att skapa oklarhet i förhållande till andra bestämmelser, såsom förutsättningarna för medgivande till internationell adoption (se avsnitt 13.2) och bestämmelserna om överflyttning av vårdnad (6 kap. 7–8 a §§ föräldrabalken). En detaljerad uppräknings av omständigheter utifrån hur det svenska samhället ser ut riskerar vidare att inte tillräckligt beakta att barnets situation, som *Migrationsverket* och *Lunds universitet* påpekar, även måste sättas in i ett kulturellt sammanhang. Mot denna bakgrund anser regeringen att det finns anledning att fästa uppmärksamheten på de två mest centrala frågorna vid bedömningen, nämligen barnets behov av adoption och sökandens lämplighet.

Barnets behov av adoption omfattar bland annat frågan om föräldrarnas förmåga att ta hand om barnet, relationen till föräldrarna i övrigt och möjliga alternativ till adoption. Bedömningen kan skilja sig åt beroende på det aktuella barnets situation och behov och beroende på vilken typ av adoption det rör sig om. Om det rör sig om en styvbarns-adoption behöver en bedömning ofta göras av barnets relation till den förälder som han eller hon inte bor tillsammans med. Vid internationell adoption behöver en bedömning göras av om barnet i stället kan tas om hand i ursprungsstaten (den s.k. subsidiaritetsprincipen). Vid nationell adoption aktualiseras frågan om ett barns behov av adoption ibland i samband med familjehemsplacering och annan social barn- och ungdomsvård. Här kan det noteras att frågan om i vilka situationer som adoption bör aktualiseras när det gäller barn som är familjehemsplacerade har övervägts av 2015 års

tvångsvårdsutredning i betänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård (SOU 2015:71 s. 674 f.) som bereds i Regeringskansliet.

Sökandens lämplighet omfattar hans eller hennes förutsättningar att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande. Som *Socialstyrelsen* påpekar är dock även sökandens vilja och förmåga att erbjuda barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran av betydelse. I stor utsträckning överensstämmer bedömningen med den bedömning som socialnämnden ska göra vid prövningen av en ansökan om att ta emot ett barn för internationell adoption (den s.k. medgivandeprövningen). Exempelvis bör sökandens personliga egenskaper och sociala nätverk liksom sökandens ålder och hälsa värderas (se avsnitt 13.2.1). I avsnitt 12.1 föreslår regeringen att den gällande 25-årsgränsen för adoption sänks till en 18-årsgräns. Mot bakgrund av att lämplighetsbedömningen innebär att sökanden ska vara tillräckligt mogen bör det dock sällan komma i fråga att en sökande som är 18 år eller några år därutöver tillåts adoptera. Om två personer ansöker gemensamt bör dessutom stabiliteten i relationen bedömas. Till skillnad från medgivandeprövningen avser domstolens prövning alltid sökandens lämplighet i förhållande till ett visst barn.

Bedömningen av om en adoption är lämplig måste alltid göras utifrån en samlad bedömning som beaktar omständigheterna i det enskilda fallet. Även annat än barnets behov av adoption och sökandens lämplighet kan få betydelse vid lämplighetsbedömningen.

Som anförts ovan ska en förälders intressen beaktas i adoptionsprocessen. Om en förälder motsätter sig adoptionen, bör det tillmätas betydelse även i de fall då det inte krävs att föräldern samtycker (se avsnitt 8.2). En adoption innebär ju att det rättsliga förhållandet mellan barnet och föräldern avslutas. Vilken vikt som vid lämplighetsbedömningen ska läggas vid en förälders intressen bör avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. I praxis har Högsta domstolen fäst avseende vid vilket värde ett umgänge med föräldern har för barnet (se rättsfallen NJA 1987 s. 116 och NJA 1987 s. 628). Det går alltså inte att bortse från att föräldrarnas intressen ofta är så nära knutna till frågan om barnets behov av adoption att det är svårt att skilja de två frågorna åt. Regeringen anser därför att det inte är lämpligt att, som *Östersunds tingsrätt* föreslår, i lag ange hur en förälders inställning ska beaktas.

Enligt nuvarande ordning ska det vid adoption av ett barn särskilt beaktas huruvida barnet eller sökanden har anknytning till en annan stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet om adoptionen inte blir gällande där (2 § andra stycket 1971 års lag). Som framgår av avsnitt 15.4 anser regeringen att denna prövning i fortsättningen bör göras inom ramen för bedömningen av om adoptionen är lämplig. Detta innebär att domstolen vid sin lämplighetsbedömning ska ta hänsyn till om ett s.k. haltande rättsförhållande uppstår genom adoptionen.

Den som vill genomföra en internationell adoption ska följa ett visst regelverk som bl.a. innebär att ett medgivande ska inhämtas från socialnämnden och att adoptionen, om inte tillstånd till enskild adoption har lämnats, ska förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning (se avsnitt 13). Om detta regelverk inte följs bör det kunna påverka bedömningen av om adoptionen är lämplig.

7.2 Barnets delaktighet

Regeringens förslag: Barnet ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör adoptionen.

Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. I stället för en allmän bestämmelse om barnets rätt till information och att komma till tals föreslår utredningen att barnets inställning ska utredas inom ramen för adoptionsutredningen och att barnet då även ska få information och rådgivning om det är möjligt. I utredningens förslag behålls begreppet barnets vilja.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna är positiva till eller invänder inte mot utredningens förslag. *Familjevårdens Centralorganisation* anför att barnet har rätt till relevant information och rådgivning i alla frågor som rör barnet. *Rädda Barnen* påpekar att även barnets rätt att yttra sig bör lyftas fram för att förslaget ska stämma överens med barnkonventionen. *Botkyrka kommun* anser att det kan vara svårt att bedöma trovärdigheten i uppgifter som lämnas av barnet om sin vilja och efterlyser förtydliganden om hur detta ska hanteras.

Skälen för regeringens förslag

Barns delaktighet i adoptionsprocessen

I barnkonventionen uttrycks principen om barnets rätt till delaktighet. Det barn som är i stånd att bilda egna åsikter har enligt artikel 12 i konventionen rätt att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål ska barnet beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet (se även CRC/C/GC/12). Även 2008 års Europarådskonvention innehåller en bestämmelse om barnets rätt till delaktighet (artikel 6).

Mot bakgrund av att adoption är en mycket ingripande åtgärd är det viktigt att adoptionsreglerna tillgodoser barnets rätt till delaktighet. Barnets åsikter är också en viktig del i bedömningen av barnets bästa. Redan i dag finns krav på att barnet ges möjlighet att delta i adoptionsärendet på så sätt att samtycke krävs för äldre barn (se avsnitt 7.3). Vidare gäller att domstolen vid bedömningen av om adoptionen är lämplig ska ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken). Enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken ska socialnämnden försöka klarlägga barnets inställning, om det inte är olämpligt.

Regeringen anser att det finns anledning att förbättra barnets rätt till delaktighet i adoptionsärenden ytterligare. Skälen till detta är i huvudsak två. Det ena skälet är att barnets rätt till delaktighet hänger samman med rätten till information. För att barnet ska kunna framföra sina åsikter behöver han eller hon ha fått den information som krävs för att kunna sätta sig in i frågan och överblicka konsekvenserna av ett ställningstagande (jfr prop. 2006/07:129 s. 37 f.). Det andra skälet är att barnets rätt till

delaktighet inte bör vara begränsad till själva adoptionsbeslutet. Barnets rätt till delaktighet bör avse adoptionsprocessen som helhet.

En ny bestämmelse införs om barnets rätt till information och rätt att komma till tals

Under senare årtionden har det i lagstiftning som rör barn förts in bestämmelser om barnets rätt att få information och komma till tals för att tydliggöra barns rätt till delaktighet i ärenden som rör dem (se t.ex. 11 kap. 10 § socialtjänstlagen och 8 § lag [1993:387] om stöd och service till vissa funktionshindrade). Förslag på bestämmelser om barnets delaktighet har även lämnats av bl.a. Barnrättsutredningen (SOU 2016:19) och 2014 års vårdnadsutredning (SOU 2017:6). Regeringen anser att en paragraf som tydliggör barnets rätt till delaktighet bör införas även i 4 kap. föräldrabalken. För att tydliggöra att rätten till delaktighet gäller i hela adoptionsärendet och att det är domstolen som har det yttersta ansvaret för att kraven är uppfyllda bör bestämmelsen placeras i inledningen av 4 kap. föräldrabalken.

När den nuvarande bestämmelsen om klarläggande av barnets inställning i 4 kap. föräldrabalken tillkom anfördes som exempel på fall då det inte är lämpligt att klarlägga barnets inställning att barnet inte är gammalt eller moget nog att ha en egen uppfattning (i avsnitt 10.3 framgår att utredningen föreslår ett lämplighetsrekvisit). Vidare hänvisades till 4 kap. 5 § föräldrabalken om att samtycke i vissa fall inte krävs om barnet skulle komma till skada av att tillfrågas (prop. 1994/95:224 s. 52). Synen på barnets inställning har dock därefter förändrats. Numera anses det inte finnas någon nedre åldersgräns för när barn ska ges möjlighet att komma till tals. Barn anses kunna bilda åsikter vid mycket ung ålder, även om barnet inte kan uttrycka dessa åsikter verbalt (CRC/C/GC/12, p. 21). Adoption innebär att barnet får nya föräldrar och beslutet är oåterkalleligt. Det framstår för regeringen som självklart att barnet måste involveras i ärendet och att det i största möjliga utsträckning görs ansträngningar för att inhämta barnets syn i denna fråga som i högsta grad rör hans eller hennes framtid. Som framgår av avsnitt 7.3 anser regeringen att möjligheten att avstå från att inhämta barnets samtycke om barnet skulle ta skada av att tillfrågas bör tas bort. En ordning som bygger på om det är lämpligt eller olämpligt att klarlägga barnets inställning kan vidare ifrågasättas utifrån artikel 12 barnkonventionen (jfr SOU 2016:19 s. 178 f.). Kravet på barnets delaktighet bör därför inte vara förenat med något undantag av det slaget.

Rätten att få framföra sina åsikter ska inte sammanblandas med förmågan att kunna tala eller uttrycka sig. När det gäller barn som är i stånd att bilda egna åsikter men som inte har förmåga att ge uttryck för dessa, bör barnets åsikter så långt det är möjligt inhämtas på annat sätt. Förhållandena i det enskilda fallet kan vara sådana att barnet av någon anledning inte vill framföra sina åsikter. Rätten att uttrycka åsikter är en möjlighet för barnet, inte en skyldighet. Barnets önskan om att inte framföra några åsikter ska därför respekteras. Det är vanligtvis den som genomför adoptionsutredningen som ska se till att barnet ges möjlighet att framföra sina åsikter (se avsnitt 10.3).

En förutsättning för att ett barn ska kunna komma till tals och uttrycka sina åsikter på ett adekvat sätt är att barnet får relevant information. Med sådan information avses information som är av betydelse för barnet. Informationen ska inte enbart omfatta faktauppgifter utan även information om hur uppgifterna som barnet lämnar kommer att användas, följderna av barnets åsikter och vilken betydelse åsikterna kan få. Det är den som samtalar med barnet som ansvarar för att barnet får relevant information. I de flesta fall bör detta ske inom ramen för adoptionsutredningen (se avsnitt 10.3). Informationen ska anpassas till barnets ålder och mognad på ett sådant sätt att barnet kan ta den till sig.

Enligt regeringen finns det inte anledning att, som utredningen föreslår, ange att barnet utöver information ska ha rätt till rådgivning. Begreppet rådgivning kan enligt regeringen föra tankarna till att barnet skulle få vägledning om vilken åsikt han eller hon bör ha om adoptionen, vilket vore olyckligt. Begreppet rådgivning används i 1993 års Haagkonvention (artikel 4) och 2008 års Europarådskonvention (artikel 5) men enligt regeringens uppfattning syftar det på att barnet ska få sådan information att han eller hon förstår vad adoptionen och ett eventuellt samtycke innebär. I den förklarande rapporten till 2008 års Europarådskonvention anges exempelvis att det är viktigt att den som lämnar sitt samtycke är införstådd med vilka konsekvenser samtycket får. Det väsentliga är alltså att informationen som lämnas är tydlig, relevant och anpassad efter barnets ålder och mognad.

Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad

Det är viktigt att barnets åsikter beaktas i adoptionsärendet. För närvarande gäller att domstolen ska ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (4 kap. 6 § föräldrabalken). Bestämmelsen syftar till att stärka barnets rätt genom att det skapas en garanti för att adoptioner inte beslutas utan att hänsyn tas till viljan hos de barn som har en egen inställning till adoptionen (prop.1994/95:224 s. 51). Som redovisas i avsnitt 7.3 ska äldre barn samtycka till adoptionen för att den ska kunna genomföras. Det är angeläget att även yngre barn ges en möjlighet att få sina åsikter framförda och beaktade. Domstolen bör därför – även i det fall barnets samtycke inte krävs – ta hänsyn till barnets åsikter med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad. För att markera att åsikterna ska beaktas även om barnet inte kan ge uttryck för en tydlig inställning anser regeringen att begreppet vilja inte längre bör användas. I stället bör uttrycket åsikter användas (jfr SOU 2017:6 s. 308 f.). Att barnets ålder och mognad ska beaktas medför att hänsyn ska tas i högre grad till de äldre barnens åsikter än till de yngre barnens (jfr prop. 1994/95:224 s. 51). Enbart ålder kan dock inte avgöra vikten av ett barns åsikter. Hur mycket ett barn förstår är inte på ett entydigt sätt knutet till barnets ålder. Mognad avser förmågan att förstå och bedöma konsekvenserna av en särskild fråga, varvid den fortlöpande utvecklingen av barnets förmågor måste beaktas (jfr prop. 2015/16:180 s. 134).

Den nu föreslagna bestämmelsen gäller även för de äldre barnen (jfr prop. 1994/95:224 s. 40 och 51 och rättsfallet NJA 2010 s. 461). Att

dessas barns åsikter ska beaktas gäller därmed parallellt med kravet på deras samtycke till adoptionen I paragrafen bör det därför införas en upplysning om bestämmelserna om krav på barnets samtycke.

Särskilt om adoptioner med internationell anknytning

Många internationella adoptioner beslutas i barnets ursprungsstat. I vissa fall beslutas dock adoptionen i svensk domstol och bestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken blir tillämpliga. I dessa fall finns ofta utredning och annan information från ursprungsstaten som har relevans för bedömningen av adoptionsansökan. Eftersom barn har samma rätt till information och att komma till tals oavsett var barnet har sitt ursprung, bör samma krav på information och möjlighet att komma till tals gälla oavsett om det rör sig om en nationell adoption eller en internationell adoption (jfr artikel 21.c barnkonventionen). Det är därför viktigt att säkerställa barnets rätt till information och möjlighet att komma till tals även vid internationella adoptioner. Även om det slutliga ansvaret för barnets delaktighet i adoptionsärendet ligger på domstolen är det i praktiken i stor utsträckning den som genomför adoptionsutredningen som ska se till att kraven är uppfyllda när utredningen lämnas över till domstolen. Som konstateras i avsnitt 10.3 ska utredaren utgå från den utredning som redan finns i ärendet och vid internationell adoption bör sådan utredning i många fall vara tillräcklig även när det gäller barnets delaktighet.

7.3 Barnets samtycke

Regeringens förslag: Adoption av ett barn som har fyllt 12 år ska kräva barnets samtycke om inte barnet är varaktigt förhindrat att lämna samtycke på grund av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande. Det ska inte längre vara möjligt att avstå från att inhämta ett barns samtycke med hänvisning till att det skulle skada barnet att bli tillfrågat.

Ett barn som ska lämna samtycke ska få relevant information innan samtycket lämnas.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår inte någon särskild bestämmelse om att ett barn som lämnar sitt samtycke ska ha fått relevant information innan samtycket lämnas. Som framgår av avsnitt 7.2 föreslår utredningen däremot att barnet inom ramen för adoptionsutredningen ska få information och rådgivning om det är möjligt

Remissinstanserna: Merparten av remissinstanserna, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt* och *Barnens vänner internationell adoptionsförmedling*, är positiva till förslaget eller invänder inte mot det. Några remissinstanser, bl.a. *Förbundet Adoptionscentrum*, invänder mot förslaget om att behålla tolvårsgränsen. *Rädda Barnen* avstyrker förslaget. *Bris – Barnets rätt i samhället* anser att nuvarande åldersgräns skulle kunna uppfattas som en begränsning av ett yngre barns rätt enligt barnkonventionen att framföra sin åsikt men anser att det är bättre att åldersgränsen behålls än att den ersätts med en helt fri bedömning.

Skälen för regeringens förslag

Kravet på samtycke från 12 års ålder bör behållas

Att bli adopterad är en livsavgörande händelse för ett barn. Ett adoptionsbeslut är – till skillnad från exempelvis beslut om vårdnad – definitivt på så sätt att det rättsliga förhållandet till de ursprungliga föräldrarna upphör. Enligt regeringens uppfattning är det därför mycket viktigt att barn som har uppnått viss mognad har ett bestämmande inflytande över frågan om huruvida han eller hon ska adopteras. I dag uppställs ett krav på barnets samtycke från 12 års ålder (4 kap. 5 §). Detta krav fanns redan i 1917 års adoptionslag (NJA II 1917 s. 484 f.). Enligt 2008 års Europarådskonvention ska samtycke krävas från i vart fall 14 års ålder (artikel 5). I Norge gäller som i Sverige ett krav på samtycke från 12 års ålder. Vid en jämförelse med samtyckeskrav i annan svensk lagstiftning kan det noteras att den som har fyllt 12 år inte kan inträda i eller utträda ur ett trossamfund utan eget samtycke (4 § lagen [1998:1593] om trossamfund) och att det vid ansökan enligt lagen (2016:1013) om personnamn finns ett krav på samtycke från 12 års ålder (46 §).

Utredningen föreslår att kravet på samtycke från 12 års ålder ska behållas. Några remissinstanser, bl.a. *Rädda Barnen*, anser att det finns en risk att tolvårsgränsen leder till tröskeffekter, dvs. att barn som är något yngre än 12 år inte ges ett tillräckligt inflytande över beslutet. *Förbundet Adoptionscentrum* anser att åldersgränsen bör sänkas till 10 år.

Regeringen bedömer att risken för tröskeffekter inte skulle försvinna med en sänkt åldersgräns. Däremot riskerar en sänkt åldersgräns att leda till att barn som inte är mogna att ta ställning till frågan om adoption avkrävs ett besked. *Rädda Barnen* anser att tolvårsgränsen bör ersättas med en s.k. mjuk vetorätt. En sådan finns i finsk rätt. Där kombineras ett krav på samtycke för den som har fyllt 12 år med en regel om att adoption inte kan beslutas mot barnets vilja om barnet är yngre än 12 år men så utvecklat att avseende kan fästas vid dess vilja. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att en mjuk vetorätt riskerar att bli otydlig och svår att tillämpa i praktiken. Att kravet på samtycke gäller från 12 års ålder innebär inte att yngre barns åsikter saknar betydelse. I avsnitt 7.2 föreslår regeringen bl.a. att ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör adoptionen och att barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till dess ålder och mognad. Förslagen stämmer överens med de krav barnkonventionen ställer upp för barnets delaktighet. Yngre barns rätt att komma till tals tillgodoses härigenom och det görs tydligt att deras åsikter i adoptionsfrågan ska beaktas och ha betydelse vid domstolens beslut. Samtidigt möjliggörs enligt regeringens uppfattning i större utsträckning en mer nyanserad bedömning än vad en lösning liknande den finska ordningen skulle ge.

Huvudregeln bör alltså även fortsättningsvis vara att ett barn som har fyllt 12 år ska samtycka till en adoption för att den ska kunna genomföras.

Samtyckesbestämmelsen ska spegla en modern syn på barn

I 4 kap. 5 § föräldrabalken finns ett undantag från kravet på barnets samtycke som hänger samman med en strävan att skydda barnet i vissa situationer. Enligt bestämmelsen krävs inte samtycke även om barnet har fyllt

12 år, om barnet är under 16 år och det skulle skada honom eller henne att bli tillfrågad. Undantaget infördes 1958 med hänvisning till att det för ett barn i pubertetsåldern ansågs kunna innebära allvarlig skada att få reda på att fosterföräldrarna inte var barnets biologiska föräldrar (se prop. 1958:144 s. 218 f.).

Frågan om att avskaffa undantaget har väckts tidigare, bl.a. av Förmynderskapsutredningen (SOU 1989:100 s. 163 f.). Undantaget kan knappast anses spegla en modern syn på barns rättigheter. Såväl barnkonventionen som 1993 års Haagkonvention betonar barns rätt att få kännedom om sitt ursprung. Här bör det även hänvisas till regeringens förslag om att den som adopterar ett barn ska ha en skyldighet att berätta för barnet att han eller hon är adopterad (se avsnitt 7.4). Det bör alltså inte finnas någon möjlighet att genomföra en adoption av någon som har fyllt 12 år utan att barnet samtycker till adoptionen med hänvisning till att barnet ska skyddas. Barnets deltagande i adoptionsprocessen, vilket i första hand sker genom adoptionsutredningen, ställer naturligtvis höga krav på kunskap och professionalism. Barnet ska skyddas i sitt deltagande, inte skyddas genom att hindras från deltagande.

Enligt 4 kap. 5 § föräldrabalken behövs inte heller samtycke om den som ska adopteras är varaktigt förhindrad att lämna samtycke till följd av en psykisk störning eller på grund av något annat liknande förhållande. I likhet med utredningen anser regeringen att detta undantag bör behållas. Undantaget kan tillämpas t.ex. om barnet för överskådlig tid är förhindrad att lämna samtycke på grund av en kroppslig sjukdom eller en trafikskada (prop. 1980/81:112 s. 6 f. och 12). Begreppet psykisk störning bör dock ersättas med psykisk sjukdom (jfr prop. 2015/16:180 s. 71 f.).

Barnet ska få information innan samtycke lämnas

I begreppet samtycke ligger att detta ska lämnas av fri vilja (prop. 1980/81:112 s. 11). I begreppet får även anses ligga att barnet i fråga inser vad adoptionen och samtycket innebär. Dessa förhållanden har kommit till uttryck i 1993 års Haagkonvention och 2008 års Europarådskonvention genom att det ställs krav på hur samtycken inhämtas. Enligt 1993 års Haagkonvention ska ett barn som lämnar sitt samtycke få rådgivning och vederbörligen ha informerats om verkningarna av adoptionen och av sitt samtycke (artikel 4). Även i 2008 års Europarådskonvention anges att personer som lämnar sitt samtycke till adoptionen ska få rådgivning och information (artikel 5). Mot denna bakgrund anser regeringen att det uttryckligen i lag ska anges att den som samtycker ska ha fått relevant information innan samtycket lämnas. Kravet på att ett barn som lämnar sitt samtycke ska ha fått relevant information överlappar delvis det allmänna kravet på barnets delaktighet. Kravet på information i samband med samtycke tar dock specifikt sikte på samtycket och innefattar att barnet får informationen innan samtycket lämnas.

Som redovisas i avsnitt 7.2 anser regeringen att begreppet rådgivning inte bör användas i den allmänna bestämmelsen om barnets rätt till information i adoptionsärendet. Detsamma bör gälla inför att ett samtycke ska lämnas. Enligt regeringen är det alltså tillräckligt att det i lag anges att barnet ska ha rätt till relevant information. Informationen ska syfta till att barnet är införstådd med vad adoptionen och samtycket innebär. Som

all information som lämnas till barnet i adoptionsärendet ska informationen ska vara anpassad till hans eller hennes ålder och mognad.

Hur ett samtycke lämnas

Enligt både 1993 års Haagkonvention och 2008 års Europarådskonvention ska ett barns samtycke ha uttryckts eller bestyrkts skriftligen. Som utvecklas i avsnitt 8.4 anser regeringen, i likhet med utredningen, att det saknas anledning att i lag uppställa ett krav på skriftligt samtycke. Det är dock viktigt att den som tar emot ett samtycke från ett barn, vanligtvis den som genomför adoptionsutredningen, dokumenterar hur samtycket har lämnats. Det kan hända att barnet redan har lämnat sitt samtycke till adoptionen när adoptionsutredningen påbörjas. Samtycket kan ha lämnats innan ansökan om adoption gjordes. I den situationen bör utredaren i de allra flesta fall ändå ta kontakt med barnet. Samtycket ska inte betraktas som en formsak utan ska ha lämnats efter noggrant övervägande. Det är i slutändan domstolens uppgift att förvisa sig om att ett lämnat samtycke verkligen ger uttryck för barnets vilja (se prop. 1994/95:225 s. 40). Se vidare avsnitt 10.3 och författningskommentaren angående genomförandet av adoptionsutredningen.

7.4 En upplysningsskyldighet för adoptivföräldrarna

Regeringens förslag: Den eller de som har adopterat ett barn ska upplysa barnet om att barnet är adopterat så snart det är lämpligt. Om någon har adopterat sin makes eller sambos barn, gäller skyldigheten även maken eller sambon.

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna, bl.a. *Umeå tingsrätt*, *Myndigheten för internationella adoptionsfrågor* (numera Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd), *Barnombudsmannen*, *Rädda Barnen* och *Adopterade Koreaners Förening*, tillstyrker förslaget eller invänder inte mot det. *Sveriges Kommuner och Landsting* anser att förslaget är en viktig markering av barnets rätt till vetskap om sitt ursprung och enligt *Barnens vänner internationell adoptionsförmedling* är det mycket glädjande att upplysningsskyldigheten föreslås. *Varbergs tingsrätt* är positiv till informationsskyldigheten men anser att lämpligheten av en osanktionerad förhållningsregel kan ifrågasättas. Tingsrätten anför vidare att det i vissa fall kan vara omöjligt för föräldrarna att fullgöra informationsskyldigheten, t.ex. om barnet tillkommit genom insemination med hjälp en anonym donator. *Organisationen för vuxna adopterade och fosterbarn* anser att skyldigheten bör vara förenad med en straffrättslig sanktion. *Helsingborgs tingsrätt* avstyrker förslaget och anser att varje familj själv bör få avgöra om och när informationen ska lämnas. Flera remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen* och *Linköpings universitet*, framhåller vikten av att den adopterade ges möjlighet att söka sitt ursprung. *Förbundet Adoptionscentrum* föreslår att sekretesskyddet i dom-

stolar och folkbokföringen för uppgifter om personens ursprungsfamilj och omständigheterna kring adoptionen förbättras.

Skälen för regeringens förslag: Barn har enligt barnkonventionen rätt att få vetskap om sina föräldrar (artikel 7). 1993 års Haagkonvention innehåller en skyldighet för konventionsstaterna att bevara upplysningar om barnets ursprung, bl.a. uppgifter om barnets föräldrar (artikel 30). 2008 års Europarådskonvention innehåller en motsvarande bestämmelse (artikel 22). En adopterad persons rätt till information om sitt ursprung kommer även till uttryck i Europadomstolens praxis (jfr bl.a. rättsfallet Godelli mot Italien, no 33783/09, 25 september 2012).

Ett adoptivbarns möjlighet att i det enskilda fallet få information om sitt ursprung beror på många olika omständigheter. Vid internationell adoption kan det helt saknas uppgifter om de tidigare föräldrarna. Information som är tillgänglig kan i vissa fall inte lämnas ut på grund av sekretess. Barnet kan också välja att avstå från att söka information om sitt ursprung. En förutsättning för att barnet ska ha möjlighet att fatta beslut i denna fråga och senare ha möjlighet att kunna söka och få information om sitt ursprung är dock att barnet över huvud taget känner till att han eller hon är adopterad. Adoptivföräldrarna har här ett stort ansvar och de flesta adoptivföräldrar berättar också om adoptionen för sitt barn. Regeringen anser att det finns ett värde i att i lag bekräfta en sådan ordning och tydliggöra att alla adoptivbarn ska ha rätt att få information om adoptionen. *Helsingborgs tingsrätt* anser att frågan om och när information ska lämnas till barnet ska få avgöras av föräldrarna. Mot bakgrund av den kunskap som numera finns om adoptioner kan det enligt regeringen dock inte anses som ett godtagbart alternativ att barnet inte i något läge får information om att det är adopterat. Öppenhet i dessa frågor är viktigt för att barnet ska kunna utveckla en tillit till sina adoptivföräldrar och andra vuxna samt för utvecklingen av den egna självuppfattningen (se *Föräldraskap genom adoption – Utbildningsmaterial till föräldrautbildningen*, Socialstyrelsen 2015, s. 114.). En skyldighet för föräldrarna att berätta för barnet att han eller hon är adopterad ligger i linje med strävan att adopterade barn ska ha möjlighet att söka sitt ursprung om och när de vill. Regeringen delar alltså utredningens bedömning att barnets rätt till kunskap om sitt ursprung bör komma till uttryck genom en skyldighet för adoptivföräldrarna att berätta för barnet att han eller hon är adopterad. En sådan skyldighet har föreslagits tidigare (se SOU 1989:100 och Ds 2001:53, jfr SOU 2016:11) och finns i norsk lagstiftning. Regeringen anser däremot inte att det finns skäl att, som *Barnombudsmannen* föreslår, slå fast barnets rätt till sitt ursprung i bestämmelsen om upplysningsskyldigheten. Regeringen anser, liksom utredningen och även de tidigare utredningarna, att en lagstadgad informationsplikt inte heller bör förenas med en sanktion för den adoptivförälder som inte berättar för barnet om adoptionen. Avsaknaden av en sanktionsmöjlighet är inte ett skäl att avstå från att införa en upplysningsskyldighet. Att barnets rätt till information kommer till uttryck i en skyldighet för föräldrarna är en viktig markering och även om skyldigheten är osanktionerad kan den enligt regeringens uppfattning inskräpa vikten av att barnen får kännedom om adoptionen.

En skyldighet för adoptivföräldrarna att upplysa barnet om adoptionen bör alltså finnas. Skyldigheten bör gälla oavsett om adoptionen har beslutats i Sverige eller i ett annat land.

Mot bakgrund av den kunskap som i dag finns om vikten av att barnet tidigt får kunskap om sin tillkomst anser regeringen att föräldrarna ska upplysa barnet om att barnet är adopterat så snart när det är lämpligt. Detta innebär att föräldrarna ges ett visst utrymme att själva bedöma när frågan om adoptionen kan tas upp och hur informationen ska presenteras för barnet. Det bör i många fall vara lämpligt att genom en öppen hållning från tidig ålder successivt berätta för barnet om adoptionen och barnets ursprung (jfr Handbok för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner s. 204). Bedömningen måste dock göras utifrån det enskilda barnets behov. Socialnämnden ska enligt 5 kap. 1 § socialtjänstlagen tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett ärende om adoption har avgjorts. I detta uppdrag får anses ligga att framöver ge föräldrar stöd och hjälp angående uppgiften att berätta för barnet om adoptionen. I Handboken för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner finns viss vägledning om rådgivning om samtal med barnet om adoptionen. Regeringen utgår från att denna vägledning kompletteras i enlighet med den nu föreslagna lagstiftningen.

Det är adoptivföräldrarna som får avgöra hur pass långtgående information som ska lämnas. Med anledning av vad *Varbergs tingsrätt* anför bör det framhållas att den föreslagna skyldigheten att informera barnet tar sikte på just det faktum att barnet är adopterat. Någon laglig skyldighet att lämna information utöver detta föreskrivs alltså inte. Det ligger emellertid i sakens natur att ett barn som får kännedom om att han eller hon är adopterad många gånger har frågor som adoptivföräldrarna måste vara beredda på att hantera.

Som bl.a. *Linköpings universitet* framhåller anknyter frågan om föräldrarnas skyldighet att upplysa barnet om att barnet är adopterat till en rad andra frågor. Bland annat aktualiseras frågan om s.k. öppna adoptioner, dvs. adoptioner där den adopterade har kontakt med de ursprungliga föräldrarna. Öppna adoptioner är inte reglerade i Sverige. Den svenska lagstiftningen hindrar dock inte att föräldrarna och adoptivföräldrarna kommer överens om att barnet kan ha kontakt med de ursprungliga föräldrarna efter adoptionen (jfr Ds 2001:53 s. 92 f.). Flera remissinstanser tar upp frågan om stöd och hjälp till adopterade som vill söka sitt ursprung. Denna fråga ligger också utanför ramen för detta lagstiftningsärende. Detsamma gäller frågan om sekretess för uppgifter om adoption i folkbokföringsregistret och i allmän domstol.

8 Föräldrarnas samtycke

8.1 Adoption bygger på frivillighet

Det är en grundläggande princip i svensk rätt att en adoption är frivillig. Det innebär att regelverket bygger på att barnets föräldrar och den som

ansöker om adoption som utgångspunkt är överens om att en adoption ska ske. Enligt 4 kap. 5 a § föräldrabalken krävs i regel föräldrarnas samtycke om den som sökanden vill adoptera är under 18 år. Samtycke behövs dock inte av den som lider av en allvarlig psykisk störning, är utan del i vårdnaden eller befinner sig på okänd ort. Detta innebär att en förälder som är vårdnadshavare i princip har vetorätt i adoptionsärendet medan en förälder utan del i vårdnaden inte har det. Reglerna om krav på föräldrarnas samtycke kan sägas ge uttryck för en avvägning mellan å ena sidan värdet av att adoptioner som är till barnets bästa kommer till stånd och å andra sidan föräldrarnas rättigheter. Som framgår av avsnitt 7.1 ska inställningen hos en förälder som inte är vårdnadshavare beaktas i bedömningen av om adoptionen är lämplig och barnets föräldrar ska i regel få tillfälle att yttra sig oavsett om de har del i vårdnaden eller inte (avsnitt 11.3).

Ursprungligen ansågs kravet på samtycke innebära att samtycket skulle lämnas till ett visst bestämt adoptivförhållande (NJA II 1932 s. 439 f.). Numera anses det dock räcka att samtycket avser adoption som sådan (jfr prop. 1970:186 s. 33 och rättsfallet NJA 1940 s. 690). Samtycket behöver alltså inte ta sikte på att adoptionen ska genomföras av just den person som senare adopterar barnet.

Den förälder som har lämnat sitt samtycke till adoption kan återkalla det i ett senare skede, även i högre rätt efter överklagande (se rättsfallen NJA 1973 s. 62 och NJA 2006 s. 505).

8.2 Vårdnadshavarens vetorätt

Regeringens förslag: Vid adoption av ett barn ska det även fortsättningsvis krävas att en förälder som är vårdnadshavare samtycker till adoptionen.

Det ska även fortsättningsvis inte krävas samtycke från den förälder som inte är vårdnadshavare.

Det som gäller för en förälder som är vårdnadshavare ska gälla även en särskilt förordnad vårdnadshavare eller någon annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe

Regeringens bedömning: Det bör inte inom ramen för detta lagstiftningsärende övervägas ytterligare åtgärder i syfte att främja samförståndslösningar om nationell adoption.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen föreslår inga bestämmelser om samtycke från någon annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe. En sådan person omfattas i stället av utredningens särskilda lagvalsbestämmelse (se avsnitt 8.3). Utredningen gör bedömningen att det bör utvecklas arbetssätt för att främja samförståndslösningar i frågor om adoption för att underlätta nationella adoptioner när det är till barnets bästa.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, bl.a. flera tingsrätter och *Socialstyrelsen*, tillstyrker eller invänder inte mot förslaget om att vetorätten för vårdnadshavare behålls. *Organisationen för vuxna adopterade och fosterbarn* och *Forum för Familjevård* anser att samtycke bör krävas även från en förälder som inte är vårdnadshavare om det inte finns

särskilda skäl. Föreningen *Nordiska Kommittén för Mänskliga Rättigheter* anser att en adoption aldrig ska kunna ske utan samtycke från föräldrarna, oavsett om de är vårdnadshavare eller inte. *Sveriges advokatsamfund* framför synpunkter på hur samtyckesregeln är uppbyggd.

När det gäller bedömningen om att det bör utvecklas arbetssätt för att främja nationella adoptioner är remissutfallet blandat. Några remissinstanser, bl.a. *Lunds universitet*, *Riksförbundet för Samhällets Styvbarn* och *Rädda Barnen*, instämmer i bedömningen. *Helsingborgs tingsrätt* ifrågasätter bedömningen med hänvisning till risken för intressekonflikter och ställer sig frågande till hur samförståndslösningar gällande adoption skulle kunna se ut. Enligt *Socialstyrelsen* saknas det underlag för att utveckla arbetssätt för att främja samförståndslösningar eftersom det inte är tillräckligt utrett vad som bidrar till att underlätta adoptioner. *Myndigheten för internationella adoptionsfrågor* (numera Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd), *Linköpings universitet*, *Sveriges Kommuner och Landsting* och *Förbundet Adoptionscentrum* efterfrågar alla ytterligare analys om nationella adoptioner, bl.a. om kopplingen mellan vårdnadsöverflyttning och adoption.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Vårdnadshavarens vetorätt bör behållas

En förutsättning för att en adoption ska kunna beslutas är i regel att en förälder som är vårdnadshavare lämnar sitt samtycke. Frågan om huruvida kravet på vårdnadshavares samtycke bör lättas upp har aktualiserats främst i samband med diskussioner om värdet av att barn som är placerade i familjehem adopteras. I Sverige används vårdnadsöverflyttning i stor utsträckning för att uppnå trygghet och stabilitet i tillvaron för barn som under lång tid är familjehemsplacerade. I vissa andra länder används i stället adoption för att uppnå detta. Det har i olika sammanhang framförts att nationella adoptioner borde ske i fler fall, särskilt när det gäller barn som placeras i familjehem som spädbarn eller som har varit placerade i familjehem under lång tid. I samband med detta har det gjorts gällande att kravet på vårdnadshavarens samtycke hindrar att fler adoptioner kan komma tillstånd. Som redovisas ovan är kravet på föräldrarnas samtycke en grundläggande del i adoptionslagstiftningen, vilket hänger samman med att adoption i svensk rätt är en frivillig åtgärd. Adoption är en mycket ingripande åtgärd som inte kan upphävas på annat sätt än genom en ny adoption. Enligt regeringens uppfattning måste det därför krävas mycket starka skäl för att överge kravet på samtycke. Det bör i detta sammanhang hållas i minne att vetorätten redan är begränsad eftersom den endast gäller vårdnadshavare (jfr nedan).

Utredningen kommer till slutsatsen att det saknas stöd för att just föräldrarnas vetorätt är anledningen till det låga antalet adoptioner av barn i Sverige och föreslår ingen förändring av kravet på samtycke från en förälder som är vårdnadshavare. Ingen remissinstans invänder mot denna bedömning. Inte heller 2015 års tvångsvårdsutredning (SOU 2015:71) gör en annan bedömning. Den utredningen konstaterar att det i Norge, där möjligheten till tvångsadoption har funnits sedan 1950-talet, genomförs endast ett trettiotal adoptioner per år av samhällsvårdade barn med

eller utan samtycke och att det i Danmark uppges ha genomförts totalt tio adoptioner enligt den lagstiftning om tvångsadoption som infördes 2009. Detta ska jämföras med att i genomsnitt 24 familjehemsplacerade barn per år har adopterats i Sverige under den senaste tioårsperioden (SOU 2015:71 s. 674 f.). Regeringen anser mot denna bakgrund att det inte finns tillräckliga skäl att möjliggöra adoption mot vårdnadshavarens vilja i syfte att få till stånd fler nationella adoptioner i samband med familjehemsplaceringar. Det bör alltså även fortsättningsvis i regel krävas samtycke till adoption från den förälder som är vårdnadshavare. Regeringen återkommer i avsnitt 8.3 till möjligheten att i vissa undantagsfall besluta om adoption utan samtycke.

Föräldrar som inte är vårdnadshavare

För att kunna besluta om adoption krävs enligt nuvarande ordning inte samtycke från föräldrar som saknar del i vårdnaden. Ett par remissinstanser, däribland *Organisationen för vuxna adopterade och fosterbarn*, anser att det bör finnas ett krav på samtycke även från dessa föräldrar. Regeringen anser att en ordning som tillåter adoption utan samtycke från en förälder som inte är vårdnadshavare i förening med att inställningen hos den föräldern beaktas vid bedömningen av om adoptionen är lämplig möjliggör flexibla bedömningar utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Som utredningen konstaterar skulle ett utökat krav på samtycke i dessa fall sannolikt förutsätta att det samtidigt införs större möjligheter att adoptera mot föräldrarnas vilja om adoptionen skulle vara till barnets bästa. En ordning där en förälder som inte är vårdnadshavare ges en oinskränkt rätt att mot barnets bästa förhindra ett adoptionsbeslut måste nämligen betraktas som olämplig (se Ds 2001:53 s. 85). I praktiken skulle utökade möjligheter till adoption mot vårdnadshavarens vilja därför sannolikt inte skilja sig så mycket från den ordning som redan gäller i dag. Det är regeringens uppfattning att nuvarande ordning på ett ändamålsenligt sätt tillgodoser de olika intressen som behöver beaktas. Det finns med hänsyn till detta inte anledning att omvärdera ordningen att det inte krävs samtycke från en förälder som inte är vårdnadshavare. I avsnitt 11.3 behandlas frågan om föräldrars rätt att yttra sig i adoptionsärendet.

En omdisponering av samtyckesparagrafen

Som redovisas i avsnitt 8.3 finns det undantag från kravet på en förälders samtycke. Enligt såväl den gällande paragrafen om samtycke som utredningens förslag avser ett av dessa undantag situationen att föräldern inte är vårdnadshavare. Det finns dock nackdelar med att konstruera paragrafen på det sättet. Utredningens förslag innebär, som *Sveriges advokatsamfund* påpekar, att det först i paragrafens andra stycke står klart att samtycke krävs endast från en förälder som är vårdnadshavare. Regeringen anser att paragrafen bör formuleras om och att huvudregeln i stället bör vara att ett barn inte får adopteras utan samtycke från en förälder som är vårdnadshavare. I detta ligger att det inte finns något krav på samtycke från en förälder som inte är vårdnadshavare. Detta stämmer i sak överens med utredningens förslag men underlättar enligt regeringen tillämpningen av bestämmelserna. Den föreslagna ordningen innebär att

de undantag som redovisas i avsnitt 8.3 gäller i förhållande till en förälder som är vårdnadshavare.

Särskilt förordnad vårdnadshavare

Enligt 4 kap. 5 a § andra stycket föräldrabalken ska samtycke inhämtas från en särskilt förordnad vårdnadshavare om var och en av föräldrarna lider av en allvarlig psykisk störning, är utan del i vårdnaden eller befinner sig på okänd ort. Enligt regeringens bedömning bör det även fortsättningsvis krävas samtycke till adoption från en sådan vårdnadshavare. Som utredningen föreslår bör bestämmelsen formuleras om så att det blir tydligt att ett barn inte får adopteras utan den särskilt förordnade vårdnadshavarens samtycke (se även Ds 2001:53). Om ett barn saknar föräldrar finns det normalt anledning att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. Frågan om adoption aktualiseras vanligtvis först i ett senare skede. Den föreslagna formuleringen innebär dock att kravet på samtycke inte innebär hinder mot att ett beslut om adoption fattas utan att en särskilt förordnad vårdnadshavare först har utsetts (jfr rättsfallet RH 1996:50).

Som framgår av avsnitt 8.3 föreslår utredningen att frågan om föräldrarnas samtycke vid adoption av ett barn med hemvist i ett annat land ska avgöras av lagen i barnets hemviststat. Utredningen föreslår att denna lagvalsregel ska gälla även för någon som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe i barnets ursprungsstat. I avsnitt 8.3 gör regeringen bedömningen att de svenska reglerna om samtycke ska gälla även om barnet har sin hemvist i en annan stat. Regeringen delar dock utredningens bedömning att det för de internationella situationerna behövs en reglering för de fall någon annan har övertagit ansvaret för barnet. Kravet på samtycke bör därför även gälla en person som i ett annat land har trätt i föräldrarnas ställe och därmed har ställning som vårdnadshavare för barnet i det andra landet (jfr prop. 2004/05:136 s. 26).

Pågående arbete om nationella adoptioner

Både 2008 års adoptionsutredning och 2015 års tvångsvårdsutredning ger stöd för att det kan finnas anledning att aktualisera frågan om adoption i fler fall än som görs i dag. Utredningarna kommer fram till att det bör utvecklas arbetsmetoder för att främja samförståndslösningar. 2015 års tvångsvårdsutredning konstaterar att socialnämnden, inom ramen för nuvarande regler, har en viktig roll att bemöta föräldrar på ett professionellt sätt om de önskar adoptera bort sitt barn. Den utredningen konstaterar även att det är viktigt att familjehemsföräldrar kan få information om vilka möjligheter som finns att i frivilliga former adoptera det placerade barnet och få stöd i en sådan process (SOU 2015:71 s. 676 f.). Inom Socialstyrelsen pågår arbete med revideringar av olika relevanta publikationer i syfte att bland annat uppmärksamma möjligheten till adoption. Frågan övervägs vidare inom ramen för regeringens arbete med den sociala barn- och ungdomsvården. I detta arbete ingår även att överväga om det finns anledning att i Sverige utveckla arbetet med s.k. öppna adoptioner. Mot denna bakgrund finns det inte anledning för regeringen att inom ramen för detta lagstiftningsärende överväga ytterligare åtgärder i syfte att främja samförståndslösningar om adoption.

8.3 Undantag från kravet på samtycke

Regeringens förslag: Det ska även fortsättningsvis finnas vissa möjligheter att besluta om adoption utan en vårdnadshavares samtycke.

Samtycke ska inte krävas från den som befinner sig på okänd ort eller som är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande. Det införs därutöver en möjlighet till undantag från samtycke om det finns synnerliga skäl.

De undantag som gäller från kravet på samtycke från en förälder som är vårdnadshavare ska gälla även i förhållande till en särskilt förordnad vårdnadshavare eller någon annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningens förslag om undantag vid psykisk störning innefattar inte situationen att någon är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av ett annat liknande förhållande. Utredningen föreslår inte heller något undantag vid synnerliga skäl utan föreslår i stället att frågor om samtycke till adoptionen från en förälder och den som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe vid internationella adoptioner ska prövas enligt lagen i ursprungsstaten, dock inte om det saknas regler om adoption i barnets ursprungsstat. Utredningen föreslår inga undantag från kravet på samtycke från en särskilt förordnad vårdnadshavare.

Remissinstanserna: Flertalet av remissinstanserna tillstyrker förslagen eller lämnar dem utan invändning. *Förbundet Adoptionscentrum* är positivt till att utländsk rätt ska tillämpas beträffande föräldrarnas samtycke vid internationell adoption. *Adopterade Koreaners Förening* anser däremot att frågan om föräldrarnas samtycke till adoptionen ska prövas enligt svensk lag. *Diskrimineringsombudsmannen* anför att det är viktigt att personer med psykisk ohälsa inte utesluts från eller fräntas sitt föräldraskap på ett sätt som är missgynnande. Ombudsmannen instämmer samtidigt i att det avgörande för undantagets tillämpning bör vara om personen är varaktigt förhindrad att samtycka. *Östersunds tingsrätt* anser att det inte bör krävas samtycke om en förälder av annan orsak än psykisk störning är förhindrad att lämna samtycke.

Skälen för regeringens förslag

Personer som befinner sig på okänd ort eller är förhindrade att samtycka på grund av psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande

Enligt nuvarande ordning krävs inte samtycke från en förälder som lider av en allvarlig psykisk störning eller befinner sig på okänd ort (4 kap. 5 a § andra stycket föräldrabalken). Dessa undantag har – med vissa modifieringar – gällt sedan adoptionsreglerna infördes (se NJA 1917 II s. 485 f.) och utredningen anser att de ska behållas. Det skulle kunna hävdas att undantagen inte längre behövs eftersom de avser situationer då frågan om överflyttning av vårdnaden kan ske på den grunden att personen är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden (se 6 kap. 8 a § föräldrabalken). Om vårdnaden förs över till en särskilt förordnad vårdnadshavare, krävs inget samtycke från föräldern för att en adoption därefter ska kunna genomföras. Det kan dock finnas situationer då en förälder

lider av en psykisk sjukdom eller befinner sig på okänd ort men frågan om vårdnadsöverflyttning av någon anledning inte har aktualiserats. Så kan t.ex. vara fallet om barnet och föräldern har sin hemvist i ett annat land. Det finns enligt regeringens uppfattning därför allttjämt behov av undantag från kravet på förälders samtycke.

Som redovisas nedan anser *Förbundet Adoptionscentrum* att undantaget för den som befinner sig på okänd ort används i för stor utsträckning vid internationell adoption och regeringen föreslår en särskild undantagsbestämmelse som tar sikte på sådana situationer. Det finns i övrigt inget som tyder på att möjligheten till undantag har kommit att användas för att få till stånd adoption i strid med en förälders vilja. Mot denna bakgrund anser regeringen att undantaget för situationen då föräldern befinner sig på okänd ort bör finnas krav.

En viss förändring bör däremot göras när det gäller undantaget vid psykisk störning. För att understryka att det ska finnas ett orsakssamband mellan tillståndet och oförmågan att lämna samtycke finns det anledning att formulera om undantaget något och ersätta begreppet störning med sjukdom (jfr prop. 2015/16:180 s. 71 f. angående motsvarande bestämmelse i lagen [2016:1013] om personnamn). Regeringen anser vidare att undantaget bör utvidgas så att det omfattar inte enbart psykisk sjukdom utan även andra liknande förhållanden. Som *Östersunds tingsrätt* påpekar finns det situationer då en förälder kan vara varaktigt förhindrad att lämna samtycke utan att det beror på en psykisk sjukdom. Det kan exempelvis röra sig om en förälder som drabbas av en allvarlig trafikskada. Genom att undantaget gäller endast om personen som en följd av tillståndet är varaktigt förhindrad att samtycka begränsas undantagets räckvidd till fall då tillståndet inte är övergående. På så sätt uppnås enhetlighet i förhållande till undantagen från samtyckeskravet i fråga om den som sökanden vill adoptera (se avsnitt 7.3 och prop. 1980/81:112 s. 12). Ett motsvarande tillägg har föreslagits tidigare (Ds 2001:51). Utredningen anför att situationer av detta slag i stället bör kunna lösas genom att föräldern fräntas vårdnaden varefter en adoption kan genomföras utan hans eller hennes samtycke. Regeringen ser dock inte skäl att behandla dessa situationer annorlunda än situationer då föräldern lider av en psykisk sjukdom. Här kan även nämnas att den förklarande rapporten till 2008 års Europarådskonvention anger att undantag från kravet på samtycke kan avse bl.a. att personer är oförmögna (*incapable*) att lämna samtycke. När motsvarande undantag infördes avseende kravet på barnets samtycke påpekades att en särskild garanti ligger i den domstolsprövning som krävs vid alla adoptioner (a. prop. s. 7). Detta gör sig gällande även när det gäller föräldrar och regeringen bedömer att risken för missbruk är mycket begränsad. Regeringen föreslår mot denna bakgrund att samtycke inte ska behöva inhämtas från en förälder som är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande.

Svenska krav på samtycke ska gälla även vid internationell adoption

Utredningen föreslår att frågor om föräldrarnas samtycke till adoptionen vid internationell adoption ska prövas enligt lagen i barnets ursprungsstat. Bakgrunden är de problem som kan uppstå när utredningen av

barnets förhållanden genomförs i barnets ursprungsstat och det är ursprungsstatens myndigheter eller en adoptionsorganisation som inhämtar och sammanställer samtycken från barnets föräldrar. I en sådan situation kan det inträffa att de inhämtade samtyckena inte uppfyller de krav som ställs i svensk lag. Utredningen pekar på att det kan vara svårt och i vissa fall socialt förödande för barnets föräldrar om adoptionsutredningen behöver kompletteras i efterhand med nya samtycken från dem. En motsvarande ordning har nyligen beslutats i Norge (Lov 16. juni 2017 nr 48 och prop. 88 L [2016-2017]).

Ett förslag som motsvarar utredningens förslag har presenterats tidigare (Ds 2001:53 s. 88). Förutsättningarna för det förslaget var dock inte desamma som de förutsättningar som är aktuella nu. I promemorian föreslogs nämligen samtidigt att kravet på föräldrarnas samtycke skulle utvidgas och omfatta även en förälder som inte är vårdnadshavare, vilket bedömdes kunna få besvärande konsekvenser vid internationella adoptioner. Som regeringen konstaterar ovan är det inte aktuellt att utvidga kravet på samtycke i 4 kap. föräldrabalken. Mot den bakgrunden framstår det också som mindre angeläget att införa en särreglering för de internationella adoptionerna.

Att svensk lag bör tillämpas i alla fall då svensk domstol är behörig att pröva en adoptionsansökan hänger bl.a. samman med att adoptionsärenden är indispositiva (se avsnitt 11.2). Genom att svensk lag tillämpas i alla adoptionsärenden som beslutas i Sverige gäller samma krav för alla adoptioner. Utredningens förslag innebär att olika krav skulle ställas beroende på varifrån barnet kommer. När Sverige tillträdde 1993 års Haagkonvention uppmärksammades att det just när det gäller föräldrarnas samtycke finns en risk för att lagen i ursprungsstaten inte stämmer överens med svenska regler och att det i ett sådant fall kan finnas anledning för den behöriga svenska myndigheten att vägra ge sitt tillstånd enligt konventionen (prop. 1996/97:91 s. 67 f.). Trots detta fann regeringen alltså inte anledning att då föreslå några undantag från kraven i 4 kap. föräldrabalken – t.ex. avseende föräldrarnas samtycke – ens i de fall adoptionen sker inom ramen för 1993 års Haagkonvention. Att nu införa ett allmänt undantag som innebär att frågan om samtycke ska följa lagen i ett annat land är enligt regeringen problematiskt av flera skäl.

Det finns till att börja med en risk för att det skulle uppstå problem att få fram tillförlitlig och fullständig information om ursprungsstatens lagstiftning och praxis beträffande kravet på samtycken och att bedömningen därför skulle göras utifrån felaktiga utgångspunkter. Brister i utredningen om innehållet i ursprungsstatens lag riskerar att drabba barnet och föräldrarna. Detta är särskilt problematiskt eftersom adoptioner till sin natur är definitiva. Vidare kan den föreslagna lagvalsregeln leda till svåra gränsdragningar. Utredningen föreslår att utländsk rätt inte ska tillämpas om det i ursprungsstaten saknas bestämmelser om adoption. Utredningen anför även att svenska bestämmelser kan behöva tillämpas om det visserligen finns regler om adoption men dessa inte är tillämpliga i förhållande till alla religiösa grupper. När det gäller såväl sådana gränsdragningar som frågor om innehållet i och tolkningen av utländsk rätt kan domstolen komma att bli beroende av påståenden från parterna eller adoptionsorganisationer och det lämpliga i detta kan ifrågasättas.

Ursprungsstatens samtyckesreglering kan vidare visa sig vara tveksam ur ett svenskt perspektiv. Andra stater kan t.ex. tillåta undantag från samtyckeskravet som framstår som alltför vidsträckta eller möjliggöra samtycke under former som framstår som rättsosäkra. Det är möjligt att avstå från att tillämpa en bestämmelse i ett annat lands lag som uppenbarligen är oförenlig med grunderna för den svenska rättsordningen, s.k. ordre public. Ordre public är dock avsett att tillämpas endast i undantagsfall och sannolikt skulle det kunna inträffa att den utländska regleringen inte bedöms strida mot svensk ordre public trots att det andra landets lag framstår som tveksam ur ett svenskt perspektiv.

I Finland gäller att samtycke till adoption som lämnas i en främmande stat kan lämnas enlighet lagen i den staten. Detta gäller dock endast formen och förfarandet och inte vilka personers samtycke som krävs för adoptionen. Den senare frågan avgörs av finsk lag (RP 47/2011 rd s. 74). Utredningens förslag skiljer sig alltså från den finska ordningen.

Regeringen anser därför att det inte finns tillräckliga skäl att frånga ordningen att svensk lag ska gälla fullt ut vid prövningen av en ansökan om adoption i svensk domstol. Föräldrabalkens krav på samtycke ska alltså även fortsättningsvis gälla även vid internationella adoptioner.

Regeringen vill i detta sammanhang betona vikten av att brister i utredningen från ursprungsstaten uppmärksammas och åtgärdas i ett så tidigt skede som möjligt. I de flesta fall har sökanden hjälp av en auktoriserad adoptionssammanslutning. En sådan sammanslutning bör använda sin kunskap om de svenska kraven på samtycke i sitt samarbete med myndigheter och organisationer i ursprungsländerna för att se till att det underlag som tas fram i ursprungsstaten är tillräckligt. Om det rör sig om en enskild adoption, vilar ett stort ansvar på sökanden när det gäller att ta fram utredning från barnets ursprungsstat. Om adoptionen omfattas av 1993 års Haagkonvention, finns det kontrollmekanismer i konventionen som möjliggör att brister vad gäller samtycken – t.ex. att en vårdnadshavares samtycke saknas eller att moderns samtycke har lämnats i för nära anslutning till födseln – kan uppmärksammas innan barnet lämnar ursprungsstaten (artikel 17). Om det vid handläggning av adoptionsfrågan i domstol visar sig att de samtycken som har lämnats inte uppfyller de svenska kraven, blir det i första hand en fråga för den som genomför adoptionsutredningen att överväga om och i så fall hur adoptionsutredningen kan kompletteras (avsnitt 10.3).

En ventil vid synnerliga skäl

Som framgår ovan anser regeringen att vårdnadshavares vetorätt ska behållas och att svensk lag ska gälla fullt ut i adoptionsärenden även vid internationell adoption. Det strikta kravet på vårdnadshavarens samtycke kan dock i vissa fall leda till resultat som inte är önskvärda. Om det trots ansträngningar visar sig omöjligt att komplettera utredningen med ett saknat samtycke samtidigt som det kan antas att föräldern samtycker till adoptionen kan det framstå som orimligt att adoptionen inte kan komma till stånd till följd av något som uppfattas som endast en formalitet. Det kan tänkas att en förälder inte vill besvara förfrågningar om samtycke eller i övrigt delta i ett adoptionsförfarande på grund av risken för sociala konsekvenser om adoptionen blir känd. Om det i en sådan situation står

klart att personen i fråga har fått information om adoptionsprocessen, kan skälen för att besluta om adoption väga mycket tungt. *Förbundet Adoptionscentrum*, som välkomnar utredningens förslag om att ursprungsstatens regler om samtycke ska tillämpas vid internationella adoptioner, anför att undantaget för en förälder som befinner sig på okänd ort används alltför ofta vid internationella adoptioner för att möjliggöra adoption i sådana situationer.

Mot den angivna bakgrunden anser regeringen att det bör finnas en möjlighet att besluta om adoption trots att det inte har lämnats ett samtycke som uppfyller de svenska kraven. Undantaget bör vara begränsat och kunna tillämpas framför allt när det i det närmaste skulle framstå som stötande om adoptionen inte kan komma till stånd. Det bör därför krävas synnerliga skäl för att undantaget ska vara tillämpligt (jfr uttrycket *exceptional grounds* i artikel 5 i 2008 års Europarådskonvention). För att det ska finnas synnerliga skäl bör det i regel krävas att tämligen omfattande ansträngningar har gjorts för att utreda anledningen till att ett samtycke som uppfyller de svenska kraven inte har lämnats. Det bör vidare normalt vara en förutsättning att myndigheterna i ursprungsstaten har gjort bedömningen att adoptionen bör genomföras. Dessa förutsättningar kan antas bli uppfyllda i första hand om adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptionsorganisation. Mot bakgrund av att det inte kan uteslutas att förutsättningarna kan anses uppfyllda även i andra fall bör undantagsregelns tillämpningsområde inte begränsas till vissa typer av adoptioner. Undantaget är dock inte avsett att generellt möjliggöra adoptioner där barnets föräldrar inte samtycker till en adoption.

Särskilt förordnad vårdnadshavare och annan som trätt i en förälders ställe

Det är lämpligt att undantagen från kravet på vårdnadshavares samtycke gäller även för den som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe. När det gäller särskilt förordnade vårdnadshavare är behovet av undantag från samtyckeskrevet visserligen begränsat eftersom det finns möjlighet att entlediga en sådan vårdnadshavare och utse en annan (se 6 kap. 10 c § föräldrabalken). Det är dock lämpligt att låta samma undantag gälla även för en särskilt förordnad vårdnadshavare.

8.4 Rätten till information och andra krav kring samtycket

Regeringens förslag: En förälder som ska lämna sitt samtycke ska få relevant information innan samtycket lämnas.

Det ska även fortsättningsvis krävas att samtycke från den som har fött barnet ska lämnas när föräldern har återhämtat sig tillräckligt efter barnets födelse.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen föreslår att den som genomför adoptionsutredningen ska lämna information och rådgivning till föräldrarna om det är möjligt. Detta ska enligt utredningen dock inte gälla vid internationell adoption.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslaget eller invänder inte emot det. *Socialstyrelsen* anför att den som genomför en adoptionsutredning inte i alla lägen ska kunna godta ett samtycke som har lämnats i ett tidigt skede utan måste se till att information och rådgivning har lämnats inför samtycket. *Riksförbundet för Samhällets Styrbarn* framhåller vikten av att föräldrarna får grundlig information om rättsverkningarna av en adoption. *Adopterade Koreaners Förening* invänder mot utredningens förslag att skyldigheten att lämna information och rådgivning inte ska gälla vid internationella adoptioner. *Organisationen för vuxna adopterade och fosterbarn* är av samma uppfattning. *Barnombudsmannen* konstaterar att utredningens argument för att skyldigheten att lämna information och rådgivning inte ska gälla vid internationella adoptioner är att dessa uppgifter enligt konventionen ankommer på ursprungsstaten och ifrågasätter utifrån detta att skyldigheten inte gäller vid de internationella adoptioner där 1993 års Haagkonvention inte tillämpas. *Helsingborgs tingsrätt* anser att det är viktigt med klara riktlinjer för hur samtycke lämnas.

Skälen för regeringens förslag: I föräldrabalken uppställs ett krav på att en moders samtycke ska ha inhämtats när hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten (4 kap. 5 a §). Motsvarande krav finns i 2008 års Europarådskonvention. Regeringen anser att detta krav ska gälla även fortsättningsvis. Bestämmelsen bör dock anpassas så att det tydliggörs att kravet gäller i det fall att föräldern har fött barnet, vilket innebär att det inte gäller vid oadoption (se avsnitt 12.2).

Utöver kravet på återhämtning uppställs det i föräldrabalken inga särskilda krav på hur samtycken lämnas, krav på skriftlighet eller andra formkrav. Frågan är om det finns anledning att ytterligare reglera ordningen för hur samtycken till adoption lämnas.

Med hänvisning till de krav som 2008 års Europarådskonvention ställer på information och rådgivning föreslår utredningen att den som genomför en adoptionsutredning ska vara skyldig att, om det behövs, lämna föräldrar information och rådgivning inom ramen för adoptionsutredningen. Utredningen anser dock att de internationella adoptionerna ska undantas helt från detta krav. Regeringen delar inte den uppfattningen. I både 1993 års Haagkonvention och 2008 års Europarådskonvention finns krav på att en förälder ska få den rådgivning som behövs och vederbörligen underrättas om verkningarna av sina samtycken (artikel 4 respektive artikel 5). Enligt regeringens uppfattning är vikten av informerade samtycken densamma oavsett om det rör sig om en nationell eller en internationell adoption. Det är mot den bakgrunden rimligt att uppställa ett generellt krav på att den som lämnar sitt samtycke ska få relevant information innan samtycket lämnas. Detta krav bör gälla oavsett vem det är som ska lämna sitt samtycke. Bestämmelsen bör alltså omfatta en förälder och i förekommande fall en särskilt förordnad vårdnadshavare eller annan som trätt i föräldrarnas ställe som ska lämnas sitt samtycke (se avsnitt 7.3 och 9 om krav på samtycke för den som ska adopteras). Som anförs i avsnitt 7.2 i fråga om barnets rätt till information kan begreppet rådgivning enligt regeringens föra tankarna till att personen skulle få vägledning om vilken åsikt han eller hon bör ha, vilket vore olyckligt. Regeringen bedömer att det är tillräckligt att det i lag anges att personen ska ha rätt till relevant information. Informationen ska syfta till

att personen när samtycket lämnas är införstådd med vad adoptionen och samtycket innebär.

Vid en nationell adoption är det i de flesta fall möjligt för den som genomför adoptionsutredningen att se till att den som lämnar ett samtycke har fått relevant information. Vid internationell adoption har samtycket i stället många gånger redan lämnats och dokumenterats i ursprungsstaten. Det blir i dessa fall en uppgift för den som genomför adoptionsutredningen att kontrollera att lämnade samtycken kan accepteras. Om adoptionen omfattas av 1993 års Haagkonvention ska konventionens krav beträffande samtycken vara uppfyllda. I en sådan situation bör det sällan finnas anledning att ifrågasätta att de samtycken som har lämnats har föregåtts av relevant information. Detsamma bör i regel gälla om adoptionen inte omfattas av konventionen men förmedlas av en auktoriserad adoptionsammanslutning. Om det finns anledning att misstänka att ett samtycke inte har föregåtts av relevant information, kan det finnas anledning för den som genomför adoptionsutredningen att komplettera utredningen. Frågan hur en utredning kan kompletteras vid en internationell adoption behandlas i avsnitt 10.3. Det är ytterst domstolens ansvar att se till att de samtycken som läggs till grund för adoptionsbeslutet uppfyller lagens krav, inklusive kravet på information.

I vissa länder krävs att samtycke lämnas i viss form eller i vart fall i viss ordning. I Finland krävs t.ex. att samtycket lämnas till en viss myndighet. I Danmark krävs att samtycket lämnas skriftligen. Enligt 2008 års Europarådskonvention ska samtycket ha lämnats skriftligen eller i vart fall ha dokumenterats skriftligen. Som utredningen konstaterar följer det dock inte av konventionen att brister i formkraven avseende ett samtycke innebär att adoptionen inte ska bifallas. Utredningen anser att det är lämpligt att det upprättas en handling som undertecknas av den som lämnar sitt samtycke eller bestyrks av den som tar emot samtycket. Utredningen bedömer dock att det inte finns behov av lagreglering när det gäller samtyckets form.

Regeringen konstaterar att det inte lär finnas utrymme för att i ett adoptionsärende beakta ett samtycke som inte har dokumenterats på ett godtagbart sätt. Att ett samtycke dokumenteras kan exempelvis innebära att det på ett tillförlitligt sätt redovisas i dokument från utländska myndigheter. För att bedöma om ett samtycke ska godtas måste dock en helhetsbedömning göras. I denna bedömning ligger att det inte får finnas något som tyder på att samtycket inte har lämnats frivilligt eller att personen inte har förstått vad samtycket innebär. I stället för att fokusera på formen anser regeringen att bedömningen av om ett samtycke ska godtas i första hand bör avse huruvida samtycket har lämnats av fri vilja och efter att personen har fått tillräcklig information. Särskilda krav på samtyckets form riskerar att leda till behov av undantag och särlösningar, särskilt vid internationell adoption (jfr finsk rätt och dansk rätt där det vid internationell adoption finns en möjlighet att göra avsteg från de krav som gäller för hur samtycke ska lämnas).

Mot bakgrund av det anförda anser regeringen att det inte finns tillräckliga skäl för att i lag uppställa ett krav på skriftlighet eller för att närmare reglera hur samtycken ska lämnas. Som konstateras ovan är det ofta den som genomför adoptionsutredningen som i förekommande fall

inhämtar samtycken. I avsnitt 10.3 behandlas frågan om behovet av vägledning för utredaren.

9 Vuxenadoption

Regeringens förslag: Förutsättningarna för att adoptera en vuxen ska regleras särskilt.

En vuxen ska få adopteras om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som adoptionen avser och det i övrigt är lämpligt. Vid bedömningen ska det särskilt beaktas om

- sökanden har uppfostrat den som adoptionen avser, eller
- adoptionen i annat fall avser att bekräfta en relation motsvarande den mellan barn och förälder.

En vuxen ska få adopteras endast om han eller hon själv samtycker till adoptionen. Ett samtycke ska dock inte krävas om den som ska adopteras är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande.

Den som ska lämna samtycke ska få relevant information innan samtycket lämnas.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår inte något lämplighetsrekvisit. Utredningen föreslår att det utöver uppfostran särskilt ska beaktas att det på annat sätt har uppkommit ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Förutsättningarna för adoption av en vuxen, dvs. den som har fyllt 18 år, framgår av 4 kap. 6 § föräldrabalken. I den paragrafen framgår även förutsättningarna för adoption av ett barn. En allmän förutsättning för att en adoption ska beslutas är att den är lämplig. Tillstånd får ges endast om det är till fördel för barnet. För att adoptera en vuxen krävs vidare att sökanden har uppfostrat den vuxne när denne var barn eller att det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoption. Vuxenadoption sker uteslutande i situationer då det redan finns en relation mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera. Oftast rör det sig om styvbarnsadoption. En vuxenadoption kan även avse t.ex. adoption av någon som tidigare har varit familjehemsplacerad hos sökanden eller som av någon annan anledning har fått omvårdnad av sökanden under uppväxttiden. Vuxenadoption kan ha internationell anknytning. Dessa adoptioner omfattas dock inte av begreppet ”internationell adoption” eftersom det begreppet endast avser adoption av barn. Varken 1993 års Haagkonvention eller lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling är tillämplig vid vuxenadoption.

Adoption av en vuxen kan vara en värdefull möjlighet att befästa en familjerektion. Det är därför viktigt att möjligheten till vuxenadoption finns även fortsättningsvis. Regeringen anser att det inte finns anledning

att i sak förändra kraven för att en vuxenadoption ska tillåtas. Däremot finns det behov av att förtydliga förutsättningarna för när vuxenadoption kan ske. Mot bakgrund av de skillnader som finns i bedömningen av adoption av ett barn och en vuxen anser regeringen till att börja med att förutsättningarna för adoption av barn och förutsättningarna för vuxenadoption bör skiljas ut i två olika paragrafer (se även avsnitt 7.1).

En grundläggande förutsättning för att adoptera en vuxen bör vara att adoptionen är lämplig. Endast ett krav på lämplighet är dock inte tillräckligt för att ringa in de fall då adoption bör kunna komma i fråga. En ytterligare förutsättning bör vara att adoption ska befästa ett personligt förhållande mellan sökanden och adoptivbarnet som väsentligen har samma innehåll som det som finns mellan föräldrar och barn. Bevekelsegrunder som inte är kopplade till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera, t.ex. en önskan att föra vidare ett släktnamn eller att underlätta för en person att få uppehållstillstånd i Sverige, bör alltså inte kunna vara skäl att bevilja en adoption (prop. 1980/81:112 s. 9 och 14 och rättsfallen NJA 1920 s. 449 och NJA 1986 s. 604). Mot den bakgrunden bör adoption av en vuxen person få ske om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som adoptionen avser. Vid bedömningen bör det särskilt beaktas om sökanden har uppfostrat den som adoptionen avser, eller adoptionen i annat fall avser att bekräfta en relation motsvarande den mellan barn och förälder.

Avsikten är att adoption liksom tidigare ska bli aktuellt i första hand i situationer då sökanden är en styvförälder eller har varit familjehemsförälder eller av någon annan anledning har uppfostrat den som adoptionen avser. Vidare ska adoption kunna ske i situationer då det, trots att sökanden inte har stått för uppfostran, har uppkommit en relation som motsvarar den mellan ett barn och en förälder. Det kan vara fallet om sökanden t.ex. har varit styvförälder från barnets sena tonår eller sedan barnet blev vuxet och det därefter har etablerats en stark relation, eventuellt även mellan sökanden och det tilltänkta adoptivbarnets egna barn, genom kontakter och umgänge som förekommer i en familj (jfr rättsfallet NJA 1989 s. 401). Att det annars finns särskild anledning till adoption med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera kan t.ex. röra den situationen att en person återförenas med ett barn som har adopterats bort som spädbarn (jfr rättsfallet NJA 2002 s. 425). Det är inte möjligt att uttömmande ange de situationer då det förutsättningar för vuxenadoption. Bedömningen måste alltid göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

I bedömningen av om en adoption i övrigt är lämplig ligger bl.a. att åldersskillnaden mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera inte är för liten. Det kan noteras att 2008 års Europarådskonvention som gäller adoption av barn anger att åldersskillnaden lämpligen bör vara minst 16 år (artikel 9). Regeringen anser dock att den typen av gränser eller riktmärken inte är lämpliga (jfr avsnitt 13.2.1) och konstaterar att bedömningen av åldersskillnaden måste göras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Även inställningen hos föräldrarna till den som sökanden vill adoptera ska beaktas. Om de inblandade personerna har anknytning till en annan stat, kan frågan om huruvida adoptionen blir gällande i den andra staten påverka bedömningen. Hänsyn bör alltså

tas till om det genom adoptionen uppstår haltande rättsförhållanden som är negativa för de inblandade (jfr avsnitt 7.1 där denna fråga utvecklas angående adoption av barn). I 4 kap. 6 § föräldrabalken anges som en generell förutsättning att adoptionen ska vara till fördel för barnet. Även om detta rekvisit i första hand tar sikte på personer under 18 år gäller det även vid adoption av vuxna (se NJA II 1917 s. 489 och rättsfallen NJA 1991 s. 194 och NJA 2002 s. 425). Som framgår av avsnitt 7.1 föreslår regeringen att barnets bästa ska vara avgörande vid adoption av barn. När det gäller adoption av vuxna finns det inte behov av att uppställa något motsvarande krav. Att adoptionen är till fördel för den som sökanden vill adoptera bör i stället ingå i bedömningen av om adoptionen är lämplig.

Migrationsverket anför att möjligheterna att få uppehållstillstånd bör vara en viktig aspekt vid bedömningen av om det finns särskild anledning till adoption om det är fråga om en adoption med internationell anknytning. Kravet på att adoptionen ska vara lämplig innebär bl.a. att adoptionen inte får ha till primärt syfte att underlätta för en person att få uppehållstillstånd i Sverige (jfr rättsfallet NJA 1989 s. 67 där Högsta domstolen uttalar att stränga krav bör uppställas på grund av risken för missbruk av adoptionsinstitutet.). Bedömningen i adoptionsärendet kan alltså påverkas av information som även har betydelse i utlänningsärendet. Det bör för beslut om adoption dock inte krävas att det finns förutsättningar för att bevilja uppehållstillstånd. Den bedömning som görs i adoptionsärendet och den bedömning som görs i utlänningsärendet skiljer sig åt (se prop. 2000/01:66 s. 21). Utgångspunkten är att vuxna som är adopterade vid bedömningen av frågor om uppehållstillstånd så långt som möjligt ska ha samma rättsliga ställning som andra vuxna som åberopar anknytning till en förälder som grund för ansökan om uppehållstillstånd (a. prop. s. 30). Den som adopteras som vuxen får i förekommande fall ansöka om uppehållstillstånd enligt i princip samma förutsättningar som personer i övrigt som ansöker om uppehållstillstånd med hänsyn till anknytning. Se även avsnitt 11.4 angående Migrationsverkets yttrande i adoptionsärenden.

Även fortsättningsvis bör det vid vuxenadoption krävas samtycke från den som adopteras. De undantag som finns från kravet på samtycke bör också gälla fortsättningsvis. Begreppet psykisk störning bör dock ersättas med psykisk sjukdom (se vidare avsnitt 7.3).

Som framgår av avsnitt 6 kan gemensam adoption endast genomföras av två personer som är gifta (eller med regeringens förslag sambor) och styvbarnsadoption kan endast ske avseende makes (eller sambos) barn. Det har i vissa sammanhang gjorts gällande att det särskilt vid vuxenadoption kan finnas ett behov av att möjliggöra gemensam adoption och styvbarnsadoption även efter en separation. Det kan t.ex. tänkas att någon vill manifestera sin relation till en styvförälder genom en adoption trots att styvföräldern och den andra föräldern inte längre är gifta eller sambor. På motsvarande sätt kan någon som har växt upp i ett familjehem vilja bli adopterad av de tidigare familjehemsföräldrarna först sedan de har separerat. Dessa frågor har inte övervägts av utredningen och det finns därför inte någon möjlighet att inom ramen för detta lagstiftningsärende behandla dem närmare.

10 Bättre utredning inför domstolens prövning

10.1 Adoptionsutredningens funktion

Regeringens bedömning: Reglerna om den utredning som domstolen ska inhämta i adoptionsärenden som rör barn bör förändras för att förbättra domstolens beslutsunderlag.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning: En adoption är en ingripande åtgärd som inte kan upphävas på annat sätt än genom en ny adoption. Det är därför viktigt att domstolens beslut baseras på ett komplett och korrekt underlag. Adoptionsärenden är indispositiva och domstolen har en långtgående skyldighet att se till att ett ärende blir tillräckligt utrett. Om adoptionen rör ett barn finns det särskild anledning att se till att den utredning som ligger till grund för domstolens bedömning är robust. Enligt barnkonventionen ska adoptionsbeslut baseras på relevant och tillförlitlig information (artikel 21) och 2008 års Europarådskonvention anger att en adoption ska föregås av lämplig utredning (*appropriate enquiries*) angående bl.a. sökanden, barnet och barnets familj (artikel 10).

För närvarande inhämtas underlag för domstolens bedömning i adoptionsärenden som rör barn genom att domstolen begär yttrande från dels socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd, dels socialnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är folkbokförd (4 kap. 10 § föräldrabalken). Detta gäller oavsett om det rör sig om en nationell adoption eller en internationell adoption. Den enkätundersökning som utredningen har genomfört bland ett antal kommuner visar på stora skillnader i hur lång tid det tar att ta fram yttrandena. Det verkar även råda olika uppfattning om vad som är socialnämndens ansvar och vilka åtgärder som ska vidtas inför att socialnämnden ska yttra sig till tingsrätten.

Regeringen anser att det finns anledning att förändra reglerna för hur utredningen i adoptionsärenden (nedan adoptionsutredningen) hämtas in och genomförs. Reglerna bör utformas för att möjliggöra en effektivare adoptionsprocess och samtidigt se till att adoptionsutredningarna håller hög kvalitet. Vid internationell adoption genomförs den utredning som rör barnet i regel i barnets ursprungsstat medan sökanden utreds av socialtjänsten i sin hemkommun. Som framgår av det följande anser regeringen att de svenska reglerna även fortsättningsvis ska vara i alla delar tillämpliga vid både nationell och internationell adoption. Det är dock viktigt att regelverket erbjuder den flexibilitet som krävs för att adoptionsutredningen i Sverige på ett ändamålsenligt sätt kan anknyta till den utredning som redan har genomförts. Avsikten är att adoptionsutredningen så långt det är möjligt ska resultera i ett fullständigt underlag för domstolens bedömning i adoptionsärenden som rör adoption av barn. Även om det är domstolen som har det slutliga ansvaret för att utredningen i ärendet är fullständig är alltså tanken att utredningen ska vara genomförd i och med att adoptionsutredningen överlämnas.

10.2 Samma ordning som för vårdnadsutredningar

Regeringens förslag: Domstolen ska ge en socialnämnd i uppdrag att utse någon att genomföra adoptionsutredningen.

Uppdraget ska lämnas till den kommun där barnet har sin hemvist. Om barnet inte har sin hemvist i Sverige ska uppdraget lämnas till socialnämnden i den kommun där någon av sökandena har sin hemvist. Om varken barnet eller sökandena har hemvist i Sverige ska uppdraget lämnas till socialnämnden i Stockholms kommun.

Domstolen ska bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Om det behövs, ska domstolen få förlänga denna tid. Domstolen ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt. Domstolen ska få ange riktlinjer för adoptionsutredningen.

Det ska införas en sekretessbrytande bestämmelse om uppgiftsskyldighet för att möjliggöra för den som utför adoptionsutredningen att ta del av information från en socialnämnd.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningens förslag pekar dock endast ut vilken kommun som ska få uppdraget i det fall varken barnet eller sökandena har sin hemvist i Sverige. Utredningens förslag innehåller vidare inget krav på att domstolen ska ange en tidsfrist för adoptionsutredningen.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, bl.a. *Uppsala tingsrätt*, *Diskrimineringsombudsmannen*, *Sveriges Kommuner och Landsting*, *Botkyrka kommun*, *Danderyds kommun*, *Göteborgs kommun*, *Sundsvalls kommun* och *Familjerättssociologernas Riksförening*, tillstyrker förslaget eller invänder inte mot det. *Umeå tingsrätt* är positiv till förslaget men uttrycker en viss oro för att handläggningstiderna kan bli långa när adoptionsutredningar ska genomföras som vårdnadsutredningar. *Domstolsverket* bedömer att förslaget bör ge förutsättningar för en snabbare hantering. *Lunds universitet* framför att studier visar varierande kvalitet på vårdnadsutredningar och att det låga antalet adoptionsutredningar kan innebära problem vad gäller resurser och kompetens. *Barnombudsmannen* tillstyrker förslaget men framhåller att adoptionsutredningar skiljer sig från vårdnadsutredningar på så sätt att en adoption är oåterkallelig, vilket ställer höga krav på kompetens och kvalitet.

Skälen för regeringens förslag

En utredare bör utses för att genomföra adoptionsutredningen

Som beskrivs i avsnitt 10.1 ska domstolen i adoptionsärenden som rör barn inhämta yttrande från både socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd och socialnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är folkbokförd. Socialnämndernas yttrande föregås av en utredning som görs av socialförvaltningen. Tidigare genomfördes även vårdnadsutredningar på detta sätt. Ordningen ändrades för att effektivisera och påskynda förfarandet i tvister om vårdnad, boende och umgänge (prop. 1990/91:8 s. 43 f.). Regeringen delar utredningens bedömning att det finns anledning att göra motsvarande förändring för adoptionsutredningar. Det innebär att domstolen ska ge socialnämnden i uppdrag att utse någon att genomföra utredningen. Det

finns i adoptionsärenden, lika lite som i mål om vårdnad enligt 6 kap. föräldrabalken, behov av ett ställningstagande från en politiskt tillsatt nämnd i enskilda adoptionsärenden. En sådan förändring bör vidare, som *Domstolsverket* framhåller, kunna leda till kortare handläggningstider för adoptionsutredningarna.

Förslaget innebär att socialnämnden kommer att ha ett huvudmannaskap för adoptionsutredningen och ansvara för att en utredning kommer till stånd i enlighet med domstolens begäran. Socialnämnden ska dock inte pröva innehållet i adoptionsutredningen eller lämna ett eget yttrande till domstolen. Det blir i stället utredaren som redovisar sitt uppdrag direkt till domstolen. På samma sätt som vid vårdnadsutredningar bör uppdraget att utse en utredare kunna delegeras (se 10 kap. 5 § socialtjänstlagen [2001:453]). I vårdnadsmål får domstolen ge uppdraget till ett annat organ än socialnämnden. Det kan komma i fråga om domstolen redan har ett aktuellt utredningsmaterial som endast behöver kompletteras med exempelvis ett barnpsykiatriskt utlåtande (prop. 1990/91:8 s. 66). Inför ett adoptionsbeslut bör det alltid genomföras en adoptionsutredning. Det bedöms därför inte finnas något behov av en motsvarande möjlighet att kunna lämna uppdrag till någon annan.

Det är som *Barnombudsmannen* anför viktigt att adoptionsutredningen utförs på ett kompetent sätt och att resultatet håller hög kvalitet. Adoptionsärenden och adoptionsutredningar är inte särskilt vanligt förekommande. Målen om vårdnad, boende och umgänge och utredningar i sådana mål är betydligt fler. Detta kan innebära att kommunerna kan behöva stärka sin kompetens i adoptionsärenden genom t.ex. erfarenhetsutbyte och att utarbeta rutiner och riktlinjer. Det är inte aktuellt att inom ramen för detta lagstiftningsärende överväga t.ex. att, som *Lunds universitet* föreslår, låta adoptionsutredningar utföras av ett organ på regional nivå. Det kan dock nämnas att samarbete mellan mindre kommuner eller stadsdelsnämnder, för att höja kompetensen och för att förbättra kvaliteten på utredningarna, kan ske redan i dag t.ex. genom arbete i större familjerättsenheter eller genom att man regelbundet träffar handläggare från andra kommuner (jfr prop. 2005/06:99 s. 59). Som redovisas i avsnitt 10.3 anser regeringen att det finns ett behov av vägledning för dem som genomför adoptionsutredningar, bl.a. i syfte att utredningarna ska bli enhetliga.

Uppdraget ska ges till en enda kommun

Om sökanden och barnet bor i olika kommuner måste domstolen enligt gällande ordning inhämta yttranden från två kommuner. Regeringen delar utredningens bedömning att det är bättre att en kommun ansvarar för adoptionsutredningen. Regeringen anser att det är lämpligt att adoptionsutredningen i första hand genomförs där barnet bor. För att tydliggöra behörigheten anser regeringen att det i föräldrabalken uttryckligen bör anges att uppdraget som huvudregel ska lämnas till socialnämnden i den kommun där barnet har sin hemvist. Om sökanden bor i en annan kommun, bör det vara möjligt att i domstolens beslut ange att den som genomför adoptionsutredningen ska inhämta upplysningar från och vid behov samråda med socialnämnden i den andra kommun som är berörd. Detta stämmer överens med vad som gäller för vårdnadsutredningar (jfr

prop. 1981/82:168 s. 78). Om barnet inte har sin hemvist i Sverige bör uppdraget i stället ges till den kommun där sökanden eller någon av sökandena har sin hemvist. De förslag som lämnas om svensk domstols internationella behörighet i adoptionsärenden innebär att det i undantagsfall skulle kunna inträffa att en ansökan om adoption prövas av svensk domstol trots att varken barnet eller sökanden eller någon av sökandena har hemvist i Sverige. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att det i en sådan situation är lämpligt att domstolen lämnar uppdraget till socialnämnden i Stockholms kommun. I den kommunen bör det finnas goda möjligheter att hantera denna typ av internationella ärenden. I avsnitt 11.1 föreslår regeringen en bestämmelse om Stockholms tingsrätts behörighet i motsvarande situation. Genom den ordning som regeringen nu föreslår finns det inte behov av en möjlighet för regeringen att meddela föreskrifter om särskilda handläggningsregler i adoptionsärenden med internationell anknytning motsvarande den som finns i 5 § lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (jfr prop. 1971:113 s. 47 f.).

För att möjliggöra för den som har fått socialnämndens uppdrag att verkställa adoptionsutredningen att ta del av information som en annan socialnämnd har tillgång till bör det införas en skyldighet för en socialnämnd att utan hinder av sekretess lämna uppgifter som kan antas vara av betydelse för adoptionsutredningen. Detta motsvarar det som gäller vid genomförande av utredningar om vårdnad, boende och umgänge (jfr 6 kap. 19 § femte stycket föräldrabalken). Den sekretessbrytande bestämmelsen bör endast ta sikte på sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), s.k. socialtjänstsekretess (jfr prop. 1997/98:7 s. 88 och prop. 2005/06:99 s. 60 f. och 92). Liksom vid utredningar om vårdnad, boende och umgänge kommer samma sekretesskydd som hos socialnämnden att gälla för uppgifterna som utredaren får del av (2 kap. 1 § andra stycket offentlighets- och sekretesslagen och prop. 2005/06:99 s. 61).

Domstolen ska fastställa en tidsram för adoptionsutredningen och ska kunna ge riktlinjer för utredarens arbete

Det är angeläget med en snabb och effektiv handläggning av adoptionsärenden. Enligt den av utredningen genomförda enkätundersökningen varierar handläggningstiden för socialnämndernas yttranden till domstolen mycket, från en eller två månader till över sex månader. Redovisningen ger bilden av att adoptionsutredningarna tar kortast tid när det rör sig om en nationell adoption eller en internationell adoption som förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning medan utredningen tar längre tid vid enskild adoption.

Vid vårdnadsutredningar får domstolen ange en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd (6 kap. 19 § tredje stycket föräldrabalken). 2014 års vårdnadsutredning föreslår att det ska bli obligatoriskt att ange en sådan tidsram (SOU 2017:6 s. 447 f.). Regeringen kan inte se att det i något fall skulle finnas anledning för domstolen att ge ett uppdrag om en adoptionsutredning utan att samtidigt bestämma när adoptionsutredningen ska återredovisas. Regeringen föreslår därför att domstolen i sitt uppdrag ska ange en tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Det

får från fall till fall bedömas vad som är en rimlig handläggningstid för en adoptionsutredning. Det kan t.ex. bero på huruvida det rör sig om en nationell eller en internationell adoption, om en eller flera kommuner är berörda, huruvida adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptions-sammanslutning eller inte och vilket underlag som är tillgängligt när uppdraget lämnas till socialnämnden. I vissa fall bör det kunna räcka med ett par månader medan det i vissa fall kan behövas ytterligare någon eller några månader. Det bör vara ovanligt att det redan när uppdraget lämnas finns anledning att ge utredaren mer än fem månader för att genomföra utredningen. Domstolen bör vid behov kunna förlänga tiden (jfr prop. 1990/91:8 s. 46).

Regeringen ser inte som *Umeå tingsrätt* någon generell risk för att den nya ordningen för adoptionsutredningens genomförande skulle leda till att utredningen drar ut på tiden. Det faktum att utredningen inte kommer att komma under socialnämndens prövning innebär i sig en effektivisering. När det gäller utredningar enligt 6 kap. föräldrabalken har det diskuterats om en övre tidsgräns för utredningen bör införas (se prop. 2005/06:99 s. 58 f. där någon tidsgräns inte föreslogs, och SOU 2017:6 s. 447 f., där en fyramånadersgräns föreslås). Det finns inget som tyder på att det finns behov av en lagstadgad tidsgräns för adoptionsutredningar och med tanke på hur varierande utredningsbehovet kan vara i olika ärenden bedöms det svårt att slå fast en tid som bör gälla för alla utredningar. Det bör därför inte införas någon gräns för hur lång tid en adoptionsutredning får ta. Det är dock viktigt att utredningen inte drar ut på tiden i onödan. Av den anledningen bör det i lag föreskrivas en skyldighet för domstolen att se till att adoptionsutredningen bedrivs skyndsamt. I detta bör ligga att domstolen inte utan vidare ska medge en förlängd utredningstid utan bör förhöra sig om och värdera skälen som utredaren anger för att adoptionsutredningen inte kan slutföras inom den utsatta tiden.

Utöver att bestämma en tid inom vilken utredningen ska vara klar bör domstolen kunna ge riktlinjer för utredningen. Sådana riktlinjer kan handla om att utredaren bör samråda med en annan kommun som någon av de inblandade personerna bor i. Riktlinjer kan även lämnas om domstolen t.ex. anser att någon särskild omständighet bör utredas närmare.

10.3 Genomförandet av adoptionsutredningen

Regeringens förslag: Den som genomför adoptionsutredningen ska utreda om förutsättningarna för adoption är uppfyllda. Utredaren ska alltid försöka klarlägga barnets och föräldrarnas inställning.

Utredaren ska redovisa det som har framkommit för domstolen och ska lämna ett förslag till beslut.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att utredaren ska försöka klarlägga barnets inställning om det inte är olämpligt och att skyldigheten att försöka utreda föräldrarnas inställning ska gälla endast om det behövs. Utredningen föreslår vidare att skyldigheten att utreda föräldrarnas inställning inte ska gälla vid internationell adoption.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser är positiva till förslaget eller invänder inte mot det. *Socialstyrelsen* anser att utredaren alltid ska försöka klargöra inställningen hos föräldrar och vårdnadshavare, oavsett om samtycke har lämnats eller inte, och att orden ”om det behövs” därför bör utgå. *Barnombudsmannen* ifrågasätter förslaget att skyldigheterna att utreda föräldrarnas inställning inte ska gälla i fråga om ursprungsländer som inte är anslutna till 1993 års Haagkonvention. *Stockholms universitet* och *Riksförbundet för Samhällets Styvbarn* tar upp frågan om behovet av riktlinjer för hur adoptionsutredningar ska genomföras. Förbundet påpekar vikten av att föräldrarna får grundlig information om rättsverkningarna av en adoption. *Förbundet Adoptionscentrum* efterlyser resonemang om utländska myndigheters eller andra utländska organs medverkan vid enskild adoption. *Migrationsverket* anför att det är viktigt att berörda personers – bl.a. föräldrarnas – identitet är klarlagd och att det är bra att det betonas att bristande utredning kan leda till att adoptionsansökan inte kan bifallas. *Sveriges advokatsamfund* anser att vårdnadshavarens tillstånd inte ska krävas för att utredaren ska ha rätt att prata med barnet.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter för hur adoptionsutredningen ska genomföras

Som framgår av avsnitt 10.1 är avsikten att adoptionsutredningen så långt möjligt ska resultera i ett fullständigt underlag för domstolens bedömning i ärenden som rör adoption av barn. Av den enkätundersökning som utredningen har genomfört bland ett antal kommuner framgår att det finns en viss osäkerhet kring vilka utredningsåtgärder som ska vidtas inför det att kommunen yttrar sig till tingsrätten i adoptionsärenden. Mot den bakgrunden anser regeringen att det finns anledning att tydliggöra hur adoptionsutredningar ska genomföras. Det är viktigt att adoptionsutredningarna genomförs på liknande sätt över hela landet (se nedan).

Syftet med adoptionsutredningen är att ge domstolen ett underlag för prövningen av adoptionsansökan. Utredarens övergripande uppgift bör därför vara att utreda om förutsättningarna för adoption är uppfyllda. Det grundläggande kravet för adoption av ett barn är att adoptionen ska vara lämplig. I denna bedömning ligger bl.a. barnets behov av en adoption och sökandens lämplighet. Barnets bästa ska vara avgörande vid bedömningen (se avsnitt 7.1). Tyngdpunkten i adoptionsutredningen ska ligga på att belysa och analysera alla de omständigheter som är relevanta för lämplighetsbedömningen. Adoptionsutredningen ska dock även omfatta övriga krav som ska vara uppfyllda enligt 4 kap. föräldrabalken, såsom barnets rätt att få information och komma till tals (avsnitt 7.2) och att de samtycken som krävs finns och är godtagbara. Vilka närmare aspekter som behöver utredas beror på ärendet. Som påpekas i avsnitt 7.1 får omständigheter olika stor betydelse beroende på vilken typ av adoption det är fråga om, t.ex. beroende på om det rör sig om en nationell adoption, en styvbarnsadoption eller en internationell adoption. Detta bör naturligtvis påverka adoptionsutredningen. I den utsträckning andra intressen än det tilltänkta adoptivbarnets bästa gör sig gällande i ärendet, t.ex. att en förälder motsätter sig adoptionen eller att sökanden har barn sedan tidigare som skulle påverkas av en adoption, bör även dessa frågor

utredas och redovisas. Som framgår av avsnitt 7.1 ska barnets bästa vara avgörande inte endast för domstolens beslut om adoption utan även när andra åtgärder vidtas i samband med adoption av ett barn. Detta innebär att barnets bästa ska avgöra hur adoptionsutredningen genomförs.

En skyldighet att försöka klarlägga barnets och föräldrarnas inställning

Även om frågan om vilken utredning som behövs i ett visst ärende alltså varierar anser regeringen att det finns anledning att i lag tydliggöra att den som genomför utredningen alltid ska försöka klarlägga både barnets och föräldrarnas inställning till adoptionen eftersom dessa personers inställning är av central betydelse för domstolens bedömning.

Äldre barn måste i regel samtycka till adoptionen för att den ska kunna komma till stånd. Även yngre barn har rätt att framföra sina åsikter. Skyldigheten att försöka klarlägga barnets inställning bör därför inte vara förenad med ett undantag baserat på vad som är lämpligt (jfr avsnitt 7.2). Däremot är det viktigt att klarläggandet av barnets inställning sker med respekt för barnets integritet och självbestämmande. Ett barn som av någon anledning inte vill framföra sina åsikter ska respekteras. En annan sak är att utredaren måste inhämta information för att få fram ett fullödigt beslutsunderlag. Detta innebär dock inte att barnets inställning till varje pris måste utrönas (SOU 2016:19 s. 490). Att utredaren ska försöka klarlägga barnets inställning innebär vidare att det finns utrymme för utredaren att inte klarlägga inställningen när det av olika skäl inte är möjligt eller rimligt att göra det inom ramen för en adoptionsutredning.

Som utredningen anför behövs vårdnadshavarens tillstånd för att adoptionsutredaren ska kunna samtala med barnet. *Sveriges advokatsamfund* invänder mot detta och anser att det är lämpligt att barnet får en särskild företrädare förordnad för sig om vårdnadshavaren motsätter sig att utredaren talar med barnet. Det är naturligtvis viktigt att barnet får komma till tals i adoptionsärendet. Regeringen noterar att 2014 års vårdnadsutredning har övervägt frågan om barns hörande i mål om vårdnad, boende och umgänge. Enligt den utredningen är det sällsynt att vårdnadshavare motsätter sig att barnets hörs men i syfte att stärka barnperspektivet föreslås en bestämmelse som möjliggör att barnet i en sådan situation ändå kan höras. Regeringen konstaterar att det inte finns möjlighet att inom ramen för detta lagstiftningsärende föreslå någon motsvarande förändring. Det kan dock antas att det är än mindre vanligt att en vårdnadshavare i en adoptionsutredning motsätter sig att barnet hörs. Adoption bygger på frivillighet och vårdnadshavaren måste själv samtycka för att adoptionen ska kunna beslutas (se avsnitt 8.2).

När det gäller skyldigheten att försöka klarlägga föräldrarnas inställning föreslår utredningen ett undantag för internationella adoptioner. Utredningen hänvisar bl.a. till att det kan vara svårt att få kontakt med föräldrarna och de skyldigheter som enligt 1993 års Haagkonvention åligger ursprungsstaten. Som *Barnombudsmannen* påpekar omfattar det föreslagna undantaget dock även adoptioner som inte omfattas av 1993 års Haagkonvention och där det alltså kan saknas garantier för att tillräckligt utredning har skett i ursprungsstaten. Mot bakgrund av att samma rättssäkerhetskrav bör gälla oavsett vilken typ av adoption det rör sig om anser regeringen att ett generellt undantag inte bör gälla. Inte

heller bör det införas särskilda regler för de adoptioner som omfattas av 1993 års Haagkonvention. Utredaren bör åläggas att försöka klarlägga föräldrarnas inställning vid samtliga adoptioner. Som framgår nedan ska utredaren dock utgå från den utredning som redan finns i ärendet. Om en förälders inställning redan är känd, behöver utredaren alltså inte vidta egna åtgärder för att klarlägga den.

Regeringen anser att det inte finns behov av att i lag ge ytterligare direktiv om vilka åtgärder som utredaren särskilt ska vidta för att försöka klarlägga barnets och föräldrarnas inställning. De krav på att lämna information som utredningens förslag innehåller tas med regeringens förslag om hand i bestämmelser som är generellt tillämpliga i adoptionsärenden, framför allt i den allmänna bestämmelsen om barnets delaktighet (avsnitt 7.2) och kravet på att alla som lämnar sitt samtycke till adoption ska ha fått relevant information innan samtycket lämnas (avsnitt 7.3 och 8.4). Dessa bestämmelser ska tillämpas även inom ramen för adoptionsutredningen. Som framgår nedan kan det ofta vara så att utredaren kan konstatera att kraven på information och delaktighet redan är uppfyllda. Särskilt vid internationell adoption har det i många fall redan genomförts en utredning som kan godtas i detta avseende.

Adoptionsutredningen ska anpassas efter omständigheterna i det enskilda fallet

Adoptionsutredningen bör alltid ta sin utgångspunkt i den utredning som redan finns i ärendet. Vid internationell adoption finns ofta utredning, både från socialnämnden och från barnets ursprungsstat. Även vid nationell adoption kan det finnas befintlig utredning. Avsikten är inte att utredaren ska utreda sådant som redan har blivit utrett, oavsett om det har skett i Sverige eller i ett annat land. Avsikten är att det när utredningen är färdig ska finnas ett komplett underlag för domstolens bedömning. I vissa fall kan det innebära att adoptionsutredningen blir ganska begränsad. Så kan vara fallet om det finns en relativt färsk medgivandeutredning angående sökandena och en utförlig utredning med nödvändiga samtycken från ursprungsstaten. Kravet på att utredaren ska försöka klarlägga barnets och föräldrarnas inställning innebär inte att dessa personer alltid måste höras inom ramen för adoptionsutredningen. Om det redan finns underlag om barnets och föräldrarnas inställning, kan detta vara tillräckligt. Utredaren får bedöma om barnets och föräldrarnas inställning har klarlagts genom den befintliga utredningen. På motsvarande sätt krävs att det bedöms om de samtycken som lämnats kan godtas. I vissa fall kan utredningen bli relativt begränsad. I andra fall måste utredningen bli mer omfattande. Så kan framför allt vara fallet vid nationella adoptioner där det inte finns någon eller endast begränsad utredning sedan tidigare. Även vid internationella adoptioner kan det behöva genomföras ytterligare utredning. Så kan framför allt vara fallet vid adoptioner som inte genomförs genom en auktoriserad adoptionssammanslutning eller adoptioner där 1993 års Haagkonvention inte är tillämplig.

Förbundet Adoptionscentrum menar att det för att kravet på utredning ska vara uppfyllt alltid bör ha gjorts en barnavårdsutredning i barnets ursprungsstat och att en myndighet eller behörig organisation ska ha tagit ställning till att en adoption till utlandet är till barnets bästa och till att

nödvändiga samtycken har inhämtats. Regeringen bedömer att det oftast får anses nödvändigt att dessa krav är uppfyllda men bedömningen av vilken utredning som behövs måste alltid avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet (jfr JO 1960 s. 61).

I den enkätundersökning som utredningen har genomfört framgår att vissa kommuner tycks anse att de inte har någon skyldighet att utreda barnets hemförhållanden om adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning. Regeringen anser att det förhållandet att adoptionen förmedlas av en adoptionssammanslutning kan innebära att utredningsåtgärderna kan begränsas. I utredarens uppdrag ligger dock att kontrollera att tillräckligt underlag finns i ärendet. Om utredning saknas bör en kontakt tas med adoptionssammanslutningen och det bör övervägas hur utredningen lämpligen kan kompletteras. Om det rör sig om en enskild adoption, är det i stället sökanden som i första hand måste tillhandahålla underlaget. Att utredaren ser till att det finns ett tillräckligt underlag för bedömningen är vidare nödvändigt med hänsyn till att utredaren med regeringens förslag alltid ska lämna ett förslag till beslut (se nedan). Som konstateras i avsnitt 7.2 innebär det faktum att barnet finns i utlandet inte i sig att utredaren kan underlåta att försöka kontakta barnet när det behövs (jfr JO 2009/10 s. 321).

Det bör samtidigt beaktas att det inte alltid är möjligt för utredaren att komplettera en bristfällig utredning. Framför allt finns det gränser för vilka utredningsåtgärder som en utredare i en svensk kommun kan genomföra när det gäller omständigheterna i ett annat land. I vissa fall lär utredaren få konstatera att det saknas tillräckligt underlag för att besluta om adoption. Innan en sådan slutsats dras måste utredaren dock ha vidtagit rimliga åtgärder för att försöka komplettera utredningen.

Redovisningen av uppdraget

Liksom i mål om vårdnad, boende och umgänge är det i adoptionsärenden viktigt att underlaget är så klart och tydligt som möjligt (jfr prop. 2005/06:99 s. 59). Adoptionsutredningen ska inte endast vara en samling fakta om barnet och sökanden utan bör även innehålla bedömningar. Enligt utredningens undersökning lämnas redan i dag i stor utsträckning förslag till beslut av den som genomför adoptionsutredningen inför socialnämndens beslut om yttrande till domstolen. För att tydliggöra att detta ska ingå i redovisningen av adoptionsutredningen bör det i lag anges att utredaren ska redovisa vad som har framkommit vid utredningen till domstolen och lämna ett förslag till beslut. Den som genomför en vårdnadsutredning ska vid redovisningen av uppdraget lämna ett förslag till beslut om det inte är olämpligt (6 kap. 19 § fjärde stycket föräldrabalken). Regeringen instämmer i utredningens bedömning att det faktum att en adoption – till skillnad från ett beslut om vårdnad, boende och umgänge – är oåterkallelig innebär att det är särskilt viktigt att utredaren alltid lämnar ett beslutsförslag. Regeringen anser därför att det inte bör finnas några undantag från kravet på att utredaren lämnar ett förslag till beslut.

Behov av vägledning

Regeringen delar utredningens bedömning att det behövs vägledning när det gäller genomförandet av adoptionsutredningen. Sådan vägledning kan leda till högre kvalitet och större enhetlighet i adoptionsutredningarna. Regeringen förutsätter att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ser över de föreskrifter som gäller i syfte att anpassa dem till den nya lagstiftningen (Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd om socialnämndens handläggning av ärenden om adoption, HSLF-FS 2017:48). Socialstyrelsen har utöver föreskrifterna även gett ut en handbok om för adoptionsärenden (Handbok för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner). Sedan en tid tillbaka ansvarar Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd för handboken. Det kan med anledning av den nu föreslagna lagstiftningen finnas behov av att se över handboken.

11 Domstolsprövningen

11.1 Behörig domstol och sökande

Regeringens förslag: En ansökan om adoption ska även fortsättningsvis prövas av allmän domstol.

En ansökan om adoption ska få göras av den eller dem som vill adoptera.

En ansökan om adoption ska göras till tingsrätten i den ort där den som sökanden vill adoptera har sin hemvist. Om han eller hon inte har sin hemvist i Sverige, ska ansökan göras till tingsrätten i den ort där sökanden eller någon av sökandena har sin hemvist. Om det inte finns någon behörig domstol, ska ansökan göras till Stockholms tingsrätt.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen föreslår att sökanden ska kunna välja mellan att ansökan prövas av domstolen där den som sökanden vill adoptera har sin hemvist eller av domstolen där sökanden själv har sin hemvist.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslaget. *Förbundet Adoptionscentrum* föreslår att en vuxen person ska kunna ansöka om adoption avseende sig själv och att socialnämnden ska kunna ansöka om adoption av ett barn.

Skälen för regeringens förslag: Ansökan om adoption bör även fortsättningsvis prövas av allmän domstol. Enligt 4 kap. 9 § föräldrabalken prövas adoptionsärenden av tingsrätten i den ort där de tilltänkta adoptivföräldrarna har sin hemvist. Om det inte finns någon behörig domstol tas ärendet upp av Stockholms tingsrätt. Utgångspunkten är alltså att adoptionsansökan prövas där sökanden finns. Detta kan jämföras med att frågor om vårdnad, boende och umgänge prövas av tingsrätten i den ort där barnet har sin hemvist (6 kap. 17 § föräldrabalken). Som framgår av avsnitt 10.2 anser regeringen att uppdraget att utse någon att utföra en adoptionsutredning som huvudregel ska lämnas till den kommun där barnet har sin hemvist. Som utredningen påpekar är det mot denna bak-

grund naturligt att adoptionsärenden handläggs av den tingsrätt där det tilltänkta adoptivbarnet har sin hemvist. På så sätt sker adoptionsutredningen och prövningen på samma ställe. Även vid adoption av en vuxen är det rimligt att utgå ifrån den som sökanden vill adoptera i stället för sökanden vid bestämmandet av var ansökan ska prövas. Om den som sökanden vill adoptera har sin hemvist i Sverige bör alltså adoptionsansökan prövas av tingsrätten i den ort där han eller hon har sin hemvist. Om den som sökanden vill adoptera inte har sin hemvist i Sverige bör ansökan prövas där sökanden eller någon av sökandena har sin hemvist. Utredningens förslag är utformat så att sökanden kan få ansökan prövad där sökanden har sin hemvist även om barnet har sin hemvist i Sverige. För att se till att prövningen och utredningen samlas på samma ställe anser regeringen att det inte bör finnas en sådan valmöjlighet utan att ansökan om möjligt bör prövas där barnet har sin hemvist.

De föreslagna bestämmelserna om svensk domstols behörighet innebär att det undantagsvis kan förekomma att svensk domstol är behörig att pröva en adoptionsansökan trots att varken sökanden eller det blivande adoptivbarnet har sin hemvist i Sverige (se avsnitt 15.3). Det behövs därför fortfarande ett reservforum för adoptionsärenden. Det finns inte skäl att ändra den gällande ordningen att ansökan då kan prövas av Stockholms tingsrätt (jfr NJA II 1917 s. 516). Motsvarande forum gäller både i äktenskapsmål (14 kap. 3 § äktenskapsbalken) och i mål om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 17 § föräldrabalken). Valet av reservforum är vidare i linje med förslaget i avsnitt 10.2 om att Stockholms kommun ska hantera de adoptionsutredningar som kan bli aktuella när det inte finns anknytning till någon kommun.

Som utredningen föreslår bör det uttryckligen anges att ansökan om adoption får göras av den eller dem som vill adoptera. En adoption är enligt svensk rätt ett frivilligt åtagande (jfr rättsfallen NJA 1957 C 499 och NJA 1984 C 47). Mot den bakgrunden finns det enligt regeringens mening inte anledning att, som *Förbundet Adoptionscentrum* föreslår, överväga att låta även andra än den som vill adoptera ansöka om adoption. Detta hindrar inte att andra än sökanden kan ha en aktiv roll i adoptionsärendet. Det är t.ex. inte ovanligt att en ansökan om att adoptera en vuxen eller ett äldre barn undertecknas även av den som sökanden vill adoptera. Vid adoption av ett barn som är familjehemsplacerat eller på annat sätt är föremål för den sociala barn- och ungdomsvården kan det vara socialnämnden som för frågan om adoption på tal. Beslutet om huruvida en ansökan om adoption ska göras bör dock alltid ligga på den tilltänkta adoptivföräldern.

11.2 Handläggningen av adoptionsärenden

Regeringens förslag: Det ska i 4 kap. föräldrabalken uttryckligen anges att lagen om domstolsärenden gäller för domstolens handläggning i adoptionsärenden.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen föreslår en särskild bestämmelse i föräldrabalken om att domstolen ska se till att ärenden om adoption blir tillräckligt utredda.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, *Varbergs tingsrätt* och *Domstolsverket*, är positiva till förslaget. *Förvaltningsrätten i Malmö* anser att det bör övervägas vilka särregler som krävs i förhållande till ärendelagen och om dessa kan regleras i förordning.

Skälen för regeringens förslag

En uttrycklig hänvisning till ärendelagen

Förutom regler om de materiella förutsättningarna för adoption innehåller 4 kap. föräldrabalken vissa bestämmelser om handläggningen av ärenden om adoption. Därutöver anses lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen) gälla. Regeringen delar utredningens bedömning att det finns anledning att i 4 kap. föräldrabalken uttryckligen ange att ärendelagen tillämpas vid domstolarnas handläggning av ärenden om adoption. Ärendelagen innehåller bl.a. regler om ansökans innehåll (4–6 §§) och komplettering av en ansökan (9–10 §§), sammanträde (13, 14, 18, 20 och 21 §§) och bevisning (23–25 §§).

Ärendelagen gäller om inte annat följer av annan lag (2 §). Som redovisas i avsnitt 11.3 och 11.4 anser regeringen att 4 kap. föräldrabalken ska innehålla särskilda bestämmelser om vilka som ska få del av handlingar och få tillfälle att yttra sig i adoptionsärendet och om inhämtande av yttrande från Migrationsverket. I 20 kap. 1 § andra stycket föräldrabalken finns vidare bestämmelser om rättens sammansättning i bl.a. adoptionsärenden. Tingsrätten ska bestå av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. Vissa bestämmelser om handläggningen i adoptionsärenden med anknytning till ett annat nordiskt land finns även i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.

Domstolens utredningsskyldighet

Ett adoptionsärende är indispositivt, vilket innebär att domstolen har en utredningsskyldighet och därmed ett ansvar för att utredningen i ärendet är tillräcklig. Utredningsskyldigheten i adoptionsärenden har varit reglerad på liknande sätt sedan 1917 års adoptionslag och har sin grund i att det – för att domstolens ska kunna göra den prövning som reglerna föreskriver – krävs en ingående utredning av ”alla på frågan inverkan förhållanden” (se NJA II 1917 s. 490). Enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken ska domstolen i ärenden om adoption inhämta upplysningar om sökanden och den som sökanden vill adoptera och huruvida ersättning eller bidrag till barnets underhåll har lämnats eller utlovats. Om ärendet rör adoption av ett barn, ska domstolen inhämta yttrande från socialnämnden (se avsnitt 10 angående adoptionsutredningen). Bestämmelserna om utredningsskyldigheten i 4 kap. föräldrabalken innebär inte att domstolen saknar utredningsansvar i andra hänseenden. Enligt 12 § ärendelagen ska domstolen se till att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i ärendet. Genom frågor och påpekanden ska domstolen försöka avhjälpa otydigheter och ofullständigheter i parternas

framställningar. Denna utredningsskyldighet gäller alltså även i adoptionsärenden (se t.ex. rättsfallet NJA 2015 s. 546).

Utredningen anser att utredningsskyldigheten i adoptionsärenden bör förtydligas och föreslår att det i 4 kap. föräldrabalken införs en bestämmelse om att domstolen ska se till att ärenden om adoption blir tillräckligt utredda. Regeringen anser dock att det inte finns behov av en sådan särskild bestämmelse i 4 kap. föräldrabalken.

Bestämmelserna i 12 § ärendelagen är tillämpliga vid handläggningen av många olika typer av ärenden. För vissa ärendetyper sträcker sig utredningsansvaret långt medan ansvaret är mindre framträdande i andra ärenden. Hur långt utredningsskyldigheten sträcker sig beror på de materiella bestämmelser som ska tillämpas, och 12 § ärendelagen ska tillämpas med beaktande av detta (jfr t.ex. prop. 2009/10:215 s. 164 f.). Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2015 s. 546 uttalat sig om tillämpningen av 12 § ärendelagen i adoptionsärenden. Domstolen konstaterar att utredningsskyldigheten i ett adoptionsärende kan variera beroende på om det är fråga om adoption av ett barn eller en vuxenadoption. Domstolen framhåller dock att alla ärenden om adoption är indispositiva på det sättet att domstolen har det slutliga ansvaret för att ärendet blir tillräckligt utrett. Enligt domstolen innebär detta inte en skyldighet att allmänt efterforska förhållanden som kan leda till ett bifall till ansökan men om domstolen saknar ett klarläggande i en fråga som är av avgörande betydelse för utgången, bör det ankomma på domstolen att genom materiell processledning söka få till stånd ett sådant klarläggande. Högsta domstolen påpekar att det i vissa fall kan bli nödvändigt att hålla en muntlig förhandling i ärendet (se även rättsfallet NJA 2010 s. 461 angående utredningen av barnets inställning till adoptionen).

Enligt regeringens bedömning tillför utredningens förslag inte något som inte redan följer av ärendelagen. Tvärtom anger 12 § ärendelagen på ett tydligare sätt än den av utredningen föreslagna paragrafen hur domstolen ska agera när det finns behov av att komplettera utredningen i ärendet (jfr prop. 2009/10:215 s. 166 och prop. 2012/13:45 s. 113 f.). Den utredningsskyldighet som i dag föreskrivs i föräldrabalken får vidare anses omfattas av motsvarande skyldighet i 12 § ärendelagen. Mot den bakgrunden anser regeringen att det inte finns behov av en särskild bestämmelse om domstolens utredningsskyldighet i 4 kap. föräldrabalken.

Rätten att överklaga

I 4 kap. föräldrabalken finns en särskild bestämmelse om rätten att överklaga beslut i adoptionsärenden (4 kap. 11 § föräldrabalken). Beslut i sådana ärenden får överklagas av sökanden eller den som ska höras i ärendet. Bestämmelsen tillkom närmast som en garanti för att en förälder som inte är vårdnadshavare och vars samtycke alltså inte krävs ska få tillfälle att göra sina intressen gällande i adoptionsärendet och avser inte att uttömma reglera vilka som har klagorätt i ett sådant ärende (se prop. 1949:93 s. 232).

Som föreslås ovan ska ärendelagen tillämpas när domstolen handlägger ett adoptionsärende, om inte något är särskilt föreskrivet. Enligt 36 § ärendelagen får ett beslut överklagas av den som beslutet rör om det har gått honom eller henne emot. Det är svårt att tänka sig en situation där de

personer som hittills getts rätt att överklaga enligt 4 kap. 11 § föräldrabalken inte skulle anses vara tillräckligt berörda av beslutet för att ha rätt att överklaga enligt ärendelagen. En förälder vars samtycke till adoptionen inte krävs bör utan tvekan vara så pass berörd att han eller hon får överklaga ett beslut om adoption (jfr t.ex. rättsfallen NJA 1973 s. 62 och NJA 2006 s. 505). Som utredningen konstaterar får vidare den som sökanden vill adoptera anses ha ett sådant intresse i saken att han eller hon har rätt att överklaga beslutet enligt 36 § ärendelagen. Om personen är under 18 år, får det i det enskilda fallet avgöras om en god man ska förordnas enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken.

Mot denna bakgrund delar regeringen utredningens bedömning att den särskilda bestämmelsen om överklagande i adoptionsärenden inte behövs. I stället ska ärendelagens bestämmelser om överklagande tillämpas i ärenden om adoption.

11.3 Tydliga regler om vilka som ska få yttra sig

Regeringens förslag: Domstolen ska ge den som är förälder till den som sökanden vill adoptera tillfälle att yttra sig inom en viss tid. Domstolen ska samtidigt upplysa om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något yttrande till domstolen.

Det ska inte krävas att föräldern får tillfälle att yttra sig om

1. det är uppenbart obehövligt,
2. föräldern är varaktigt förhindrad att yttra sig till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
3. föräldern vistas på okänd ort, eller
4. det finns synnerliga skäl.

Det som gäller för en förälder ska gälla även en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare för den som sökanden vill adoptera. Detsamma ska gälla någon som annars får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Den som sökanden vill adoptera ska få tillfälle att yttra sig om han eller hon har fyllt 18 år och det inte är uppenbart obehövligt.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. I stället för de av regeringen föreslagna undantagen föreslår utredningen att domstolen ska kunna avstå från att låta en förälder yttra sig om det saknas anledning att anta att ansökan kommer att bifallas, om det inte kan klarläggas var föräldern befinner sig eller om det framgår att föräldern samtycker till adoptionen och det är uppenbart onödigt att föräldern ges tillfälle att svara. Utredningens förslag innehåller inget krav på skriftväxling med en person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe utan att vara särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare. Utredningen föreslår att kravet på att den som sökanden vill adoptera ska få yttra sig om han eller hon har fyllt 18 år ska vara undantagslöst.

ReMISSINSTANSENA är överlag positiva till förslaget eller invänder inte mot det. *Socialstyrelsen* anser att en person som har utpekats som far till ett barn som sökanden vill adoptera i förekommande fall ska få tillfälle att yttra sig. *Socialstyrelsen* anser vidare att det bör finnas en skyldighet att låta ett barn som har fyllt 12 år yttra sig i ett ärende som rör honom

eller henne. *Förbundet Adoptionscentrum* anser att möjligheten att lägga ner en påbörjad utredning om faderskap om det har lämnats ett samtycke till adoption bör tas bort. Organisationen föreslår vidare att nuvarande Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ska få yttra sig i ärenden som avser enskild adoption. *Östersunds tingsrätt* anser att det av lagtexten bör framgå att adoptionsansökan ska delges föräldern.

Skälen för regeringens förslag

Det behövs en särskild reglering av vilka som ska få yttra sig

En viktig princip i alla mål och ärenden i domstol är att ett avgörande inte ska få ske utan att berörda personer har fått en möjlighet att tillvarata sin rätt. En grundläggande förutsättning för att adoptionsprocessen ska vara rättssäker och att domstolen ska fullgöra sin utredningsskyldighet är därför att de som har ett berättigat intresse får del av uppgifterna i ärendet och ges möjlighet att komma till tals. I adoptionsärenden är det främst genom skriftväxling som denna princip upprätthålls och domstolen får ett tillräckligt underlag för sitt beslut. Det finns dock även möjlighet att hålla ett sammanträde i ärendet (se avsnitt 11.2).

Enligt 4 kap. 10 § tredje stycket föräldrabalken ska en förälder vars samtycke inte krävs ges tillfälle att yttra sig om det kan ske. Om det finns en särskild förmyndare ska även han eller hon höras. Bestämmelsen har funnits sedan adoptionsreglerna infördes och syftar till att alla föräldrar ska kunna göra sina berättigade intressen gällande i adoptionsärendet (NJA II 1917 s. 486 och 490). I övrigt är det i 4 kap. föräldrabalken inte reglerat vilka som ska få yttra sig i ett adoptionsärende. Att bestämmelsen endast reglerar de föräldrar som inte är vårdnadshavare hänger samman med de krav på samtycke som gäller i adoptionsärenden. Bestämmelsen om hörande ska alltså ses som ett komplement till samtyckeskraven.

Regeringen delar utredningens uppfattning att det bör vara tydligt vilka personer som domstolen ska skriftväxla med och i vilka fall det är möjligt att avstå från att ge någon av dem tillfälle att yttra sig över adoptionsansökan. Ett alternativ till en särskild reglering i 4 kap. föräldrabalken skulle vara att låta ärendelagen, framför allt 15 § i den lagen, gälla i adoptionsärenden. Regeringen anser dock att den regleringen är mindre väl lämpad för adoptionsärenden. Kommunikationsskyldigheten i 15 § ärendelagen riktar sig uttryckligen till dem som är motparter i ärendet. I ett adoptionsärende kan det vara oklart vilken ställning en förälder har beroende på om han eller hon samtycker till adoptionen eller inte. Inte minst vid en styvbarnsadoption kan det vara främmande att beteckna en förälder som efter adoptionen tillsammans med sökanden kommer att vara förälder och som har samtyckt till adoptionen som motpart. En förälder bör dock många gånger få yttra sig även om han eller hon redan har lämnat sitt samtycke och även om föräldern efter en styvbarnsadoption kommer att kvarstå som förälder. Vidare ska, som redovisas nedan, den som sökanden vill adoptera normalt ges tillfälle att yttra sig. Detta talar för att det i 4 kap. föräldrabalken tydligt bör anges vem som ska ges tillfälle att yttra sig.

I samma riktning talar att de möjligheter till undantag från kravet på skriftväxling som finns i 15 § ärendelagen inte är anpassade till adoptionsärenden. Ett av undantagen avser situationen att motparten är en förvaltningsmyndighet, vilket inte kan förekomma i adoptionsärenden. Den andra möjligheten till undantag är om det saknas anledning att anta att ärendet till någon del kommer att avgöras till motpartens nackdel. Med anledning av den betydelse en adoption har på relationen mellan barnet och dess föräldrar är det angeläget att säkerställa att föräldrarna som regel får möjlighet att komma till tals även i de fall föräldern tidigare gett uttryck för att han eller hon samtycker till eller inte invänder mot en adoption. Ärendelagens undantag passar i detta avseende mindre bra. Som framgår nedan finns det samtidigt anledning att i adoptionsärenden ge domstolen en större möjlighet att avstå från att låta personer yttra sig i adoptionsärenden.

Det finns alltså i adoptionsärenden anledning att i förhållande till 15 § ärendelagen låta en vidare krets personer yttra sig och samtidigt möjliggöra undantag i större utsträckning. Mot den bakgrunden bör 4 kap. föräldrabalken innehålla en särskild reglering av vilka personer som ska få möjlighet att yttra sig i ett adoptionsärende och vilka undantag som ska gälla.

Vem ska få yttra sig?

Föräldrarna till den som sökanden vill adoptera får anses ha ett sådant intresse i saken att de som huvudregel ska få tillfälle att yttra sig i ärendet. Europadomstolen har uttalat att en förälder enligt artikel 8 i Europakonventionen har rätt att komma till tals i adoptionsprocessen även om inskränkningar i denna rätt i vissa fall kan accepteras (X mot Kroatien, no 11223/04, 17 juli 2008, p. 49). Det saknas anledning att skilja mellan föräldrar vars samtycke till adoptionen krävs och föräldrar vars samtycke inte krävs när det gäller rätten att få yttra sig i adoptionsärendet. Även vid vuxenadoption bör föräldrarna i regel höras (jfr JO 2015/16 s. 47).

Regeringen delar utredningens bedömning att en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare bör få tillfälle att yttra sig på samma sätt som en förälder. Att en särskild förmyndare finns är i dag ovanligt men om det inträffar bör han eller hon få möjlighet att yttra sig (jfr prop. 1993/94:251 s. 190 i bilagedelen). Utredningens förslag omfattar inte andra som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe. Med det avses en person som i ett annat land har trätt i föräldrarnas ställe och därmed har ställning som vårdnadshavare för barnet i det landet. Som anförs i avsnitt 8.2 anser regeringen att kravet på samtycke bör gälla även i förhållande till en sådan person. Mot bakgrund av att en sådan person alltså anses vara så berörd att samtycke krävs, bör även kravet på skriftväxling gälla i förhållande till honom eller henne. Regeringen återkommer nedan till vilka undantag som bör gälla från kravet på skriftväxling.

Den som sökanden vill adoptera är naturligtvis i högsta grad berörd av adoptionen. Om den som sökanden vill adoptera är över 18 år, bör därför han eller hon få tillfälle att yttra sig. Även den som är under 18 år har rätt att komma till tals i adoptionsärendet och för barn över 12 år finns ett krav på samtycke (se avsnitt 7.2 och 7.3). Om den som sökanden vill

adoptera är under 18 år är det oftast lämpligast att barnet får tillfälle att komma till tals inom ramen för adoptionsutredningen. Det bör därför inte, som *Socialstyrelsen* är inne på, införas någon bestämmelse om att domstolen ska bereda den som är under 18 år tillfälle att yttra sig direkt till domstolen.

Att det anges att vissa personer ska ges tillfälle att yttra sig innebär inte att rätten är förhindrad att låta även andra personer yttra sig i adoptionsärendet (jfr t.ex. rättsfallet NJA 1947 s. 704). Bestämmelsen reglerar endast vilka som domstolen måste kommunicera med. Frågan om huruvida ytterligare personer bör ges tillfälle att yttra sig avgörs ytterst av de inblandade personernas rätt att komma till tals och gränsen för domstolens utredningsskyldighet i det enskilda adoptionsärendet (se avsnitt 11.2). Enligt 2 kap. 7 § första stycket 3 föräldrabalken får socialnämnden lägga ner en påbörjad utredning om faderskap om modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare har samtyckt till adoptionen. Med hänvisning till barnets rätt enligt barnkonventionen om att så långt det är möjligt få veta om sina föräldrar, anför *Förbundet Adoptionscentrum* att denna möjlighet för socialnämnden bör tas bort. Regeringen konstaterar att det ligger utanför detta lagstiftningsärende att överväga en förändring av bestämmelserna om utredning av faderskap. I de flesta fall bör det inte anses lämpligt att besluta om adoption medan en utredning av faderskapet pågår (jfr JO 1991/92 s. 231). Om situationen skulle aktualiseras och det finns en utpekad fader kan det, som *Socialstyrelsen* påpekar, finnas anledning att låta den utpekade fadern yttra sig i adoptionsärendet (jfr rättsfallet NJA 1967 s. 257).

Förbundet Adoptionscentrum föreslår att nuvarande Myndigheten för familj rätt och föräldraskapsstöd ska få yttra sig till domstolen i ärenden om enskild adoption. Regeringen anser att utredningen av en adoption av ett barn i största möjliga utsträckning bör inhämtas inom ramen för den adoptionsutredning som ska genomföras i ärendet (se avsnitt 10.1). Om det behövs kan den som genomför utredningen inhämta uppgifter från Myndigheten för familj rätt och föräldraskapsstöd (se avsnitt 10.3). Regeringen anser att det inte finns anledning att därutöver föreskriva att myndigheten ska yttra sig till domstolen. Domstolen är dock inte förhindrad att låta myndigheter yttra sig i ärendet om det bedöms lämpligt med hänsyn till domstolens utredningsskyldighet.

Östersunds tingsrätt anser att det i föräldrabalken bör anges att den som ges tillfälle att yttra sig ska delges adoptionsansökan. Regeringen konstaterar att en adoption är en ingripande åtgärd för inte minst barnets föräldrar och att deras delaktighet i adoptionsprocessen är viktig. Enligt 46 § ärendelagen ska delgivning i ett fall som detta användas om det med hänsyn till syftet med bestämmelsen om underrättelse framgår att delgivning bör ske. Det innebär att en prövning ska göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. När det gäller adoptionsansökan bör den i regel delges. Domstolen ska nämligen inte fatta ingripande beslut mot någon som inte på ett betryggande sätt har beretts möjlighet att tillvarata sina rättigheter. Det finns i dag inga särskilda delgivningsbestämmelser i 4 kap. föräldrabalken och mot bakgrund av det anförda finns det enligt regeringens uppfattning inte något behov av att införa sådana. I stället bör ärendelagens bestämmelser om delgivning tillämpas.

Vilka undantag bör gälla?

I likhet med utredningen anser regeringen att det finns behov av att i vissa situationer kunna göra undantag från kravet på skriftväxling med föräldrarna. Som konstateras ovan är skriftväxlingen i ett adoptions-ärende inte uppbyggd utifrån ett sedvanligt motpartsförhållande. Föräldern har i de flesta fall redan samtyckt till adoptionen när ärendet inleddes vid domstolen. Om ett samtycke saknas beror det många gånger på någon särskild omständighet som innebär att föräldern inte behöver samtycka för att adoptionen ska kunna komma tillstånd. Vidare finns det ett annat särdrag som framför allt gäller de internationella adoptions-ärendena. I dessa ärenden har det oftast redan genomförts en utredning i barnets hemviststat där berörda parter har fått möjlighet att komma till tals. I många av dessa ärenden uppfattar de inblandade parterna – och detta kan gälla oavsett om personen har samtyckt till adoptionen eller inte – att processen är avslutad genom det förfarande som har ägt rum i ursprungsstaten. Dessa förutsättningar innebär att det finns behov av undantag från kravet på skriftväxling som är anpassade till adoptionsprocessen. Som påpekas ovan är det en grundläggande princip att ett ärende inte ska avgöras innan den som är berörd har fått möjlighet att yttra sig. Mot detta ska ställas att en onödig skriftväxling kan drabba parterna och innebära en ineffektiv handläggning. Utformningen av de undantag som bör finnas, ska utgöra en rimlig avvägning mellan dessa intressen som innebär att onödig skriftväxling undviks samtidigt som rättssäkerheten upprätthålls. Undantagen måste utformas så att föräldrars rätt att få del av information och komma till tals sammantaget tillgodoses i adoptionsprocessen (jfr X mot Kroatien, no 11223/04, 17 juli 2008, p. 48 och 49).

Regeringen anser till att börja med att det bör vara möjligt att avstå från att låta en förälder yttra sig om det är uppenbart obehövligt att föräldern får tillfälle att yttra sig (jfr 22 § andra stycket tredje punkten ärendelagen). Detta bör gälla i första hand om personen i fråga har lämnat sitt samtycke till adoptionen. En förutsättning är att samtycket kan godtas (avsnitt 8.4). För att det ska anses uppenbart obehövligt att ge föräldern tillfälle att svara bör det dessutom krävas att det framstår som klart att personen i fråga inte förväntar sig ytterligare kontakt i ärendet. Så kan tänkas vara fallet framför allt vid internationell adoption som har förmedlats av en auktoriserad adoptionssammanslutning. Det bör sällan vara uppenbart obehövligt att skriftväxla om det rör sig om en enskild adoption eller en nationell adoption. Undantaget bör undantagsvis kunna tillämpas även om det rör sig om en person som inte har lämnat sitt samtycke. En annan situation då det kan vara uppenbart att det saknas anledning att låta föräldern yttra sig är om det saknas anledning att anta att ansökan kommer bifallas (jfr 15 § andra stycket 1 ärendelagen).

Regeringen anser vidare att domstolen bör kunna avstå från att låta en förälder yttra sig i situationer som motsvaras av de undantag som föreslås gälla från kravet på en vårdnadshavares samtycke (avsnitt 8.3), nämligen om föräldern är varaktigt förhindrad att yttra sig till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande, om föräldern vistas på okänd ort eller om det finns synnerliga skäl. Till skillnad från bestämmelserna om samtycke gäller bestämmelserna om skriftväxling alla för-

äldrar, oavsett om föräldern är vårdnadshavare eller inte, vilket innebär att undantagen i dessa fall behöver gälla såväl föräldrar som är vårdnadshavare som föräldrar som inte är vårdnadshavare.

De undantag som gäller från kravet på att en förälder ska få möjlighet att yttra sig i adoptionsärendet bör gälla även i förhållande till en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare. Detsamma bör gälla för någon annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

När det gäller den som sökanden vill adoptera anser regeringen att det saknas anledning att införa undantag från kravet på skriftväxling i samma utsträckning som när det gäller föräldrarna. Kravet bör dock inte vara undantagslöst. Det förekommer t.ex. att den som sökanden vill adoptera undertecknar adoptionsansökan tillsammans med sökanden. Beroende på omständigheterna kan det i en sådan situation framstå som en helt onödig omgång att låta den som sökanden vill adoptera få tillfälle att yttra sig över ansökan. Mot den bakgrunden bör det finnas möjlighet för domstolen att avstå från att skriftväxla med den som sökanden vill adoptera, om det är uppenbart obehövligt.

11.4 Yttrande från Migrationsverket

Regeringens förslag: Migrationsverket ska yttra sig i alla adoptionsärenden med internationell anknytning om det inte är obehövligt. Bestämmelsen ska tas in i det föreslagna nya 4 kap. föräldrabalken.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att yttrande ska inhämtas endast om det behövs.

Remissinstanserna: Flertalet av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller invänder inte mot det. *Migrationsverket* anser att ett yttrande regelmässigt bör inhämtas vid adoption av en vuxen.

Skälen för regeringens förslag

Yttrande från Migrationsverket bör inhämtas i fler fall

Enligt 2 § tredje stycket lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag) ska domstolen inhämta uppgifter från Migrationsverket när den som adoptionen avser är utomnordisk medborgare och 12 år eller äldre. Syftet är att förbättra domstolens beslutsunderlag i adoptionsärenden med utländsk anknytning. Migrationsverkets yttrande kan bl.a. ge upplysningar om huruvida det egentliga syftet med adoptionen är att förbättra möjligheterna för en person att få uppehållstillstånd i Sverige.

Det finns inget krav på att domstolen ska inhämta yttrande från Migrationsverket om adoptionen avser någon som är under 12 år. Bakgrunden till denna begränsning synes vara den 12-årsgräns som finns i bestämmelserna om förvärv av medborgarskap vid adoption. Ett barn som inte har fyllt 12 år och som adopteras av svenska medborgare blir i de flesta fall svensk medborgare vid adoptionen (se 4 § lagen [2001:82] om svenskt medborgarskap, prop. 1991/92:90 och prop. 1996/97:91). Att barnet genom adoptionen får svenskt medborgarskap kan dock i sig vara

en omständighet som ger anledning att undersöka om den egentliga anledningen till adoptionen är att försöka kringgå bestämmelserna om uppehållstillstånd. Som utredningen konstaterar kan det exempelvis vara så att någon genom enskild adoption önskar adoptera en släkting för att ge barnet en bättre uppväxt i Sverige trots att förutsättningarna för en adoption inte är uppfyllda, exempelvis eftersom det finns möjlighet att ta hand om barnet i barnets hemland. Regeringen delar därför utredningens bedömning att bestämmelsen om yttrande från Migrationsverket ska gälla även om barnet är under 12 år.

Genom att tolvårsgränsen tas bort kommer bestämmelsen att bli tillämplig även i adoptionsärenden där det är klart att syftet med adoptionen inte är att kringgå reglerna om uppehållstillstånd och att ett yttrande från Migrationsverket därför kan vara obehövligt. Så kan t.ex. vara fallet om adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptions-sammanslutning och avser ett barn som sökanden inte har en relation till sedan tidigare. Det bör därför finnas en möjlighet att avstå från att inhämta yttrande. Utredningen föreslår att yttrande från Migrationsverket ska inhämtas endast om det behövs. Regeringen anser dock att utgångspunkten bör vara att yttrande ska inhämtas. Detta ligger i linje med vad *Migrationsverket* anför om att yttrande som regel bör infordras vid vuxenadoption. Även vid adoption av ett barn som sökanden har en relation till sedan tidigare anser regeringen att det som regel bör inhämtas ett yttrande från Migrationsverket. Mot den bakgrunden anser regeringen att yttrande bör inhämtas om det inte är obehövligt.

Den nuvarande bestämmelsen avser adoption av utomnordiska medborgare eftersom det när bestämmelsen infördes var för dessa personer som uppehållstillstånd krävdes (jfr prop. 2000/01:66 s. 21). Numera finns särskilda regler om uppehållsrätt för EES-medborgare i 3 a kap. utlänningslagen vilka omfattar de övriga nordiska länderna (se prop. 2005/06:77). Bestämmelsen bör anpassas till det nya systemet och gälla ärenden då ansökan avser en person som inte har permanent uppehållstillstånd eller uppehållsrätt i Sverige.

Bestämmelsen bör flyttas till föräldrabalken

Bestämmelsen om att ett yttrande ska inhämtas från Migrationsverket rör inte internationell privaträtt utan domstolens beslutsunderlag. Mot den bakgrunden delar regeringen utredningens bedömning att bestämmelsen inte bör vara placerad i den föreslagna lagen om adoptioner i internationella situationer utan i 4 kap. föräldrabalken där övriga bestämmelser om domstolens utredning i adoptionsärenden finns.

12 Omoderna bestämmelser

12.1 25-årsgränsen tas bort

Regeringens förslag: Den som har fyllt 18 år ska kunna prövas som adoptivförälder.

Utredningens förslag överensstämmer inte med regeringens. Utredningen anser att 25-årsgränsen ska behållas men att möjligheten till undantag ska utvidgas.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, bl.a. *Barnens vänner internationell adoptionsförmedling*, tillstyrker eller invänder inte mot utredningens förslag. *Förbundet Adoptionscentrum* anser att åldern i sig inte bör vara ett skäl för avslag utan i stället bör vara en av flera viktiga faktorer vid en helhetsbedömning. *Diskrimineringsombudsmannen* ifrågasätter 25-årsgränsen utifrån ett diskrimineringsperspektiv.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 4 kap. 1 § föräldrabalken får endast den som har fyllt 25 år adoptera. Om adoptionen avser ett eget barn eller en makes barn eller om det finns synnerliga skäl, får dock även den som har fyllt 18 år men inte 25 år adoptera. Även Danmark, Finland och Norge har lagstadgade 25-årsgränser.

Den nuvarande 25-årsgränsen har funnits sedan adoptionsreglerna infördes 1918. Åldersgränsen bestämdes efter en avvägning mellan den dåtida uppfattningen att adoption skulle kunna ske först när det stod klart att sökanden inte kunde få "egna barn" och att reglerna skulle möjliggöra för en kvinna att adoptera ett barn som hon hade fött utom äktenskapet (NJA II 1917 s. 476). Åldersgränsen har tidigare varit föremål för övervägande, bl.a. i samband med att myndighetsåldern 1969 sänktes till 20 år. Åldersgränsen för adoption behölls dock med hänvisning till att Sverige då var bundet av 1967 års Europarådskonvention som föreskriver en lägsta adoptionsålder om 21 år och att det inte ansågs aktuellt att sänka till den åldern. Däremot utökades möjligheterna till undantag från åldersgränsen. Undantaget för synnerliga skäl är avsett att omfatta bl.a. situationen att två unga makar vet att de inte själva kan få barn och adoption av ett barn till en närstående avliden släkting (prop. 1970:186 s. 50 f.). Genom 2008 års Europarådskonvention har lägsta ålder sänkts till 18 år (konventionen uppställer ett spann om 18–30 år som minimi-ålder med möjlighet till undantag, se artikel 9). 1993 års Haagkonvention uppställer inget krav på lägsta ålder för den som adopterar.

Utredningen gör bedömningen att 25-årsgränsen bör behållas men att möjligheten till undantag bör utvidgas så att den som har fyllt 18 år men inte 25 år ska få adoptera om adoptionen avser en makes eller sambos barn eller det annars med hänsyn till barnets bästa finns särskild anledning. Regeringen delar inte utredningens bedömning och anser i stället att 25-årsgränsen helt bör tas bort. Skälen för detta är följande. Enligt regeringens uppfattning bör det krävas starka sakliga skäl för att en åldersgräns som ligger över myndighetsåldern ska upprätthållas. Regeringen anser att det inte finns sådana skäl i detta fall. Som konstateras i avsnitt 13.2.1 anges bestämmelser om åldersgränser för dem som adopterar som exempel på bestämmelser som begränsar tillämpningen av principen om barnets bästa i Unicefs handbok om barnkonventionen. Utredningen anför att det generellt sett ställs högre krav på adoptivföräldrar än på andra föräldrar på grund av adoptivbarns särskilda bakgrund och sårbarhet. Regeringen instämmer i detta men anser att frågan om sökandens mognad bedöms bäst vid den samlade bedömning av sökandens lämplighet som alltid ska göras. De möjligheter som finns att medge undantag från 25-årsgränsen visar vidare att det finns ett behov av flexibilitet och bedömningar som tar hänsyn till omständigheterna i det

enskilda fallet. En jämförelse kan göras med assisterad befruktning. När möjligheten till assisterad befruktning inom svensk hälso- och sjukvård infördes övervägdes ett förslag om en 25-årsgräns efter mönster av adoptionsreglerna. Med hänvisning till att det ibland kunde finnas anledning att godta yngre personer bedömdes dock att en nedre åldersgräns inte borde föreskrivas (se prop. 1984/85:2 s. 12). När möjligheten för ensamstående kvinnor att få assisterad befruktning infördes gjordes ingen annan bedömning (prop. 2014/15:127 s. 16 och SOU 2014:29 s. 122).

Regeringen föreslår alltså att den gällande 25-årsgränsen med möjlighet till undantag tas bort. Av tydlighetsskäl bör den ersättas av en 18-årsgräns, vilket stämmer överens med den nedre gräns som 2008 års Europarådskonvention uppställer. Avsikten med regeringens förslag är att ta bort en generell begränsning av möjligheten att adoptera till förmån för en nyanserad bedömning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Adoption av ett barn förutsätter alltid att adoptionen är till barnets bästa. Vid den bedömningen ska bl.a. sökandens ålder och ålderskillnaden mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera beaktas. Om två personer ansöker gemensamt är vidare stabiliteten i deras relation av stor vikt. Det finns mot denna bakgrund inte anledning att tro att personer som är 18 år eller några år därutöver i någon större utsträckning kommer att ansöka om adoption eller, om så sker, tillåtas adoptera. Detta får dock avgöras vid en lämplighetsprövning i det enskilda fallet. Regeringen återkommer till den frågan i författningskommentaren.

12.2 Adoption av eget barn och omadoption

Regeringens förslag: De särskilda bestämmelserna i föräldrabalken om adoption av eget barn och omadoption tas bort.

Bestämmelsen om rättsverkningarna av en adoption förtydligas så att den omfattar även omadoption. Den som har adopterats ska anses som adoptivföräldrarnas barn och inte som barn till sina tidigare föräldrar. Efter en styvbarnsadoption ska den som har adopterats anses som makarnas eller sambornas gemensamma barn. Det som i lag eller annan författning föreskrivs om barn och förälder ska tillämpas på adoptivbarn och adoptivförälder. Undantaget för om något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur behålls.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att den särskilda bestämmelsen om rättsverkningarna av omadoption behålls.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser är positiva till eller invänder inte mot förslagen. *Helsingborgs tingsrätt* är tveksam till förslaget att ta bort undantagen avseende adoption av eget barn. *Förbundet Adoptionscentrum* anser att undantaget från regeln att ett adoptivbarn anses som barn till adoptivföräldrarna i stället för sina tidigare föräldrar i fall då det är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur bör tas bort.

Skälen för regeringens förslag

Adoption av eget barn

Särskilda möjligheter till adoption av eget barn fanns redan i 1917 års adoptionslag. Med eget barn avses i detta sammanhang ett genetiskt barn som sökanden inte är rättslig förälder till. Situationen som avses är att sökanden tidigare har adopterat bort sitt barn och nu vill ”adoptera tillbaka” det. Ursprungligen avsåg regeringen barn utom äktenskap. Dessa barn hade på den tiden inte samma rättsliga ställning som barn som föddes inom äktenskapet och det ansågs att möjligheten till adoption av eget barn i många fall innebar en förbättring för de s.k. oäkta barnens ställning. Vidare ansågs adoption kunna erbjuda en möjlighet för en kvinna att ta hand om ett oäkta barn utan att det behövde bli känt att barnet var hennes eget (se NJA II 1917 s. 476 f.).

Numera har barn som föds utom äktenskap samma rättsliga ställning som barn som föds inom äktenskap och samhällets uppfattning om föräldraskap har förändrats. Trots detta finns det fortfarande vissa särbestämmelser om adoption av eget barn i föräldrabalken. Bland annat gäller vid adoption av eget barn inte kravet på att den som vill adoptera ska ha fyllt 25 år (4 kap. 1 §). Vidare får en make adoptera ensam om adoptionen avser ett eget barn (4 kap. 3 §). Redan Förmynderskapsutredningen föreslog att de särskilda bestämmelserna om adoption av eget barn skulle tas bort. Utöver att hänvisa till att skillnaden i rättsligt hänseende mellan barn födda i och utom äktenskapet hade slopats konstaterade den utredningen att det, sedan Sverige infört stark adoption, är oegentligt att tala om adoption av eget barn när en biologisk förälder vill ”ta tillbaka” ett bortadopterat barn (SOU 1989:100 s. 162 f.).

Med regeringens förslag att 25-årsgränsen ska ersättas med en generell 18-årsgräns (avsnitt 12.1) finns det inte längre behov av undantag från ålderskravet vid adoption av eget barn. Regeringen anser att det inte heller finns behov av en möjlighet för en make att adoptera ensam på den grunden att adoptionen avser ett eget barn. Som redovisas i avsnitt 6 är utgångspunkten att makar endast får adoptera gemensamt och detta föreslås gälla även för sambor. Regeringen ser inget bärande skäl för att tillåta en make (eller sambo) att adoptera ensam i denna situation. En adoption utsläcker rättsförhållandet till de tidigare föräldrarna, vilket i den nu aktuella situationen är adoptivföräldrarna. Redan av den anledningen är det rimligt att en adoption inom ett äktenskap eller samboskap genomförs av paret tillsammans. Möjligheten att genomföra en adoption utan makens eller sambons medverkan på den grunden att det rör sig om ”eget barn” bör därför tas bort. Om det undantagsvis inträffar att en person adopterar bort ett barn och sedan vill ”adoptera tillbaka” barnet, bör alltså de allmänna adoptionsreglerna vara fullt ut tillämpliga. I avsnitt 16 tar regeringen upp frågan om behov av ändringar i socialförsäkringsbalken och föräldraledighetslagen (1995:584) med anledning av att begreppet adoption av eget barn utmönstras.

Omadoption och rättsverkningarna av adoption

Med omadoption avses adoption av någon som är adopterad. Möjligheten till omadoption infördes samtidigt som Sverige slutligt övergick från svaga till starka adoptioner och möjligheten att häva en adoption av-

skaffades. När dessa förändringar infördes konstaterades att det visserligen inte borde råda någon större tvekan om att särskilda regler som rör adoptivföräldrar blir tillämpliga på de nya adoptivföräldrarna efter en omadoption (numera 4 kap. 7 §). I tydliggörande syfte infördes dock en särskild bestämmelse om att all verkan av en adoption upphör vid en omadoption. Vidare infördes särskilda tillägg i bestämmelserna om förfarandet vid adoption för att tydliggöra att dessa vid omadoption gäller adoptivföräldrarna i stället för de biologiska föräldrarna (prop. 1970:186 s. 31 f.). I 4 kap. föräldrabalken finns mot denna bakgrund särbestämmelser om omadoption som gäller förutsättningarna för styvbarns-adoption (4 kap. 3 §), krav på samtycke från föräldrar (4 kap. 5 a §) och vem som ska höras i adoptionsärendet (4 kap. 10 §). Det rör sig inte om undantag från vad som annars gäller utan om att förtydliga att det som gäller vid adoption gäller även vid omadoption.

Enligt den gällande paragrafen om rättsverkan av en omadoption upphör verkan av en adoption när det gäller adoptivbarnets ställning i förhållande till adoptivföräldern och dennes släktingar om adoptivbarnet adopteras av någon annan än adoptivförälderns make (4 kap. 7 §). Regeringen anser att denna paragraf med dagens synsätt är överflödig. Numera görs ingen generell skillnad mellan adopterade barn och andra barn och mellan adoptivföräldrar och andra föräldrar. När man talar om en adopterad persons föräldrar avses adoptivföräldrarna. Paragrafen om rättsverkningarna av en adoption bör formuleras om så att den omfattar även omadoptioner (i 4 kap. 8 § används begreppet biologiska föräldrar). Den bör även få en modernare språklig utformning. Den som har adopterats ska anses som adoptivförälderns barn och inte som barn till sina tidigare föräldrar. Om en make eller sambo har adopterat den andra makens eller sambons barn, ska den som har adopterats dock anses som makarnas eller sambornas gemensamma barn. Det som i lag eller annan författning föreskrivs om barn och förälder ska tillämpas på adoptivbarn och adoptivförälder. Detta innebär ingen ändring i sak men tydliggör att adoption och omadoption är likvärdiga och den särskilda paragrafen om rättsverkningarna av omadoption kan utgå.

Inte heller i övrigt anser regeringen att de särskilda bestämmelserna om omadoption fyller en funktion och de bör därför inte föras över till det nya 4 kap. föräldrabalken. I stället ska det som gäller för adoption i övrigt tillämpas även vid adoption av någon som är adopterad.

Förbundet Adoptionscentrum tar upp frågan om de undantag som gäller från huvudregeln om adoptionens rättsverkningar. Som framgår ovan gäller inte huvudregeln om något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur. En särskild reglering avseende adoptivbarn är numera mycket ovanligt. Det finns i bl.a. socialförsäkringsbalken, föräldraledighetslagen och lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap. Undantaget för situationer då något annat följer av rättsförhållandets natur innebär att bestämmelsen t.ex. inte inskränker ett adoptivbarns rätt att få frågor om faderskap prövade enligt 1–3 kap. föräldrabalken (jfr prop. 1971:143 s. 77 f.). Brotten samlag med avkomling och samlag med syskon enligt 6 kap. 7 § brottsbalken kan vidare inte begås inom ramen för adoptionsförhållanden (prop. 2004/05:45 s. 83). Regeringen konstaterar att det alltså finns behov av att i vissa fall undanta adoptivförhållanden från lagstiftning som rör föräldraskap eller tillämpa särskilda regler,

t.ex. när det gäller faderskap och föräldraskap i föräldrabalken och vissa sociala förmåner. Det finns inte möjlighet att inom ramen för detta lagstiftningsärende göra en översyn av straffbestämmelserna om samlag med avkomling och samlag med syskon. Eftersom det alltså fortfarande finns särbestämmelser i fråga om adoptivförhållanden bör undantagen i bestämmelsen om adoptionens rättsföljder inte ändras.

Som utredningen konstaterar tillåter 2008 års Europarådskonvention omadoption bl.a. om det rör sig om styvbarnsadoption eller om den tidigare adoptionen har upphört eller upphör genom omadoptionen (artikel 8). Enligt den förklarande rapporten ger artikeln uttryck för principen att ett barn kan tillhöra endast en familj. Alla svenska adoptioner är starka adoptioner, vilket innebär att det rättsliga förhållandet till de tidigare föräldrarna avslutas genom adoptionen. Mot den bakgrunden delar regeringen utredningens bedömning att den möjlighet till omadoption som finns i det svenska regelverket stämmer överens med konventionen.

12.3 Ersättning i samband med adoption

Regeringens förslag: En ansökan om adoption ska inte heller framöver få bifallas om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Ett sådant avtal som ersättning eller underhåll ska vara utan verkan.

Förbudet mot ersättning vid adoption skärps genom att reglerna om underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp tas bort.

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Det är en grundläggande princip att adoption inte får ske mot betalning. Handel med barn ska under inga omständigheter få förekomma och Sverige är ett av de länder som arbetar aktivt med dessa frågor. Principen om att adoption inte får ske mot ersättning kommer till uttryck både i barnkonventionen (artikel 21), 1993 års Haagkonvention (artikel 4) och 2008 års Europarådskonvention (artikel 17). Enligt 4 kap. 6 § andra stycket föräldrabalken får en adoptionsansökan inte bifallas om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll (se vidare SOU 2016:11 s. 554 f.). Enligt 7 kap. 2 § brottsbalken är det straffbart att vid annans adoption av ett barn utverka samtycke eller tillstånd till adoption, bl.a. genom att utlova eller ge otillbörlig ersättning. Regeringen anser att denna ordning bör gälla även fortsättningsvis. För att förtydliga att avtal om ersättning i strid med förbudet alltid är utan verkan bör bestämmelsen dock omformuleras något.

Den syn på ersättning i samband med adoption som nuvarande lagstiftning ger uttryck för har inte alltid gällt. 1917 års adoptionslag tillät att ersättning lämnades eller utfästes vid adoption. När ett förbud mot ersättning senare infördes behölls en möjlighet att lämna bidrag till barnets underhåll i form av ett engångsbelopp (se NJA II 1923 s. 496 f.). Underhållsbidrag lämnas genom att det inbetalas till socialnämnden eller utfästs på visst sätt. Socialnämnden ska köpa en livränta för pengarna (4 kap. 6 § andra stycket föräldrabalken). Enligt utredningens under-

sökningar används bestämmelsen inte och utredningen bedömer att den är obsolet. Redan mot den bakgrunden finns det anledning att överväga om undantaget bör tas bort. Det finns även principiella invändningar mot undantaget. Bestämmelsen om underhåll i form av ett engångsbelopp avser visserligen inte ersättning till adoptivföräldrarna utan underhåll till barnet. Det kan dock ifrågasättas om det är lämpligt att det finns en möjlighet att lämna pengar till barnets underhåll i samband med en adoption. Regeringen anser mot den här bakgrunden att möjligheten att lämna underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp bör tas bort. På så sätt understryks ytterligare att en grundläggande förutsättning i svensk adoptionslagstiftning är att adoption inte får ske mot ersättning.

Förbudet mot betalning vid adoption innebär inte att en adoption inte kan vara förenad med kostnader. En internationell adoption kan innebära tämligen stora kostnader för sökanden för bl.a. avgifter, översättning och resor. För att förhindra att ekonomiskt svaga grupper uteslås från möjligheten att adoptera och att underlätta att adoptivbarn får syskon infördes 1989 regler om adoptionsbidrag (prop. 1988/89:3). Adoptionsbidraget höjdes 2017 från 40 000 kr till 75 000 kr per barn (21 kap. 2 § socialförsäkringsbalken och prop. 2016/17:1 utg. omr. 12 s. 9).

13 Internationell adoption

13.1 Regelverket kring internationell adoption

Med internationell adoption avses att en eller två personer med hemvist i Sverige adopterar ett barn som har sin hemvist i ett annat land (jfr 1 § lagen [1997:192] om internationell adoptionsförmedling).

Den som vill genomföra en internationell adoption ska enligt 4 § första meningen lagen om internationell adoptionsförmedling anlita en auktoriserad adoptionssammanslutning. Det är Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd som avgör frågor om auktorisation och som har tillsyn över de auktoriserade sammanslutningarna (5 §). För närvarande finns tre auktoriserade adoptionssammanslutningar i Sverige. I enstaka fall av adoption som avser släktingbarn eller där det annars finns särskilda skäl får adoption ske utan medverkan av en auktoriserad sammanslutning (4 § andra meningen). Detta kallas enskild adoption. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ska i sådana fall pröva om förfarandet är godtagbart innan barnet lämnar landet.

Enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453) får ett barn som har sin hemvist utomlands inte tas emot i syfte att adopteras utan socialnämndens medgivande. Ett medgivande ska inhämtas innan barnet lämnar det land där barnet har sin hemvist. Medgivande får lämnas endast om den som ansöker är lämpad att adoptera. Lämplighetsbedömningen har sin grund i 1993 års Haagkonvention (artikel 5 a) men gäller oavsett om adoptionen sker från ett land som har tillträtt 1993 års Haagkonvention eller inte (jfr även artikel 10 i 2008 års Europarådskonvention angående utredningen inför en adoption). Kravet på medgivande gäller vidare oavsett om adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptionssamman-

slutning eller om det rör sig om en enskild adoption. Att prövningen tar sikte på sökandens lämplighet hänger samman med att det vid medgivandeprövningen vanligtvis ännu inte är känt vilket barn som adoptionsansökan kommer att avse. Utöver kravet på medgivande gäller att socialnämnden, när ett visst barn har föreslagits för adoption, ska pröva om adoptionsförfarandet ska få fortsätta (6 kap. 14 § socialtjänstlagen).

Om en internationell adoption avser ett barn med hemvist i en stat som har tillträtt 1993 års Haagkonvention ska även bestämmelserna i den konventionen tillämpas. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd är centralmyndighet för 1993 års Haagkonvention.

Som framgår av avsnitt 4 finns det flera olika beslutsvägar vid internationell adoption. Ibland fattas adoptionsbeslutet i ursprungsstaten och ibland fattas det i Sverige. Oavsett var beslutet fattas gäller kraven i socialtjänstlagen och lagen om internationell adoptionsförmedling.

Internationella adoptioner av barn från andra länder till Sverige blev vanliga under andra hälften av 1900-talet. Under senare år har dock antalet internationella adoptioner stadigt minskat. Detta beror bl.a. på att välståndet i flera tidigare ursprungsstater har ökat och att man i många länder har fått bättre förutsättningar att själva ta om hand barn som behöver nya föräldrar. Det minskade antalet internationella adoptioner beror även på att de alternativ till adoption som finns för ofrivilligt barnlösa personer i Sverige, t.ex. assisterad befruktning, används i ökad omfattning. År 2016 genomfördes drygt 250 internationella adoptioner via de auktoriserade adoptionsorganisationerna. Samma år behandlade Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd 34 ansökningar om tillstånd till enskild adoption.

13.2 Medgivandeprövningen

13.2.1 Sökandens lämplighet

Regeringens förslag: Vid medgivandeprövningen ska socialnämnden göra en samlad bedömning av sökandens lämplighet. Vid den bedömningen ska särskilt beaktas

- sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd,
- sökandens personliga egenskaper och sociala nätverk,
- sökandens ålder och hälsotillstånd, och
- stabiliteten i relationen, om medgivande söks av makar eller sambor.

Regeringens bedömning: Det bör inte införas en övre åldersgräns för medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår en annan utformning av bestämmelsen om medgivande till internationell adoption. Samtidigt föreslår utredningen att ett medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption inte ska få lämnas om sökanden eller sökandena vid ansökningstillfället har fyllt 43 år.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslagen eller invänder inte mot dem, däribland *Varbergs tingsrätt*,

Kammarrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Stockholm, Stockholms universitet, Adopterade Koreaners Förening och ett antal kommuner. *Socialstyrelsen* tillstyrker förslaget om en övre åldersgräns men anser att det bör förtydligas att bedömningen av sökandens lämplighet måste utgå från barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran. De remissinstanser som är positiva till förslaget om en övre åldersgräns framför bl.a. att förslaget innebär att förutsebarheten ökar och att bedömningen i olika kommuner kan väntas bli mer enhetlig. *Danderyds kommun* är visserligen positiv till en övre åldersgräns men anser samtidigt att undantagen från bestämmelsen bör vara mer omfattande än vad utredningen föreslår. *Familjeföreningen för internationell adoption* är också positiv till förslaget men pekar på vikten av att en individuell bedömning alltid görs. Många remissinstanser är kritiska eller avstyrker förslaget om åldersgräns, däribland *Växjö tingsrätt, Umeå tingsrätt, Barnombudsmannen, Diskrimineringsombudsmannen, Sveriges Kommuner och Landsting, Förbundet Adoptionscentrum, Barnens vänner internationell adoptionsförmedling* och *Ensamstående Adoptivföräldrars Förening*. Bland de argument som anförs mot förslaget kan nämnas att det är svårt att fastställa en övre gräns eftersom hälsan varierar mellan olika personer, att förslaget innebär mindre flexibilitet och att en reglering utan övre åldersgräns ger mer utrymme att ta hänsyn till ålderskillnaden mellan sökanden och barnet. *Göta hovrätt* anser att förslaget innebär en oföfogad skillnad mellan internationella och nationella adoptioner och att behovet av en övre åldersgräns kan ifrågasättas. *Stockholms kommun* anser att det behöver utarbetas riktlinjer till hjälp för socialtjänstens bedömningar.

Förbundet Adoptionscentrum föreslår att positiva beslut om medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption ska kunna överklagas för barnets räkning. *Myndigheten för internationella adoptionsfrågor* (numera Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd) framför synpunkter angående vad som händer om ett medgivande ändras av kammarrätten.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Lämplighetsbedömningen i dag

Som redovisas i avsnitt 13.1 får ett barn med hemvist utomlands enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen inte utan socialnämndens medgivande tas emot i syfte att adopteras. Den som vill genomföra en internationell adoption måste alltså först få ett medgivande. Medgivande får lämnas endast om sökanden är lämpad att adoptera. Lämplighetsbedömningen ska göras med beaktande av samtliga omständigheter som är avgörande för adoptionen (prop. 2003/04:131 s. 59). Vid bedömningen ska dock särskild hänsyn tas till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandens ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Sökanden ska vidare ha deltagit i en av kommunen anvisad föräldrautbildning inför adoption.

En övre åldersgräns bör inte införas

Utredningen föreslår att ett medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption inte ska få lämnas om sökanden eller sökandena vid tidpunkten för ansökan har fyllt 43 år. Åldersgränsen ska enligt förslaget inte gälla om barnet har en personlig anknytning till sökanden eller om det annars finns särskilda skäl. Som skäl till att införa en övre åldersgräns anför utredningen att det ökar förutsebarheten och enhetligheten i bedömningen av sökandens lämplighet. Utredningen föreslår inte att åldersgränsen ska finnas i 4 kap. föräldrabalken utan i socialtjänstlagen. Begränsningen skulle alltså gälla endast vid internationell adoption.

Regeringen anser att åldersgränser är en typ av generell begränsning som bör undvikas i adoptionslagstiftningen eftersom det inte främjar en nyanserad och ändamålsenlig bedömning i det enskilda fallet. Som *Barnombudsmannen* noterar anger Unicefs handbok om barnkonventionen åldersgränser för de som adopterar som exempel på något som begränsar tillämpningen av principen om barnets bästa. Frågan är om det trots detta finns skäl för en övre åldersgräns vid just internationell adoption.

När adoptionsreglerna infördes övervägdes behovet av föreskrifter om viss åldersskillnad mellan sökanden och den som sökanden ska adoptera. Bedömningen gjordes dock att åldersskillnaden i stället är en aspekt som domstolen får ta hänsyn till vid bedömningen av om adoptionen är lämplig. En övre åldersgräns diskuterades inte, vilket sannolikt har sin grund i dåtidens uppfattning att det var lämpligast att en person fick adoptera först när det stod klart att han eller hon inte kunde få barn. Den lägsta åldern för sökanden bestämdes dock till 25 år med hänvisning till att en högre minimiålder ofta skulle omöjliggöra adoption av egna utomäktenskapliga barn (se NJA II 1917 s. 475 f. och 489).

Synen på sökandens ålder vid adoption har ändrats sedan 1918. Uppfattningen är inte längre att adoption bör komma i fråga först när sökanden har uppnått en sådan ålder att det står klart att han eller hon inte kan få genetiska barn. I dag rör diskussionen främst frågan vid vilken ålder sökanden bör anses vara för gammal för att vara lämpad att adoptera. Ett skäl att beakta sökandens ålder vid adoption är att adoptivföräldern under åtskilliga år framåt behöver ha styrka och flexibilitet att möta barnets behov. Som *Sveriges Kommuner och Landsting* anför är variationen mellan olika personer dock stor när det gäller s.k. biologisk ålder. Ålder och hälsa bör mot denna bakgrund ses i ett sammanhang. Det finns även ett värde i att åldersstrukturen i adoptivfamiljer inte skiljer sig alltför mycket från åldersstrukturen i andra familjer (prop. 2003/04:131 s. 60 f.). Som *Umeå tingsrätt* påpekar blir människor i dag föräldrar senare i livet, vilket innebär både att allt äldre personer axlar föräldrarollen och att åldersstrukturen i familjer förändras. Samhällets syn på vilken ålder som är lämplig för föräldraskap och adoption och föräldrars ålder i förhållande till barnets bästa förändras alltså över tid. Det kan tilläggas att de barn som i dag är aktuella för internationell adoption generellt sett är äldre än vad som var fallet tidigare. Även om en adoptivförälder är äldre när den får barnet i sin vård blir därmed alltså inte åldersskillnaden nödvändigtvis större.

Att sökandens ålder särskilt ska beaktas vid medgivandeprövningen infördes 2005. Även då hade en utredning föreslagit en övre åldersgräns,

den gången 42 år, för internationell adoption men regeringen lämnade inte något sådant förslag. Regeringen anförde att flexibiliteten i bedömningarna riskerar att minska om åldersgränsen slås fast i lag och att en mer flexibel reglering ökar förutsättningarna för att vid bedömningen väga in också intresset av att åldersskillnaden mellan barnet och adoptivföräldern inte är för liten (prop. 2003/04:131 s. 61). De skäl som 2005 anfördes mot en lagstadgad övre åldersgräns är enligt regeringen fortfarande relevanta. Om en övre åldersgräns införs kan det visserligen leda till enhetligare bedömningar. De möjligheter till undantag från åldersgränsen som utredningen föreslår innebär dock att det även med utredningens förslag kan behöva göras mer komplicerade bedömningar. Det är alltså inte säkert att utredningens förslag skulle innebära en enhetlig tillämpning. En påtaglig nackdel med en åldersgräns är vidare att den är statisk och därmed riskerar att inte motsvara den syn som råder vid den tidpunkt bedömningen görs. Framför allt tar en lagstadgad åldersgräns inte tillräcklig hänsyn till individens förutsättningar i det enskilda fallet och riskerar därför att leda till resultat som inte är till barnets bästa. För regeringen framstår det som främmande med en ordning som generellt och på förhand slår fast att någon över en viss ålder inte kan möta de krav som ställs på adoptivföräldrar och alltså inte är lämplig. En viss jämförelse kan i detta sammanhang göras med reglerna om assisterad befruktning där lagstiftaren har valt att inte införa någon lagstadgad övre åldersgräns (se prop. 2014/15:127 s. 16).

Diskrimineringsombudsmannen och *Umeå tingsrätt* ifrågasätter en åldersgräns ur ett diskrimineringsperspektiv. Regeringen anser att en samlad bedömning utifrån omständigheterna i varje enskilt fall stämmer bättre överens med Europakonventionens krav än en generell övre åldersgräns (jfr Schwizgebel mot Schweiz, no. 25762/07, 10 juni 2010).

Utöver det anförda konstaterar regeringen att eftersom utredningen inte föreslår någon generell åldersgräns eller något krav på viss åldersskillnad i 4 kap. föräldrabalken ska sökandens ålder och åldersskillnaden vid den slutliga prövningen av en adoption med utredningens förslag även fortsättningsvis vägas in som en av flera relevanta omständigheter. Att samtidigt införa en åldersgräns vid medgivandeprovningen kan uppfattas som inkonsekvent och bidrar inte till en enhetlig reglering. En sådan ordning innebär även, som *Göta hovrätt* påpekar, att i praktiken olika krav uppställs beroende på om det rör sig om en nationell eller internationell adoption.

Sammantaget anser regeringen att det inte finns skäl att införa en lagstadgad övre åldersgräns för internationell adoption. I likhet med *Helsingborgs tingsrätt* anser regeringen att åldern i stället ska vara en av flera omständigheter som beaktas. Som framgår av det följande anser regeringen vidare att det finns anledning att flytta tyngdpunkten i lämplighetsprövningen från sökandens ålder och ytterligare markera att åldern bör ingå som en av flera relevanta omständigheter.

En samlad bedömning av sökandens lämplighet

En adoption ska vara till för barnets bästa. Därför måste den eller de som ska adoptera ha sådana personliga egenskaper och förmåga till samspel att adoptivbarnets särskilda behov kan tillgodoses (prop. 2003/04:131

s. 59). Det är viktigt att prövningen av sökandens lämplighet innefattar en individuell bedömning av just dennes förutsättningar att adoptera. I grunden anser regeringen att de förutsättningar som anges i 6 kap. 12 § socialtjänstlagen väl speglar de krav som bör ställas på den som vill ta emot ett barn för internationell adoption. Enligt paragrafen ska särskild hänsyn tas till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandens ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Sökanden ska vidare ha deltagit i en av kommunen anvisad föräldrautbildning inför adoption. Som konstateras ovan är avsikten redan i dag att en sammanvägd bedömning ska göras. Detta har dock inte alltid blivit resultatet i praktiken.

När den uttryckliga hänvisningen till sökandens ålder infördes uttalades, med hänvisning till ett avgörande från Högsta förvaltningsdomstolen (rättsfallet RÅ 1995 ref. 67), att ett generellt medgivande att ta emot ett barn för adoption i allmänhet inte bör ges till personer över 45 år. Regeringen uttalade vidare att en riktpunkt bör vara att den eller de som vill adoptera får vara högst 42 år då ansökan om adoption görs. Som exempel på fall då det kunde finnas anledning att godta en högre ålder angavs att endast en av två sökande hade en ålder som översteg riktmärket eller att det handlade om att adoptera ett syskon till ett tidigare adopterat barn (prop. 2003/04:131 s. 87). Lagändringen och förarbetsuttalandena har enligt regeringens uppfattning lett till att sökandens ålder i alltför stor utsträckning hamnar i fokus för bedömningen, ofta med hänvisning till de riktmärken som anges i nyss nämnda förarbeten. Även om det finns exempel i praxis på fall då även något äldre personer har bedömts lämpliga att adoptera tycks de riktmärken som anges i förarbetena uppfattas som en presumption eller åldersgräns (jfr rättsfallet RÅ 2007 ref. 74). Enligt regeringens mening måste en sökande rimligen i det enskilda fallet kunna bedömas vara en lämplig adoptivförälder trots en i sammanhanget hög ålder. De andra faktorer som i dag ska beaktas särskilt, t.ex. hälsa, är sådana att de med nödvändighet inte kan bedömas på ett närmast schabloniserat sätt. Åldern bör på samma sätt bedömas mer nyanserat och utgöra en faktor bland flera vid en samlad bedömning av sökandens person och situation. Här kan det noteras att 2008 års Europarådskonvention anger hälsa men inte ålder som en omständighet som särskilt ska beaktas (artikel 10). Det avgörande bör vara om sökanden med beaktande av alla omständigheter bedöms ha förutsättningar att adoptera och därmed är lämplig.

Med hänsyn till det anförda anser regeringen att 6 kap. 12 § socialtjänstlagen bör formuleras om. Det bör tydligt framgå att socialnämnden vid bedömningen av sökandens lämplighet ska göra en samlad bedömning utifrån alla relevanta omständigheter. De omständigheter som lyfts fram i paragrafen ska ses tillsammans och syftet är inte att socialnämnden vid sin bedömning ska ”boca av” olika kriterier, vilket bl.a. innebär att det inte anges några riktmärken vad gäller sökandens ålder. Det handlar i stället om att göra en bedömning av sökanden som person och att, som *DHR – Delaktighet Handlingskraft Rörelsefrihet – Förbundet för ett samhälle utan rörelsehinder* anför, bedöma sökandens situation som en helhet. Sökanden ska ha förmåga att vara förälder till ett adoptivbarn och ha förutsättningar att ge barnet en trygg uppväxt. I de

fall barnet är känt vid medgivandeprövningen ska bedömningen av sökandens lämplighet utgå från det aktuella barnet (se avsnitt 13.2.2). Även i övriga fall ska dock lämplighetsbedömningen ta sin utgångspunkt i barnets bästa. Även om en samlad bedömning ska göras kan det naturligtvis inträffa att en viss omständighet, t.ex. sökandens hälsotillstånd, får stor eller till och med avgörande betydelse för bedömningen. Som *Barnens vänner internationell adoptionsförmedling* påpekar har många av de barn som i dag är aktuella för internationell adoption särskilda behov på grund av t.ex. en funktionsnedsättning. Inte sällan har barnen hunnit få traumatiska livserfarenheter. Detta ställer särskilda krav på att de som får tillstånd att genomföra en internationell adoption har de förutsättningar som krävs för att klara det åtagande som adoptionen innebär. Vid denna prövning bör personliga egenskaper och individuella förutsättningar vara i förgrunden för bedömningen.

Stabiliteten i relationen är en viktig omständighet vid bedömningen av sökandenas lämplighet i de fall då ett par ansöker gemensamt. Regeringen delar utredningens bedömning att frågan om stabiliteten i förhållandet bör finnas med bland de omständigheter som särskilt ska beaktas vid lämplighetsbedömningen. I detta bör ligga bl.a. att sökandenas relation är varaktig och förtroendefull och att paret tidigare har kunnat hantera påfrestningar som relationen har utsatts för. Detta innebär att det inte bör komma i fråga att besluta om medgivande om sökandena har bott ihop under endast en mycket begränsad tid. Stabiliteten i relationen hänger nära samma med de personliga egenskaperna och det sociala nätverket och bör bedömas som en del av en helhet. Däremot anser regeringen att det inte, som *Umeå kommun* föreslår, i lag bör anges en minimitid för relationens längd.

Några processuella frågor

Några remissinstanser framför synpunkter på handläggningsreglerna vid prövning av ansökan om medgivande. Enligt 10 kap. 4 § socialtjänstlagen är möjligheten att delegera uppgiften att besluta om medgivande till internationell adoption begränsad. Till skillnad från *Lidingö kommun* anser regeringen att det inte har framkommit tillräckliga skäl att ändra detta. *Förbundet Adoptionscentrum* föreslår att ett positivt beslut om medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption ska kunna överklagas för barnets räkning. Regeringen konstaterar att frågan om vem som får överklaga ett beslut om medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption avgörs av allmänna bestämmelser i förvaltningslagen (2017:900) som träder i kraft den 1 juli 2018. Det finns inte skäl att överväga särskilda bestämmelser för detta fall. *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd* anför att det kan uppkomma bekymmersamma situationer om en kammarrätt efter överklagande avslår ansökan eftersom förvaltningsrättens medgivandebeslut gäller omedelbart och sökanden kan ha hunnit få ett s.k. barnbesked innan beslutet ändras. Regeringen konstaterar att det finns flera sätt att undvika en situation av det slag som myndigheten tar upp. Förvaltningsrätten kan förordna att beslutet ska gälla först när det har fått laga kraft. Om ett sådant förordnande inte gäller, kan beslutet inhiberas på socialnämndens begäran. Om en auktoriserad adoptionssammanslutning förmedlar adoptionen bör

denna vidare informera berörda aktörer om vilken procedur som gäller och i vilket skede medgivandet får laga kraft.

13.2.2 Stärkt skydd vid adoption av ett känt barn

Regeringens förslag: Om det vid socialnämndens medgivandeprövning är känt vilket barn sökanden vill adoptera, ska sökandens lämplighet prövas i förhållande till det enskilda barnet och det ska även i övrigt kunna antas att adoptionen är till barnets bästa.

Regeringens bedömning: Prövningen av om förfarandet ska få fortsätta bör behållas, även i fall då en utvidgad medgivandeprövning har gjorts och adoptionen inte omfattas av 1993 års Haagkonvention.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen föreslår att socialnämnden redan vid medgivandeprövningen ska bedöma att adoptionen fullt ut är till barnets bästa. Däremot föreslås inte att lämplighetsbedömningen ska göras i förhållande till det enskilda barnet. Utredningen föreslår att det inte längre ska krävas att socialnämnden i ett senare skede prövar om förfarandet får fortsätta, i fall då en utvidgad medgivandeprövning har gjorts och adoptionen inte omfattas av 1993 års Haagkonvention.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, *Sveriges Kommuner och Landsting*, *Familjerättssektionernas Riksförening* och *Rädda Barnen*, tillstyrker förslagen eller invänder inte mot dem. *Förvaltningsrätten i Stockholm* pekar på risken för utredningssvårigheter i fråga om barnets förhållanden i utlandet om barnets bästa ska bedömas vid medgivandeprövningen. *Myndigheten för internationella adoptionsfrågor* (numera Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd) anför att förslaget om att det inte ska krävas att socialnämnden prövar om adoptionsförfarandet får fortsätta innebär att det är viktigt att eventuella ändrade förhållanden hos den som har ett gällande medgivande uppmärksammas. *Förbundet Adoptionscentrum* anser att socialnämnden även bör pröva om övriga förutsättningar enligt föräldrabalken är uppfyllda. Organisationen anser vidare att prövningen av om förfarandet ska få fortsätta i förekommande fall ska göras av de auktoriserade adoptionssammanslutningarna i stället för av socialnämnden.

Skälen för regeringens förslag

Det finns behov av en bättre kontroll vid adoption av ett känt barn

Den första bedömning som görs vid internationell adoption är medgivandeprövningen enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (jfr prop. 1996/97:91 s. 51). Den prövningen avser i dag endast sökandens lämplighet som adoptivförälder. Detta är naturligt eftersom det vid denna tidpunkt oftast inte är känt vilket barn som sökanden kommer att vilja adoptera (jfr rättsfallet RÅ 1991 ref. 70). Prövningen är dock begränsad till sökandens lämplighet och omfattar alltså inte någon prövning utifrån barnets bästa även i de fall det är känt vilket barn som sökanden vill adoptera. I många fall av adoption av ett känt barn önskar sökanden genomföra en enskild adoption enligt 4 § lagen (1997:192) om internationell adoptionsför-

medling. Inte heller vid en ansökan om tillstånd till enskild adoption görs dock någon prövning av om den planerade adoptionen är till barnets bästa (prop. 1996/97:91 s. 79).

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har i olika sammanhang framfört att det finns särskilda svårigheter att bedöma om en adoptionsplacering är till barnets bästa vid adoption av redan kända barn, ofta släktingbarn, som är bosatta i sitt hemland när frågan prövas av svenska myndigheter. Enligt myndigheten lever en del av dessa barn i fungerande familjer i hemlandet. Att det varken vid medgivandeprövningen eller vid prövning av om enskild adoption ska få ske görs en prövning utifrån barnets bästa är ett problem framför allt i fall som rör länder som inte är anslutna till 1993 års Haagkonvention och där det kanske inte alltid finns ett krav på att barnets behov av en adoption utreds i ursprungsstaten (se myndighetens årsredovisning 2016 s. 14). Handboken för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner innehåller för närvarande ingen närmare vägledning för hur lämplighetsbedömningen ska göras i de fall då sökanden vill adoptera ett barn som han eller hon redan har en relation till. *Linköpings universitet* anför att det finns en risk att kraven för adoption sätts för lågt i de fall då sökanden har en relation till barnet sedan tidigare – t.ex. vid enskild adoption av ett släktingbarn – eftersom endast sökandena övervägs som adoptivföräldrar.

Enligt regeringens mening finns det mot den nu redovisade bakgrunden ett tydligt behov av att anpassa medgivandeprövningen för att kunna göra bättre bedömningar inför adoption av ett på förhand känt barn.

En utvidgad medgivandeprövning

För att stärka barnets ställning i de fall då det redan vid medgivandeprövningen är känt vilket barn som sökanden vill adoptera anser regeringen att medgivandeprövningen i dessa fall behöver anpassas och utvidgas. Det bör in i det längsta undvikas att det konstateras att adoptionen inte är till barnets bästa först när barnet har kommit till Sverige.

Till att börja med bör sökandens lämplighet i dessa fall göras i förhållande till det enskilda barnet. Detta får betydelse framför allt vid enskild adoption som ofta avser ett släktingbarn eller vid adoption av ett syskon till ett tidigare adopterat barn. Som framgår av avsnitt 7.1 ska den omständigheten att barnet har en anknytning till sökanden beaktas och kan ha betydelse för bedömningen av sökandens lämplighet. Detta innebär dock inte att det generellt ska ställas lägre krav på sökandens lämplighet vid enskild adoption än vid annan internationell adoption.

För att förbättra möjligheterna att på ett tidigt stadium avstyra adoptioner som inte är till barnets bästa bör vidare en prövning av om adoptionen är till barnets bästa göras så tidigt som möjligt i processen. Regeringen delar utredningens bedömning att medgivandeprövningen i de fall då barnet är känt inte bör avse endast sökandens lämplighet utan även innefatta en bedömning av den planerade adoptionen utifrån barnets perspektiv. Utredningen föreslår att medgivande till adoption av ett känt barn ska lämnas endast om adoptionen är till barnets bästa. Utredningen utvecklar inte närmare hur prövningen ska göras. En bedömning av om en adoption är till barnets bästa kräver normalt omfattande utredning. Om adoptionen ska beslutas av svensk domstol genomförs en adoptions-

utredning för att utreda förutsättningarna för adoption (se avsnitt 10). Höga krav ställs på att en sådan utredning är fullständig. Regeringen anser att tyngdpunkten i utredningen av om adoptionen är till barnets bästa även fortsättningsvis bör ligga inom ramen för domstolsprövningen då det i de flesta fall finns mer fullständig information om barnets situation än det finns vid medgivandeutredningen. Dessutom kan det som *Förvaltningsrätten i Stockholm* påpekar finnas problem med att fullständigt utreda barnets förhållanden redan vid medgivandeutredningen. Det är inte önskvärt att medgivande vägras och en adoptionsprocess inte kan påbörjas för att socialnämnden inte har tillräckligt underlag för att fullt ut kunna fastställa att en adoption är till barnets bästa trots att det samtidigt inte finns något som tyder på motsatsen. Det bör därför inte krävas att en fullständig prövning av om adoptionen är till barnets bästa ska göras redan vid medgivandeprövningen utan det bör för medgivande vara tillräckligt att det kan antas att adoptionen är till barnets bästa.

Förbundet Adoptionscentrum föreslår att prövningen inte endast bör avse barnets bästa utan även en bedömning av om övriga krav enligt 4 kap. föräldrabalken är uppfyllda, t.ex. frågan om huruvida adoptionen blir gällande i ursprungsstaten. Regeringen konstaterar att det många gånger lär vara svårt att i detta tidigare skede veta om förutsättningarna för adoption i övrigt är uppfyllda, t.ex. när det gäller samtycken. Det kan inte förväntas att ett fullständigt underlag för en prövning av adoptionen finns redan vid medgivandebedömningen. Regeringen anser därför att det inte är lämpligt att utvidga medgivandeprövningen ytterligare. Detta hindrar naturligtvis inte socialnämnden från att väga in omständigheter som är kända. Som *Förbundet Adoptionscentrum* anför kan det förhållandet att en svag adoption planeras för barnet vara en omständighet som innebär att adoptionen inte kan antas vara till barnets bästa och att medgivande därför inte ska lämnas.

Den utvidgade medgivandeprövningen får betydelse främst för en sökande som planerar att genomföra en enskild adoption. Det kan dock även vid adoption som ska förmedlas av en auktoriserad adoptions-sammanslutning inträffa att sökanden redan vid medgivandeprövningen vet vilket barn som adoptionen kommer att avse. Så kan t.ex. vara fallet om det rör sig om en adoption av ett syskon till ett barn som sökanden redan har adopterat. Det finns därför inte anledning att begränsa bestämmelsen om en utvidgad medgivandeprövning till enskilda adoptioner.

En annan fråga är om det finns anledning att undanta adoptioner som omfattas av 1993 års Haagkonvention från den utvidgade medgivandeprövningen. Enligt konventionen är det ursprungsstaten som ansvarar för bedömningen av om barnet har behov av en adoption och det finns kontrollmekanismer i konventionen för att adoptioner som inte är till barnets bästa avstysas så tidigt som möjligt. Det skulle alltså kunna hävdas att det i dessa fall inte finns något behov av att det i Sverige görs en tidig prövning utifrån barnets bästa. I likhet med utredningen anser regeringen dock att det inte finns anledning att undanta de adoptioner som omfattas av 1993 års Haagkonvention från den utökade medgivandeprövningen. Konventionen hindrar inte att den mottagande staten ställer upp krav utöver den minimistandard som konventionen innebär och en enhetlig reglering är att föredra.

Det behövs vägledning för hur den anpassade lämplighetsbedömningen och bedömningen av om en adoption kan antas vara till barnets bästa ska göras. Regeringen förutsätter att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ser över sina föreskrifter i syfte att anpassa dem till den nya lagstiftningen (Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd om socialnämndens handläggning av ärenden om adoption, HSLF-FS 2017:48). Det kan med anledning av den nu föreslagna lagstiftningen vidare finnas anledning att se över handboken för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner.

Den sista kontrollen innan barnen lämnar ursprungsstaten behålls

När ett visst barn har föreslagits för adoption ska socialnämnden enligt 6 kap. 14 § socialtjänstlagen pröva om adoptionsförfarandet får fortsätta. Utredningen föreslår att denna prövning ska tas bort i de fall en utvidgad medgivandeprövning har gjorts och adoptionen inte omfattas av 1993 års Haagkonvention.

Prövningen av om adoptionsförfarandet ska få fortsätta infördes i samband med att Sverige tillträdde 1993 års Haagkonvention mot bakgrund av konventionens krav på att det innan barnet lämnar ursprungsstaten görs en sista avstämning i respektive land av om förutsättningarna för adoptionen är uppfyllda (artikel 17 c). Förutom att prövningen avser en bedömning av de sökandes behörighet och lämplighet att adoptera det föreslagna barnet är det väsentligen fråga om en rättslig kontroll av att det inte finns sådan bristande överensstämmelse mellan de berörda staternas lagar som kan utgöra hinder för adoptionens genomförande (prop. 1996/97:91 s. 61).

När bestämmelsen infördes ifrågasatte Lagrådet om det var nödvändigt att fatta ett beslut om att adoptionen får fullföljas i de fall adoptionen inte omfattas av 1993 års Haagkonvention. Regeringen instämde delvis i Lagrådets synpunkt men ansåg att behovet av en något så när enhetlig hantering av de olika adoptionsärendena vägde tyngre. Regeringen hänvisade vidare till att de fall som inte omfattas av konventionen i framtiden borde bli få (a. prop. s. 62). Regeringen anser alltså att det finns ett värde i att regleringen är enhetlig. Det finns vidare ett värde i att det görs en kontroll innan barnet lämnar ursprungsstaten även om 1993 års Haagkonvention inte är tillämplig. Till detta kommer att regeringen föreslår en något mer begränsad prövning av barnets bästa vid den utvidgade medgivandeprövningen än utredningen, vilket innebär att behovet av en sista kontroll är större än med utredningens förslag. Mot denna bakgrund anser regeringen att det inte finns anledning att ta bort kravet på prövning enligt 6 kap. 14 § socialtjänstlagen.

Förbundet Adoptionscentrum föreslår att de auktoriserade adoptions-sammanslutningarna i stället för socialnämnden ska fatta beslut om huruvida förfarandet får fortsätta. Frågan om vilket organ som ska fatta sådana beslut övervägdes i samband med att Sverige tillträdde 1993 års Haagkonvention. Redan då framfördes önskemål om att sammanslutningarna själva skulle få fatta dessa beslut. Med hänvisning till bl.a. att beslutet har tydlig karaktär av myndighetsutövning gjorde regeringen bedömningen att socialnämnden, som fattar beslut om medgivande till internationell adoption, borde fatta även dessa beslut (a. prop. s. 62).

Utredningen har inte övervägt en förändring av denna ordning och regeringen har därför inget underlag att nu göra någon annan bedömning än den som gjordes när Sverige tillträdde konventionen. Denna uppgift bör därför socialnämnden ansvara för även fortsättningsvis.

13.2.3 Ett medgivande ska gälla i tre år

Regeringens förslag: Giltighetstiden för ett medgivande att ta emot ett barn för adoption förlängs från två till tre år. Giltighetstiden ska räknas fram till den tidpunkt då barnet tas emot i sökandens vård.

Om den eller de som vill adoptera inte har fått ett barnbesked inom två år från det att medgivandet lämnades ska socialnämnden, om det inte är obehövt, kontrollera om sökandens levnadsomständigheter har ändrats.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår inte att socialnämnden ska göra en kontroll i det fall ett barn inte har föreslagits för adoption inom två år från det att medgivandet lämnats.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser, bl.a. *Förvaltningsrätten i Stockholm, Barnombudsmannen, Stockholms kommun, Sundsvalls kommun, Umeå kommun, Sveriges kommuner och Landsting, Barnens vänner internationell adoptionsförmedling, Familjeföreningen för internationell adoption* och *Familjerättssociomomernas Riksförening*, tillstyrker förslaget eller invänder inte mot det. Några remissinstanser, bl.a. *Socialstyrelsen* och *Växjö kommun*, avstyrker förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Sedan 1997 gäller ett medgivande att ta emot ett barn med hemvist utomlands för adoption i två år (se 6 kap. 12 § fjärde stycket socialtjänstlagen). Före 1997 var giltighetstiden endast ett år. Skälet till att giltighetstiden förlängdes var att det hade visat sig att adoptionsärenden drog ut på tiden och att utredningarna behövde göras om, vilket gav upphov till onödigt merarbete. Samtidigt som giltighetstiden förlängdes till två år infördes en skyldighet för den som har fått ett medgivande att anmäla om förändringar inträffar i förhållanden som kan antas påverka beslutet om medgivande och en möjlighet att återkalla medgivandet (se prop. 1996/97:91 s. 51 f.). Även i Finland gäller ett motsvarande beslut i två år men med möjlighet till förlängning. I Norge är giltighetstiden i stället tre år med möjlighet till förlängning. I Danmark är motsvarande tid fyra år.

Utredningens förslag om en förlängd giltighetstid för medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption lämnades mot bakgrund av att väntetiderna vid internationell adoption hade blivit ännu längre än de var 1997. Det inträffar fortfarande att adoptioner inte hinner genomföras innan tvåårsfristen löpt ut. Detta kan leda till olägenheter och kostnader för alla inblandade. Några remissinstanser, bl.a. *Socialstyrelsen*, invänder mot förslaget och anför att tre år är för lång tid för att utredningen ska kunna anses vara aktuell. Regeringen konstaterar att det inte är ändamålsenligt med en giltighetstid som riskerar att vara otillräcklig för att en adoption ska hinna genomföras. Att handläggningstiderna i andra länder är långa är en faktor som är svår att både förutse och påverka för

sökanden. Det är inte rimligt att det i en sådan situation ska behöva göras en ny prövning utan att det med hänsyn till sökanden finns någon anledning till det. Det är naturligtvis viktigt att utredningen om sökandena är så aktuell som möjligt. Samtidigt bör medgivandeutredningarna vara så pass grundliga att de behåller sin aktualitet under en något längre tid (jfr a. prop. s. 53 där det konstateras att prövningen av sökandens lämplighet vid adoptionstillfället även måste innefatta en prövning av hans eller hennes förmåga att fungera som tonårsföräldrar). Sammantaget anser regeringen att en ny utredning inte ska behöva göras förrän efter tre år. Giltighetstiden för ett medgivande att ta emot ett barn för adoption bör därför förlängas från två till tre år.

I förarbetena till 1997 års lagändringar uppmärksammades att vissa ursprungsstater kräver att medgivandet är nytt. Det konstaterades då att ett intyg från hemutredaren att förhållandena är oförändrade borde vara tillräckligt i flertalet av dessa fall och att sökanden är oförhindrad att begära ett förnyat medgivande om det skulle visa sig nödvändigt med ett sådant (a. prop. s. 52). Regeringen gör ingen annan bedömning nu.

Att giltighetstiden för medgivandet förlängs innebär att sannolikheten för att det inträffar förändringar i de förutsättningar under vilka medgivandet lämnats ökar samtidigt som ett naturligt tillfälle för kontakt mellan socialnämnden och sökanden försvinner (jfr a. prop. s. 52 med motsvarande resonemang när tiden förlängdes förra gången). Som bl.a. *Barnombudsmannen* påpekar är det viktigt att sökanden fullgör sin skyldighet att anmäla om dennes levnadsomständigheter ändras mer väsentligt under den tid medgivandet gäller. Om förutsättningar för medgivandet inte längre finns ska det återkallas (6 kap. 13 § socialtjänstlagen). Denna anmälningsskyldighet bör enligt regeringens mening kompletteras med en skyldighet för socialnämnden att följa upp ärendet och sökandens livssituation i de fall då adoptionsprocessen drar ut på tiden. En sådan uppföljning ska inte innebära en förnyad medgivandeprövning utan i stället syfta till att skapa en naturlig kontaktyta där socialnämnden kan efterhöra om förhållandena har förändrats. Kontrollen bör som utgångspunkt ske i de fall då den som vill adoptera inte har fått ett s.k. barnbesked inom två år från det att medgivandet lämnades. Uppföljningen innebär en möjlighet för socialnämnden att följa upp hur situationen för sökanden utvecklas och ger samtidigt sökanden chans att söka råd och stöd hos nämnden. Socialnämnden bör kunna avstå från att göra en kontroll om det är obehövt.

Giltighetstiden för ett medgivande räknas enligt nuvarande ordning fram till den tidpunkt då barnet har tagits emot i hemmet. Vissa ursprungsländer kräver att de blivande föräldrarna bor tillsammans med barnet under en tid i barnets hemviststat innan det fattas ett adoptionsbeslut. En sådan tidsperiod kan vara upp till sex månader. Det är enligt regeringen inte rimligt att sökanden i en sådan situation ska behöva ansöka om ett nytt medgivande för att kunna genomföra adoptionen. Det avgörande för när en ny medgivandebedömning måste göras bör vara om sökandena har tagit emot barnet i sin vård, oavsett om detta sker i hemmet eller någon annanstans (jfr även bl.a. 12 kap. 8 § socialförsäkringsbalken där begreppet ”i sin vård” används). Bestämmelsen bör därför ändras i enlighet med detta. Se avsnitt 16 angående behov av motsvarande ändringar i socialförsäkringsbalken.

13.2.4 Inget undantag för vårdnadshavare

Regeringens förslag: Kravet på medgivande ska gälla den som avser att ta emot ett barn för adoption. Detta ska gälla även om sökanden redan är barnets vårdnadshavare.

Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen krävs inte medgivande för att ta emot ett barn för adoption om sökanden är barnets förälder eller vårdnadshavare. Att dessa undantag finns hänger samman med att frågan om medgivande att ta emot ett barn för adoption tidigare var reglerad i samma bestämmelse som frågan om medgivande för att ta emot ett barn för stadigvarande vård och fostran (tidigare kallat fosterhem). Vad gäller fosterhem undantogs föräldrar och vårdnadshavare från kravet på medgivande eftersom det t.ex. inte ska krävas medgivande för att ta emot sitt eget barn för umgänge (prop. 1979/80:1 s. 318). När frågan om medgivande till att ta emot ett barn för internationell adoption placerades i en annan paragraf och sedermera fick en självständig utformning gjordes inga överväganden om undantaget (jfr prop. 2000/01:80 och prop. 2003/04:131 s. 57 f.).

Som utredningen konstaterar fyller undantaget för barnets förälder ingen funktion eftersom det inte är möjligt för en förälder att ta emot sitt eget barn för adoption. Med förälder får i bestämmelsen förstås rättslig förälder (se även avsnitt 12.2 om utmönstringen av begreppet adoption av eget barn). Det bör därför inte finnas något undantag för föräldrar i paragrafen. Regeringen delar vidare utredningens bedömning att undantaget från kravet på medgivande för den som är vårdnadshavare bör tas bort. En person med hemvist i Sverige kan av en utländsk domstol eller myndighet utses till vårdnadshavare för ett barn. I vissa fall kan ett sådant beslut erkännas i Sverige (se 5 § lagen [1989:14] om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn och artikel 21.1 i Bryssel II-förordningen). Att detta skulle ske i samband med adoption bör visserligen inte tillhöra vanligheterna men är ändå möjligt. Som utredningen påpekar innebär inte det faktum att någon har bedömts vara en lämplig vårdnadshavare att det saknas anledning att utreda personens lämplighet att adoptera barnet. Kravet på medgivande bör därför gälla även för vårdnadshavare.

13.3 Ingen allmän begränsning av möjligheten till enskild adoption

Regeringens bedömning: Det finns för närvarande inte skäl att begränsa möjligheterna till enskild adoption. Det bör inte heller införas hinder mot att domstol prövar en adoptionsansökan trots att tillstånd till enskild adoption saknas.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd bör även fortsättningsvis pröva om tillstånd till enskild adoption ska lämnas.

Utredningens förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. Utredningen föreslår att tillstånd till enskild adoption ska lämnas endast om adoptionen avser ett släktingbarn eller om det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionssammanslutning. Med utredningens förslag ska det för tillstånd till enskild adoption dessutom krävas att ett medgivande att ta emot ett barn för adoption som avser det aktuella barnet har lämnats. Utredningen föreslår att uppgiften att pröva frågan om tillstånd till enskild adoption förs över till socialnämnden. Utredningen föreslår därutöver att en ansökan om adoption av ett barn som har förts eller avses bli fört till Sverige för adoption ska få tas upp till prövning av domstolen endast om adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation eller om sökanden har fått tillstånd att adoptera enskilt.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna, bl.a. *Stockholms tingsrätt*, *Umeå kommun* och *Myndigheten för internationella adoptionsfrågor* (numera Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd), tillstyrker förslaget att begränsa möjligheterna till enskild adoption eller invänder inte mot det. *Ensamstående Adoptivföräldrars Förening* motsätter sig däremot en begränsning av möjligheten till enskild adoption. Flera remissinstanser, däribland *Kammarrätten i Stockholm*, *Förbundet Adoptionscentrum* och ett antal kommuner, är negativa till förslaget att flytta prövningen av tillstånd till enskild adoption till socialnämnden. *Barnombudsmannen* och *Förbundet Adoptionscentrum* tillstyrker förslaget att en adoptionsansökan inte ska kunna prövas om tillstånd till enskild adoption saknas. *Kammarrätten i Stockholm* anser att förbudet lätt kan kringgå och framhåller att förslaget innebär att kopplingen mellan de offentligrättsliga reglerna och 4 kap. föräldrabalken blir otydlig. *Helsingborgs tingsrätt* ställer sig frågande till utredningens uttalande om att krav på att sökanden ska ha följt regelverket för internationell adoption inte ska gälla om barnet har kommit till Sverige i annat syfte än för adoption.

Skälen för regeringens bedömning

Den gällande ordningen för enskild adoption

De nuvarande reglerna om auktoriserade adoptionssammanslutningar och möjligheten till enskild adoption infördes i samband med att Sverige tillträdde 1993 års Haagkonvention. Bestämmelserna fördes in i en ny lag (1997:192) om internationell adoptionsförmedling (1997 års lag) och innebar en begränsning av de enskilda adoptionerna jämfört med vad som dittills hade gällt (jfr prop. 1996/97:91 s. 63 f.). Tidigare hade socialnämnden i samband med medgivandeprövningen prövat om det tilltänkta förfarandet var tillförlitligt, även i de fall då adoptionen förmedlades av en adoptionsorganisation. Genom den nya lagen slopades den individuella prövningen av förfarandet i de fall adoptionen förmedlades av en sådan sammanslutning. Samtidigt fick dåvarande Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (som föregick Myndigheten för internationella adoptionsfrågor, numera Myndigheten för familjerätt

och föräldraskapsstöd) uppgiften att i undantagsfall ge tillstånd till att adoptionen inte förmedlas av en sammanslutning (enskild adoption).

Som framgår av avsnitt 13.1 får Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd i dag ge tillstånd till enskild adoption i enstaka fall av adoption som avser släktingbarn eller där det annars finns särskilda skäl att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning (4 § 1997 års lag). Detta innebär att enskild adoption kommer i fråga främst i fall då sökanden har en relation till barnet i fråga, t.ex. om det rör sig om ett släktingbarn. Enskild adoption kan dock även tillåtas om sökanden har bott eller arbetat i ett visst land eller har sitt ursprung där och vill adoptera ett barn från det landet (a. prop. s. 64).

Som framgår av avsnitt 13.1 gäller kravet på medgivande (6 kap. 12 § socialtjänstlagen) och tillstånd till att adoptionsförfarandet får fortsätta (6 kap. 14 § samma lag) vid enskild adoption.

Det finns inte skäl att nu begränsa möjligheten till enskild adoption ytterligare

Det har i olika sammanhang framförts invändningar mot regleringen av enskilda adoptioner. Det har bl.a. uttalats att adoptionsprocessen vid adoption av ett känt barn inte är tydlig och enhetlig och att regelsystemet kan behöva ses över (se prop. 2003/04:131 s. 75 f.). I avsnitt 13.2.2 föreslår regeringen att en utökad kontroll ska göras av adoptioner som avser ett på förhand känt barn genom att en utvidgad medgivandeprövning införs. Förslaget är avsett att bli tillämpligt framför allt vid enskild adoption av ett känt barn.

Utredningen föreslår att de situationer då enskild adoption ska kunna komma i fråga ska begränsas ytterligare i förhållande till vad som gäller i dag genom att adoption av ett okänt barn genom enskild adoption inte längre ska tillåtas. Som skäl till förslaget anför utredningen att det generellt sett är bättre att en adoption förmedlas av en auktoriserad sammanslutning än att den sker genom enskild adoption, bl.a. eftersom adoptionsutredningen många gånger är sämre vid enskild adoption. Bakom förslaget ligger alltså inte att det framkommit att barn som kommit till Sverige genom enskild adoption faktiskt farit illa.

Regeringen håller med om att det finns ett värde i att adoptioner som innebär en förmedling av ett på förhand okänt barn i största möjliga utsträckning sköts av auktoriserade sammanslutningar som har kunskap om och erfarenhet av adoptionsförmedling och som står under tillsyn av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Det finns emellertid länder som de auktoriserade sammanslutningarna inte verkar i. Om möjligheterna till enskild adoption begränsas, minskar möjligheterna för barn i dessa länder att få en familj genom internationell adoption. När det inte är möjligt att få hjälp av en adoptionssammanslutning kan enskild adoption vara ett värdefullt komplement för att möjliggöra för fler barn att få en ny familj genom internationell adoption. Detta talar för att möjligheten till enskild adoption inte nu bör begränsas. Eftersom frågan om i vilka fall enskild adoption bör tillåtas hänger samman med hur adoptionsverksamheten i stort är organiserad och hur den möter de behov som finns är det också rimligt att dessa frågor behandlas i ett sammanhang, vilket inte kan ske i detta lagstiftningsärende. Regeringen har i budget-

propositionen för 2017 konstaterat att det finns behov av att anpassa nuvarande organisering av adoptionsförmedlingsverksamheten och det stöd som lämnas i samband med internationell adoption till nya förhållanden (prop. 2016/17:1 utg. omr. 9 s. 164). Regeringen avser alltså att återkomma till frågan om den internationella adoptionsverksamheten. Mot denna bakgrund bör utredningens förslag om en begränsning av möjligheten till enskild adoption inte genomföras.

I de fall då sökanden redan har en relation till det barn som adoptionen avser finns det sällan ett behov av att en auktoriserad adoptionssammanslutning medverkar vid adoptionen eftersom det i dessa fall inte sker någon egentlig förmedling. Utredningen föreslår inte heller att denna möjlighet tas bort. I syfte att avstyra olämpliga adoptioner i ett så tidigt skede som möjligt föreslår regeringen i avsnitt 13.2.2 att det vid adoption av ett känt barn ska ske en prövning av om adoptionen kan antas vara till barnets bästa redan vid socialnämndens medgivandeprövning.

Med de bedömningar regeringen gör bör inte, som utredningen föreslår, uppgiften att pröva frågan om tillstånd till enskild adoption flyttas från Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd till socialnämnden. Förslaget är motiverat av att den kunskap om förmedlingssättets tillförlitlighet som finns hos myndigheten inte behövs om de enskilda adoptionerna endast ska kunna avse ett på förhand känt barn. När de enskilda adoptionerna nu inte begränsas ytterligare saknas det skäl att genomföra en sådan förändring.

Kringgående av reglerna

Reglerna om internationell adoption förutsätter att sökanden ansöker om socialnämndens medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption. Sökanden ska vidare antingen anlita en auktoriserad adoptionsammanslutning eller i undantagsfall ansöka om tillstånd till enskild adoption innan adoptionen genomförs. Det finns emellertid ingen formell koppling mellan dessa regler och domstolens möjlighet att pröva en adoptionsansökan. Det förekommer att den som vill adoptera ett barn från ett annat land vänder sig direkt till tingsrätten utan att ha fått medgivande från socialnämnden och utan att en auktoriserad adoptionsammanslutning medverkar, trots att det inte finns något tillstånd till enskild adoption. Enligt utredningen har det till och med förekommit att kommuner har gett personer rådet att vända sig direkt till tingsrätten om de vill adoptera enskilt. För att omöjliggöra ett sådant kringgående av reglerna föreslår utredningen att en förutsättning för att svensk domstol ska kunna ta upp en ansökan om internationell adoption till prövning ska vara att adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning eller att sökanden har fått tillstånd till enskild adoption.

Regeringen instämmer i att det är viktigt att bestämmelserna om förfarandet vid internationell adoption följs. Genom att medgivandeprövningen sker redan innan barnet har lämnat ursprungsstaten undviks att det först på ett sent stadium i processen uppmärksammas att adoptionen inte bör komma till stånd. Att sökanden i de flesta fall anlitar en auktoriserad adoptionssammanslutning innebär att det stora flertalet adoptioner genomförs med hjälp av erfarna organisationer som står under tillsyn av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Genom de krav som

uppställs för enskild adoption begränsas antalet sådana adoptioner och myndigheten har möjlighet att i viss mån kontrollera förfarandet. Utredningens förslag skulle kunna motverka att dessa bestämmelser kringgås.

I linje med vad *Kammarrätten i Stockholm* anför kan det dock ifrågasättas om den offentlighetsregleringen om internationella adoptioner bör kopplas till den materiella prövningen enligt 4 kap. föräldrabalken på det sätt som utredningen föreslår. Förslaget skulle kunna få negativa effekter. Domstolen skulle vara tvungen att avvisa en adoptionsansökan om ett tillstånd till enskild adoption inte finns. Förslaget innebär att adoptionsansökan i en sådan situation inte kan bli prövad i svensk domstol, vilket framstår som problematiskt utifrån både ett barnrättsperspektiv och sökandens rätt till domstolsprövning enligt Europakonventionen.

I ett enskilt fall kan det tänkas att en adoption med hänsyn till samtliga omständigheter anses vara till barnets bästa trots att regelverket inte har följts. Att inte tillåta att ansökan prövas i sak kan då framstå som orimligt. Utredningen gör bedömningen att ett tillstånd till enskild adoption bör kunna lämnas i efterhand. Regeringen konstaterar att det är tveksamt om det kan ske i de fall barnet redan har kommit till Sverige. Under alla förhållanden skulle en sådan ordning innebära att man inte riktigt ”stänger dörren” för dem som inte har följt regelverket. Om det inte är möjligt att få ett tillstånd i efterhand ska ansökan avvisas, vilket kan få drastiska konsekvenser för barnet, särskilt om barnet redan har kommit till Sverige när ansökan görs. Med utredningens förslag tycks endast återstå att socialtjänsten vidtar åtgärder för att omhänderta barnet. Detta skulle begränsa möjligheten att avgöra vad som är bäst för barnet utifrån en bedömning av samtliga tänkbara alternativ (jfr rättsfallet *Paradiso och Campanelli mot Italien*, no. 25358/12, 24 januari 2017).

Utredningens förslag kan även leda till gränsdragningsproblem. Förslaget omfattar endast fall då barnet har förts eller avses att bli fört till Sverige för adoption. Om barnet har kommit till Sverige i något annat syfte ska någon begränsning av möjligheten till domstolsprövning inte gälla. Som exempel anger utredningen att barnet har kommit för att studera eller för att besöka släktingar. Enligt regeringens uppfattning lär det praktiskt bli svårt att upprätthålla en tydlig gräns mellan dessa fall och de fall som ska omfattas av begränsningen. Som *Kammarrätten i Stockholm* anför finns det därmed en risk för att regleringen kringgås. I värsta fall skulle detta kunna leda till att barn tas till Sverige under olika förevändningar men i syfte att längre fram genomföra en adoption.

Sammantaget anser regeringen att utredningens förslag i denna del inte bör genomföras. Att sökanden vänder sig till domstol med en adoptionsansökan utan att det finns nödvändiga tillstånd enligt socialtjänstlagen och 1997 års lag bör i stället motverkas på andra sätt, i första hand genom information. Det bör inte förekomma att kommuner råder människor att avstå från att ansöka om medgivande och tillstånd till enskild adoption och förmedlar intrycket att det finns två alternativa vägar vid internationell adoption, antingen via socialnämnden och Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd eller direkt till domstol. Kommunen bör i stället upplysa om vilket regelverk som gäller och vilka följderna kan bli om man avstår från att följa det. Om någon ansöker om adoption utan att följa det regelverk som gäller för internationell adoption, kan detta innebära att det inte anses finnas tillräcklig utredning för att besluta om

adoption. Att regelverket inte har följts kan även påverka domstolens bedömning av om adoptionen är lämplig. I detta sammanhang bör det även påpekas att det är straffbart att adoptera enskilt utan att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har beslutat att förfarandet är godtagbart (15 § 1997 års lag) och att det även är straffbart att ta emot ett barn för internationell adoption utan att ett medgivande från socialnämnden finns (se 16 kap. 6 § socialtjänstlagen).

14 Internationell adoption av barn med hemvist i Sverige

Regeringens bedömning: De uppgifter som enligt 1993 års Haagkonvention ska utföras vid adoption av ett barn från Sverige bör även fortsättningsvis utföras av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.

Det finns inte skäl att ytterligare reglera internationell adoption av barn med hemvist i Sverige.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens bedömning. Utredningen föreslår att uppgifterna enligt artikel 16.1 i 1993 års Haagkonvention vid adoption av ett barn från Sverige ska flyttas från nuvarande Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd till socialnämnden.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser invänder inte mot utredningens förslag eller bedömning. *Helsingborgs tingsrätt* och *Förbundet Adoptionscentrum* anser att frågan om adoption av svenska barn till utlandet bör utredas ytterligare.

Skälen för regeringens bedömning

Ansvaret enligt artikel 16.1 i 1993 års Haagkonvention bör inte flyttas till socialnämnden

Internationell adoption av ett barn med hemvist i Sverige, dvs. adoption där Sverige är ursprungsstat och en annan stat är mottagande stat, är inte vanligt förekommande. Som konstaterades vid Sveriges tillträde till 1993 års Haagkonvention avser adoptioner i Sverige ofta adoption av en närstående. Om sökanden är bosatt utomlands kan det bli fråga om en internationell adoption (prop. 1996/97:91 s. 61). Om 1993 års Haagkonvention är tillämplig vid internationell adoption av ett barn med hemvist i Sverige, ska centralmyndigheten (för Sveriges del Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd) bl.a. sammanställa en rapport om barnets förhållanden (artikel 16.1). Rapporten ska överlämnas till centralmyndigheten i den mottagande staten (artikel 16.2). Utredningen föreslår att de uppgifter som följer av artikel 16.1 ska flyttas från Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (numera Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd) till socialnämnden. Utredningen anser att myndigheten inte har tillräcklig sakkunskap eller nödvändiga resurser att utföra

uppgifterna och påpekar att det är socialnämnden som sammanställer rapporter om blivande adoptivföräldrar i de fall då Sverige är mottagande stat (artikel 15).

I samband med att Sverige tillträdde 1993 års Haagkonvention bestämdes att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (dåvarande Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor) skulle vara centralmyndighet enligt konventionen. Det konstaterades att detta innebär att myndigheten skulle tillföras vissa nya arbetsuppgifter, nämligen de uppgifter som centralmyndigheten i ursprungsstaten ska utföra i de fall barn adopteras från Sverige till ett annat konventionsland. Liksom skett tidigare vid adoption av svenska barn skulle socialnämnden utreda barnets situation och om adoption är lämplig. Den skyldigheten följer av socialnämndens ansvar för barn enligt socialtjänstlagen (2001:453). Där emot skulle Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd vara den som formellt upprättar och skickar den i konventionen förutsedda rapporten till staten i fråga (se prop. 1996/97:91 s. 60 f.).

Den ordning som beskrivs i förarbetena skiljer sig endast marginellt från den ordning som skulle gälla med utredningens förslag. Med utredningens förslag skulle socialnämnden, utöver den utredning som de genomför, upprätta rapporten. Själva överlämnandet av rapporten, en uppgift som regleras i artikel 16.2, skulle alltså verkställas av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Det är alltså själva upprättandet av rapporten som skulle flyttas från den myndigheten till socialnämnderna. Regeringen anser att det inte finns skäl att göra en sådan förändring. De överväganden som gjordes i samband med att Sverige tillträdde 1993 års Haagkonvention är enligt regeringens bedömning fortfarande relevanta. Det är rimligt att socialnämnden i enlighet med socialtjänstlagen utreder barnets situation och huruvida en adoption är lämplig. Det är däremot lämpligt att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, som har erfarenhet av 1993 års Haagkonvention och är mottagare av motsvarande rapporter i ärenden som rör enskild adoption av barn till Sverige, ansvarar för det formella upprättandet av rapporten. En fördel med denna ordning är att den skapar förutsättningar för enhetlighet. Regeringen anser alltså att det inte finns tillräckliga skäl att flytta uppgifterna i artikel 16.1 i 1993 års Haagkonvention från Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd till socialnämnden.

Det finns inte skäl att införa ytterligare reglering av internationella adoptioner av barn från Sverige

Som framgår ovan blir 1993 års Haagkonvention tillämplig om en sökande i en annan konventionsstat ansöker om adoption av ett barn med hemvist i Sverige. I förhållande till de övriga nordiska länderna tillämpas i stället förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. I övrigt finns inte några särskilda bestämmelser om internationell adoption av barn med hemvist i Sverige. Utredningen har övervägt sådana bestämmelser men gör bedömningen att en någon ytterligare reglering inte behövs.

Om adoptionen ska ske genom beslut i svensk domstol tillämpas 4 kap. föräldrabalken (jfr avsnitt 15 angående svensk domstols behörighet och tillämplig lag). Rätten ska då uppdra åt socialnämnden att utse någon att

utföra en adoptionsutredning. Det som skiljer denna situation från en internationell adoption till Sverige är att det inte har gjorts någon medgivandeutredning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen. Mot bakgrund av att de tilltänkta adoptivföräldrarna i denna situation har sin hemvist i ett annat land framstår det inte som lämpligt att reglera frågan om utredningen av deras lämplighet närmare. Bedömningen får i stället göras inom ramen för bedömningen av barnets bästa och utredningen får anpassas efter omständigheterna i det enskilda fallet inom ramen för domstolens utredningsskyldighet (jfr avsnitt 11.2). I en sådan situation behöver utredning sannolikt inhämtas från myndigheter i det land där sökanden har hemvist.

Om adoptionen beslutas i en annan stat styrs prövningen där av lagen i det landet. När beslutet är fattat uppkommer frågan om Sverige ska erkänna det. Som framgår av avsnitt 15.5 föreslås att det för erkännande även fortsättningsvis ska krävas myndighets godkännande om den som har adopterats hade hemvist i Sverige när det utländska beslutet meddelades. Erkännande kan även vägras med hänsyn till ordre public (avsnitt 15.6). Det utländska adoptionsbeslutet blir alltså inte utan vidare gällande i Sverige.

Sammanfattningsvis delar regeringen utredningens bedömning att det inte finns skäl att införa ytterligare regler om internationella adoptioner av barn med hemvist i Sverige.

15 Frågor om internationell privat- och processrätt

15.1 En översikt av regelverket

Internationell privat- och processrätt är de bestämmelser inom den nationella rättsordningen som anger vad som ska gälla när ett privaträttsligt rättsförhållande har anknytning till en utländsk rättsordning. Den internationella privat- och processrätten reglerar vilket lands domstolar som får besluta i en viss fråga, hur man ska fastställa vilket lands lag som ska tillämpas och i vilken utsträckning ett utländskt avgörande kan erkännas (dvs. göras gällande) och verkställas i en annan stat.

Den internationella privat- och processrätten grundas ofta på internationella instrument, exempelvis konventioner mellan stater. Sverige har en lång tradition av rättsligt samarbete med de andra nordiska länderna och det finns därför gemensamma nordiska regler om internationell privaträtt på flera områden. Som en följd av Sveriges medlemskap i EU har många av de i Sverige tillämpliga bestämmelserna om internationell privaträtt numera sin grund i unionsrätten.

Det finns ingen unionsrättslig reglering om adoption. Däremot finns gemensamma nordiska regler. De grundar sig på den nordiska konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge den 6 februari 1931 innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap. Konventionen har i svensk rätt

inkorporerats genom förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (1931 års förordning). Utöver vissa materiella frågor reglerar förordningen frågor om domstols behörighet, tillämplig lag och erkännande.

Sverige har tillträtt 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. Konventionen innehåller i första hand materiella och processuella bestämmelser om internationell adoption. Dessa bestämmelser utgör inte internationellt privaträttsliga bestämmelser utan är genom inkorporering en del av svensk materiell adoptionsrätt och tillämpliga i förhållande till övriga konventionsstater när svensk lag ska tillämpas. 1993 års Haagkonvention innehåller därutöver vissa internationellt privaträttsliga bestämmelser. Den reglerar inte frågor om behörig domstol (prop. 1996/97:91 s. 70). Inte heller reglerar konventionen frågan om tillämplig lag. Däremot innehåller konventionen bestämmelser om erkännande av adoptionsbeslut som har meddelats i en annan konventionsstat. 1993 års Haagkonvention gäller inte i förhållande till de övriga nordiska länderna eftersom 1931 års förordning har företrädde framför konventionen. Det kan noteras att 2008 års Europarådskonvention uteslutande innehåller materiella bestämmelser om adoption och alltså inte reglerar frågor om internationell privat- och processrätt.

I den utsträckning en internationellt privat- och processrättslig fråga inte omfattas av 1931 års förordning eller 1993 års Haagkonvention tillämpas lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag). 1971 års lag innehåller bestämmelser om bl.a. domstols behörighet, tillämplig lag och erkännande av utländska adoptionsbeslut. Lagen bygger inte på någon internationell överenskommelse.

15.2 Reglerna bör utgå från hemvistprincipen

Regeringens förslag: Den nya lagen om adoption i internationella situationen ska gälla i den utsträckning något annat inte följer av annan lag.

Regeringens bedömning: Lagen bör utgå från hemvistprincipen.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslaget eller bedömningen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: I avsnitt 5 föreslår regeringen att 1971 års lag ska ersättas med en ny lag om adoption i internationella situationer. Den nya lagen bygger inte på några internationella överenskommelser mellan Sverige och andra stater. Den bör i likhet med 1971 års lag inte vara tillämplig i den utsträckning som något annat följer av annan lag. Internationellt privaträttsliga bestämmelser som rör adoption finns i 1931 års förordning (som har ställning som lag) och 1993 års Haagkonvention. Som redovisas ovan reglerar 1931 års förordning bl.a. svensk domstols behörighet, tillämplig lag och erkännande av utländska beslut. Det innebär att den nya lagen om adoption i internationella situationer inte blir tillämplig beträffande dessa frågor om 1931 års förordning är tillämplig (jfr prop. 1971:113 s. 27 och prop.

1996/97:91 s. 59 f.). 1993 års Haagkonvention reglerar frågan om erkännande av adoptionsbeslut som har meddelats enligt konventionen (artikel 23). Den nya lagens bestämmelser om erkännande blir alltså inte tillämpliga om 1993 års Haagkonvention är tillämplig. Däremot tillämpas den nu aktuella lagen vad gäller frågor om svensk domstols internationella behörighet och tillämplig lag (jfr prop. 1996/97:91 s. 65).

Svensk internationell privaträtt byggde länge på den s.k. nationalitetsprincipen, vilken innebär att berörda personers medborgarskap avgör frågor om exempelvis domstols behörighet och tillämplig lag. Utvecklingen har dock successivt gått från nationalitetsprincipen mot hemvistprincipen, vilken innebär att de inblandade personernas hemvist har större betydelse än deras medborgarskap vid avgörande av frågor om domstols behörighet, tillämplig lag och erkännande av utländska avgöranden. Som exempel kan nämnas den nu gällande Bryssel II-förordningen enligt vilken barnets hemvist ligger till grund för svensk domstols behörighet i frågor om vårdnad. Andra exempel rör frågor om underhåll, arv och makars och sambors förmögenhetsförhållanden. Bestämmelsen om domstols behörighet i 1931 års förordning avseende de nordiska länderna bygger, när det gäller den inbördes fördelningen de nordiska länderna emellan, också på hemvistprincipen. Bestämmelserna i 1971 års lag kan sägas bygga på en kombination av nationalitetsprincipen och hemvistprincipen (jfr prop. 1971:113 s. 28). Svensk domstols behörighet kan t.ex. grundas antingen på sökandens svenska medborgarskap eller på hans eller hennes hemvist i Sverige (1 §).

Som utredningen påpekar är en fortsatt utmönstring av nationalitetsprincipen naturlig. Nationalitetsprincipen är mer svårtillämpad i dag än förr på grund av den ökade rörligheten och det ökade antalet personer med dubbelt medborgarskap. En person har ofta en starkare anknytning till det land där han eller hon stadigvarande lever än till medborgarskapslandet. Den närhet till den beslutande myndigheten som hemvistprincipen oftast leder till ger dessutom generellt bättre förutsättningar för väl underbyggda beslut. Detta gäller även i adoptionsärenden. Mot denna bakgrund bör den nya lagen om adoption i internationella situationer bygga på hemvistprincipen.

Det finns ingen definition av begreppet hemvist i 1971 års lag. Enligt förarbetena avses det internationellt privaträttsliga hemvistbegrepp som har utbildats i rättspraxis och vars innebörd kan variera i olika rättsliga sammanhang (jfr prop. 1971:113 s. 43). I korthet brukar det i princip krävas att personen är bosatt i landet och har för avsikt att stanna kvar där för en längre obestämd tid för att han eller hon ska anses ha sin hemvist där. Bosättningen ska alltså vara stadigvarande. Ledning för bedömningen kan hämtas i 7 kap. 2 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (se rättsfallet NJA 1977 s. 706).

15.3 Svensk domstols internationella behörighet

Regeringens förslag: Svensk domstol ska vara behörig att pröva en ansökan om adoption om det tilltänkta adoptivbarnet har sin hemvist här. Detsamma ska gälla om sökanden eller någon av sökandena har hemvist i Sverige.

Adoptionsansökan ska även kunna prövas i svensk domstol om det finns särskilda skäl att saken prövas här. Prövning enligt denna reservregel flyttas från regeringen till allmän domstol.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att det ska krävas att båda sökandena har sin hemvist i Sverige för att svensk domstol ska vara behörig att pröva en ansökan om adoption när två personer ansöker gemensamt. Utredningen föreslår en särskild bestämmelse om att svensk domstol ska vara behörig om en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare och hemviststatens myndigheter saknar behörighet att pröva ansökan. Enligt utredningens reservregel ska det för svensk domstols behörighet krävas att det finns särskild anledning att saken prövas i Sverige i stället för särskilda skäl som regeringen föreslår.

Remissinstanserna: De allra flesta remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt* och *Uppsala tingsrätt*, tillstyrker förslagen eller invänder inte mot dem. *Migrationsverket* framhåller att det är angeläget att hemvistprincipen blir ledande på detta område. *Barnombudsmannen* tycker att reservregeln bör ha ett tydligare barnperspektiv.

Skälen för regeringens förslag

Hemvist bör vara utgångspunkt för svensk domstols behörighet

En utgångspunkt bör vara att svensk domstol är behörig att pröva adoptionsansökningar som har en sådan anknytning till Sverige att det är rimligt att prövningen sker här och som på ett ändamålsenligt sätt kan utredas här. Enligt 1971 års lag kan en ansökan om adoption prövas av svensk domstol om den eller de sökande har svenskt medborgarskap eller har hemvist i Sverige (1 §). Om två personer ansöker gemensamt förutsätts att båda uppfyller kravet på svenskt medborgarskap eller hemvist i Sverige (se prop. 1971:113 s. 43).

Som anförts ovan anser regeringen att de internationellt privaträttsliga reglerna om adoption bör bygga på hemvistprincipen. Sökandens hemvist i Sverige bör därför även fortsättningsvis grunda svensk domstols behörighet. Även om det inte lär vara vanligt förekommande att två personer som är bosatta i olika länder gemensamt vill adoptera måste det beaktas att det numera inte är ovanligt att människor arbetar och bor på olika platser och att familjer är utspridda i olika länder. Att sådana situationer förekommer framgår av redovisningen av regeringens avgöranden om tillstånd till prövning i svensk domstol nedan. Mot den bakgrunden anser regeringen i likhet med Förmynderskapsutredningen att det bör vara tillräckligt att en av två sökande har sin hemvist i Sverige för att svensk domstol ska vara behörig (se SOU 1989:100 s. 244).

En utmönstring av nationalitetsprincipen medför att det förhållandet att en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare

som huvudregel inte längre ger svensk domstol behörighet. På så sätt kan adoptionsärenden styras mot de inblandade personernas hemviststat och möjligheten till s.k. forum shopping, dvs. att någon väljer att ansöka i det land där möjligheterna till framgång är störst, kan undvikas.

Enligt 1971 års lag är det sökandens eller sökandenas anknytning till Sverige som avgör om svensk domstol är behörig. Eftersom det blivande adoptivbarnets förhållanden är centrala i adoptionsärendet anser regeringen att inte endast sökandens utan även det blivande adoptivbarnets anknytning till Sverige bör kunna grunda svensk domstols behörighet. Det bör alltså vara möjligt att pröva en adoption av en person med hemvist i Sverige trots att sökanden är bosatt i ett annat land.

Att Sverige övergår till en mer strikt tillämpning av hemvistprincipen skulle kunna få oönskade konsekvenser eftersom vissa länder fortfarande tillämpar nationalitetsprincipen. Mot den bakgrunden föreslår utredningen att en adoptionsansökan ska kunna prövas i Sverige om en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare och ansökan inte kan prövas i hemviststaten. Regeringen instämmer i att det i ett sådant fall kan vara motiverat att adoptionsfrågan prövas i Sverige. Anknytningen till Sverige kan dock i en sådan situation vara mycket begränsad och det är inte givet att en prövning då ska ske här. Regeringen anser därför att svensk domstol inte med automatik ska vara behörig att pröva ansökan i en sådan situation. Som framgår nedan föreslår regeringen att svensk domstols behörighet i den situationen ska prövas mot en reservregel.

Möjlighet till prövning i Sverige om det finns särskilda skäl

Enligt nuvarande ordning finns det en möjlighet för regeringen att medge att en adoptionsansökan prövas av svensk domstol även om kraven på medborgarskap eller hemvist inte är uppfyllda (1 § 1971 års lag). I förarbetena anges att bestämmelsen är avsedd för särpräglade situationer (prop. 1971: 113 s. 29). Regeringen har med stöd av bestämmelsen t.ex. medgett att en rysk medborgares ansökan om att adoptera sin makes dotter prövas i Sverige då både maken och dottern var svenska medborgare men familjen var bosatt i Tyskland. Familjen hade för avsikt att bosätta sig i Sverige (beslut den 14 juni 2007, dnr Ju2007/01453/L2). I ett annat ärende medgav regeringen att en amerikansk medborgares ansökan om att få adoptera sin makas dotter prövades av svensk domstol. Sökanden var bosatt i England medan maken och hennes dotter, båda franska medborgare, var bosatta i Sverige. Avsikten var att familjen skulle bo i Sverige (beslut den 15 maj 2008, dnr Ju2008/03278/L2).

Med de förändringar som regeringen föreslår beträffande behörighetsreglerna i övrigt minskar behovet av en reservregel. För att undvika att svensk domstol saknar behörighet trots att det framstår som rimligt att saken prövas här bör det dock även fortsättningsvis finnas en reservregel om svensk domstols behörighet. Det bör vara tydligt att det rör sig om en undantagsregel och att en prövning ska göras i det enskilda fallet. I stället för det av utredningen föreslagna uttrycket särskild anledning föreslår regeringen att begreppet särskilda skäl används (jfr 3 kap. 2 § 6 lagen [1904:26 s.1] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äkten-

skap och förmynderskap och 4 § första stycket 3 lagen [1985:367] om internationella faderskapsfrågor).

För att det ska finnas särskilda skäl bör det krävas att det finns något slags anknytning till Sverige och att det med hänsyn till omständigheterna framstår som rimligt att ansökan prövas här. Anknytningen kan typiskt sett utgöras av svenskt medborgarskap eller att någon tidigare har haft hemvist i Sverige eller avser att bosätta sig här. En samlad bedömning bör göras av vilken anknytning ärendet har till Sverige för att avgöra om det finns särskilda skäl att saken prövas i Sverige. Om en anknytning finns samtidigt som hemviststatens myndigheter saknar behörighet att pröva ansökan kan det finnas särskilda skäl. Även frågan om var utredningen lämpligen kan genomföras bör påverka bedömningen. En situation som utredningen tar upp är att ett förfarande i hemviststaten skulle vara mycket komplicerat och att det kan förväntas ta flera år att få saken prövad där. Regeringen instämmer i att det kan finnas anledning att medge att ansökan prövas i Sverige om sådana omständigheter föreligger samtidigt som det finns en anknytning till Sverige.

Barnombudsmannen anser att reservregeln bör ha ett tydligare barnperspektiv och föreslår att det ska anges barnets bästa ska beaktas vid tillämpning av bestämmelsen. Regeringen anser dock att internationellt privaträttsliga bestämmelser inte bör innehålla den typen av kvalifikation. Frågan om barnets bästa hör hemma i den materiella prövningen av om förutsättningarna för adoption är uppfyllda (se avsnitt 7.1).

Som utredningen påpekar finns det en allmän strävan att handläggningen av ärenden av förvaltningskaraktär ska flyttas från regeringen till berörd myndighet (se bet. 2008/09:CU19 s. 33, rskr. 2008/09:208, angående domsrätt i äktenskapsmål enligt 3 kap. 2 § 6 lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap). Frågor om svensk domstols behörighet i adoptionsärenden är inte av sådan karaktär att de kräver ett ställningstagande från regeringen (jfr prop. 2016/17:119 s. 19). Frågan om svensk domstol ska vara behörig på grund av särskilda skäl bör därför inte längre avgöras av regeringen utan av den domstol som ansökan om adoption görs till.

15.4 Tillämplig lag

Regeringens förslag: En ansökan om adoption som prövas av svensk domstol ska även fortsättningsvis prövas enligt svensk lag.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att bestämmelsen om att domstolen ska beakta att ett avgörande inte blir gällande i ett annat land med viss justering förs över till den nya lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption. I avsnitt 8.3 behandlas utredningens förslag om att ursprungsstatens lag ska tillämpas vad gäller föräldrarnas samtycke vid internationell adoption.

Remissinstanserna: I princip samtliga remissinstanser är positiva till förslagen eller invänder inte mot dem. *Göta hovrätt* ifrågasätter att den föreslagna lagen ska innehålla en materiell bestämmelse om att rätten ska ta hänsyn till om adoptionen blir gällande i en annan stat. Om en sådan

bestämmelse ska finnas i lagen bör enligt hovrätten en hänvisning dit tas in i 4 kap. föräldrabalken.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 2 § 1971 års lag ska svensk domstol pröva en ansökan om adoption enligt svensk lag. Regeringen anser, i likhet med utredningen, att denna ordning bör bestå. Adoptionsärenden är indispositiva och det finns ett värde i att domstolen alltid tillämpar samma regelverk när den prövar ansökningar om adoption. Många av de adoptioner som har internationell anknytning avser barn som kommer att fortsättningsvis ha hemvist i Sverige. I den situationen är anknytningen till Sverige i själva verket stark trots att barnet har ursprung i en annan stat. Även detta talar för att en prövning bör göras enligt samma standard som vid en nationell adoption. Detta är också i linje med barnkonventionen som kräver att alla barn behandlas lika oberoende av nationalitet (artikel 2) och att barn som berörs av internationell adoption ska få del av garantier och normer som motsvarar de som gäller vid nationell adoption (artikel 21). Som framgår av avsnitt 8.3 anser regeringen, till skillnad från utredningen, att svensk lag ska tillämpas även när det gäller frågan om föräldrars samtycke till adoption.

Om en adoptionsansökan avser ett barn under 18 år ska det enligt 2 § andra stycket 1971 års lag särskilt beaktas om sökanden eller barnet har anknytning till en annan stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet om adoptionen inte blir gällande där. Detta kan bli aktuellt t.ex. om sökanden uppger att familjen avser att flytta till en stat där det svenska adoptionsbeslutet inte kommer att gälla (se prop. 1971:113 s. 44). Utredningen föreslår att bestämmelsen ska föras över till den nya lagen med tillägget att prövningen ska göras inom ramen för prövningen av om adoptionen är till barnets bästa. Regeringen anser att en prövning av om ett svenskt avgörande blir gällande i ett annat land som de inblandade har anknytning till inte är av internationellt privaträttslig karaktär utan hör till den materiella prövningen av adoptionen. Huruvida adoptionen blir gällande i ett land som de inblandade personerna har anknytning till bör därför beaktas inom ramen för prövningen av om adoptionen är lämplig. Detta bör gälla oavsett om det rör sig om en adoption av ett barn eller en vuxen (se avsnitt 7.1 och 9). Regeringen delar därför inte utredningens bedömning att en bestämmelse om en sådan prövning bör föras in i den nya lagen. Frågan ryms i stället inom de bedömningar som ska göras enligt 4 kap. föräldrabalken. En motsvarande lösning har valts i Finland (RP 47/2011 rd s. 74).

15.5 Erkännande av utländska adoptionsbeslut

Regeringens förslag: Ett adoptionsbeslut som har meddelats eller som gäller i adoptivbarnets eller en adoptivförälders hemviststat och som har fått laga kraft, ska erkännas automatiskt i Sverige.

Om de särskilda reglerna om förfarandet vid internationell adoption har varit tillämpliga på adoptionen, ska adoptionsbeslutet dock erkännas automatiskt i Sverige endast om det regelverket har följts, dvs. om adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionssammanslutning eller det har lämnats tillstånd till enskild adoption. Om det finns synnerliga skäl ska den myndighet som regeringen bestämmer kunna besluta att ett utländskt beslutet ändå ska gälla i Sverige.

Om adoptivbarnet hade sin hemvist i Sverige när adoptionsförfarandet inleddes, ska det krävas att beslutet godkänns av den myndighet som regeringen bestämmer för att gälla här.

Den myndighet som regeringen bestämmer ska få besluta att även andra utländska adoptionsbeslut än de som omfattas av reglerna om automatiskt erkännande ska gälla i Sverige, om det fanns skälig anledning att ansökan prövades i den andra staten.

I de fall då särskilt beslut av myndighet krävs för erkännande ska sådana beslut få överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd ska krävas vid överklagande till kammarrätten.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Med utredningens förslag räcker det inte att en av två sökande hade hemvist i den stat där adoptionsbeslutet meddelades eller erkänns för att det ska erkännas i Sverige. Vidare finns det med utredningens förslag ingen möjlighet till godkännande av ett utländskt adoptionsbeslut om regelverket för internationell adoption inte har följts. Utredningen föreslår ett krav på särskilt godkännande även i de fall barnet är svensk medborgare. Utredningens förslag om erkännande efter särskilt godkännande i fall då det finns skälig anledning innehåller en precisering av vad den skäliga anledningen ska avse.

Remissinstanserna: I princip samtliga remissinstanser är positiva till förslagen eller invänder inte mot dem. *Förvaltningsrätten i Malmö* är tveksam till förslaget att beslut om erkännande av utländska adoptionsbeslut ska prövas av allmän förvaltningsdomstol.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter för att förändra bestämmelserna om erkännande

Frågan om erkännande av ett adoptionsbeslut som har meddelats i en annan stat kan uppkomma i olika situationer. Det kan röra sig om personer i Sverige som genomför en internationell adoption av ett barn som har hemvist i ett annat land och adoptionsbeslutet fattas i ursprungsstaten. Det kan vidare inträffa att någon som flyttar till Sverige tidigare har adopterat någon eller har blivit adopterad genom en nationell adoption i sitt förra hemland. Det kan också vara så att en internationell adoption har genomförts i ett tredje land men gäller i det land från vilket personen flyttar till Sverige. I alla dessa situationer uppkommer frågan om huruvida den utländska adoptionen ska erkännas i Sverige.

Förutsättningarna för att erkänna ett utländskt adoptionsbeslut beror på vilket regelverk som är tillämpligt. Enligt 1993 års Haagkonvention ska en adoption som har genomförts i enlighet med konventionen erkännas automatiskt i de övriga konventionsstaterna (artikel 23). Enligt 1931 års förordning erkänns även adoptioner som har meddelats i en annan nordisk stat automatiskt i Sverige (22 §). Dessa regelverk behandlas inte närmare här.

Om varken 1993 års Haagkonvention eller de nordiska reglerna är tillämpliga, gäller bestämmelserna om erkännande i 1971 års lag. Enligt den lagen gäller beslut om adoption som har meddelats i främmande stat i Sverige om den eller de sökande var medborgare eller hade hemvist i den främmande staten när beslutet meddelades. Om adoptivbarnet var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige krävs särskilt godkännande (3 § första stycket 1971 års lag). Beslut om godkännande fattas av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (1 § förordningen [1976:834] om prövning av utländskt beslut om adoption). Myndigheten kan även i andra fall besluta att en adoption som har meddelats i en annan stat ska gälla här (3 § andra stycket 1971 års lag).

Bestämmelserna om erkännande av adoptionsbeslut i 1971 års lag bygger alltså på sökandens medborgarskap eller hemvist. Som konstateras i avsnitt 15.2 bör de internationellt privaträttsliga bestämmelserna om adoption i den nya lagen bygga på hemvistprincipen. Av samma skäl som anförs beträffande svensk domstols behörighet bör dessutom barnets anknytning få större betydelse. Utgångspunkten bör därför vara att utländska adoptionsbeslut erkänns i Sverige om de har meddelats i någon av de inblandade personernas hemviststat. Regeringen anser vidare att en utgångspunkt bör vara att principerna för erkännande av beslut från andra stater stämmer överens med principerna för svensk domstols behörighet. Sverige bör alltså acceptera att andra stater tillämpar behörighetsregler som motsvarar de svenska. Reglerna bör inte heller kunna leda till att svensk domstol saknar behörighet samtidigt som ett beslut från en annan stat som de inblandade personerna har anknytning till inte erkänns i Sverige. Att förutsättningarna för erkännande inte är uppfyllda bör inte heller med den nya lagen utesluta att ett utländskt beslut om adoption ändå kan tillerkännas någon betydelse i ett enskilt fall (jfr prop. 1971:113 s. 33 och rättsfallen NJA 2013 N 17 och NJA 2015 N 6).

Liksom enligt gällande ordning bör en förutsättning för att bestämmelserna om erkännande ska vara tillämpliga, vara att det utländska beslutet avser ett institut som kan jämföras med en svensk adoption. För att så ska vara fallet krävs det inte att rättsverkningarna av det utländska beslutet i den stat där det har meddelats är desamma som verkningarna i Sverige av ett svenskt adoptionsbeslut. Det måste dock vara fråga om en situation som karaktäriseras av att adoptivföräldrarna varaktigt har upptagit den adopterade som sitt barn (se prop. 1971:113 s. 45). I vissa länder finns svag adoption, dvs. en adoption där det rättsliga förhållandet till de tidigare föräldrarna inte är helt avslutat. Att den utländska adoptionen är svag innebär inte i sig att adoptionen inte kan vara sådan att den erkänns. Beslut som snarare liknar fosterhemsplaceringar kan däremot inte erkännas som adoption.

Till skillnad från 1931 års förordning som gäller i förhållande till de nordiska länderna omfattar inte 1971 års lag erkännande av beslut om

upphävande eller ogiltigförklaring av adoption. Erkännande av sådana beslut får bedömas enligt de grunder som i allmänhet gäller om verkan i Sverige av utländska beslut i statusfrågor (a. prop. s. 39 f.). Utredningen bedömer att det inte finns skäl att införa bestämmelser om erkännande av utländska beslut om hävande och ogiltigförklaring av adoption. Regeringen gör ingen annan bedömning.

Automatiskt erkännande baserat på hemvist

Regeringen anser att adoptionsbeslut som har meddelats i adoptivförälderns hemviststat även fortsättningsvis ska erkännas i Sverige. I dag krävs att båda adoptivföräldrarna hade hemvist i den stat där beslutet meddelades om två personer har adopterat gemensamt. Liksom när det gäller svensk domstols behörighet anser regeringen att det bör vara tillräckligt att en av adoptivföräldrarna hade hemvist i den stat där adoptionsbeslutet meddelades för att beslutet ska erkännas i Sverige. Regeringen instämmer i utredningens förslag att inte endast beslut som har meddelats i adoptivförälderns hemviststat utan även beslut som gäller där ska erkännas i Sverige. Ett sådant förslag har tidigare lämnats av Förmynderskapsutredningen (SOU 1989:100 s. 190). Liknande bestämmelser finns i Norge och Finland. Ett utländskt adoptionsbeslut bör därför erkännas i Sverige om beslutet meddelades eller annars gäller i den stat där adoptivföräldern eller minst en av adoptivföräldrarna hade hemvist när beslutet meddelades. Eftersom sökanden typiskt sett inte byter hemviststat på grund av adoptionen finns det inte anledning att utgå från något annat än tidpunkten för beslutets meddelande.

I och med att reglerna om erkännande anpassas efter hemvistprincipen bör bestämmelsen om automatiskt erkännande baserat på adoptivförälderns medborgarskap tas bort. I vissa fall kan dock medborgarskapet i förening med omständigheterna i övrigt innebära att det finns en stark anknytning till den stat där beslutet meddelades. Frågan om adoptionsbeslutet i en sådan situation ska erkännas får prövas i det enskilda fallet enligt vad som föreslås nedan.

Internationell adoption av barn innebär att en sökande med hemvist i Sverige adopterar ett barn som har hemvist i en annan stat. Om adoptionsbeslutet meddelas i ursprungsstaten, dvs. barnets hemviststat, erkänns beslutet automatiskt i Sverige endast om adoptionen omfattas av 1993 års Haagkonvention (eller 1931 års förordning i det ovanliga fallet att det rör ett annat nordiskt land). Om adoptionen inte omfattas av konventionen krävs ett beslut från Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd för att adoptionen ska gälla i Sverige. Detta gäller oberoende av om adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionssammanslutning eller är en enskild adoption.

Frågan om huruvida en internationell adoption beslutas i Sverige eller i barnets hemviststat avgörs många gånger av adoptionsreglerna i ursprungsstaten. Svensk domstol är i regel i och för sig behörig att pröva ansökan eftersom sökandena har hemvist i Sverige. Vissa ursprungsstater kräver dock att beslutet i stället fattas där. Att en internationell adoption beslutas i den stat där barnet har sin hemvist får anses vara både naturligt och ändamålsenligt. Bedömningen av om barnet är i behov av adoption är av central betydelse i adoptionsärendet och förutsättningarna för att

utreda barnets förhållanden är normalt bäst i det land där barnet bor. Det finns därför goda skäl att erkänna beslut om internationell adoption som har meddelats i ursprungsstaten. Även vid andra adoptioner än internationella adoptioner av barn talar mycket för att en adoption som har meddelats där adoptivbarnet har hemvist bör gälla även i andra stater. Inte minst värdet av att undvika haltande rättsförhållanden talar för en sådan ordning (jfr prop. 1971:113 s. 31 f.).

Mot bakgrund av det anförda anser regeringen att utländska adoptionsbeslut som har meddelats i adoptivbarnets hemviststat ska erkännas i Sverige. Vid internationell adoption inträffar det att barnet lämnar ursprungsstaten innan adoptionsbeslutet har meddelats. Barnet kan då anses ha hemvist i en stat när förfarandet inleds och i en annan när det avslutas. Den relevanta tidpunkten för att bedöma barnets hemvist bör vara när förfarandet inleddes. Liksom när det gäller erkännande på grund av adoptivföräldrarnas hemvist i en annan stat bör inte endast adoptionsbeslut som har meddelats i adoptivbarnets hemviststat utan även beslut som gäller där erkännas i Sverige. Ett utländskt adoptionsbeslut bör därför erkännas i Sverige om beslutet meddelades eller annars gäller i den stat där adoptivbarnet hade hemvist när beslutet meddelades. Förslaget innebär att adoptivföräldern inte längre behöver ansöka om godkännande hos Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd för att adoptionen i dessa fall ska gälla i Sverige.

Nedan framgår att det vid internationell adoption av barn föreslås vissa ytterligare krav för erkännande i syfte att undvika att de svenska reglerna om internationell adoption av barn kringgås och att det även fortsättningsvis ska finnas ett krav på särskilt godkännande om adoptionen avser någon som har hemvist i Sverige.

Inget automatiskt erkännande om reglerna för internationell adoption har kringgåts

Som framgår av avsnitt 13.1 ska den som vill genomföra en internationell adoption enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling som huvudregel anlita en auktoriserad adoptionssammanslutning. Endast under vissa förutsättningar får adoptionen efter beslut av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd genomföras utan medverkan av en sådan sammanslutning (enskild adoption). Regeringen delar utredningens uppfattning att det är viktigt att reglerna för hur internationella adoptioner ska ske inte kringgås. I avsnitt 15.3 gör regeringen bedömningen att svensk domstol inte ska vara förhindrad att ta upp en adoptionsansökan till prövning trots att regelverket för internationella adoptioner inte har följts. Skälet till detta är framför allt hänsynen till barnets bästa och att en annan ordning skulle begränsa tillgången till en domstolsprövning. Om ansökan i en sådan situation tas upp till prövning har domstolen en möjlighet att inom ramen för prövningen av om adoptionen är lämplig beakta att sökanden inte har följt det svenska regelverket. Vid erkännande av utländska adoptionsbeslut är saken enligt regeringen en annan. För att motverka att personer kringgår regelverket för internationella adoptioner anser regeringen i likhet med utredningen att det för automatiskt erkännande av utländska adoptionsbeslut ska vara en förutsättning antingen att adoptionen har förmedlats av en auktori-

serad adoptionssammanslutning eller att sökanden har fått tillstånd till enskild adoption i de fall då detta regelverk varit tillämpligt på adoptionen, dvs. vid internationell adoption av barn till Sverige från en annan stat. Motsvarande ordning för erkännande av utländska adoptionsbeslut gäller i Finland och Norge.

En risk med att uppställa särskilda förutsättningar för erkännande av utländska adoptionsbeslut är att det skulle kunna uppstå oönskade konsekvenser för enskilda barn. I vissa fall kan det med hänsyn till barnets bästa framstå som stötande om adoptionen inte blir gällande i Sverige. Det bör mot den bakgrunden finnas en möjlighet för den myndighet som regeringen bestämmer att efter ansökan besluta att ett utländskt adoptionsbeslut ska gälla i Sverige trots att regelverket för internationell adoption inte har följts. Detta bör vara möjligt endast i undantagsfall. En förutsättning bör därför vara att det finns synnerliga skäl.

Som framgår av avsnitt 15.6 föreslås inga vägransgrunder utöver ordre public med anledning av de nya bestämmelserna om erkännande av utländska adoptionsbeslut. Kravet på att sökanden ska ha följt regelverket för internationell adoption kommer dock att fungera som ett slags spärr i de adoptionsärenden som omfattas av den särskilda bestämmelsen.

Inget automatiskt erkännande om adoptivbarnet hade hemvist i Sverige

Enligt nuvarande ordning krävs godkännande av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd för att ett utländskt adoptionsbeslut ska gälla i Sverige, om adoptionen avser någon som var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när adoptionsbeslutet meddelades (se 3 § i 1971 års lag). Kravet på godkännande innebär en begränsning av det automatiska erkännandet. Syftet med prövningen är att ge personer med svensk anknytning ett särskilt rättsskydd (se prop. 1971:113 s. 32). Av förarbetena till 1971 års lag framgår att godkännande bör meddelas på grundval av endast en formell prövning när det gäller vuxenadoption medan en materiell prövning ska göras om adoptionen avser ett barn. För godkännande ska dock inte krävas att förutsättningarna för adoption enligt svensk lag alltid är uppfyllda (a. prop. s. 45).

Mot bakgrund av den tämligen begränsade anknytning som i ett enskilt fall kan vara tillräckligt för att ett utländskt beslut ska erkännas här anser regeringen att det fortfarande finns ett behov av en särskild prövning av vissa adoptionsbeslut. Detta gäller de fall då adoptionen avser någon som har hemvist i Sverige. Om en person med hemvist i Sverige adopteras genom beslut i en annan stat, bör beslutet inte utan vidare erkännas här utan bör först underställas den myndighet som regeringen bestämmer. I linje med vad som anförs ovan om hemvistprincipen anser regeringen att det inte är befogat att kräva en prövning endast på grund av medborgarskap. Kravet på godkännande bör alltså gälla om den som adoptionen avser hade hemvist här när adoptionsförfarandet inleddes.

Möjlighet till erkännande efter särskilt godkännande

För närvarande finns en möjlighet att hos Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ansöka om godkännande av ett adoptionsbeslut som inte erkänns automatiskt (3 § andra stycket 1971 års lag). Bestäm-

melsen fyller en funktion främst vid adoption av barn där adoptionsbeslutet har fattats i ursprungsstaten.

De förslag som lämnas ovan innebär enligt regeringens bedömning sammantaget att antalet automatiskt erkända adoptionsbeslut kommer att öka och att behovet av en möjlighet till erkännande i andra fall minskar. Regeringen anser dock att det fortfarande bör finnas en möjlighet att kunna erkänna beslut som inte omfattas av reglerna om automatiskt erkännande. Det gäller t.ex. om parterna vid tiden för avgörandet ha haft en sådan anknytning till den stat där adoptionsbeslutet meddelades att det bedöms rimligt att beslutet meddelades där och att det bör få verkan i Sverige. Regeringen delar därför utredningens bedömning att möjligheten till erkännande efter särskilt godkännande bör finnas även i den föreslagna nya lagen om adoption i internationella situationer.

Som utredningen föreslår ska ett utländskt adoptionsbeslut kunna godkännas om det fanns skäl原因 anledning att ansökan prövades i den andra staten. Begreppet skäl原因 anledning används även i annan lagstiftning rörande erkännande av utländska avgöranden (3 kap. 7 § lagen [1904:26 s. 1] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap och 7 § lagen [1985:367] om internationella faderskapsfrågor). Kravet är lägre ställt än det krav på särskilda skäl som föreslås gälla för reservregeln om svensk domstols behörighet (jfr prop. 1984/85:124 s. 54 f.). Att ett lägre krav ställs för erkännande än för domstols behörighet är motiverat av intresset att motverka haltande rättsförhållanden. Samtidigt ska kravet på skäl原因 anledning förhindra att adoptionsbeslut som har meddelats i en annan stat efter s.k. forum shopping erkänns (jfr prop. 1973:158 s. 111 och rättsfallet RÅ 2002 not 195). Utredningen föreslår att det i lagtexten preciseras att skäl原因 anledning ska ha förelegat med hänsyn till en parts hemvist, medborgarskap eller annan anknytning. Regeringen anser dock inte att det behövs en sådan uppräkningslista i bestämmelsen. Mot bakgrund av att det med regeringens förslag är tillräckligt att en av två sökande hade hemvist i den andra staten bör det för övrigt inte bli aktuellt att bedöma att det fanns skäl原因 anledning att ärendet prövades i den andra staten med hänvisning till en parts hemvist. Medborgarskap kan i förening med andra omständigheter innebära att det anses ha funnits skäl原因 anledning till att ansökan prövades i den andra staten. Det kan också vara så att beslutet meddelades i den andra staten eftersom det av någon anledning inte var möjligt att pröva adoptionen i det land där adoptivbarnet och adoptivföräldern hade hemvist. Så kan vara fallet om de inblandade personernas tidigare hemviststat tillämpar nationalitetsprincipen och adoptionen därför prövades i ett tredje land där någon av personerna var medborgare. En samlad bedömning av omständigheterna får göras för att avgöra om det fanns skäl原因 anledning att ansökan prövades i den andra staten. Avsikten är inte att det ska göras en prövning av om förutsättningarna för adoption var uppfyllda. Ett erkännande kan dock vägras om det utländska beslutet strider mot ordre public (se avsnitt 15.6).

Överklagande av beslut om erkännande i andra fall

Enligt nuvarande ordning överklagas beslut angående erkännande av utländska adoptionsbeslut som fattas av Myndigheten för familjerätt och

föräldraskapsstöd till regeringen (2 § förordning om prövning av utländskt beslut om adoption). Som utredningen påpekar och som även anförs i avsnitt 15.3 är det en allmän strävan att ärenden av förvaltningskaraktär flyttas från regeringen. Lika lite som när det gäller svensk domstols behörighet finns det behov av att en politisk instans prövar frågor om erkännande av utländska adoptionsbeslut. Beslut angående erkännande av utländska adoptionsbeslut som fattas av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd bör därför i stället överprövas av domstol. Utredningen föreslår att besluten ska kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Detta motsvarar vad som gäller vid överklagande av myndighetens beslut enligt lagen om internationell adoptionsförmedling. *Förvaltningsrätten i Malmö* anser att det är tveksamt att beslut om erkännande av utländska adoptionsbeslut ska prövas av allmän förvaltningsdomstol eftersom prövningen innefattar en materiell bedömning. Som framgår ovan är den materiella bedömningen som ska göras i denna situation dock begränsad. Allmän förvaltningsdomstol prövar dessutom redan i viss utsträckning frågor med nära koppling till de materiella förutsättningarna för adoption, t.ex. vid överklagande av socialnämndens beslut om medgivande till adoption. Regeringen delar mot denna bakgrund utredningens uppfattning att beslut om godkännande bör kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol, dvs. till förvaltningsrätten. Eftersom det rör bestämmelser om rättegången bör den nu föreslagna överklagandebestämmelsen placeras i den nya lagen. Prövningstillstånd bör krävas vid överklagande till kammarrätten.

15.6 Möjligheten att vägra erkännande

Regeringens förslag: Ett utländskt beslut om adoption ska inte gälla i Sverige om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättordningen (ordre public).

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen föreslår att ordre public-förbehållet ska kompletteras med en hänvisning till barnets bästa.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslaget. *Barnombudsmannen* tillstyrker det.

Skälen för regeringens förslag

Ett erkännande kan vägras med hänsyn till ordre public

Liksom i de flesta andra internationellt privaträttsliga författningar finns det i 1971 års lag ett s.k. ordre public-förbehåll. Enligt 6 § 1971 års lag är ett beslut om adoption som har meddelats i främmande stat inte giltigt i Sverige, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen. I förarbetena till bestämmelsen konstateras att frågan om när bestämmelsen bör tillämpas inte kan besvaras generellt utan får avgöras i varje särskilt fall av berörda myndigheter under hänsynstagande till samtliga föreliggande omständigheter. Ordre public kan föreligga om adoptionen framstår som en skenhandling, exempelvis om

adoptionen uteslutande har haft till syfte att underlätta för en person att få uppehållstillstånd i Sverige (se prop. 1971:113 s. 48).

Utredningen föreslår att ett utländskt avgörande inte ska ges giltighet i Sverige om det med hänsyn till barnets bästa skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att erkänna avgörandet. Vad gäller tillägget om barnets bästa hänvisar utredningen till att motsvarande bestämmelse i 1993 års Haagkonvention innehåller en hänvisning till barnets bästa. Förslaget skulle enligt utredningen innebära att ett avgörande som i och för sig har brister som gör att det inte borde erkännas, ändå kan erkännas om det är till barnets bästa.

Regeringen anser att ordre public-förbehållet avseende erkännande av utländska adoptionsbeslut bör vara utformat i enlighet med andra liknande bestämmelser i svensk lagstiftning. Förbehållet finns i många svenska internationellt privaträttsliga författningar men även i unionsrättslig lagstiftning. Syftet är att förhindra att tillämpningen av utländsk lag eller erkännande av utländska avgöranden ska leda till ett resultat som är oacceptabelt sett utifrån den egna rättsordningen. När det gäller erkännande av utländska avgöranden kan ordre public-förbehållet förhindra erkännanden som skulle framstå som stötande (jfr prop. 2003/04:48 s. 25). Ordre public-förbehåll är i regel allmänt formulerande utan angivande av vilken tillämpning av utländsk rätt eller vilket erkännande av ett utländskt avgörande som uppenbart skulle strida mot grunderna för rättsordningen. Om ett tillägg angående barnets bästa görs i ordre public-förbehållet avseende erkännande av utländska adoptionsbeslut kan det ge upphov till osäkerhet när det gäller tillämpningen av motsvarande bestämmelser i andra författningar. Ett tillägg om barnets bästa kan vidare uppfattas som att bestämmelsen begränsas. Regeringen anser att en sådan begränsning är tveksam. Bestämmelsen bör vara generellt utformad och inte begränsad till brister av ett visst slag. Det bör vidare noteras att ordre public-förbehållet inte gäller endast adoptioner av barn utan även vuxenadoptioner. Även mot den bakgrunden framstår ett tillägg om barnets bästa som olämpligt. Även utan en hänvisning till barnets bästa i ordre public-förbehållet kan barnets bästa naturligtvis få betydelse vid bedömningen av om erkännande ska vägras med hänsyn till ordre public. Sammantaget anser regeringen att det inte finns skäl att ändra det gällande ordre public-förbehållet.

Inga vägransgrunder utöver ordre public

När möjligheterna till automatiskt erkännande utvidgas till att omfatta beslut som har meddelats i adoptivbarnets hemviststat aktualiseras frågan om det bör införas möjligheter att vägra erkännande utöver vad som följer av ordre public-förbehållet. Det är inom den internationella privaträtten inte ovanligt att erkännande av utländska avgöranden kombineras med s.k. vägransgrunder som sträcker sig längre än ordre public-förbehållet. Enligt lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor ska ett utländskt avgörande om faderskap inte erkännas i Sverige bl.a. om svaranden inte har fått kännedom om förfarandet eller annars inte har fått rimliga möjligheter att föra sin talan i den utländska rättegången (se 7 §). Ett förslag om automatiskt erkännande av adoptionsbeslut från adoptivbarnets hemviststat kombinerat med vägransgrunder liknande dem som

gäller för faderskapsavgöranden har tidigare lämnats av Förmynderskapsutredningen (se SOU 1989:100 s. 191 f.).

Som redovisas i avsnitt 15.5 föreslår regeringen på olika sätt spärrar för erkännande i vissa fall då adoptionen har tydlig anknytning till Sverige. När det gäller adoptioner av utländska barn som genomförs av personer med hemvist i Sverige föreslås att det svenska regelverket för att genomföra internationell adoption ska ha följts för att adoptionsbeslutet ska gälla automatiskt i Sverige. Om adoptionen avser en person som har hemvist i Sverige krävs att adoptionen godkänns av en behörig svensk myndighet. Regeringen anser att det saknas anledning att för dessa adoptioner därutöver uppställa vägransgrunder utöver ordre public-förbehållet.

Frågan är om det finns anledning att uppställa ytterligare vägransgrunder med hänsyn till de adoptioner som inte omfattas av de särskilda bestämmelser som redovisas ovan. Många av dessa adoptioner har ingen eller endast en begränsad anknytning till Sverige. Det kan röra sig om en nationell adoption som har beslutats i en annan stat för tiotals år sedan utan att de inblandade personerna då hade någon tanke på att de senare skulle vilja få adoptionen erkänd i Sverige. För sådana och andra adoptioner med begränsad anknytning till Sverige måste intresset av att de adoptionsbeslut som erkänns uppfyller stränga materiella och processuella krav ställas mot andra intressen. Ett viktigt intresse är värdet av att undvika haltande rättsförhållanden, vilket talar för att utländska adoptionsavgöranden inte bör fränkännas giltighet i Sverige annat än i undantagsfall. En nackdel med att införa mer utvecklade vägransgrunder liknande dem som gäller för utländska avgöranden om faderskap är vidare att det uppstår en större osäkerhet för de inblandade personerna angående adoptionens giltighet i Sverige. För att undvika sådan osäkerhet finns det för faderskapsavgöranden en möjlighet att få en prövning av om det utländska avgörande gäller i Sverige eller inte (se 9 § lagen om internationella faderskapsfrågor). Om det skulle införas ytterligare vägransgrunder för adoptionsbeslut skulle det antagligen också behöva införas en möjlighet att få frågan om adoptionsbeslutets giltighet i Sverige prövad av svensk domstol eller av en svensk myndighet. De effektivitetsvinster som ett automatiskt erkännande skulle innebära minskar avsevärt med en sådan ordning.

Regeringen delar mot denna bakgrund utredningens bedömning att ytterligare vägransgrunder inte bör införas. Det behov som finns av att kunna vägra erkänna utländska adoptionsbeslut får anses tillgodosett genom bestämmelsen om ordre public och de särskilda krav som uppställs för erkännande av adoptioner som har anknytning till Sverige.

15.7 Rättsverkningarna av erkända adoptionsbeslut

Regeringens förslag: Utländska adoptionsbeslut som erkänns i Sverige ska fullt ut ha de rättsverkningar som följer av ett svenskt adoptionsbeslut.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att en adoption som enligt lagen i den stat där den

meddelades inte innebär att det rättsliga förhållandet mellan den som har adopterats och hans eller hennes ursprungliga släkt upphör (svag adoption) inte heller ska få sådan verkan i Sverige. Utredningen föreslår att en sådan adoption ska kunna omvandlas till en stark adoption.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker förslagen eller invänder inte mot dem. *Helsingborgs tingsrätt* anser att det är högst tveksamt om förslaget om att låta svaga adoptioner ha svag verkan i Sverige är till barnets bästa.

Skälen för regeringens förslag

Gällande regler om rättsverkningarna av erkända utländska adoptionsbeslut

Om ett adoptionsbeslut från en annan stat erkänns i Sverige uppkommer frågan om adoptionen ska ha de rättsverkningar i Sverige som adoptionen har i den stat där beslutet meddelades eller om adoptionen i Sverige ska ha de rättsverkningar som en svensk adoption har.

I 1993 års Haagkonvention finns det särskilda bestämmelser om vilken verkan ett adoptionsbeslut från en konventionsstat ska ha i en annan konventionsstat. Konventionen innebär bl.a. att det i viss mån ska respekteras att en adoption är en s.k. svag adoption (se vidare om svag adoption nedan). 1931 års förordning innehåller inga särskilda bestämmelser om rättsverkan av ett erkänt adoptionsbeslut.

För de adoptionsbeslut som erkänns enligt 1971 års lag är frågan om vilken rättsverkan adoptionsbeslutet ska ha i Sverige endast delvis reglerad. I fråga om vårdnad, förmynderskap och underhåll ska ett utländskt adoptionsbeslut innebära att adoptivbarnet anses som adoptivförälderns barn i äktenskapet (4 § första stycket). När 1971 års lag tillkom anfördes att bestämmelserna bör ge besked i frågan om en utländsk adoption ger starka eller svaga rättsverkningar, dvs. om vissa rättsverkningar av den biologiska släktskapen kvarstår eller inte. Det konstaterades att den svenska lagstiftningen om nationell adoption hade ändrats så att äldre svaga adoptioner skulle ha samma rättsverkningar som starka. Detta byggde på principen att adoption i rättsligt hänseende helt bör likställas med biologiskt släktskap. Frågor om vårdnad, förmynderskap och underhåll ansågs vara av så central betydelse för adoptivbarnets rättsställning att det i dessa frågor inte fanns anledning att frånga den nämnda principiella standpunkten att adoptivbarnet ska likställas med andra barn i alla hänseenden (prop. 1971:113 s. 34 f.). En annan bedömning gjordes beträffande adoptionens betydelse när det uppstår frågor om arv. En särskild bestämmelse infördes enligt vilken den lag som är tillämplig på arvsfrågan (det s.k. arvsstatutet) även avgör adoptionens rättsverkan i arvsfrågan. Syftet med denna ordning var att samtliga frågor som rör dödsboet ska bedömas enligt en och samma lag. Om adoptionen har beslutats i Sverige anses dock adoptivbarnet alltid som adoptivförälderns barn i äktenskap (4 § andra stycket). Eftersom det med dessa bestämmelser kan inträffa att adoptivbarnet inte ärver adoptivföräldern finns en möjlighet att efter en skälighetsprövning tillerkänna adoptivbarnet ett underhållsbidrag (4 § tredje stycket). Andra frågor än vårdnad, förmynderskap, underhåll och arv är inte reglerade i 1971 års lag. Hur en erkänd

utländsk adoption ska betraktas i dessa oreglerade avseenden har överlämnats till rättstillämpningen (a. prop. s. 37 f.).

Erkända utländska adoptioner bör ha samma rättsverkningar som svenska adoptioner

Regeringen anser att det inte längre finns anledning att reglera endast vissa aspekter av ett erkänt adoptionsbesluts verkan i Sverige. Det bör i stället tydligt framgå att ett utländskt adoptionsbeslut som erkänns här har samma rättsverkningar som ett svenskt adoptionsbeslut. Detta är viktigt för att undvika att adoptivbarn lever i Sverige under osäkra rättsliga förhållanden. Värdet av att den som har adopterats kan känna sig trygg med vad adoptionen innebär väger tyngre än värdet av att i ett enskilt fall kunna göra en nyanserad bedömning av den utländska adoptionens rättsverkningar eller att frågan om arv alltid bedöms enligt en och samma lag. För att tydliggöra att ett erkänt utländskt adoptionsbeslut ska jämföras med ett svenskt beslut i alla avseenden bör, som utredningen föreslår, en hänvisning göras till de bestämmelser i 4 kap. föräldrabalken som reglerar rättsverkningarna av en svensk adoption (se avsnitt 12.2). Den särskilda bestämmelsen om arv bör inte föras över till den nya lagen. En motsvarande förändring har nyligen gjorts i Norge (se Lov 16 juni 2017 nr 48 och prop. 88 L [2016-2017]). I avsnitt 6 föreslår regeringen nya bestämmelser om vårdnaden om ett barn som adopteras. Även dessa blir tillämpliga på utländska adoptionsbeslut som erkänns i Sverige.

Det bör inte införas särregler för svaga adoptioner

En svag adoption är en adoption som innebär att adoptivbarnet och föräldern behåller en viss rättslig relation efter adoptionen. Svag adoption förekom tidigare i Sverige men avskaffades 1971 (se avsnitt 4). Svaga adoptioner förekommer dock i vissa andra rättsordningar. Trots att en utländsk adoption är svag kan den anses motsvara en adoption och erkännas i Sverige (se avsnitt 15.5).

1993 års Haagkonvention tillåter inte att en fördragsslutande stat betraktar en svag adoption från en annan fördragsslutande stat som en stark adoption såvitt gäller förhållandet mellan adoptivbarnet och de ursprungliga föräldrarna (se artikel 26.1). Om en svag adoption erkänns enligt 1993 års Haagkonvention ska den alltså i Sverige behandlas som en stark adoption i förhållandet mellan barnet och adoptivföräldern och dennes släkt men däremot inte i förhållandet mellan adoptivbarnet och den ursprungliga släkten. När Sverige tillträdde 1993 års Haagkonvention konstaterades att det inte stred mot svensk rätt att Sverige måste acceptera svaga adoptioner men att adoptionsorganisationerna bör informera sökandena om vad en sådan adoption kan innebära (prop. 1996/97:91 s. 69 f.). Utredningen föreslår att en bestämmelse som motsvarar bestämmelsen i 1993 års Haagkonvention införs även för utländska adoptionsbeslut som inte omfattas av 1993 års Haagkonvention. Som skäl anför utredningen att en sådan ordning ligger i linje med den princip om respekt för barnets ursprung som kommer till uttryck i barnkonventionen (artikel 20) och att en sådan reglering främjar en enhetlig rättstillämpning eftersom reglerna då skulle stämma överens med vad som gäller enligt 1993 års Haagkonvention.

Utredningens förslag innebär visserligen att alla internationella adoptioner som erkänns i Sverige behandlas lika. Detta är dock enligt regeringens uppfattning inte i sig ett tillräckligt starkt skäl för att införa bestämmelser om att adoptioner ska tillmätas svag verkan i Sverige. Som *Helsingborgs tingsrätt* påpekar ligger det inte i linje med svensk adoptionsordning att låta svaga adoptioner som erkänns i Sverige ha endast svag verkan. Som framgår ovan anser regeringen att en erkänd utländsk adoption i alla delar bör betraktas som en adoption som har beslutats i Sverige. Utredningens förslag skulle innebära ett undantag från detta och medföra en ökad osäkerhet för adoptivbarnet. Att Sverige vid tillträdet till 1993 års Haagkonvention fick acceptera att konventionen kräver att svaga adoptioner inte ges ”stark verkan” här bör inte leda till slutsatsen att lagstiftningen i övrigt ska anpassas till detta. En sådan anpassning skulle innebära en tillbakagång till en äldre ordning som Sverige har valt att lämna. Det faktum att de rättsliga banden till den ursprungliga släkten finns kvar efter en svag adoption kan innebära skyldigheter och potentiella belastningar för adoptivbarnet. Det kan exempelvis finnas en risk för att underhållsanspråk framställs från den tidigare släkten. En sådan ordning är inte önskvärd och kan inte motiveras med principen om respekt för barnets ursprung eller barnets bästa. *Skatteverket* påpekar att utredningens förslag kan leda till att arvsrätt föreligger mellan det adopterade barnet och såväl adoptivföräldrarna som de ursprungliga föräldrarna, vilket folkbokföringsregistret inte är anpassat för. Oavsett registrets förmåga att hantera svaga adoptioner anser regeringen att en ordning där arvsrätt kan föreligga mellan en adopterad person och såväl adoptivföräldrarna som den tidigare släkten är betänklig och adoptionslagstiftningen bör enligt regeringen inte vara utformad för att främja sådana resultat.

För att säkerställa adoptivbarnets trygghet då en svag adoption erkänns föreslår utredningen att det införs en möjlighet att omvandla en svag adoption till en stark adoption. En sådan möjlighet finns redan enligt 1993 års Haagkonvention. Med utredningens förslag skulle många adoptivbarn som adopterats genom svag adoption sannolikt känna ett behov av att en omvandling sker. Den föreslagna bestämmelsen om omvandling av utländska adoptioner är dock förenad med vissa krav gällande bl.a. samtycken från de ursprungliga föräldrarna. Förslaget innebär alltså ingen ovillkorlig rätt till omvandling. I de norska förarbetena anmärks att det har framkommit att det ibland saknas samtycke för omvandling av en svag adoption till en stark enligt 1993 års Haagkonvention och att adoptionen då förblir svag (prop. 88 L [2016-2017] s. 212). Enligt utredningens förslag är det vidare – liksom vid omvandling enligt 1993 års Haagkonvention – adoptivföräldern som ska ansöka om omvandling. Frågan om en omvandling kan ske beror alltså på hur adoptivföräldern agerar. Adoptivföräldrarnas agerande kan i sin tur påverkas av lojalitet med och hänsyn till familj och släkt. Det finns även en risk för att en omvandling inte kommer till stånd på grund av okunskap. Den föreslagna ordningen framstår därför i viss mån som rättsosäker.

Sammantaget anser regeringen att det inte finns skäl att låta rättsverkan av erkända svaga adoptioner kvarstå såvitt gäller förhållandet mellan adoptivbarnet och den ursprungliga släkten. Utredningens förslag i denna del bör alltså inte genomföras. Det finns vid denna bedömning inte

anledning att införa en möjlighet till omvandling av svag adoption till stark adoption.

16 Behov av ändringar i annan lagstiftning

Regeringens förslag: Hänvisningar till föräldrabalkens regler om adoption i annan lagstiftning ska ändras så att de stämmer överens med de föreslagna förändringarna, bl.a. att sambor ska kunna adoptera. Även hänvisningar till 1971 års lag ska justeras med anledning av den nya lagen om adoption i internationella situationer.

Begränsningarna i socialförsäkringsbalken och föräldraledighetslagen av rätten till adoptionsbidrag, föräldraledighet och föräldrapenning som gäller vid adoption av eget barn ska tas bort.

Bestämmelserna i socialförsäkringsbalken som reglerar rätten till socialförsäkringsförmåner i samband med adoption ska ändras så att den relevanta tidpunkten är då barnet tas emot i den blivande adoptivförälderns vård, oavsett om det sker i hemmet eller någon annanstans.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslagen. *Göta hovrätt* anser att det i 4 kap. föräldrabalken bör införas hänvisning till de bestämmelser om förutsättningar för adoption som finns i andra författningar.

Skälen för regeringens förslag: Genom att sambor ska kunna adoptera (se avsnitt 6) behöver de hänvisningar som finns i socialförsäkringsbalken, föräldraledighetslagen (1995:584) och lagen (2016:1013) om personnamn avseende makar som adopterar kompletteras med hänvisningar till sambor. Med anledning av att begreppet beslut om adoption ersätter begreppet tillstånd till adoption i det föreslagna 4 kap. föräldrabalken bör motsvarande begrepp i 21 kap. 4 § socialförsäkringsbalken justeras.

Som en följd av att möjligheten i hittillsvarande 4 kap. 6 § andra stycket tredje meningen föräldrabalken att lämna underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp tas bort (se avsnitt 15.3) bör hänvisningen till den bestämmelsen i 7 kap. 7 § föräldrabalken ersättas med en bestämmelse om hur ett sådant engångsbelopp i andra fall ska hanteras.

I 2 kap. föräldrabalken, socialförsäkringsbalken, lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap och utlänningslagen (2005:716) behöver hänvisningar justeras med anledning av att det införs ett nytt 4 kap. föräldrabalken och en ny lag om adoption i internationella situationer.

Till skillnad från *Göta hovrätt* anser regeringen att det inte finns behov av att i 4 kap. föräldrabalken upplysa om att det i annan lagstiftning finns avvikande eller kompletterande bestämmelser om adoption.

Som en följd av att föräldrabalkens särregler om adoption av eget barn utmönstras bör även de särregler för adoption av eget barn som finns i annan lagstiftning tas bort. Detta gäller undantaget från rätten till adoptionsbidrag i socialförsäkringsbalken och begränsningarna i rätten till

föräldraledighet i föräldraledighetslagen och föräldrapenning i socialförsäkringsbalken.

Med anledning av att beräkningen av giltighetstiden för medgivanden att ta emot ett barn för internationell adoption görs oberoende av om sökanden har tagit emot barnet i sitt hem eller någon annanstans (se avsnitt 13.2.3) bör 2 kap. 15 § och 11 kap. 7 § socialförsäkringsbalken ändras på motsvarande sätt.

17 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Den nya lagen och lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2018. Vid samma tidpunkt ska 1971 års lag upphävas.

Äldre bestämmelser om erkännande ska gälla för utländska adoptionsbeslut som har meddelats före ikraftträdandet.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att det införs övergångsbestämmelser om svensk domstols behörighet, erkännande av utländska adoptionsbeslut, handläggningen av ansökningar om tillstånd till enskild adoption, behörigheten för en socialnämnd som har fått i uppdrag att yttra sig i ett påbörjat adoptionsärende och genomförandet av en påbörjad medgivandeprövning.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslagen. *Sveriges Kommuner och Landsting* anför att kommunerna behöver lång tid på sig innan lagändringarna träder i kraft.

Skälen för regeringens förslag

Ikraftträdandebestämmelser

Kommunerna och andra som berörs kan behöva viss tid för att förbereda sig för de förändringar som föreslås. Vidare kan det i viss utsträckning finnas behov av att uppdatera handledningar och riktlinjer. Den nya lagen och lagändringarna bör därför träda i kraft den 1 juli 2018.

Övergångsbestämmelser

De förslag som lämnas i denna lagrådsremiss innebär förändringar av både materiella bestämmelser och förfaranderegler. Överlag är förändringarna till fördel för enskilda, såsom ett stärkt barnrättsperspektiv och även i övrigt stärkta rättigheter för enskilda personer som berörs av ett adoptionsärende. Om inga övergångsbestämmelser införs kommer de nya bestämmelserna att börja tillämpas direkt från ikraftträdandet. En sådan ordning framstår som lämplig i flertalet fall. I några fall finns dock anledning att överväga behovet av övergångsbestämmelser.

Enligt regeringens uppfattning bör ett mål om adoption som vid ikraftträdandet redan har inletts vid svensk domstol fortsätta handläggas där, även om de nya behörighetsreglerna skulle innebära att domstolen inte är längre behörig. När det gäller processrättslig lagstiftning är utgångspunk-

ten att en domstol inte förlorar behörigheten till följd av att nya behörighetsregler träder i kraft under handläggningen (prop. 2015/16:57 s. 277 f.). Någon övergångsbestämmelse behövs därför inte för att uppnå detta.

När det gäller reglerna om yttrande till domstolen (adoptionsutredningen) föreslår utredningen en övergångsbestämmelse för att undvika att en socialnämnd som i ett pågående adoptionsärende har fått uppdrag att yttra sig måste övergå till den nya ordningen. Enligt regeringens bedömning behövs det inte någon övergångsbestämmelse för att undvika detta. Den nya ordningen för inhämtande av utredning kommer utan övergångsbestämmelser att gälla beslut om adoptionsutredning som fattas efter ikraftträdandet. Den nya ordningen för inhämtande av adoptionsutredning ändrar dock inte det processuella läge som vid ikraftträdandet redan har inträtt eller de processuella rättigheter eller skyldigheter som uppstått på grund av redan företagna processhandlingar (jfr prop. 1999/2000:61 s. 185). Detta innebär att en domstol som i ett adoptionsärende i enlighet med hittillsvarande regler har inhämtat yttrande från socialnämnden inte dessutom behöver inhämta en adoptionsutredning enligt de nya reglerna om dessa träder i kraft innan domstolen har avgjort ärendet (jfr prop. 1990/91:8 s. 55 om när den nya ordningen för utredningar enligt 6 kap. föräldrabalken infördes). De förändringar som förslaget om ett nytt 4 kap. föräldrabalken innebär är inte heller i övrigt av sådant slag att det behövs övergångsbestämmelser.

De bestämmelser om erkännande av utländska adoptionsbeslut som föreslås innebär framför allt en utvidgad möjlighet till erkännande. I viss mån kan de nya bestämmelserna dock innebära en begränsning av möjligheten att erkänna ett utländskt avgörande i förhållande till vad som hittills gällt (se avsnitt 15.5 angående förslaget att begränsa möjligheten till erkännande med hänsyn till medborgarskap). Mot bakgrund av att det inte är lämpligt att generellt väcka frågan om erkännande av adoptioner som exempelvis redan är registrerade i folkbokföringsregistret anser regeringen att äldre bestämmelser om erkännande av utländska adoptionsbeslut bör gälla för adoptioner som har beslutats före ikraftträdandet (jfr prop. 2013/14:208 s. 129).

När det gäller ändringarna i socialtjänstlagen (2001:453) föreslår utredningen en övergångsbestämmelse om att äldre bestämmelser ska tillämpas på ansökningar om medgivande som har getts in före ikraftträdandet av de föreslagna bestämmelserna. Mot bakgrund av att det i lagrådsremissen inte föreslås en övre åldersgräns anser regeringen att det inte finns något hinder mot att bestämmelsen om medgivandeprövningen i den föreslagna nya lydelsen tillämpas även på ansökningar som har inkommit före ikraftträdandet. Några övergångsbestämmelser föreslås därför inte i denna del.

Övriga lagförslag kräver inte övergångsbestämmelser.

Regeringens bedömning: Förslagen bedöms leda till positiva konsekvenser för enskilda.

Förslagen bedöms inte leda till annat än marginellt ökade kostnader för berörda statliga myndigheter och dessa kostnader kan finansieras inom befintliga ekonomiska ramar.

Förslagen bedöms inte leda till ökade kostnader för kommunerna.

Utredningens bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser delar eller invänder inte mot utredningens bedömning. Ett antal remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt*, *Botkyrka kommun* och *Malmö kommun*, framför att utredningens förslag om att flytta arbetsuppgifter från Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (numera Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd) till socialnämnden kan leda till ökade kostnader som kommunerna bör kompenseras för. *Umeå kommun* konstaterar att utbildningsinsatser kommer innebära ökade kostnader för kommunerna. Även *Sundsvalls kommun* pekar på behovet av utbildningsinsatser och vägledning. *Sveriges Kommuner och Landsting* anför att utredningens förslag innebär både förändrade och nya arbetsuppgifter för kommunerna och framhåller att den kommunala finansieringsprincipen ska tillämpas. *Förvaltningsrätten i Stockholm* anser att ändringarna kommer att leda till fler mål i de allmänna förvaltningsdomstolarna och antar att dessa domstolar kommer att kompenseras för detta.

Skälen för regeringens bedömning

Konsekvenser för enskilda

Regeringen bedömer att förslagen kommer att leda till positiva konsekvenser för enskilda. Förslagen syftar till att åstadkomma effektivare adoptionsförfaranden med en hög rättssäkerhet för alla inblandade. Genom förslagen stärks barnrättsperspektivet i adoptionsprocessen. Barnets rätt till information och att komma till tals lyfts och tydliggörs. Även föräldrarnas rätt till information och att komma till tals stärks. Att generella begränsningar ersätts med ökade möjligheter till bedömningar i det enskilda fallet bedöms kunna ha positiva effekter både för de inblandade och för tillämpningen av regelverket och hur regelverket uppfattas. Vidare innebär förslaget om att sambor ska kunna prövas som adoptivföräldrar att par som vill adoptera inte behöver ingå äktenskap med varandra. Därutöver bedöms förslaget om utvidgat automatiskt erkännande av utländska adoptionsbeslut leda till förenklade förfaranden och mindre administration för enskilda. Förslagen bedöms inte få några ekonomiska konsekvenser för enskilda och bedöms inte heller ha någon påverkan på jämställdheten mellan män och kvinnor.

Konsekvenser för domstolarna

Förslagen innebär att regelverket för adoptionsärenden förtydligas, bl.a. när det gäller domstolsprocessen. Detta kan förväntas leda till en

snabbare och mer kostnadseffektiv handläggning. Med regeringens förslag kommer domstolen i stället för regeringen att avgöra om det finns särskilda skäl att pröva ett ärende om adoption vid svensk domstol. Eftersom förslaget rör ett mycket begränsat antal ärenden bör förslaget få marginell betydelse i kostnadshänseende. Förslaget om utvidgade erkännande av utländska adoptionsavgöranden kan antas leda till färre adoptionsärenden vid domstol.

Regeringen föreslår att beslut om godkännande av utländska adoptionsbeslut ska överklagas till allmän förvaltningsdomstol i stället för regeringen. Det handlar redan i dag om mycket få överklaganden och regeringens förslag om automatiskt erkännande av adoptionsbeslut från andra länder kan antas leda till att färre ärenden blir föremål för myndighetsprövning och därmed även domstolsprövning (se nedan). Mot den bakgrunden bör förslaget om att dessa ärenden ska överklagas till allmän förvaltningsdomstol inte annat än marginellt påverka domstolarnas verksamhet.

Sammanfattningsvis bedömer regeringen att förslagen inte kommer att leda till annat än marginella kostnadsökningar för Sveriges Domstolar. Dessa kostnader kan finansieras inom befintliga ekonomiska ramar.

Konsekvenser för övriga statliga myndigheter

Antal ansökningar om godkännande av utländska adoptionsbeslut som varje år prövas av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd är litet (38 ansökningar under 2015). Genom förslagen om automatiskt erkännande av utländska adoptionsbeslut bedöms antalet ärenden om godkännande av utländska adoptionsbeslut hos Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd minska ytterligare.

Regeringen bedömer att det finns ett fortsatt behov för kommunerna att få ledning av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (se t.ex. avsnitten 10.3 och 13.2). För denna myndighet innebär förslagen därför initialt en viss merkostnad t.ex. när det gäller utarbetandet av riktlinjer för bedömningen av barnets bästa, rutiner för information till föräldrar och barn och formulär för samtycken. Det kan även behövas informationsinsatser och stöd till kommunerna i dessa frågor. Sammantaget bedöms förslagen dock inte leda till annat än marginella kostnadsökningar för Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Dessa kostnader kan finansieras inom befintliga ekonomiska ramar.

De nya bestämmelserna om erkännande får konsekvenser på så sätt att varje berörd myndighet får ta ställning till om avgörandet ska erkännas eller inte. Detta är dock inte någon nyhet för myndigheterna. Redan enligt gällande rätt ska vissa avgöranden erkännas automatiskt. Det kommer att finnas ett informationsbehov om innebörden av de nya reglerna, t.ex. i förhållande till handläggare på Migrationsverket, Skatteverket och Försäkringskassan. Information och utbildning med avseende på ny lagstiftning är emellertid uppgifter som svenska myndigheter, främst på central nivå, kontinuerligt arbetar med. Dessa insatser bedöms därför kunna finansieras inom befintliga ekonomiska ramar.

Konsekvenser för kommuner

Kommunerna ansvarar genom socialnämnderna för den medgivandeprövning som ska göras inför en internationell adoption enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453). Frågan om hur många adoptioner som genomförs är i första hand en fråga om hur många barn som är i behov av adoption. När det gäller internationella adoptioner kan det konstateras att antalet adoptioner och därmed också antalet medgivandeprövningar sedan en tid minskar. Förslaget om att sambor ska kunna prövas som adoptivföräldrar kan därför väntas leda till att det totala antalet ansökningar om medgivande till internationell adoption ökar endast marginellt. Förslaget om att medgivandeprövningen ska innefatta en bedömning av om adoptionen kan antas vara till barnets bästa om barnet är känt innebär att medgivandebedömningen i dessa fall kan bli något mer omfattande. Det är dock endast en mindre andel av de internationella adoptionerna som avser ett känt barn. Den prövning som regeringens förslag innebär är vidare mer begränsad än den som utredningen föreslår och bör inte behöva ta stora resurser i anspråk. Ett av syftena med förslaget om en utvidgad medgivandeprövning är dessutom att på ett tidigt stadium avstyra olämpliga adoptioner. Förslaget kan därför väntas leda till något färre adoptionsärenden, vilket innebär att adoptionsutredningarna inför domstolens prövning kan minska i motsvarande utsträckning. Ett förslag som får större effekt är att ett medgivande ska vara giltigt i tre år i stället för två. Detta innebär en arbetslättning och kostnadsbesparing för socialnämnderna, även med beaktande av den uppföljning som ska göras i de fall då adoptionsprocessen drar ut på tiden.

Kommunerna ansvarar vidare för genomförandet av adoptionsutredningar inför domstolens avgörande av ett adoptionsärende när den som sökanden vill adoptera är under 18 år. Som konstateras i bedömningen av konsekvenserna för domstolarna kan förslaget om ändrade regler om erkännande av utländska adoptionsbeslut leda till något färre adoptionsärenden vid domstol, med konsekvensen att färre adoptionsutredningar behöver göras. Regeringen föreslår vidare att skyldigheten att lämna yttrande till tingsrätten flyttas från socialnämnden till den enskilda utredaren. Det innebär att socialnämndens resurser kommer att frigöras i de ärenden som socialnämnden tidigare har beslutat om yttrande. Även förslaget att ansvaret för att utreda ärenden om adoption ska läggas på endast en kommun bör innebära en minskad belastning. Samtidigt kan det inte uteslutas att förslagen som tydliggör skyldigheten att lämna information och att ge barnet och barnets föräldrar möjlighet att komma till tals kan innebära ett visst merarbete vid genomförandet av adoptionsutredningen.

Förslaget om att utredaren ska lämna förslag till beslut kan inte antas kräva någon mer betydande arbetsinsats för utredaren. Det bör i detta sammanhang också beaktas att många socialnämnder redan i dag lämnar förslag till beslut i adoptionsärenden och har en upparbetad rutin för handläggningen av sådana ärenden. Kostnadsökningen för kommunerna bedöms därför bli begränsad.

Slutligen kan det konstateras att regeringen inte går vidare med utredningens förslag om att socialnämnden ska ta över den prövning av om tillstånd ska ges till enskild adoption och uppgiften att vidta åtgärder

enligt artikel 16.1 i 1993 års Haagkonvention som ligger på Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.

Sammantaget bedömer regeringen att förslagen inte kommer att leda till ökade kostnader för kommunerna. Förslaget om hur adoptionsutredningar ska genomföras innebär att domstolen i viss mån kommer att kunna styra den ansvariga nämndens resursfördelning och att nämnden inte längre kommer att fatta beslut om yttrande till domstolen. I jämförelse med den gällande ordningen har förslagen således en viss inverkan på det kommunala självstyret. Med beaktande av att det saknas behov av politiska avvägningar i dessa ärenden och att ordningen stämmer överens med vad som gäller för utredningar om vårdnad, boende och umgänge får inskränkningen dock anses vara begränsad. Förslaget syftar till att åstadkomma bättre och snabbare underlag för domstolens bedömning av barnets bästa. Mot denna bakgrund anser regeringen att inskränkningen inte går längre än vad som är nödvändigt med hänsyn till vikten av att adoptionsutredningarna fokuserar på relevanta omständigheter och genomförs skyndsamt.

19 Författningskommentar

19.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

2 kap. Om socialnämnds medverkan vid fastställande av faderskap

7 § Socialnämnden får lägga ner en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få de upplysningar som behövs för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats ett samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 9 § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att en fortsatt utredning eller en rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämnden ska lägga ner en påbörjad faderskapsutredning om faderskapet inte ska fastställas enligt 1 kap. 3 §.

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad faderskapsutredning får överklagas till länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Paragrafen reglerar förutsättningarna för socialnämnden att lägga ner en påbörjad faderskapsutredning. Övervägandena finns i avsnitt 16.

I *första stycket* tredje punkten ändras hänvisningen som en följd av att det införs ett nytt 4 kap.

4 kap. Om adoption

Prövning av adoption

1 § Adoption beslutas av allmän domstol.

I paragrafen anges var en adoptionsansökan prövas. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 1 §. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

Enligt paragrafen beslutas adoption av allmän domstol. I 13 § regleras vilken tingsrätt som är behörig att pröva en ansökan.

Adoption av ett barn

2 § Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor som rör adoption av ett barn.

Paragrafen är en portalparagraf om barnets bästa i adoptionsärenden. Paragrafen saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

Paragrafen är tillämplig vid adoption av barn, dvs. av någon som inte har fyllt 18 år. Avgörande för om bestämmelsen är tillämplig är personens ålder när en åtgärd vidtas eller beslut fattas i ett adoptionsärende.

Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor som rör adoption av ett barn. Det innebär att inget annat intresse får gå före barnets bästa. En önskan hos en förälder som inte är vårdnadshavare, och vars samtycke därför inte krävs, att upprätthålla kontakten med sitt barn är exempel på en omständighet som ska tillmätas betydelse vid bedömningen av om adoptionen är lämplig (3 §). Vid den slutliga bedömningen får dock detta intresse inte sättas före barnets bästa. Detsamma gäller sökandens intresse av att adoptionen kommer till stånd. Att barnets bästa ska vara avgörande tar sikte på de bedömningar som görs i adoptionsärendet. Bestämmelsen innebär inte att formella krav som gäller vid en adoption – såsom minimiålder för sökanden (6 §) eller krav på samtycke (8 och 9 §§) – kan sättas ur spel med hänvisning till barnets bästa.

Utöver att bestämmelsen ska tillämpas inom ramen för den lämplighetsbedömning enligt 3 § som görs vid domstolens slutliga prövning får den betydelse framför allt för genomförandet av adoptionsutredningen. Den kan t.ex. påverka hur en utredning om ett barn kompletteras (se även kommentaren till 15 §). I detta sammanhang har även barnets rätt till information och att komma till tals stor betydelse (4 §). Barnets bästa och barnets rätt till delaktighet samverkar och utgör tillsammans grunden för en adoptionsprocess som utgår från ett barnrättsperspektiv (jfr prop. 2012/13:10 s. 37).

3 § Ett barn får adopteras om det är lämpligt. Vid bedömningen ska särskilt beaktas

- barnets behov av adoption, och
- sökandens lämplighet att adoptera.

Paragrafen reglerar förutsättningarna för adoption av ett barn. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 6 § första stycket. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

Ett barn får adopteras om det är lämpligt. I detta ligger att adoption ska användas för att skapa eller befästa ett personligt förhållande mellan sökanden och adoptivbarnet som väsentligen har samma innehåll som det som finns mellan föräldrar och barn. Skäl som inte är kopplade till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet, t.ex. en önskan att föra vidare ett släktnamn eller tillförsäkra någon ett arv, kan inte i sig göra det lämpligt med en adoption. Inte heller är en adoption lämplig om

det huvudsakliga syftet är att genom adoptionen möjliggöra eller underlätta för barnet att få uppehållstillstånd i Sverige (jfr prop. 1980/81:112 s. 9 och 14 och rättsfallen NJA 1920 s. 449 och NJA 1986 s. 604). Bedömningen av om adoptionen är lämplig ska göras i varje enskilt fall med beaktande av samtliga relevanta omständigheter. Av 2 § framgår att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor som rör adoption av ett barn. Vad föräldrarna tycker om adoptionen har stor betydelse för bedömningen av om en adoption är lämplig. Detta gäller även om föräldrarnas samtycke inte krävs för att adoptionen ska kunna komma till stånd. Vilken vikt som vid lämplighetsbedömningen ska läggas vid inställningen hos en förälder som inte är vårdnadshavare får avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet (se nedan). Vid den slutliga bedömningen får dock föräldrarnas intresse inte sättas före barnets bästa. Detsamma gäller sökandens intresse av att adoptionen kommer till stånd. Till stöd för domstolens bedömning av om en adoption är lämplig anges i två strecksatser omständigheter som särskilt ska beaktas. Uppräkningen är inte uttömmande.

Enligt *första strecksatsen* ska särskilt beaktas barnets behov av adoption. Barnets behov av adoption tar sikte på behovet av en ny förälder eller två nya föräldrar. I denna bedömning ingår bl.a. viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran (jfr 6 kap. 1 §). Ett barn kan ha behov av adoption om barnets föräldrar är avlidna eller om det inte är känt var föräldrarna befinner sig. I andra fall beror behovet av adoption på att barnets föräldrar av någon anledning saknar vilja eller förmåga att ta hand om barnet. I vissa fall står det redan när barnet är nyfött klart att föräldrarna inte ens på lång sikt kommer att kunna ge barnet en trygg uppväxt, t.ex. på grund av sjukdom eller brister i hemmiljön. I andra fall kan en sådan bedömning göras först sedan barnet under en tid har varit placerat i ett familjehem. Ofta behöver barnets rätt att få sina behov av trygghet och stabilitet tillgodosedda ställas mot barnets rätt till sitt ursprung och en förälders rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv. Det måste därför finnas en påtaglig brist just när det gäller föräldrarnas vilja eller förmåga att ta ansvar för sitt barn för att adoption ska komma i fråga.

Även den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna behöver beaktas. Trots att en förälder saknar förmåga att ha barnet boende hos sig och sköta den faktiska omvårdnaden om barnet, kan det vara så att föräldern genom en kontinuerlig och nära kontakt med barnet ändå är ett viktigt stöd för barnet under hans eller hennes uppväxt och på det sättet bidrar till barnets trygghet och utveckling. I en sådan situation är adoption ibland den bästa lösningen för barnet även om han eller hon har kontakt med sina föräldrar (se även rättsfallen NJA 1987 s. 116 och NJA 1987 s. 628 där Högsta domstolen beaktat värdet av umgänge med en förälder). En adoption förutsätter dock normalt att den personliga relationen mellan barnet och föräldern inte är sådan att en fortsatt kontakt kommer att ha karaktären av ett föräldraskap. I detta sammanhang ska det påpekas att det förhållandet att ett barn har en nära relation till en styvförälder inte i sig utgör tillräckliga skäl för adoption. Barnets åsikter ska vägas in i lämplighetsbedömningen, med beaktande av barnets ålder och mognad (4 §). Se även 8 § om krav på äldre barns samtycke. Avgörande är alltid vad som är bäst för barnet.

Den sökta adoptionen ska i förekommande fall sättas i relation till de alternativ som kan finnas till en adoption. Vid internationell adoption aktualiseras frågan om barnet i stället kan få en ny familj i ursprungsstaten. I 1993 års Haagkonvention slås fast att barnet ska erbjudas en varaktig familj genom internationell adoption först om barnet inte kan erbjudas en annan familj i hemlandet (subsidiaritetsprincipen). En allmän önskan om att genom en internationell adoption ge ett barn bättre levnadsvillkor än vad barnet har i hemlandet är inte ett godtagbart skäl för adoption (se t.ex. rättsfallet NJA 1985 s. 651). Barnets situation måste även sättas in i ett kulturellt sammanhang. Om barnet lever i en trygg miljö med släktingar eller andra närstående kan detta innebära att barnet inte har behov av en adoption, trots att det inte är föräldrarna som erbjuder tryggheten.

Enligt *andra strecksatsen* ska särskilt beaktas om sökanden är lämplig att bli adoptivförälder. Om det rör sig om en internationell adoption ska en prövning av sökandens lämplighet redan ha gjorts vid en s.k. medgivandeprövning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453). Den bedömning av sökandens lämplighet som måste göras för att avgöra om adoptionen är lämplig stämmer i princip överens med den bedömning som görs av sökandens lämplighet i samband med medgivandeprövningen. Vid medgivandeprövningen ska särskild hänsyn tas till bl.a. sökandens personliga egenskaper och sociala nätverk. Ledning för bedömningen kan hämtas i kommentaren till den paragrafen. I de flesta fall är det vid medgivandeprövningen ännu inte känt vilket barn sökanden kommer att vilja adoptera. När domstolen slutligt prövar adoptionsansökan görs det dock alltid i förhållande till ett visst barn.

Åldersgränsen för att adoptera är 18 år jämfört med hittillsvarande 25 år (6 §). För att sökanden ska anses vara lämplig som adoptivförälder måste han eller hon ha tillräcklig mognad och en stabil relation är en förutsättning om makar eller sambor vill adoptera gemensamt. Det lär därför endast undantagsvis komma i fråga att en sökande som är 18 år eller några år därutöver tillåts adoptera. Det kan bli aktuellt främst om adoptionen avser en makes eller sambos barn (styvbarnsadoption) eller om sökanden och barnet är släkt eller har någon annan anknytning till varandra. Ett exempel är adoption av en avliden nära släktings barn (jfr prop. 1970:186 s. 50 f.) eller att barnet har varit familjehemsplacerat hos sökanden. Även åldersskillnaden mellan sökanden och barnet har betydelse. Syftet med en adoption är att så långt som möjligt uppnå ett förälder-barnförhållande. Som utgångspunkt ska det därför vara en naturlig åldersskillnad mellan adoptivföräldern och barnet (jfr art. 9 i 2008 års Europarådskonvention som anger att åldersskillnaden lämpligen bör vara minst 16 år). Bedömningen av åldersskillnaden måste dock göras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet (jfr rättsfallen NJA 1985 s. 651, där en åldersskillnad om endast nio år godtogs när två makar ansökte gemensamt och tillräcklig åldersskillnad förelåg i förhållande till den ena maken, och NJA 1991 s. 21 där en åldersskillnad om tio år godtogs vid adoption av en släkting).

En omständighet som har betydelse för bedömningen är om det redan sedan tidigare finns en relation mellan barnet och sökanden. Barnets relation till sökanden innebär ibland att sökanden får anses mer lämpad att adoptera barnet än i princip varje annan person. Så kan vara fallet om

sökanden är en nära släkting eller familjehemsförälder. Detta innebär dock inte att det i övrigt ska ställas lägre krav på sökandens lämplighet i en sådan situation än annars. Sökandens lämplighet ska noggrant värderas vid en samlad bedömning. Bedömningen ska göras utifrån det enskilda barnets bästa. Om relationen har skapats i syfte att inleda ett adoptionsärende är det en omständighet som ofta innebär att adoptionen inte är lämplig.

De två strecksatserna är som anges ovan inte avsedda att utgöra en uttömmande uppräkningslista av vad som ska beaktas vid bedömningen av om adoptionen är lämplig. Bland annat ska föräldrarnas inställning och intressen beaktas. Detta gäller även i de fall det inte krävs att föräldern samtycker. Föräldrarnas intressen är ofta nära knutna till frågan om barnets behov av adoption och det är många gånger inte meningsfullt att behandla dem var för sig. En annan omständighet som kan påverka bedömningen är om adoptionen kommer att erkännas i ett annat land som parterna har anknytning till. Detta innebär att domstolen vid sin bedömning ska ta hänsyn till om ett s.k. haltande rättsförhållande uppstår genom adoptionen. Om de inblandade personerna varken bor i eller har för avsikt att flytta till det aktuella landet behöver det faktum att adoptionen saknar verkan där dock inte innebära att adoptionsansökan ska avslås (jfr rättsfallen NJA 1985 s. 651 och NJA 1991 s. 21). Denna prövning görs enligt hittillsvarande ordning enligt 2 § andra stycket lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. Prövningen ska i fortsättningen i stället göras inom ramen för bedömningen av om adoptionen är lämplig. Om det rör sig om en internationell adoption, ska sökanden följa det regelverk som gäller (bl.a. om medgivandeprövning och tillstånd till enskild adoption). Om sökanden inte gör det, kan det påverka bedömningen av om adoptionen anses lämplig.

Utöver kravet på att adoptionen ska vara lämplig finns andra krav som måste vara uppfyllda för att en adoption ska kunna komma till stånd, bl.a. krav på samtycken av föräldrar som är vårdnadshavare (9 §) och i vissa fall barnet (8 §).

4 § Barnet ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör adoptionen.

Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

I 8 § finns bestämmelser om krav på barnets samtycke.

Paragrafen innehåller bestämmelser om barnets rätt att få information och komma till tals i adoptionsärendet. Paragrafen saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Barnets rätt att få information och komma till tals i adoptionsärendet – rätten till delaktighet – omfattar frågan om huruvida en adoption ska ske och barnets åsikter i övrigt, såsom hur adoptionsprocessen genomförs och vad en adoption innebär. Paragrafen gäller alltså i hela adoptionsprocessen, inte endast vid domstolens prövning. Barnets rätt till delaktighet gäller både vid nationell adoption och vid internationell adoption som beslutas i Sverige. Det är ytterst domstolens ansvar att kraven på delaktighet är uppfyllda i ärendet (se kommentaren till 20 § om domstolens utredningsskyldighet) men i praktiken är det ofta den som genomför

adoptionsutredningen som i första hand behöver se till att barnets rätt till delaktighet tillgodoses (se kommentaren till 15 §). Vid internationell adoption har barnets rätt till delaktighet många gånger redan blivit tillgodosedd genom den utredning som har skett i ursprungsstaten. Ofta kan det då räcka att konstatera att så har skett.

Enligt *första stycket* ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör adoptionen. Med relevant information avses information som är av betydelse för barnet. Informationen ska inte enbart omfatta faktauppgifter utan även t.ex. information om hur uppgifterna som barnet lämnar kommer att användas. Barnet ska få sådan information att han eller hon förstår vad en adoption innebär. Informationen som lämnas ska vara tydlig och anpassad efter barnets ålder och mognad på ett sådant sätt och i en sådan miljö att barnet kan ta den till sig. Barnets förmåga att förstå det som han eller hon ska uttrycka sin åsikt om måste bedömas i varje enskilt ärende och informationen ska anpassas utifrån det (jfr SOU 2016:19 s. 179). Det går inte att ange någon bestämd ålder för när ett barn bör ges information och möjlighet att framföra sina åsikter. Detta får bedömas från fall till fall. Barnet ska ges förutsättningar att vara delaktigt och barnet ska skyddas i sitt deltagande, inte skyddas genom att hindras från delaktighet. Den som inhämtar barnets åsikter måste uppträda med varsamhet och ska inte försöka pressa barnet på synpunkter (jfr prop. 2015/16:180 s. 132). Det är viktigt att den som ska tillgodose barnets rätt till delaktighet – vanligtvis den som genomför adoptionsutredningen – dokumenterar vilken information som lämnas, vad barnet ger uttryck för och hur barnet i övrigt ges möjlighet att delta.

När det gäller barn som är i stånd att bilda egna åsikter men som inte har förmåga att ge uttryck för dessa, ska barnets åsikter så långt det är möjligt inhämtas på annat sätt. Det kan innebära att uppgifter inhämtas från barnets närstående eller att uppgifter hämtas från dokumentation av vad barnet tidigare har framfört. Med hänsyn till principen om barnets bästa är det angeläget att barnets åsikter klagörs på ett sätt som samtidigt iakttar respekten för barnets integritet och självbestämmande.

Förhållandena i det enskilda fallet kan även vara sådana att barnet inte vill framföra sina åsikter. Barnet är aldrig skyldigt att framföra sina åsikter, utan ska ges möjlighet att göra det (se prop. 2012/13:10 s. 38). Det ska framgå av dokumentationen om barnet har valt att inte framföra några åsikter. En annan sak är att t.ex. domstolen inom ramen för sin utredningsskyldighet kan behöva inhämta information för ett fullödigt beslutsunderlag, såväl i fråga om vad som kan anses vara barnets bästa som för att få underlag för ett materiellt riktigt beslut. Se även kommentaren till 15 § angående adoptionsutredningen.

Enligt *andra stycket* ska barnets åsikter tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Att begreppet åsikter används är avsett att markera att det inte krävs att barnet kan ge uttryck för en konkret vilja. Att barnets ålder och mognad ska beaktas medför generellt sett att hänsyn ska tas i högre grad till de äldre barnens åsikter än till de yngre barnens (se prop. 1994/95:224 s. 51). Hur mycket ett barn förstår är dock inte på ett entydigt sätt knutet till barnets ålder. Mognad avser förmågan att förstå och bedöma konsekvenserna av en särskild fråga, varvid den fortlöpande utvecklingen av barnets förmågor måste beaktas

(jfr prop. 2015/16:180 s. 134). Enbart ålder kan alltså inte avgöra vikten av ett barns åsikter.

Tredje stycket innehåller en upplysning om att det i 8 § finns bestämmelser om krav på barnets samtycke. Förevarande paragraf är tillämplig även vid adoption av barn som har fyllt 12 år och ska då tillämpas tillsammans med bestämmelserna om samtycke (se prop. 1994/95:224 s. 40 och 51 och rättsfallet NJA 2010 s. 461).

Adoption av en vuxen

5 § Den som har fyllt 18 år får adopteras om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som adoptionen avser och det i övrigt är lämpligt. Vid bedömningen ska det särskilt beaktas om

- sökanden har uppfostrat den som adoptionen avser, eller
- adoptionen i annat fall avser att bekräfta en relation som motsvarar den mellan barn och förälder.

Paragrafen reglerar förutsättningarna för adoption av en vuxen. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 6 § första stycket. Övervägandena finns i avsnitt 9.

En grundläggande förutsättning för adoption av en vuxen är att det finns särskild anledning till adoption med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som adoptionen avser. För att det ska finnas särskild anledning till adoption är det inte tillräckligt att det råder ett nära släktskap mellan sökanden och den som ska adopteras eller att de har en god relation. Det krävs att det klart framgår att det finns anledning att genom adoption befästa ett personligt förhållande av väsentligen samma slag som det som föreligger mellan föräldrar och barn (se rättsfallet NJA 2002 s. 425). Adoptionsinstitutet ska inte användas för att kringgå lagregler av annan art (se prop. 1980/81:112 s. 9 och 14). En adoptionsansökan ska därför inte bifallas, om det huvudsakliga syftet är att genom adoptionen möjliggöra eller underlätta för den adopterade att få uppehållstillstånd eller arbetstillstånd i Sverige. Inte heller utgör en allmän önskan om att någon ska få leva i Sverige under materiellt bättre eller tryggare förhållanden än i hemlandet ett godtagbart skäl för adoption (se rättsfallen NJA 1986 s. 604 och NJA 1989 s. 67). Se även kommentaren till 3 och 17 §§.

För att adoption ska beslutas måste den även i övrigt vara lämplig. Bedömningen av om en adoption är lämplig ska göras med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Sökandens personliga egenskaper och lämplighet i övrigt liksom behovet av adoption är omständigheter som ska beaktas. Inställningen hos föräldrarna till den som sökanden vill adoptera ska också beaktas. I bedömningen av om en adoption är lämplig ligger även att åldersskillnaden mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera ska vara rimlig, även om åldersskillnaden bör ha mindre betydelse vid vuxenadoption än vid adoption av ett barn (jfr kommentaren till 3 § med där angivna rättsfall). En omständighet som kan påverka bedömningen av om adoptionen är lämplig är om adoptionen kommer att erkännas i ett annat land som de inblandade personerna har anknytning till (se kommentaren till 3 §).

Till stöd för bedömningen anges i två strecksatser omständigheter som särskilt ska beaktas. Omständigheterna tar sikte på de situationer då det typiskt sett kan finnas skäl för adoption av en vuxen.

Enligt *första strecksatsen* ska särskilt beaktas om sökanden har uppträdat som adoptionen avser. Situationer som avses är bl.a. att sökanden är en styvförälder eller tidigare familjehemsförälder. För att det ska finnas förutsättningar för adoption krävs som nämns ovan att det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som adoptionen avser.

Enligt *andra strecksatsen* ska särskilt beaktas om adoptionen i annat fall avser att bekräfta en relation motsvarande den mellan barn och förälder. Så kan vara fallet om sökanden t.ex. har varit styvförälder från barnets sena tonår eller sedan barnet blev vuxet och det därigenom har etablerats en relation, eventuellt även mellan sökanden och det tilltänkta adoptivbarnets egna barn, genom kontakter och umgänge som förekommer i en familj. Som framgår ovan är det inte tillräckligt att sökanden och den som sökanden vill adoptera har en god relation (se rättsfallet NJA 1989 s. 401).

Det kan även i andra fall än de som anges i strecksatserna finnas förutsättningar för adoption av en vuxen. Ett exempel är att en person återförenas med ett barn som har adopterats bort som spädbarn (jfr rättsfallet NJA 2002 s. 425). Bedömningen måste alltid göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Sökanden

6 § Den som har fyllt 18 år får adoptera.

Makar och sambor får endast adoptera gemensamt, om inte något annat anges i 7 §.

Andra än makar och sambor får inte adoptera gemensamt.

Paragrafen reglerar vem som får adoptera. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 1, 3 och 4 §§. Övervägandena finns i avsnitt 6 och 12.1.

Av *första stycket* framgår att den som har fyllt 18 år får adoptera. Detta är en förändring i förhållande till den hittillsvarande ordningen enligt vilken en person som huvudregel ska ha fyllt 25 år för att få adoptera. För att en adoption ska kunna beslutas krävs att även övriga förutsättningar är uppfyllda. Sökandens ålder och även åldersskillnaden mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera är omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av om adoptionen är lämplig (se kommentaren till 3 och 5 §§).

Av *andra stycket* framgår att makar och sambor som huvudregel endast får adoptera gemensamt. Jämfört med hittillsvarande 3 § innebär detta att möjligheten att adoptera gemensamt utvidgas till att omfatta även sambor. Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och som har gemensamt hushåll (1 § sambolagen [2003:376]). Bedömningen av om det finns ett samboförhållande får göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet (se prop. 2002/03:80 s. 27 f.). Om det redan finns aktuell utredning angående sökandena, t.ex. en medgivandeutredning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453), där sökandena har bedömts som sambor, bör denna bedömning i regel

godtas. Av hänvisningen till 7 § framgår att det finns undantag från regeln att makar och sambor endast får adoptera gemensamt.

Tredje stycket utesluter gemensam adoption för andra än makar och sambor, exempelvis syskon eller vänner. Personer som inte är makar eller sambor kan alltså endast adoptera på egen hand.

7 § En make eller sambo får med sin makes eller sambos samtycke adoptera hans eller hennes barn. I fråga om samtycket tillämpas 9 § andra stycket.

En make eller sambo får i annat fall än som anges i första stycket adoptera ensam endast om den andra maken eller sambon vistas på okänd ort eller är varaktigt förhindrad att adoptera till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande.

Paragrafen reglerar en makes eller sambos möjlighet att, med undantag från 6 § andra stycket, i vissa fall adoptera på egen hand. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 3 §. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Enligt *första stycket* får den som är gift eller sambo med sin makes eller sambos samtycke adoptera hans eller hennes barn (styvbarns-adoption). Efter en sådan adoption blir makarna eller samborna gemensamt föräldrar och barnet står efter adoptionen under föräldrarnas gemensamma vårdnad (21 och 22 §§). Kravet på att maken eller sambon samtycker till styvbarns-adoptionen gäller oavsett om det rör sig om adoption av ett barn eller om adoption av en vuxen och, i de fall adoptionen avser ett barn, även om maken eller sambon inte skulle vara vårdnadshavare. Genom en hänvisning till 9 § andra stycket görs de undantag som gäller från kravet på vårdnadshavarens samtycke vid adoption av barn tillämpliga beträffande makens eller sambons samtycke. Se vidare kommentaren till den paragrafen angående dessa undantag.

Om det inte är fråga om en styvbarns-adoption, kan en make eller sambo enligt *andra stycket* i vissa särpräglade situationer adoptera utan medverkan av den andra maken eller sambon. Sökanden blir efter en sådan adoption ensam förälder till adoptivbarnet (21 §). Något rättsförhållande uppstår inte mellan adoptivbarnet och den andra maken eller sambon (jfr NJA II 1917 s. 482). En situation då en make eller sambo får adoptera på egen hand är om den andra maken eller sambon befinner sig på okänd ort. Även om det inte lär vara vanligt förekommande, kan det inträffa att ett samboförhållande anses bestå trots att paret inte bor ihop (jfr prop. 2002/03:80 s. 46). En make eller sambo får även adoptera ensam, om den andra maken eller sambon är varaktigt förhindrad att adoptera på grund av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande. I förhållande till hittillsvarande ordning innebär bestämmelsen en utvidgning till att omfatta även tillstånd som inte rör psykisk sjukdom. Detta innebär att bestämmelsen kan vara tillämplig t.ex. om maken eller sambon har drabbats av en allvarlig trafikskada. Samtidigt begränsas bestämmelsen genom att det krävs att maken eller sambon är varaktigt förhindrad att adoptera på grund av det tillstånd han eller hon befinner sig i. En psykisk sjukdom behöver alltså inte i sig innebära att maken eller sambon kan genomföra en adoption på egen hand. För att en adoption ska kunna ske måste vidare även övriga förutsättningar för adoption vara uppfyllda. Vid adoption av ett barn innebär det att adoptionen ska vara lämplig och att barnets bästa ska vara avgörande för

bedömningen (2 och 3 §§). Den omständigheten att sökandens make eller sambo befinner sig på okänd ort eller lider av en psykisk sjukdom eller av annan anledning är varaktigt förhindrad att adoptera måste vägas in i bedömningen av om adoption ska tillåtas. Utrymmet för en make eller sambo att genomföra en adoption utan den andre makens eller sambons medverkan är mot denna bakgrund begränsat.

Samtycke

8 § Den som har fyllt 12 år får inte adopteras utan eget samtycke. Det behövs inte något samtycke om han eller hon är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande.

Paragrafen innehåller bestämmelser om krav på samtycke från den som sökanden vill adoptera. Paragrafen motsvarar i huvudsak hittillsvarande 5 §. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Den som har fyllt 12 år får enligt *första meningen* som huvudregel inte adopteras utan att själv ha samtyckt till adoptionen. Kravet omfattar barn från 12 års ålder och alla vuxna. Bestämmelsen innehåller till skillnad från hittillsvarande 5 § ingen möjlighet att avstå från att inhämta samtycke från ett barn som är under 16 år med hänvisning till att det skulle skada barnet att bli tillfrågad. Samtycke till adoption är en fråga av utpräglat personlig karaktär som den enskilde själv måste lämna. Det är alltså inte möjligt för t.ex. en god man att samtycka åt den enskilde (se 12 kap. 2 § tredje stycket och prop. 2016/17:30 s. 135).

I begreppet samtycke ligger att detta ska lämnas av fri vilja (se prop. 1980/81:112 s. 11). Enligt 10 § ska den som lämnar sitt samtycke till adoption få relevant information innan samtycket lämnas. Det finns inga särskilda krav på hur samtycket lämnas. I de flesta fall lämnas samtycket dock skriftligen och det lär inte finnas utrymme för att i ett adoptionsärende beakta ett samtycke som inte har dokumenterats på ett godtagbart sätt. När det gäller adoption av ett barn måste kravet på samtycke ses tillsammans med kraven på att barnet får relevant information och ges tillfälle att komma till tals (4 §). I sådana fall är det ofta den som genomför adoptionsutredningen som ska inhämta samtycken och bedöma om redan lämnade samtycken kan godtas. Se vidare kommentaren till 15 §.

Enligt *andra meningen* behövs inte något samtycke om den som sökanden vill adoptera är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande. Bestämmelsen överensstämmer med vad som gäller enligt hittillsvarande 5 § bortsett från att ordet störning ersätts med sjukdom (jfr prop. 1980/81:112 s. 6 f. och 12 och prop. 2015/16:180 s. 72). Se även kommentaren till 9 §.

9 § Ett barn får inte adopteras utan samtycke från den förälder som är vårdnadshavare.

Det behövs inte något samtycke om

1. föräldern är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
2. föräldern vistas på okänd ort, eller
3. det finns synnerliga skäl.

Första och andra styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare och annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Paragrafen innehåller bestämmelser om krav på samtycke från det tilltänkta adoptivbarnets föräldrar som är vårdnadshavare, en särskilt förordnad vårdnadshavare och någon annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 5 a §. Övervägandena finns i avsnitt 8.2 och 8.3.

Enligt *första stycket* får ett barn inte adopteras utan samtycke från en förälder som är vårdnadshavare till barnet. Med vårdnadshavare avses en förälder som har vårdnadsansvaret för barnet (se 6 kap.). Om barnet har två föräldrar som är vårdnadshavare krävs bådas samtycke. Till skillnad från hittillsvarande bestämmelser regleras omadoption inte särskilt i paragrafen. Det som gäller för en förälder gäller för en adoptivförälder om adoptionen avser ett barn som är adopterat. Av bestämmelsen följer att samtycke inte krävs av en förälder som inte är vårdnadshavare, vilket motsvarar hittillsvarande undantag i 5 a § andra stycket. Ett samtycke som har lämnats kan återkallas. Ett av underrätt fattat beslut om adoption ska upphävas av högre rätt om en förälder, vars samtycke krävs och som tidigare lämnat sitt samtycke, överklagar beslutet och förklarar att samtycket återkallas (se rättsfallen NJA 1973 s. 62 och NJA 2006 s. 505).

I *andra stycket* finns vissa undantag från kravet på samtycke i första stycket.

Första punkten gäller när en förälder är varaktigt förhindrad att samtycka till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande. Punkten motsvarar i huvudsak hittillsvarande undantag. Begreppet allvarlig psykisk störning ersätts dock med psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande. Vidare införs ett krav på att tillståndet ska innebära att personen är varaktigt förhindrad att samtycka. Det innebär att det ska finnas ett orsakssamband mellan tillståndet och oförmågan att samtycka och att oförmågan inte ska vara övergående. Med "annat liknande förhållande" avses exempelvis att någon är för överskådlig tid förhindrad att lämna samtycke på grund av en kroppslig sjukdom eller en trafikskada (jfr prop. 1980/81:112 s. 6 f. och 12 och prop. 2015/16:180 s. 72).

Andra punkten gäller när en förälder befinner sig på okänd ort och innebär ingen förändring i förhållande till hittillsvarande ordning (se NJA II 1917 s. 486 f.). Undantaget omfattar situationen att föräldern är okänd.

Tredje punkten saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. För att undantaget ska vara tillämpligt krävs att det finns synnerliga skäl. Undantaget är avsett att tillämpas i särpräglade situationer då de övriga undantagen inte är tillämpliga men det ändå framstår som mycket angeläget att ett beslut om adoption fattas trots att föräldern inte har lämnat sitt samtycke. Även om undantaget formellt är tillämpligt vid alla typer av adoptioner, är avsikten att det ska komma till användning framför allt vid internationell adoption. Syftet är att adoptioner som har bedömts lämpliga av myndigheterna i en annan stat inte ska hindras av svenska krav på samtycke som kanske inte motsvarar det andra landets regler samtidigt som det står klart att en adoption är till barnets bästa. Det händer t.ex. att personer inte vill besvara förfrågningar om samtycke eller i övrigt delta i ett adoptionsförfarande på grund av risken för sociala konsekvenser om adoptionen blir känd. Om det i en sådan situation står klart att personen i fråga har fått information om adoptionsprocessen, kan

skälen för att besluta om adoption väga mycket tungt. För att undantaget ska kunna tillämpas ska det i regel krävas att tämligen omfattande ansträngningar har gjorts för att utreda anledningen till att ett samtycke som uppfyller de svenska kraven inte har lämnats. Det bör vidare normalt vara en förutsättning att myndigheterna i ursprungsstaten har gjort bedömningen att adoptionen bör genomföras. Dessa förutsättningar kan antas bli uppfyllda i första hand om adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning. Det kan inte uteslutas att förutsättningarna i något fall kan anses vara uppfyllda även vid en nationell adoption. Undantaget är dock inte avsett att användas för att generellt möjliggöra adoptioner där barnets föräldrar inte samtycker till en adoption. Undantaget är avsett att tillämpas i fall då det i det närmaste skulle framstå som stötande om adoptionen inte kunde komma till stånd.

Enligt *tredje stycket* gäller första och andra styckena även en särskilt förordnad vårdnadshavare och annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe. Det innebär att kravet på samtycke och undantagen från kravet på samtycke gäller även för dem. Om två särskilt förordnade vårdnadshavare finns, följer av bestämmelsen att samtycke måste inhämtas från båda. Paragrafen reglerar endast den situationen att en särskilt förordnad vårdnadshavare faktiskt har förordnats. Om ett barn saknar föräldrar kan det finnas anledning att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. Frågan om adoption aktualiseras oftast först i ett senare skede. Det finns dock inget hinder mot att beslut om adoption fattas utan att en särskilt förordnad vårdnadshavare först har utsetts. Även om det finns en särskilt förordnad vårdnadshavare, ska föräldrarna i regel höras i ärendet (se vidare kommentaren till 18 §). Med att någon får anses ha trätt i föräldrarnas ställe avses att han eller hon på grund av lag eller sedvänja i ett annat land har ställning som vårdnadshavare för ett barn som inte har en annan vårdnadshavare (jfr prop. 2004/05:136 s. 26 och 48). Om någon av undantagssituationerna skulle uppstå avseende en särskilt förordnad vårdnadshavare, kan det finnas anledning att överväga entledigande av denne enligt 6 kap. 10 c §.

10 § Den som ska lämna samtycke till adoption ska få relevant information innan samtycket lämnas.

Ett samtycke från den som har fött barnet ska lämnas sedan den föräldern har återhämtat sig tillräckligt efter barnets födelse.

Paragrafen innehåller kompletterande bestämmelser om samtycken. Första stycket saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. Andra stycket motsvarar hittillsvarande 5 a § första stycket andra meningen. Övervägandena finns i avsnitt 7.3 och 8.4.

I *första stycket* uppställs krav på att den som ska lämna samtycke till adoption ska få relevant information innan samtycket lämnas. Syftet är att säkerställa att informerade samtycken ligger till grund för beslut om adoption. Bestämmelsen gäller alla personer vars samtycke krävs, dvs. den som sökanden vill adoptera om han eller hon har fyllt 12 år, en förälder som är vårdnadshavare och en särskilt förordnad vårdnadshavare eller någon annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe (8 och 9 §§). Informationen ska som utgångspunkt avse vilka konsekvenser adoptionen får och vad samtycket avser. Kravet på att ett barn som lämnar sitt

samtycke ska få relevant information överlappar delvis det allmänna kravet på barnets delaktighet i 4 §. Kravet på information i samband med samtycke tar dock specifikt sikte på samtycket och innefattar att personen ska få informationen innan samtycket lämnas. När det gäller barn är det särskilt viktigt att informationen anpassas efter barnets ålder och mognad (se kommentaren till 4 §).

Enligt *andra stycket* ska ett samtycke från den som har fött barnet lämnas först när föräldern har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten (se prop. 1968:114 s. 17 och prop. 1980/81:112 s. 12 f.).

Det är ytterst domstolens ansvar att se till att godtagbara samtycken ligger till grund för adoptionsbeslutet (jfr rättsfallet NJA 2010 s. 461). Vid adoption av ett barn är det ofta den som genomför adoptionsutredningen som ska se till att kraven på lämnade samtycken är uppfyllda (se kommentaren till 15 §). Det är viktigt att den som lämnar information till en person som ska samtycka till en adoption dokumenterar vilken information som lämnas och omständigheterna i övrigt kring samtycket. Vid internationell adoption har samtycken ofta inhämtats i ursprungsstaten. Bedömningen av om samtycket kan godtas blir i dessa fall ofta beroende av om samtycket har dokumenterats på ett godtagbart sätt, t.ex. i dokument från en utländsk myndighet. Om adoptionen omfattas av 1993 års Haagkonvention, ska konventionens krav beträffande samtycken vara uppfyllda. I en sådan situation finns det sällan anledning att ifrågasätta att de samtycken som har lämnats har föregåtts av relevant information och även i övrigt är godtagbara. Detsamma gäller i de flesta fall även om adoptionen inte omfattas av 1993 års Haagkonvention men förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning. Om det finns anledning att misstänka att ett samtycke som rör adoption av ett barn inte är godtagbart, kan den som genomför adoptionsutredningen behöva komplettera utredningen (se kommentaren till 15 §). Det avgörande är att kraven är uppfyllda när beslutet fattas. Om kraven i paragrafen inte är uppfyllda kan samtycket inte ligga till grund för ett beslut om adoption.

Förbud mot ersättning

11 § En ansökan om adoption får inte bifallas, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll.

Ett avtal om ersättning eller underhåll som avses i första stycket är utan verkan.

Paragrafen innehåller ett förbud mot ersättning i samband med adoption. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 6 § andra och tredje styckena. Övervägandena finns i avsnitt 12.3.

Enligt *första stycket* får en ansökan om adoption inte bifallas om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Bestämmelsen ger uttryck för principen att adoption inte får ske mot betalning (se NJA II 1923 s. 496 f.). Hittillsvarande undantag avseende underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp tas bort. Inte heller den typen av ersättning är alltså tillåten. Frågan om ersättning har lämnats eller utlovats ska omfattas av adoptionsutredningen (se kommentaren till 15 §). Förbudet mot att ge eller utlova ersättning i samband med en adoption gäller både vid adoption av ett barn och vid adoption av en vuxen.

Enligt *andra stycket* är ett avtal som står i strid med förbudet i första stycket utan verkan. Det innebär att ersättning som har lämnats i hemlighet kan återkrävas (se NJA II 1923 s. 498). I förhållande till hittillsvarande bestämmelse tydliggörs att avtalet är utan verkan oavsett om adoptionen kommer till stånd eller inte.

Adoptionsärenden

12 § En ansökan om adoption får göras av den eller dem som vill adoptera.

I paragrafen anges vem som får ansöka om adoption. Paragrafen saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

En ansökan om adoption får göras av den eller dem som vill adoptera. Om två personer vill adoptera gemensamt, måste de ansöka gemensamt. Vid en styvbarnsadoption är den som vill adoptera ensam sökande. I den situationen krävs dock i regel makens eller sambons samtycke (7 § första stycket). Av paragrafen följer att den som adoptionen avser inte kan vara sökande i ett adoptionsärende. Inte heller socialnämnden får ansöka. I 6 och 7 §§ anges vilka som får adoptera.

13 § En ansökan om adoption görs till tingsrätten i den ort där den som sökanden vill adoptera har sin hemvist. Om den som sökanden vill adoptera inte har sin hemvist i Sverige, görs ansökan till tingsrätten i den ort där sökanden eller någon av sökandena har sin hemvist.

Om det inte finns någon behörig domstol enligt första stycket, görs ansökan till Stockholms tingsrätt.

Paragrafen reglerar vilken domstol som är behörig att besluta om adoption. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 9 §. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

Enligt *första stycket* prövas ansökan om adoption i första hand av tingsrätten i den ort där det tilltänkta adoptivbarnet har sin hemvist. Om den som sökanden vill adoptera inte har sin hemvist i Sverige, framgår att ansökan prövas där sökanden eller någon av sökandena har sin hemvist. Eftersom endast makar och sambor får ansöka om adoption gemensamt har två sökande i regel hemvist på samma ställe. Om de skulle ha hemvist på olika ställen, kan de välja vid vilken av de behöriga tingsrätterna de vill ansöka.

I *andra stycket* regleras situationen att det inte finns någon behörig domstol enligt första stycket. I regel har i vart fall någon sökande eller den som sökanden vill adoptera hemvist i Sverige. Det kan dock undantagsvis inträffa att en ansökan om adoption ska prövas i Sverige trots att varken sökanden eller den som sökanden vill adoptera har hemvist i Sverige (se 2 § i den föreslagna lagen om adoption i internationella situationer). I den situationen prövas ansökan av Stockholms tingsrätt.

14 § Om ansökan avser adoption av ett barn, ska domstolen uppdra åt socialnämnden att utse någon att genomföra en adoptionsutredning. Uppdraget ska lämnas till den kommun där barnet har sin hemvist. Om barnet inte har sin hemvist i Sverige ska uppdraget lämnas till socialnämnden i den kommun där någon av sökandena har sin hemvist.

Om det inte finns någon behörig socialnämnd enligt första stycket ska uppdraget lämnas till socialnämnden i Stockholms kommun.

Domstolen ska bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Om det behövs, får domstolen förlänga denna tid. Domstolen ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt. Domstolen får ange riktlinjer för adoptionsutredningen.

I paragrafen regleras när en adoptionsutredning ska genomföras och hur ett utredningsuppdrag lämnas. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 10 § första stycket. Övervägandena finns i avsnitt 10.1 och 10.2.

Enligt *första stycket* ska domstolen uppdra åt socialnämnden att utse någon – i regel en tjänsteman inom socialtjänsten – att genomföra en adoptionsutredning, om adoptionen avser ett barn. Bestämmelsen innebär att det inte längre är socialnämnden som ska yttra sig till domstolen utan att det – i likhet med vad som gäller i mål om vårdnad, boende och umgänge – är en utredare som får socialnämndens uppdrag att genomföra adoptionsutredningen (jfr 6 kap. 19 §). Socialnämnden ska alltså inte längre pröva innehållet i utredningen eller lämna ett yttrande till domstolen men har ett huvudmannaskap för utredningen och ansvarar för att en utredning kommer till stånd i enlighet med domstolens begäran (jfr prop. 1990/91:8 s. 66). Den person som socialnämnden utser bör ha ingående kunskaper om adoption. Liksom när det gäller vårdnadsutredningar får uppdraget att utse en utredare delegeras till en anställd i kommunen (se 10 kap. 5 § socialtjänstlagen [2001:453]). Se 15 § om vad en adoptionsutredning ska avse.

Uppdraget att utse någon att genomföra en adoptionsutredning ska som utgångspunkt ges till socialnämnden i den kommun där barnet har sin hemvist. Om sökanden har sin hemvist i en annan kommun, kan det i beslutet anges att den som genomför utredningen ska inhämta upplysningar från och vid behov samråda med socialnämnden i den andra kommun som är berörd. Om barnet inte har sin hemvist i Sverige, ska uppdraget ges till den kommun där sökanden eller någon av sökandena har sin hemvist. Med socialnämnd avses i detta sammanhang, liksom i andra författningar, den nämnd som kommunfullmäktige har utsett (se 2 kap. 4 § socialtjänstlagen). Varje kommun är fri att utse den nämnd inom kommunen som ska utse en utredare (jfr prop. 2014/15:105 s. 70).

Har varken barnet eller någon sökande hemvist i Sverige ska uppdraget enligt *andra stycket* ges till socialnämnden i Stockholms kommun (jfr 13 § andra stycket om Stockholms tingsrätts behörighet i motsvarande situation).

Enligt *tredje stycket* ska domstolen bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Vad som är en rimlig handläggningstid för en adoptionsutredning beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Det kan t.ex. bero på om det rör sig om en nationell eller en internationell adoption, om en eller flera kommuner är berörda, om adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning eller inte och vilket underlag som är tillgängligt när uppdraget påbörjas. I vissa fall är det tillräckligt med en eller två månader medan det i andra fall är lämpligt att ange en längre tid, t.ex. fyra månader. Om det behövs, får domstolen förlänga den tid som har bestämts. Det bör vara ovanligt att det redan när uppdraget lämnas finns anledning att ge utredaren mer än fem månader för att genomföra utredningen. I domstolens skyldighet att se till att utredningen bedrivs skyndsamt ligger att domstolen inte ska medge en

förlängd utredningstid utan att först förhöra sig om och värdera skälen som utredaren anger för att utredningen inte kan slutföras inom den utsatta tiden.

Domstolen får även ange riktlinjer för utredningen. Sådana riktlinjer kan t.ex. handla om att utredaren ska samråda med en annan kommun som någon av de inblandade personerna bor i eller att det finns någon särskild anledning att närmare utreda ett samtycke som har lämnats i utlandet.

15 § Den som genomför en adoptionsutredning ska utreda om förutsättningarna för adoption är uppfyllda. Utredaren ska alltid försöka klarlägga barnets och föräldrarnas inställning.

Utredaren ska redovisa det som har framkommit för domstolen och lämna ett förslag till beslut.

I paragrafen regleras hur en adoptionsutredning ska genomföras och redovisas. Första stycket motsvarar delvis hittillsvarande 10 § första och andra styckena. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.

I *första stycket* första meningen anges att utredaren ska utreda om förutsättningarna för adoption är uppfyllda. Avsikten är att adoptionsutredningen så långt möjligt ska resultera i ett fullständigt underlag för domstolens bedömning i adoptionsärendet. Vilka utredningsåtgärder som ska vidtas i en adoptionsutredning beror på omständigheterna i ärendet och vilken utredning som redan finns. Vad utredningen ska fokuseras på beror även på vilken typ av adoption det är fråga om; om det rör sig om en nationell adoption, en styvbarnsadoption eller en internationell adoption. I den utsträckning andra intressen än barnets bästa gör sig gällande i ärendet, t.ex. att en förälder motsätter sig adoptionen eller att sökanden har barn sedan tidigare som skulle påverkas av en adoption, ska även dessa intressen utredas och redovisas.

Frågan om barnets och föräldrarnas inställning till adoptionen är av central betydelse i bedömningen av om en adoption är till barnets bästa. Utredaren ska därför enligt andra meningen alltid försöka klarlägga barnets och föräldrarnas inställning till adoptionen. Att utredaren ska försöka klarlägga föräldrarnas och barnets inställning innebär att skyldigheten är begränsad till vad som är möjligt och rimligt att få fram inom ramen för en adoptionsutredning som ska bedrivas skyndsamt (se även nedan om att utredaren ska utgå från den utredning som redan finns i ärendet). Utredaren ska göra rimliga ansträngningar att få fram en inställning, om det inte står klart att det är omöjligt. Det kan i vissa fall vara svårt att komma i kontakt med en person av intresse i utredningen. Det faktum att ett barn eller en förälder finns i ett annat land innebär dock inte i sig att utredaren kan avstå från att försöka kontakta barnet eller föräldern när det behövs (jfr JO 2009/10 s. 321). Utredningsåtgärderna måste alltid anpassas efter vad som är lämpligt. Om det t.ex. framkommer att en förälder inte vill medverka – något som kan bero på risken för social stigmatisering – bör detta respekteras (se även kommentaren till 9 §). Det är viktigt att denna typ av överväganden dokumenteras i adoptionsutredningen. När utredaren försöker klarlägga barnets inställning ska 4 § tillämpas (se vidare kommentaren till den paragrafen). Att ett barn inte vill framföra några åsikter ska respekteras. En annan sak är

att utredaren måste inhämta information för att få fram ett fullständigt beslutsunderlag. Detta innebär inte att barnets inställning till varje pris måste utrönas. För att få fram underlag om barnets situation kan utredaren t.ex. behöva inhämta information från personer i barnets omgivning. I förekommande fall ska utredaren vidare inhämta samtycken och bedöma om samtycken som redan har lämnats kan godtas, bl.a. med hänsyn till kravet på att den som lämnar sitt samtycke har fått information. När samtycken inhämtas inom ramen för utredningen ska 11 § tillämpas. Mot bakgrund av att det ytterst är domstolen som ska ta ställning till om inblandade personer har getts tillräckliga möjligheter att delta och om lämnade samtycken ska godtas är det viktigt att den som genomför utredningen dokumenterar de åtgärder som vidtas och vilken information som lämnas.

Utöver barnets och föräldrarnas inställning till adoptionen ska utredningen normalt omfatta bl.a. förhållandena hos sökanden och barnet och frågan om huruvida ersättning eller bidrag till barnets underhåll har lämnats eller utlovats. Vid genomförandet av adoptionsutredningen gäller 2 § där det föreskrivs att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor som rör adoption. Det innebär att alla åtgärder som vidtas inom ramen för utredningen måste värderas utifrån barnets bästa.

Adoptionsutredningen ska ta sin utgångspunkt i den utredning som redan finns i ärendet. Vid en internationell adoption finns det ofta en omfattande utredning, både från socialnämnden och från barnets ursprungsstat. Om det vid medgivandeprövningen är känt vilket barn som sökanden vill adoptera, ska prövningen omfatta en bedömning av om adoptionen kan antas vara till barnets bästa (se förslag till 6 kap. 12 § socialtjänstlagen [2001:453]). Även vid en nationell adoption finns det normalt en befintlig utredning. Avsikten är inte att utredaren ska utreda sådant som redan har blivit utrett, oavsett om det har skett i Sverige eller i ett annat land. Avsikten är i stället att det när utredningen är färdig ska finnas ett komplett underlag för domstolens bedömning. Eftersom utredaren ska utgå ifrån den utredning som redan finns i ärendet innebär kravet på att utredaren ska försöka klarlägga barnets och föräldrarnas inställning inte att dessa personer alltid måste höras inom ramen för adoptionsutredningen. Om det redan finns underlag om barnets och föräldrarnas inställning, kan detta vara tillräckligt.

I vissa fall kan adoptionsutredningen bli ganska begränsad. Så kan vara fallet om det finns en färsk medgivandeutredning angående sökandena och en utförlig utredning med nödvändiga samtycken från ursprungsstaten. Om adoptionen omfattas av 1993 års Haagkonvention, bör den utredning som har gjorts i ursprungsstaten ofta kunna godtas. I andra fall behöver adoptionsutredningen bli mer omfattande. Så kan framför allt vara fallet vid en nationell adoption där det inte finns någon eller endast begränsad utredning sedan tidigare. Även vid en internationell adoption kan det behöva genomföras ytterligare utredning. Detta gäller särskilt om adoptionen inte förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning (enskild adoption). Svårigheter kan bl.a. uppstå om det visar sig att de samtycken som har inhämtats i barnets hemviststat inte stämmer överens med de krav som ställs i den svenska lagstiftningen.

Det är inte alltid möjligt för utredaren att komplettera en bristfällig utredning. Framför allt finns det gränser för vilka utredningsåtgärder som

en utredare i en svensk kommun kan genomföra beträffande omständigheterna i ett annat land. När det gäller ett barns förhållanden i ett annat land kan kontakter ibland tas direkt med personer i det andra landet. I regel är utredaren dock hänvisad till att genom kontakter med sökanden, adoptionsorganisationen (när en sådan är inblandad i ärendet) och utländska myndigheter samla in kompletterande underlag. Svensk utlandsmyndighet kan vara behjälplig i kontakterna med organisationer och myndigheter i ursprungsstaten. I vissa fall kommer utredaren att komma fram till att tillräckligt underlag för att besluta om adoption saknas. Innan en sådan slutsats dras måste utredaren ha vidtagit rimliga åtgärder för att komplettera utredningen.

Enligt *andra stycket* ska utredaren redovisa det som har framkommit för domstolen och lämna ett förslag till beslut. Utredningen ska inte endast vara en samling fakta om barnet och sökanden utan ska även innehålla bedömningar. Utredarens förslag ska vara motiverat med resonemang kring hur barnets bästa bedöms i det enskilda fallet. Även omständigheter som talar mot det föreslagna beslutet ska redovisas. Utredarens förslag till beslut innebär inte att domstolen kan låta bli att göra en egen analys av de omständigheter som kommit fram i utredningen. Det är domstolen som slutligt ska ta ställning till om ansökan ska bifallas (jfr prop. 2005/06:99 s. 60).

16 § En socialnämnd som har tillgång till uppgifter som kan vara av betydelse för en adoptionsutredning är, trots sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), skyldig att lämna sådana uppgifter på begäran av den socialnämnd som har fått ett uppdrag enligt 14 §. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden har utsett att genomföra utredningen.

I paragrafen finns bestämmelser om skyldighet för socialnämnden att utan hinder av sekretess lämna uppgifter som kan vara av betydelse för en adoptionsutredning. Paragrafen saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. Övervägandena finns i avsnitt 10.2.

Paragrafen får betydelse när ett adoptionsärende har anknytning till en kommun eller flera kommuner utöver den kommun där adoptionsutredningen genomförs. Enligt paragrafen har en socialnämnd en skyldighet att lämna ut uppgifter som kan vara av betydelse för adoptionsutredningen. Bestämmelsen möjliggör för den som har fått socialnämndens uppdrag att verkställa utredningen att ta del av information som en annan socialnämnd har tillgång till även om s.k. socialtjänstsekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen gäller för uppgifterna. Av 2 kap. 1 § andra stycket samma lag framgår att förbud att röja eller utnyttja sekretessbelagd uppgift gäller för personer som har fått kännedom om uppgifterna genom att på grund av anställning eller uppdrag hos myndigheten delta i myndighetens verksamhet. Samma sekretesskydd gäller alltså för uppgifter hos den som genomför adoptionsutredningen som hos socialnämnden (jfr prop. 2005/06:99 s. 61 och 92). Detta gäller oavsett om informationen lämnas direkt till utredaren eller via den socialnämnden som har utsett utredaren.

17 § Om den som sökanden vill adoptera inte är svensk medborgare och inte heller har permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt i Sverige, ska domstolen inhämta ett yttrande från Migrationsverket, om det inte är obehövt.

I paragrafen finns en bestämmelse om skyldighet för domstolen att inhämta yttrande från Migrationsverket. Paragrafen motsvarar delvis 2 § lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. Övervägandena finns i avsnitt 11.4.

Enligt paragrafen ska domstolen, om det inte är obehövt, inhämta ett yttrande från Migrationsverket om den som sökanden vill adoptera inte är svensk medborgare och saknar permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt i Sverige. Syftet är att ge domstolen ett bättre beslutsunderlag, bl.a. för bedömningen av om det egentliga syftet med adoptionen är att förbättra möjligheterna för en person att få uppehållstillstånd i Sverige (se prop. 2000/01:66 s. 33 f.). I förhållande till 2 § lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption utvidgas skyldigheten till att gälla oavsett hur gammal den som sökanden vill adoptera är. Samtidigt införs en möjlighet att avstå från att inhämta yttrande om det är obehövt. Det är framför allt i fall då adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning och avser ett på förhand okänt barn som det kan anses obehövt att inhämta ett yttrande eftersom det i dessa fall sällan finns skäl att misstänka att syftet med adoptionen är att kringgå utlänningslagstiftningen. Ett yttrande ska däremot som regel inhämtas vid vuxenadoption och vid adoption av ett barn som sökanden har en relation till sedan tidigare.

Att paragrafen gäller om den som sökanden vill adoptera saknar permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt i Sverige innebär att yttrande som utgångspunkt ska inhämtas om personen har ett tidsbegränsat uppehållstillstånd (se bl.a. 5 kap. 1 § utlänningslagen [2005:716]).

18 § Domstolen ska ge den som är förälder till den som sökanden vill adoptera tillfälle att yttra sig inom en viss tid. Domstolen ska samtidigt upplysa om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något yttrande till domstolen.

Första stycket gäller inte om

1. det är uppenbart obehövt att föräldern får tillfälle att yttra sig,
2. föräldern är varaktigt förhindrad att yttra sig till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande,
3. föräldern vistas på okänd ort, eller
4. det finns synnerliga skäl.

Första och andra styckena gäller även en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare och annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Paragrafen reglerar rätten för föräldrar, särskilt förordnade vårdnadshavare eller förmyndare och andra som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe att få del av uppgifter och komma till tals i adoptionsärendet. Paragrafen motsvarar delvis hittillsvarande 10 § tredje stycket. Övervägandena finns i avsnitt 11.3.

Enligt *första stycket* ska föräldrarna till den som sökanden vill adoptera få tillfälle att yttra sig i adoptionsärendet. Föräldrarna ska få del av ansö-

kan och ges tillfälle att yttra sig över den. Bestämmelsen gäller oavsett om det rör sig om en adoption av ett barn eller en vuxenadoption och oavsett om föräldern vid adoption av ett barn är vårdnadshavare eller inte. Domstolen ska upplysa om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något yttrande till domstolen. Ett uteblivet yttrande innebär alltså inte i sig hinder mot att ärendet avgörs. En annan sak är att det i vissa fall krävs samtycke för att en adoption ska kunna ske (9 §). Bestämmelser om delgivning finns i 46 § lagen (1996:242) om domstolsärenden. I regel finns det anledning att delge ansökan.

I *andra stycket* finns undantag från kravet på att en förälder ska få tillfälle att yttra sig. Undantagen i andra, tredje och fjärde punkterna motsvarar undantagen i 9 § andra stycket. Till skillnad från 9 § andra stycket gäller förevarande bestämmelser även en förälder som inte är vårdnadshavare.

Enligt *första punkten* behöver domstolen inte låta en förälder yttra sig om det är uppenbart obehövt. Så kan till att börja med vara fallet om det saknas anledning att anta att ansökan kommer bifallas, men undantaget kan bli tillämpligt även i andra fall. Förutsättningar för att tillämpa undantaget kan t.ex. finnas vid en internationell adoption om det får anses stå klart att föräldern uppfattar adoptionsprocessen som avslutad för hans eller hennes del genom det förfarande som har ägt rum i ursprungsstaten och att personen inte har något mer att tillägga angående adoptionen. Det är främst vid adoption som omfattas av 1993 års Haagkonvention eller som i annat fall har förmedlats av en auktoriserad adoptionssammanslutning och där föräldern har lämnat sitt samtycke som detta kan bli aktuellt.

Enligt *andra punkten* behöver domstolen inte låta en förälder yttra sig om föräldern är varaktigt förhindrad att yttra sig till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande. Angående denna situation hänvisas till kommentaren till 9 § andra stycket 1.

Enligt *tredje punkten* behöver domstolen inte låta en förälder yttra sig om föräldern befinner sig på okänd ort. Angående denna situation hänvisas till kommentaren till 9 § andra stycket 2.

Enligt *fjärde punkten* behöver domstolen inte låta en förälder yttra sig om det finns synnerliga skäl. Undantaget motsvarar 9 § andra stycket 3. Synnerliga skäl att avstå från skriftväxling kan t.ex. föreligga om en förälder har valt att inte delta i adoptionsprocessen på grund av risk för social stigmatisering (se kommentaren till 9 § andra stycket 3). Om det i en sådan situation finns förutsättningar för att besluta om adoption utan att samtycke har lämnats, kan domstolen alltså även avstå från att skriftväxla med personen i fråga. Undantaget ska tillämpas restriktivt.

En förälders inställning till adoptionen och uppgifter om barnets och föräldrarnas förhållanden är normalt av stor betydelse för domstolens bedömning i ärendet. Det är därför viktigt att föräldrarna ges möjligheter att komma till tals i ärendet. För att domstolen ska kunna avstå från att skriftväxla med en förälder ska det stå klart att ett undantag från skyldigheten att skriftväxla föreligger. Om föräldern är vårdnadshavare, har en sådan bedömning i många fall redan skett enligt 9 §. Om föräldern inte är vårdnadshavare får domstolen, vid behov, utreda om det finns förutsättningar för att tillämpa undantagen från skriftväxling. Samtliga undantag måste tillämpas med beaktande av artikel 8 i Europakonventionen.

Av *tredje stycket* framgår att första och andra styckena ska tillämpas även i förhållande till en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare, liksom i förhållande till annan som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe. Med att någon får anses ha trätt i föräldrarnas ställe avses att han eller hon på grund av lag eller sedvänja i ett annat land har ställning som vårdnadshavare för ett barn som inte har en annan vårdnadshavare (se prop. 2004/05:136 s. 26 och 48). Skyldigheten att låta en förälder yttra sig enligt denna paragraf gäller även om en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare finns (se rättsfallet NJA 1966 s. 112).

Att det i paragrafen anges att vissa personer ska få tillfälle att yttra sig utesluter inte att det kan finnas anledning att låta ytterligare personer yttra sig i adoptionsärendet. Frågan om huruvida ytterligare personer bör få tillfälle att yttra sig avgörs ytterst av domstolens utredningsskyldighet (se kommentaren till 20 §).

19 § Domstolen ska ge den som sökanden vill adoptera tillfälle att yttra sig inom en viss tid, om han eller hon har fyllt 18 år. Domstolen ska samtidigt upplysa om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något yttrande till domstolen.

Första stycket gäller inte om det är uppenbart obehövligt att den som sökanden vill adoptera får tillfälle att yttra sig.

Paragrafen reglerar rätten för den som sökanden vill adoptera att få del av uppgifter och komma till tals i adoptionsärendet om han eller hon har fyllt 18 år, dvs. om han eller hon är vuxen. Paragrafen saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. Övervägandena finns i avsnitt 11.3.

Enligt *första stycket* ska den som sökanden vill adoptera få tillfälle att yttra sig i adoptionsärendet, om han eller hon är vuxen. Av stycket framgår vidare att ett uteblivet yttrande inte hindrar att ärendet avgörs. Om den som sökanden vill adoptera är ett barn har även han eller hon rätt att komma till tals i adoptionsärendet (4 §). Det är oftast lämpligast att barnet får tillfälle att komma till tals inom ramen för adoptionsutredningen (15 §).

Enligt *andra stycket* gäller första stycket inte om det är uppenbart obehövligt att den som sökanden vill adoptera får tillfälle att yttra sig. Så kan vara fallet t.ex. om den som sökanden vill adoptera har skrivit under ansökan tillsammans med sökandena.

20 § Vid domstolens handläggning av ärenden om adoption tillämpas i övrigt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Paragrafen innehåller en hänvisning lagen om domstolsärenden (ärendelagen). Paragrafen saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.

Enligt paragrafen ska ärendelagen i övrigt tillämpas vid domstolens handläggning av ärenden om adoption. I det nu aktuella kapitlet finns vissa bestämmelser om handläggningen, bl.a. om skriftväxlingen med föräldrar och tilltänkta vuxna adoptivbarn i adoptionsärendet (18 och 19 §§). Därutöver finns i 16, 17 och 22 §§ ärendelagen vissa ytterligare bestämmelser om skriftväxlingen som är tillämpliga i adoptionsärenden.

Ärendelagen gäller om inte annat följer av annan lag (2 § den lagen). I 20 kap. 1 § andra stycket finns bestämmelser om sammansättningen i tingsrätt. Bestämmelser om handläggningen i adoptionsärenden med anknytning till ett annat nordiskt land finns även i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.

Hänvisningen till ärendelagen innebär bl.a. att 12 § i den lagen om domstolens utredningsskyldighet ska tillämpas i adoptionsärenden. Utredningsskyldigheten kan variera, bl.a. beroende på om det är fråga om adoption av ett barn eller om det är fråga om en vuxenadoption. Vad som krävs av domstolen beror även på omständigheterna i övrigt i det enskilda ärendet. Ett ärende om adoption är indispositivt och domstolen har det slutliga ansvaret för att ärendet blir tillräckligt utrett. Det innebär inte en skyldighet att allmänt efterforska förhållanden som kan leda till ett bifall till ansökan men om domstolen saknar ett klarläggande i en fråga som är av avgörande betydelse för utgången, ankommer det på domstolen att genom materiell processledning försöka få till stånd ett sådant klarläggande. Det kan i vissa fall bli nödvändigt att hålla ett sammanträde i ärendet (se framför allt 13 § ärendelagen och rättsfallet NJA 2015 s. 546). Utredningsskyldigheten tar sikte på bl.a. förhållandena hos sökanden och den som sökanden vill adoptera och huruvida ersättning eller bidrag till barnets underhåll har lämnats eller utlovats (jfr 11 §). Vid adoption av barn fullgörs utredningsskyldigheten till stor del genom adoptionsutredningen (15 §). Det är dock domstolen som har det yttersta ansvaret för utredningen i ärendet.

Även 36 § ärendelagen om rätten att överklaga beslut gäller i adoptionsärenden. Enligt den paragrafen få ett beslut överklagas av den som beslutet rör om det har gått honom eller henne emot. En förälder får – oavsett om föräldrarnas samtycke till adoptionen krävs eller inte – anses vara så pass berörd av en adoption att han eller hon har rätt att överklaga ett beslut om adoption. Även den som sökanden vill adoptera får anses ha ett sådant intresse i saken att han eller hon har rätt att överklaga beslutet. Om personen är under 18 år, får det i det enskilda fallet avgöras om en god man i så fall ska förordnas enligt 11 kap. 2 §. Gränserna för vilka personer som i ett enskilt fall har rätt att överklaga ett beslut i ett adoptionsärende får ytterst avgöras i rättstillämpningen.

Utöver här berörda bestämmelser innehåller ärendelagen bl.a. regler om ansökans innehåll (4–6 §§), komplettering av en ansökan (9 och 10 §§), bevisning (23–25 §§), beslut (27–30 §§), särskilda rättsmedel (42 §) och delgivning (46 §).

Rättsverkningarna av en adoption

21 § Den som har adopterats ska anses som adoptivföräldrarnas barn och inte som barn till sina tidigare föräldrar. Om en make eller sambo har adopterat den andra makens eller sambons barn, ska den som har adopterats dock anses som makarnas eller sambornas gemensamma barn. Det som i lag eller annan författning föreskrivs om barn och förälder ska tillämpas på adoptivbarn och adoptivförälder.

Första stycket gäller inte i den utsträckning något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättsverkningarna av en adoption. Paragrafen motsvarar i huvudsak hittillsvarande 7 och 8 §§. Övervägandena finns i avsnitt 12.2.

Enligt *första stycket* ska den som har adopterats anses som adoptivföräldrarnas barn och inte som barn till sina tidigare föräldrar. Detta innebär att adoptioner som beslutas i Sverige är s.k. starka adoptioner. Om en make eller sambo har adopterat den andra makens eller sambons barn, ska den som har adopterats dock anses som makarnas eller sambornas gemensamma barn. Enligt stycket ska vidare det som i lag eller annan författning föreskrivs om barn och förälder tillämpas på adoptivbarn och adoptivförälder. Bestämmelsen ger uttryck för den s.k. likställighetsprincipen som innebär att det inte görs någon rättslig skillnad mellan adopterade barn och andra barn (jfr prop. 1970:186 s. 51 f. och prop. 1971:143 s. 76 f.). Det förtydligas att bestämmelsen omfattar även fall av omadoption genom att ”biologiska föräldrar” ersätts med ”tidigare föräldrar”.

Enligt *andra stycket* gäller inte första stycket, om något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur. Detta överensstämmer med hittillsvarande 8 § andra stycket (jfr prop. 1971:143 s. 77 f. och prop. 2004/05:45 s. 82 f.). Särskilda regler avseende adoptivbarn är numera ovanliga, men finns i bl.a. lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap och lagen (2016:1013) om personnamn.

22 § Om makar eller sambor gemensamt adopterar ett barn, står barnet under vårdnad av båda makarna eller samborna från den tidpunkt då adoptionsbeslutet får laga kraft. Detsamma gäller om en make eller sambo adopterar den andra makens eller sambons barn. Om en person i annat fall ensam adopterar ett barn, står barnet under vårdnad av adoptivföräldern från den tidpunkt då adoptionsbeslutet får laga kraft.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vårdnad efter adoption. Paragrafen saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Av *första meningen* framgår att ett barn som har adopterats av två makar eller sambor efter adoptionen står under adoptivföräldrarnas gemensamma vårdnad. Av *andra meningen* framgår att makar eller sambor gemensamt har vårdnaden efter en styvbarnsadoption. Av *tredje meningen* framgår att barnet efter adoptionen står under adoptivföräldrarnas vårdnad om en person ensam har genomfört en adoption och det inte rör sig om en styvbarnsadoption.

Adoptivföräldrarnas upplysningsskyldighet

23 § Den eller de som har adopterat ett barn ska så snart det är lämpligt upplysa barnet om att han eller hon är adopterad. Om någon har adopterat sin makes eller sambos barn, gäller skyldigheten även maken eller sambon.

Paragrafen handlar om adoptivföräldrars skyldighet att upplysa barnet om att han eller hon är adopterad. Paragrafen saknar motsvarighet i hittillsvarande 4 kap. Övervägandena finns i avsnitt 7.4.

Adoptivföräldern eller adoptivföräldrarna, liksom make eller sambo till den som har genomfört en styvbarnsadoption, har enligt paragrafen en in-

formationsplikt gentemot adoptivbarnet. Det är adoptivföräldrarna som får avgöra hur pass långtgående information som ska lämnas. Skyldigheten att informera barnet tar sikte på just det faktum att barnet är adopterat. Någon skyldighet att lämna information utöver detta föreskrivs alltså inte. Det kan dock naturligtvis vara lämpligt att lämna ytterligare information som ger barnet möjlighet att ta till sig vetskapen om sitt ursprung. Det ligger också i sakens natur att ett barn som får kännedom om att han eller hon är adopterad många gånger har frågor som adoptivföräldrarna måste vara beredda på att hantera.

Föräldrarna ska så snart det är lämpligt berätta för barnet att han eller hon är adopterad. Detta innebär att föräldrarna ges ett visst utrymme att själva bedöma när frågan om adoptionen kan tas upp och hur informationen ska presenteras för barnet. Bedömningen måste göras utifrån det enskilda barnets behov och förutsättningar. Avsikten är dock inte att föräldrarna ska avvakta med att berätta för barnet på grund av att frågan är komplicerad och kan väcka känslor och frågor hos barnet. Det är i många fall lämpligt att genom en öppen hållning från tidig ålder successivt berätta för barnet om adoptionen och barnets ursprung. Socialtjänsten har ett ansvar för att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett ärende om adoption har avgjorts (5 kap. 1 § socialtjänstlagen [2001:453]). I detta ansvar ligger att stödja föräldrarna så att barnet får nödvändig information.

Upplysningsskyldigheten gäller oavsett om adoptionen har beslutats i Sverige eller i ett annat land.

7 kap. Om underhållsskyldighet

7 § Underhållsbidrag betalas i förskott för kalendermånad.

Avtal om att underhållsbidrag för framtiden *ska* betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader är giltigt endast om avtalet är skriftligt och bevisat av två personer. Är barnet under 18 år *ska* avtalet dessutom vara godkänt av socialnämnden i *den* kommun där barnet eller dess vårdnadshavare är varaktigt bosatt eller, om ingen av dem är varaktigt bosatt i *Sverige*, av socialnämnden i *Stockholms kommun*.

Rätten får bestämma annat betalningssätt än som anges i första stycket, om det finns särskilda skäl.

Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp *ska* betalas till socialnämnden om barnet är under 18 år. *För det belopp som har betalats in ska nämnden se till att en livränta åt barnet som är anpassad efter underhållsskyldigheten köps in hos en försäkringsgivare, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.*

Betalning i strid mot denna paragraf medför inte befrielse från skyldigheten att betala underhållsbidrag på föreskrivet sätt.

Paragrafen innehåller bestämmelser om betalning av underhållsbidrag till barn. Övervägandena finns avsnitt 16.

Fjärde stycket ändras med anledning av att möjligheten att vid adoption lämna underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp tas bort (se kommentaren till 4 kap. 11 §). Hänvisningen till den bestämmelse som enligt hittillsvarande ordning reglerar hanteringen av sådana underhållsbidrag vid adoption ersätts av en uttrycklig bestämmelse om hur socialnämnden ska hantera engångsvisa underhållsbidrag.

19.2 Förslaget till lag om adoption i internationella situationer

Lagen ersätter lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag). Lagen innehåller bestämmelser om internationell privaträtt rörande adoption. Flertalet bestämmelser i 1971 års lag ändras i sak och vissa bestämmelser som inte avser internationell privaträtt utmönstras. Till skillnad från 1971 års lag innehåller lagen ingen bestämmelse om att det vid adoption av barn särskilt ska beaktas om sökanden eller barnet har anknytning till ett annat land. Frågan om huruvida adoptionen blir gällande i ett land som de inblandade personerna har anknytning till ska i stället beaktas vid bedömningen av om adoptionen är lämplig, och detta oavsett om adoptionen rör ett barn eller en vuxen (se kommentarerna till 4 kap. 3 och 5 §§ föräldrabalken). Den hittillsvarande bestämmelsen i 1971 års lag om att domstolen i vissa fall ska inhämta yttrande från Migrationsverket justeras och placeras i 4 kap. 17 § föräldrabalken. Dispositionen ändras och det görs även redaktionella och språkliga ändringar.

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag gäller frågor om adoption i internationella situationer.

Lagen gäller inte i den utsträckning något annat följer av annan lag.

I paragrafen anges lagens tillämpningsområde. Andra stycket motsvarar delvis 7 § i 1971 års lag medan första stycket saknar motsvarighet i den lagen. Övervägandena finns i avsnitt 15.2.

I *första stycket* anges att lagen gäller frågor om adoption i internationella situationer. Det innebär att det ska finnas anknytning till även en annan stat än Sverige för att lagen ska vara tillämplig. Den utländska anknytningen kan bestå i t.ex. att sökanden eller den som sökanden vill adoptera har hemvist utomlands eller att någon av dem är utländsk medborgare. Anknytning till en annan stat finns även om ett adoptionsbeslut har meddelats utomlands.

Av *andra stycket* framgår att den nya lagen är subsidiär i förhållande till annan lag. Internationellt privaträttsliga bestämmelser som rör adoption finns i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (1931 års förordning) som har ställning som lag och lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. I den utsträckning dessa författningar reglerar frågor om svensk domstols behörighet, tillämplig lag eller erkännande tillämpas de bestämmelserna i stället för motsvarande bestämmelser i den förevarande lagen (jfr prop. 1971:113 s. 27 och prop. 1996/97:91 s. 59 f.). 1931 års förordning reglerar bl.a. svensk domstols behörighet, tillämplig lag och erkännande av utländska beslut. 1993 års Haagkonvention reglerar frågan om erkännande av adoptionsbeslut som har meddelats enligt konventionen (artikel 23–27) men däremot inte frågor om svensk domstols internationella behörighet och tillämplig lag (jfr prop. 1996/97:91 s. 65 och 70).

Svensk domstols internationella behörighet

- 2 § En ansökan om adoption får tas upp av svensk domstol, om
1. den som sökanden vill adoptera har sin hemvist i Sverige,
 2. sökanden eller någon av sökandena har sin hemvist i Sverige, eller
 3. det finns särskilda skäl till att saken prövas i Sverige.

I paragrafen finns bestämmelser om svensk domstols internationella behörighet i frågor om adoption. Paragrafen motsvarar delvis 1 § i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 15.3.

Paragrafen reglerar den internationella behörigheten (domsrätt). Om det konstateras att svensk domstol har internationell behörighet regleras frågan om den nationella behörigheten (dvs. vilken domstol i Sverige som prövar tvisten) i 4 kap. föräldrabalken (se kommentaren till 4 kap. 13 § föräldrabalken).

Bestämmelserna bygger i huvudsak på hemvistprincipen. Begreppet hemvist är inte definierat i lagen. Med begreppet avses det internationellt privaträttsliga hemvistbegrepp som har utbildats i rättspraxis och vars innebörd kan variera i olika rättsliga sammanhang (jfr prop. 1971:113 s. 43). Ledning för bedömningen kan hämtas i 7 kap. 2 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (se rättsfallet NJA 1977 s. 706). Vid en internationell adoption fattas adoptionsbeslutet ibland i ursprungsstaten innan barnet kommer till Sverige. Ett barn får i den situationen trots adoptionsbeslutet normalt anses ha sin hemvist i ursprungsstaten ända fram till dess att han eller hon faktiskt kommer till Sverige. Om barnet kommer till Sverige med ett uppehållstillstånd, kan barnet många gånger anses ha hemvist i Sverige redan vid ankomsten (jfr prop. 2004/05:136 s. 49). Bedömningen kan dock bli en annan om det vid ankomsten fortfarande löper en "prövotid" enligt ursprungsstatens regelverk under vilken sökandena har hand om barnet.

Enligt *första punkten* får en ansökan om adoption prövas av svensk domstol om den som sökanden vill adoptera har hemvist i Sverige. Detta innebär, till skillnad från 1971 års lag, att svensk domstol kan vara behörig trots att ingen av sökandena har hemvist eller medborgarskap i Sverige.

Enligt *andra punkten* får en ansökan om adoption prövas av svensk domstol om sökanden eller någon av sökandena har hemvist i Sverige. Till skillnad från 1971 års lag räcker det att en av två sökande som ansöker gemensamt har sin hemvist i Sverige för att svensk domstol ska vara behörig.

Förutom i de fall som anges i första och andra punkterna får en ansökan om adoption *enligt tredje punkten* prövas av svensk domstol om det finns särskilda skäl till att saken prövas i Sverige. I förhållande till 1971 års lag innebär bestämmelsen att prövningen flyttas från regeringen till domstolen. Vidare anges att det krävs särskilda skäl för att ansökan ska få prövas av svensk domstol trots att förutsättningarna i första och andra punkterna inte är uppfyllda. För att det ska finnas särskilda skäl krävs att det finns någon form av anknytning till Sverige. Anknytningen till Sverige kan typiskt sett vara att någon eller flera inblandade personer har svenskt medborgarskap. Ett annat exempel är att personerna tidigare har haft eller avser att ta hemvist i Sverige. Utöver anknytning till

Sverige bör det krävas att det med hänsyn till omständigheterna är rimligt att ansökan prövas här. Så kan vara fallet om ansökan inte kan prövas i de inblandade personernas hemviststat, t.ex. på grund av att den staten tillämpar nationalitetsprincipen eller på grund av att adoptionsinstitutet inte finns i den statens rättsordning. I något fall skulle det kunna finnas särskilda skäl om ett förfarande i hemviststaten är komplicerat och det kan förväntas ta flera år att få saken prövad där. Att ett annat lands adoptionsprocess tar längre tid och är mer komplicerad än motsvarande process i Sverige är dock inte tillräckligt för att ansökan ska få prövas här. Bedömningen av om det finns särskilda skäl måste alltid göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Tillämplig lag

3 § En ansökan om adoption prövas enligt svensk lag.

I paragrafen regleras vilket lands lag som ska tillämpas i ärenden om adoption. Paragrafen motsvarar 2 § första stycket i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 15.4.

Enligt paragrafen ska en ansökan om adoption prövas enligt svensk lag. Detta gäller i samtliga fall då svensk domstol ska pröva en adoptionsansökan.

Erkännande av utländska beslut

4 § Ett beslut om adoption som har meddelats av en domstol eller någon annan myndighet i en annan stat gäller i Sverige när det har fått laga kraft, om beslutet har meddelats eller annars gäller i

1. den stat där adoptivbarnet hade sin hemvist när adoptionsförfarandet inleddes, eller

2. den stat där adoptivföräldern eller någon av adoptivföräldrarna hade sin hemvist när beslutet meddelades.

I 5 och 6 §§ finns bestämmelser om ytterligare förutsättningar i vissa fall för att beslutet ska gälla.

I paragrafen finns de grundläggande förutsättningarna för att ett utländskt beslut om adoption ska gälla i Sverige (erkännande). Paragrafen motsvarar delvis 3 § första stycket i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 15.5.

Med beslut om adoption avses adoptionsavgöranden som har tagits in i domar och beslut. För att paragrafen ska vara tillämplig krävs vidare att det är fråga om ett institut som kan jämföras med svensk adoption. För att så ska vara fallet krävs inte att rättsverkningarna av det utländska beslutet i den stat där det meddelats i alla delar är desamma som verkningarna av ett svenskt adoptionsbeslut, men det måste vara fråga om en situation som karaktäriseras av att adoptivföräldern varaktigt har tagit upp den adopterade som sitt barn (se prop. 1971:113 s. 45). En svag adoption är en adoption som innebär att adoptivbarnet och föräldern behåller en viss rättslig relation efter adoptionen. Att det rör sig om en svag adoption eller att det finns någon möjlighet att häva adoptionen innebär inte i sig att adoptionen inte kan anses motsvara en svensk adoption och erkännas här (se även kommentaren till 10 § om rätts-

följderna av att en sådan adoption erkänns). En bedömning av om adoptionen kan jämföras med en svensk adoption får göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Beslut som snarare liknar fosterhemsplaceringar kan inte erkännas som adoption. Beslut om hävning eller ogiltigförklaring av adoption eller beslut om att en ansökan om adoption ogillas omfattas inte av paragrafen. En förutsättning för erkännande är att det utländska avgörandet har fått laga kraft. Frågan om när beslutet har fått laga kraft avgörs av lagstiftningen i den stat där beslutet meddelades.

Enligt *första punkten* erkänns beslutet om det har meddelats eller annars gäller i den stat där adoptivbarnet hade hemvist när adoptionsförfarandet inleddes. Ett adoptionsförfarande får i de flesta fall anses ha inletts när ansökan om adoption gavs in till den domstol eller annan myndighet som har prövat ärendet. Även om adoptivbarnet efter förfarandets inledande fick en ny hemvist, t.ex. genom en flytt till Sverige, kan adoptionsbeslutet erkännas. Bestämmelsen innebär vidare att även adoptionsbeslut från tredjeland som erkänns i adoptivbarnets hemviststat erkänns i Sverige. Frågan om huruvida ett utländskt adoptionsbeslut gäller i ett annat land får avgöras av det landets internationellt privaträttsliga regler.

Enligt *andra punkten* erkänns beslutet om det har meddelats eller annars gäller i den stat där adoptivföräldern eller någon av adoptivföräldrarna hade hemvist när beslutet meddelades. Det betyder att den som har genomfört en adoption – nationell eller internationell – i sitt tidigare hemland anses som förälder även efter en flytt till Sverige. Till skillnad från första punkten är det hemvisten när beslutet meddelades som avgör.

Genom hänvisningen till 5 och 6 §§ i *andra stycket* framgår att bestämmelserna om automatiskt erkännande i förevarande paragraf i viss utsträckning är begränsade. Ett erkännande kan vidare alltid vägras om det står i strid med ordre public (se 8 §).

5 § Om lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling var tillämplig på adoptionen, gäller ett beslut enligt 4 § endast om adoptionen har genomförts i enlighet med 4 § den lagen.

Om det finns synnerliga skäl, får den myndighet som regeringen bestämmer godkänna att beslutet ska gälla i Sverige trots att förutsättningarna för erkännande i första stycket inte är uppfyllda.

I paragrafen finns särskilda bestämmelser om erkännande av vissa adoptionsbeslut som rör barn. Bestämmelserna i paragrafen kompletterar 4 §. Paragrafen saknar motsvarighet i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 15.5.

Syftet med paragrafen är att förhindra att de svenska reglerna om internationell adoption i lagen om internationell adoptionsförmedling kringgås. Den lagen tillämpas när barn med hemvist utomlands ska adopteras av någon med hemvist i Sverige (1 § nämnda lag).

Enligt *första stycket* krävs för ett erkännande enligt 4 § att adoptionen har genomförts i enlighet med lagen om internationell adoptionsförmedling i de fall då den lagen var tillämplig på adoptionen. Det innebär att sökanden antingen ska ha anlitat en auktoriserad adoptionssamman-

slutning eller ska ha fått tillstånd till enskild adoption (4 § nämnda lag). Om det inte framgår av beslutet att en adoptionsammanslutning har anlåtats, kan adoptivföräldrarna visa upp handlingar från den aktuella sammanslutningen för att visa att regelverket har följts. Om det rör sig om en enskild adoption, kan adoptivföräldrarna visa upp beslut om tillstånd till enskild adoption från Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.

Enligt *andra stycket* kan ett beslut som inte gäller i Sverige till följd av att förutsättningarna i första stycket inte är uppfyllda, i vissa fall ändå erkännas i Sverige efter särskilt beslut. För detta krävs att det finns synnerliga skäl, vilket innebär att bestämmelsen är avsedd att tillämpas restriktivt. Det kan röra sig om situationer då det finns en rimlig förklaring till att regelverket för internationella adoptioner inte har följts och det med hänsyn till barnets bästa skulle framstå som stötande om adoptionen inte blev gällande i Sverige.

6 § Om adoptivbarnet hade sin hemvist i Sverige när adoptionsförfarandet inleddes, gäller ett beslut enligt 4 § endast om den myndighet som avses i 5 § andra stycket godkänner att beslutet ska gälla.

I paragrafen finns krav på godkännande i vissa fall för att ett utländskt adoptionsbeslut ska gälla i Sverige. Bestämmelserna i paragrafen kompletterar 4 §. Paragrafen motsvarar delvis 3 § första stycket i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 15.5.

Om ett utländskt adoptionsbeslut avser någon som hade sin hemvist i Sverige när förfarandet inleddes krävs ett särskilt godkännande även om det i och för sig finns förutsättningar för automatiskt erkännande enligt 4 §. Detta innebär att godkännande t.ex. krävs i en situation då någon som har hemvist i Frankrike genomför en styvbarnsadoption i Frankrike av ett barn som har hemvist i Sverige. Till skillnad från 1971 års lag krävs inte att en prövning görs på grund av att adoptivbarnet var svensk medborgare när adoptionsbeslutet meddelades. Om adoptionen rör ett barn görs prövningen liksom enligt hittillsvarande ordning utifrån barnets bästa (jfr prop. 1971:113 s. 45). Ett erkännande kan alltid vägras om det står i strid med ordre public (se 8 §).

7 § Även om förutsättningarna i 4 § 1 eller 2 inte är uppfyllda, får den myndighet som avses i 5 § andra stycket godkänna att ett beslut om adoption som har meddelats av en domstol eller någon annan myndighet i en annan stat och som har fått laga kraft ska gälla i Sverige om det fanns skälig anledning till att saken prövades i den andra staten.

I paragrafen finns bestämmelser om erkännande av utländska adoptionsbeslut efter särskilt godkännande. Paragrafen motsvarar delvis 3 § andra stycket i 1971 års lag.

Ett utländskt beslut om adoption kan erkännas i Sverige i andra fall än som anges i 4 §, om det fanns skälig anledning att ansökan prövades i den andra staten. Förutsättningarna för att erkänna ett utländskt adoptionsbeslut enligt denna paragraf motsvarar möjligheten att få en adoptionsansökan prövad i Sverige när det finns särskilda skäl (se 2 §). För att ett utländskt avgörande ska erkännas är dock kravet lägre ställt.

Det krävs skälig anledning (jfr prop. 1984/85:124 s. 55). Att kraven för att erkänna utländska beslut är lägre ställda än kraven för svensk domstols behörighet är motiverat av värdet av att undvika haltande rättsförhållanden. För att det ska finnas skälig anledning till att adoptionen prövades i den andra staten krävs att det finns en sådan anknytning till den andra staten att det kan anses rimligt att ansökan prövades där. Medborgarskap kan i förening med andra omständigheter innebära att kravet är uppfyllt. En samlad bedömning av omständigheterna får göras för att avgöra om det fanns skälig anledning att ansökan prövades i den andra staten. Avsikten är inte att det ska göras en prövning av om förutsättningarna för adoption var uppfyllda. Ett godkännande kan dock vägras om det utländska beslutet strider mot ordre public (se 8 §).

8 § Ett utländskt beslut om adoption gäller inte i Sverige, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att erkänna beslutet.

I paragrafen finns möjligheten att vägra erkännande av ett utländskt adoptionsbeslut med hänsyn till svensk ordre public. Paragrafen motsvarar 6 § i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 15.6.

Paragrafen är tillämplig i alla situationer då erkännande av ett adoptionsbeslut aktualiseras, både när en myndighet prövar om en adoption ska gälla enligt 5 § andra stycket, 6 § eller 7 § och när en annan förvaltningsmyndighet – t.ex. Skatteverket – eller en domstol tar ställning till om ett utländskt adoptionsbeslut ska ligga till grund för bedömningen.

Frågan om under vilka förutsättningar ett ordre public-förbehåll av detta slag bör tillämpas kan inte besvaras generellt utan får i varje enskilt fall avgöras av berörda myndigheter med hänsyn till samtliga relevanta omständigheter. Ett exempel är att adoptionen framstår som en skenhandling (se prop. 1971:113 s. 48). Andra exempel är att adoptionsbeslutet har meddelats i strid med grundläggande processuella krav på att berörda personer får komma till tals eller att adoptionen har föregåtts av ett olovligt bortförande.

9 § Ett beslut som rör godkännande av ett utländskt adoptionsbeslut som fattats av den myndighet som avses i 5 § andra stycket får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Paragrafen reglerar överklagande av beslut om erkännande enligt 5, 6 och 7 §§. Paragrafen saknar motsvarighet i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 15.5.

Enligt *första stycket* överklagas besluten till allmän förvaltningsdomstol i stället för, som hittills, till regeringen (se 2 § förordningen [1976:834] om prövning av utländskt beslut om adoption).

Enligt *andra stycket* krävs prövningstillstånd för att ett överklagande av förvaltningsrättens beslut ska tas upp av kammarrätten.

Rättsverkningarna av ett utländskt beslut som gäller i Sverige

10 § Ett utländskt beslut om adoption som gäller i Sverige har de rättsverkningar som anges i 4 kap. 21 och 22 §§ föräldrabalken.

Paragrafen reglerar rättsverkningarna av ett utländskt beslut om adoption som gäller i Sverige. Paragrafen motsvarar delvis 4 § i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 15.7.

Ett utländskt beslut kan anses motsvara ett svenskt adoptionsbeslut och bli föremål för erkännande trots att avgörandet enligt lagen i den stat där det meddelades inte i alla avseenden har de rättsverkningar som en svensk adoption har. Det innebär bl.a. att en svag adoption kan erkännas (se kommentaren till 4 §). Om det utländska beslutet är sådant att det erkänns här, ska adoptionen anses ha de rättsverkningar som anges i 4 kap. 21 och 22 §§ föräldrabalken. Det innebär att ett utländskt adoptionsbeslut som erkänns här i alla avseenden har samma rättsverkningar som en svensk adoption. Till skillnad från 1971 års lag gäller detta alla rättsföljder, bl.a. även i fråga om arvsrätt (jfr 4 § 1971 års lag). Enligt 4 kap. 21 § föräldrabalken anses adoptivbarnet som adoptivföräldrarnas barn och inte som barn till sina tidigare föräldrar. En följd av detta blir att det rättsförhållande som vid en svag adoption kvarstår mellan den som adopterats och de tidigare föräldrarna inte erkänns i Sverige. Denna ordning innebär en skillnad i förhållande till vad som gäller enligt 1993 års Haagkonvention som kräver att konventionsstaterna erkänner det rättsförhållande som kvarstår till den tidigare släkten vid en svag adoption (artikel 26) men samtidigt möjliggör omvandling av en svag adoption till en stark adoption (artikel 27). Ett utländskt adoptionsbeslut som erkänns i Sverige får rättsverkningar från den tidpunkt då beslutet får verkan enligt lagen i den stat där beslutet har meddelats (jfr prop. 1971:113 s. 45 f.).

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.
2. Genom lagen upphävs lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption.
3. Den upphävda lagen gäller fortfarande för utländska adoptionsbeslut som har meddelats före ikraftträdandet.

Enligt *första punkten* träder den nya lagen i kraft den 1 juli 2018.

Enligt *andra punkten* upphör 1971 års lag att gälla samtidigt som den nya lagen träder i kraft.

Enligt *tredje punkten* gäller 1971 års lag fortfarande för utländska adoptionsbeslut som har meddelats före ikraftträdandet. Det innebär att den lagen gäller vid bedömningen av om ett utländskt adoptionsbeslut som har meddelats före den 1 juli 2018 gäller i Sverige eller inte och vilka rättsverkningar det har om det erkänns.

Övervägandena finns i avsnitt 17.

19.3 Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

2 kap. Allmänna bestämmelser, definitioner och förklaringar

15 § Med blivande adoptivförälder avses i denna balk den som efter socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran i syfte att adoptera barnet.

Paragrafen innehåller en definition av begreppet blivande adoptivföräldrar. Övervägandena finns i avsnitt 16.

Paragrafen ändras med anledning av att giltighetstiden för ett medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption ska räknas fram till den tidpunkt då sökanden tar emot barnet i sin vård, oavsett om det sker i sökandens hem eller inte. Ändringen innebär att den som genomför en adoption vid tillämpning av balken anses som en blivande adoptivförälder när han eller hon har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran, även om det inte sker i hemmet.

11 kap. Allmänna bestämmelser om föräldrapenningsförmåner

7 § Vid tillämpning av bestämmelserna om föräldrapenningsförmåner likställs med adoption att någon efter socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran i syfte att adoptera barnet.

Vid tillämpning av bestämmelserna om föräldrapenningsförmåner likställs den tidpunkt när den som adopterat ett barn har fått barnet i sin vård med tidpunkten för ett barns födelse, dock inte vid beräkning av barnets ålder.

Paragrafen behandlar tillämpning av bestämmelserna om föräldrapenningsförmåner vid adoption. Övervägandena finns i avsnitt 16.

Första stycket ändras med anledning av att giltighetstiden för ett medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption ska räknas fram till den tidpunkt då sökanden tar emot barnet i sin vård, oavsett om det sker i sökandens hem eller inte. Ändringen innebär att en adoption vid tillämpning av bestämmelserna om föräldrapenningsförmåner anses genomförd redan när barnet tas emot för stadigvarande vård och fostran i adoptionssyfte, även om det inte sker i hemmet.

12 kap. Föräldrapenning

8 § Bestämmelserna om föräldrapenning gäller i tillämpliga delar också vid adoption av barn, med följande undantag:

1. Vid adoption av *den andra makens eller sambons* barn lämnas föräldrapenning inte utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum.

2. Föräldrapenning i samband med föräldrautbildning enligt 6 § till den som avser att adoptera ett barn lämnas inte före den dag då föräldern har fått barnet i sin vård.

Paragrafen behandlar föräldrapenning vid adoption. I *första stycket* första punkten görs ett tillägg med anledning av att sambor ges möjlighet att adoptera. Vidare tas begränsningen av rätten till föräldrapenning vid adoption av eget barn bort. Övervägandena finns i avsnitt 16.

21 kap. Adoptionsbidrag

4 § Adoptionsbidrag lämnas endast till den eller de föräldrar som har *adopterat enligt beslut* av svensk domstol.

Med svensk domstols *beslut* likställs

1. ett utomlands meddelat beslut om adoption som gäller i *Sverige* enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, *och*

2. ett utomlands meddelat beslut om adoption som gäller i *Sverige* enligt lagen (2018:000) om adoption i internationella situationer.

I paragrafen anges efter vilken typ av adoption som adoptionsbidrag lämnas. Övervägandena finns i avsnitt 16.

I *första stycket* görs en språklig ändring med anledning av det nya 4 kap. föräldrabalken. Någon ändring i sak är inte avsedd.

I *andra stycket* ersätts hittillsvarande första punkten med en ny andra punkt med anledning av att en ny lag om adoption i internationella situationer införs.

5 § Adoptionsbidrag lämnas endast för barn som inte hade fyllt tio år när föräldrarna fick *barnet* i sin vård.

Bidrag lämnas inte för adoption av *en makes eller sambos* barn.

I paragrafen finns bestämmelser som begränsar rätten till adoptionsbidrag. Övervägandena finns i avsnitt 16.

I *andra stycket* görs ett tillägg med anledning av att sambor ges möjlighet att adoptera. Vidare tas undantaget från rätten till adoptionsbidrag vid adoption av eget barn bort.

19.4 Förslaget till lag om ändring i föräldraledighetslagen (1995:584)

Hel ledighet med eller utan föräldrapenning

5 § En förälder har rätt att vara helt ledig för vård av barn till dess barnet är 18 månader. En arbetstagare som har adopterat ett barn eller tagit emot ett barn i avsikt att adoptera det har rätt att vara helt ledig i 18 månader från den tidpunkt då arbetstagaren fick barnet i sin vård. Arbetstagarens rätt till sådan ledighet upphör dock när barnet har fyllt 8 år eller vid den senare tidpunkt då barnet har avslutat det första skolåret. Vid adoption av arbetstagarens *makes eller sambos* barn har arbetstagaren inte rätt till ledighet utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade skett.

En förälder har därutöver rätt att vara helt ledig medan föräldern får hel föräldrapenning enligt 12 kap. socialförsäkringsbalken.

Paragrafen reglerar en förälders rätt att vara helt ledig med eller utan föräldrapenning. Övervägandena finns i avsnitt 16.

I *första stycket* görs ett tillägg med anledning av att sambor ges möjlighet att adoptera. Vidare tas begränsningen av rätten till föräldraledighet vid adoption av eget barn bort.

19.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

5 § När en adoption som enligt konventionen erkänns i Sverige har beviljats i ursprungsstaten utan att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess ursprungliga familj har upphört, får adoptionen omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 21 och 22 §§ föräldrabalken. Omvandling får ske endast om de samtycken som avses i artikel 27.1 b i konventionen och i 4 kap. 8 § föräldrabalken har lämnats.

Allmän domstol beslutar om sådan omvandling på ansökan av *adoptivföräldern* eller *adoptivföräldrarna*.

Paragrafen reglerar möjligheten att omvandla en svag adoption som omfattas av 1993 års Haagkonvention till en stark adoption. Övervägandena finns i avsnitt 16.

I *första stycket* ändras hänvisningar med anledning av att ett nytt 4 kap. föräldrabalken införs.

19.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap

Förvärv av svenskt medborgarskap genom adoption

4 § Ett barn som inte har fyllt tolv år och som adopteras av en svensk medborgare blir vid adoptionen svensk medborgare, om

1. barnet adopteras i Sverige, Danmark, Finland, Island eller Norge, eller

2. barnet adopteras genom ett utländskt beslut som gäller i Sverige enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner *eller lagen (2018:000) om adoption i internationella situationer*.

Paragrafen reglerar förvärv av svenskt medborgarskap genom adoption. Övervägandena finns i avsnitt 16.

I *andra punkten* ändras en hänvisning med anledning av att en ny lag om adoption i internationella situationer införs. Hänvisningen utformas med 5 kap. 3 § utlänningslagen (2005:716) som förebild (se även prop. 1996/97:91 s. 115). Ett utländskt beslut om adoption gäller i Sverige under de förutsättningar som anges i 4–8 §§ lagen om adoption i internationella situationer.

19.7 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

6 kap. Vård utanför det egna hemmet

Internationella adoptioner

12 § Ett barn med hemvist utomlands får inte utan socialnämndens medgivande tas emot av någon i syfte att adopteras. Medgivandet ska ha lämnats innan barnet lämnar det land där barnet har sin hemvist.

Ett medgivande får lämnas om sökanden är lämpad att adoptera. Om barnet är känt, ska sökandens lämplighet prövas i förhållande till det enskilda barnet och adoptionen ska även i övrigt kunna antas vara till barnets bästa.

Socialnämnden ska göra en samlad bedömning av sökandens lämplighet. Vid bedömningen ska särskilt beaktas

– sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd,

– sökandens personliga egenskaper och sociala nätverk,

– sökandens ålder och hälsotillstånd, och

– stabiliteten i relationen, om medgivande söks av makar eller sambor.

Innan ett medgivande lämnas ska sökanden ha deltagit i en av kommunen anvisad föräldrautbildning inför adoption. Om sökanden har adopterat barn från utlandet tidigare, får medgivande lämnas även om han eller hon inte har deltagit i föräldrautbildning.

I paragrafen finns bestämmelser om krav på medgivande för att ta emot ett barn för internationell adoption. Övervägandena finns i avsnitt 13.2.

I *första stycket* stryks hänvisningen till föräldrar eftersom en person inte kan adoptera det barn som han eller hon är förälder till. Med förälder avses i detta sammanhang rättslig förälder. Vidare tas undantaget från kravet på medgivande för vårdnadshavare bort. Det innebär att en person som är vårdnadshavare – men inte förälder – och som tar emot det barn som han eller hon har vårdnaden om för adoption först måste ha fått ett medgivande från socialtjänsten. Situationen bör sällan uppkomma men det kan inträffa om ett beslut om vårdnad har fattats i ett annat land och erkänns i Sverige enligt t.ex. Bryssel II-förordningen.

I *andra stycket* införs en anpassad och utvidgad medgivandeprövning för de fall då det vid medgivandeprövningen är känt vilket barn som sökanden vill adoptera. Om det vid medgivandeprövningen är känt vilket barn sökanden vill adoptera ska sökandens lämplighet prövas i förhållande till det enskilda barnet. När sökandens lämplighet bedöms i förhållande till ett visst barn kan det faktum att barnet har en anknytning till sökanden ha betydelse för bedömningen av sökandens lämplighet. Detta innebär dock inte att det generellt ska ställas lägre krav på sökandens lämplighet vid en enskild adoption än vid en annan internationell adoption. En samlad bedömning av om sökanden är lämpad ska alltid göras (se vidare angående tredje stycket). Utöver att sökanden är lämplig krävs i de fall då barnet är känt att adoptionen även i övrigt kan antas vara till barnets bästa. Bestämmelsen syftar till att på ett så tidigt stadium som möjligt avstyra adoptioner som inte är till barnets bästa, t.ex. eftersom barnet har en fungerande familjesituation i hemlandet. Bestämmelsen kan förväntas bli tillämplig främst vid enskilda adoptioner eftersom det oftast är vid sådana adoptioner som adoptionen avser ett på förhand

känt barn. Bestämmelsen är dock tillämplig även i fall då sökanden avser att anlita en auktoriserad adoptionssammanslutning, om det är känt vilket barn som sökanden vill adoptera. Den utvidgade medgivandeprövningen ska göras oavsett om adoptionen omfattas av 1993 års Haagkonvention eller inte. Bestämmelsen kräver att det kan antas att adoptionen är till barnets bästa. Att adoptionen är till barnet bästa och i alla avseenden lämplig behöver alltså inte vara utrett på samma sätt som inför domstolens beslut om adoption (jfr kommentaren till 6 kap. 2 och 3 §§ föräldrabalken). För att adoptionen ska kunna antas vara till barnets bästa ska det i regel krävas att det finns utredning om att barnet har ett behov av adoption. Vilket underlag som socialnämnden ska basera sin bedömning på beror på omständigheterna i det enskilda fallet. I de flesta fall kan sökanden förväntas tillhandahålla underlag för bedömningen. Om sökanden avser att genomföra en adoption som förmedlas av en auktoriserad adoptionssammanslutning och sökanden redan har haft kontakt med en sådan, kan det i vissa fall räcka att socialnämnden tar del av den sammanslutningens material för att bedöma om adoptionen kan antas vara till barnets bästa. Om sökanden avser att genomföra en enskild adoption, måste sökanden själv ta fram underlag, t.ex. i form av intyg och utredning från myndigheter i ursprungsstaten. Det kan beroende på omständigheterna även finnas anledning för socialnämnden att vidta utredningsåtgärder, exempelvis genom kontakter med myndigheter i ursprungsstaten, särskilt om socialnämnden anser att det finns anledning att kontrollera att en uppgift stämmer. Svensk utlandsmyndighet i ursprungsstaten kan i förekommande fall vara behjälplig i kontakterna. Socialnämnden är dock inte skyldig att vidta omfattande utredning om förhållandena i ett annat land. Det huvudsakliga ansvaret för att presentera utredning som visar att en adoption kan antas vara till barnets bästa vilar på sökanden. Om det inte finns tillräcklig utredning för att göra en bedömning ska medgivande inte lämnas.

I *tredje stycket* görs förändringar avseende förutsättningarna för socialnämndens prövning av sökandens lämplighet. Nytt är att det i stycket tydliggörs att en samlad bedömning ska göras. Vidare anges ett antal omständigheter som särskilt ska beaktas. Vissa av dessa omständigheter anges även i den hittillsvarande paragrafen. Det gäller sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd (*första strecksatsen*), sökandens personliga egenskaper och sociala nätverk (*andra strecksatsen*) och sökandens ålder och hälsotillstånd (*tredje strecksatsen*). Nytt är att särskild hänsyn ska tas till stabiliteten i relationen, om medgivande söks av makar eller sambor (*fjärde strecksatsen*).

När det gäller de omständigheter som särskilt ska beaktas och som återfinns i den hittillsvarande bestämmelsen kan ledning hämtas från tidigare förarbeten (se prop. 2003/04:131 s. 57 f. och 86 f.). Avsikten med att betona att en samlad bedömning ska göras är att tydliggöra att de omständigheter som lyfts fram ska ses tillsammans och att syftet inte är att socialnämnden vid sin bedömning ska "boca av" kriterier, vilket bland annat innebär att det inte anges några riktmärken vad gäller sökandens ålder. Det handlar i stället om att göra en bedömning av sökanden som person. Sökanden ska ha förmåga att vara förälder till ett adoptivbarn och ha förutsättningar att ge barnet en trygg uppväxt. Lämplig

lighetsbedömningen ska ta sin utgångspunkt i barnets bästa. Även vid en samlad bedömning kan dock naturligtvis en viss omständighet, t.ex. sökandens hälsotillstånd, få stor eller till och med avgörande betydelse för bedömningen.

Det har blivit vanligare att de barn som är aktuella för internationell adoption har särskilda behov till följd av t.ex. en funktionsnedsättning. Inte sällan har barnet hunnit få traumatiska livserfarenheter. Detta ställer särskilda krav på att de som får tillstånd att genomföra en internationell adoption har de förutsättningar som krävs för att klara det åtagande som adoptionen innebär. Vid denna prövning bör personliga egenskaper och individuella förutsättningar vara i förgrunden för bedömningen.

För den som vill adoptera gäller en nedre åldersgräns om 18 år (se 4 kap. 5 § föräldrabalken). I övrigt ska sökandens ålder finnas med i bedömningen men ska inte vara utgångspunkten för bedömningen. En förutsättning för att sökanden ska vara lämplig som adoptivförälder är att han eller hon har tillräcklig mognad. Om två makar eller sambor vill adoptera gemensamt är en stabil relation en förutsättning. Mot den bakgrunden kan det sällan komma i fråga att en sökande som är 18 år eller några år därutöver tillåts adoptera (se vidare kommentaren till 6 kap. 2 § föräldrabalken). Sökandens ålder ska bedömas med beaktande av hans eller hennes hälsa och övriga förutsättningar.

I flera ursprungsstater finns åldersgränser eller regler om maximal åldersskillnad mellan barnet och den som adopterar. Vissa ursprungsländer accepterar inte ogifta eller samkönade par som adoptivföräldrar. Det kan alltså förekomma att någon som bedöms som lämplig vid en medgivandeprövning i Sverige inte kan bli aktuell för adoption av barn från vissa länder. Om socialnämnden känner till att så är fallet, är det lämpligt att sökandena får information om det.

Att stabiliteten i relationen ska beaktas särskilt i de fall då två personer ansöker gemensamt, dvs. som makar eller sambor, innebär bl.a. att sökandenas relation ska vara varaktig och förtroendefull och att paret tidigare har kunnat hantera påfrestningar som relationen har utsatts för. Detta innebär att det inte bör komma i fråga att besluta om medgivande om sökandena har bott ihop under en mycket begränsad tid. Stabiliteten i relationen hänger nära samman med de personliga egenskaperna och det sociala nätverket och ska bedömas som en del av en helhet.

12 a § Ett medgivande enligt 12 § upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i sökandens vård inom tre år från det att medgivandet lämnades.

Paragrafen, som är ny, reglerar giltighetstiden för ett medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption. Paragrafen motsvarar hittillsvarande 12 § fjärde stycket. Övervägandena finns i avsnitt 13.2.3.

Giltighetstiden förlängs från två till tre år. Vidare ska tiden beräknas fram till den tidpunkt då den som har fått ett medgivande har tagit emot barnet i sin vård i stället för den tidpunkt då barnet har tagits emot i hemmet. Om de blivande föräldrarna i enlighet med ursprungsstatens regelverk bor tillsammans med barnet under en tid i barnets hemviststat innan det fattas ett adoptionsbeslut, ska de anses ha tagit emot barnet i sin vård.

13 § Den eller de som vill adoptera är skyldiga att anmäla till socialnämnden om deras omständigheter ändras mer väsentligt under den tid medgivandet gäller. *Om ett barn inte har föreslagits för adoption inom två år från det att medgivandet lämnades, ska socialnämnden, om det inte är obehövligt, kontrollera om omständigheterna har ändrats.*

Medgivandet ska återkallas, om förutsättningarna för det inte längre finns. Medgivandet kan återkallas även när barnet har tagits emot av den eller dem som vill adoptera, om en fortsatt vistelse hos dem inte vore förenlig med barnets bästa.

Paragrafen innehåller bestämmelser om uppföljning och återkallelse av medgivanden att ta emot ett barn för internationell adoption. Övervägandena finns i avsnitt 13.2.3.

I *första stycket* införs en skyldighet för socialnämnden som kompletterar den upplysningsskyldighet som i första meningen åläggs den som har fått ett medgivande att ta emot ett barn för internationell adoption. Enligt en ny andra mening ska socialnämnden kontrollera om omständigheterna har ändrats i det fall det inte har lämnats ett s.k. barnbesked inom två år från det att medgivandet beslutades. Syftet med denna uppföljning är i första hand att socialnämnden på eget initiativ ska kunna fånga upp ändrade förhållanden som annars riskerar att inte komma till socialnämndens kännedom. Det handlar om förändringar av relevans för medgivandet, t.ex. arbetslöshet, sjukdomar eller förändringar i familjebilden (jfr prop. 1996/97:91 s. 83). Detta ger även socialnämnden en möjlighet att lämna råd och stöd till den som har fått medgivandet. Hur uppföljningen ska ske beror på omständigheterna i det enskilda fallet, inte minst vilken kontakt som redan finns mellan socialnämnden och den som har fått medgivandet. Det kan i många fall vara lämpligt att socialnämnden träffar personen eller begär in underlag. Kontrollen innebär inte att det ska göras en ny medgivandeprövning. Om det framkommer att förhållanden har förändrats väsentligt kan socialnämnden dock behöva göra en förnyad bedömning. Om den visar att det inte längre finns förutsättningar för ett medgivande, ska det enligt andra stycket återkallas.

En kontroll behöver inte ske om det är obehövligt. Det kan t.ex. handla om att den som vill adoptera själv redan har anmält förändrade förhållanden enligt första meningen eller att det visar sig att ett barnbesked, och därmed även en prövning enligt 14 §, är nära förestående.

Andra stycket, som är nytt, innehåller bestämmelser om återkallelse av medgivandet och motsvarar hittillsvarande första stycket andra och tredje meningarna.

10 kap. Nämndorganisation

5 § Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

- 1 kap. 4 och 9 §§ föräldrabalken,
- 2 kap. 1, 4–6 och 8–9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja en utredning eller att lägga ner en påbörjad utredning,
- 3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,
- 4 kap. 14 § föräldrabalken,
- 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket föräldrabalken,

- 6 kap. 13 a § föräldrabalken, dock endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden,
- 6 kap. 15 c § tredje stycket föräldrabalken,
- 6 kap. 19 § föräldrabalken när det gäller beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge,
- 7 kap. 7 § föräldrabalken när det gäller godkännande av avtal om att underhållsbidrag ska betalas för längre perioder än tre månader,
- 11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte omfatta befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 5 kap. 2 § denna lag eller att fullgöra nämndens uppgifter enligt 16 kap. 18 § eller 18 kap. 19 § socialförsäkringsbalken.

Paragrafen reglerar socialnämndernas möjlighet att delegera uppgifter enligt föräldrabalken. Övervägandena finns i avsnitt 10.2.

I *första stycket* görs ett tillägg som innebär att uppdraget till socialnämnden att utse någon att genomföra en adoptionsutredning enligt 4 kap. 14 § föräldrabalken kan delegeras. Liksom när det gäller vårdnadsutredningar är det lämpligt att uppgiften att utse utredare läggs över på någon vid nämnden som leder och fördelar arbetsuppgifter av sådant slag, t.ex. socialchefen eller chefen för familjerätten (jfr prop. 1990/91:8 s. 70 f.).

19.8 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

5 kap. Uppehållstillstånd

Uppehållstillstånd på grund av anknytning

3 § Uppehållstillstånd ska, om inte annat följer av 17–17 b §§, ges till

1. en utlänning som är make eller sambo till någon som är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige,

2. ett utländskt barn som är ogift och

a) har en förälder som är bosatt i eller har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige, eller

b) har en förälder som är gift eller sambo med någon som är bosatt i eller har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige,

3. ett utländskt barn som är ogift och som har adopterats eller som avses bli adopterat av någon som vid tidpunkten för adoptionsbeslutet var och fortfarande är bosatt i eller har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige, om barnet inte omfattas av 2 och om adoptionsbeslutet

– har meddelats eller avses komma att meddelas av svensk domstol,

– gäller i Sverige enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, eller

– gäller i Sverige enligt lagen (2018:000) om adoption i internationella situationer,

4. en utlänning som är förälder till ett ogift utländskt barn som är flykting eller annan skyddsbehövande, om barnet vid ankomsten till Sverige var skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, eller om barnet lämnats ensamt efter ankomsten, och

5. en utlänning som är förälder till ett ogift utländskt barn som är flykting eller annan skyddsbehövande, eller en annan vuxen person som får anses ha trätt i

föräldrarnas ställe, om utlännningen befinner sig i Sverige och beslutet om hans eller hennes asylansökan fattas i samband med beslutet om barnets asylansökan.

När en ansökan om uppehållstillstånd grundas på ett beslut om adoption som har meddelats av svensk domstol, ska den anknytning som har uppkommit genom beslutet godtas i ärendet om uppehållstillstånd.

Upphållstillstånd enligt denna paragraf ska gälla minst ett år. Upphållstillstånd som beviljas ett ogift barn enligt första stycket 2 b ska gälla för samma tid som föräldrarnas uppehållstillstånd. Om ett nytt tidsbegränsat uppehållstillstånd beviljas en utlännning som med stöd av första stycket 1, 2, 4 eller 5 har beviljats ett tidsbegränsat uppehållstillstånd på grund av anknytning till en skyddsbehövande, ska det nya tillståndet gälla i minst två år, om inte tvingande hänsyn till den nationella säkerheten eller den allmänna ordningen kräver en kortare giltighetstid.

Under perioden 20 juli 2016–19 juli 2019 gäller de begränsningar i första och tredje styckena som framgår av 6 § första stycket samt 7 och 8 §§ lagen (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige.

Paragrafen reglerar uppehållstillstånd på grund av adoption. Övervägandena finns i avsnitt 16.

I *första stycket* ändras en hänvisning med anledning av att en ny lag om adoption i internationella situationer införs.

19.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (2016:1013) om personnamn

Efternamn

Förvärv av efternamn genom adoption

6 § Efter ett beslut om adoption ska adoptivbarnet ges ett nytt efternamn. Detta gäller dock inte om en make *eller sambo* adopterar den andra makens *eller sambons* barn eller om en domstol har beslutat enligt 8 §.

När makar *eller sambor* adopterar gemensamt får adoptivbarnets efternamn vara

1. ett efternamn som adoptivföräldrarna eller någon av dem bär,
2. ett efternamn som någon av adoptivföräldrarna har burit,
3. ett dubbelt efternamn enligt 20 § andra stycket som är bildat av efternamn som adoptivföräldrarna bär,
4. ett efternamn som är bildat av något av adoptivföräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna -son eller -dotter, eller som är bildat på jämförligt sätt, eller
5. ett efternamn som något av adoptivföräldrarnas gemensamma barn bär.

Ett efternamn enligt andra stycket 2 får inte vara ett namn som har förvärvats genom äktenskap, utom i det fall en adoptivförälder som avlidit bar namnet vid sin död.

När ett adoptivbarn adopteras av en person ensam gäller andra stycket 1, 2 och 4 och tredje stycket den föräldern.

Paragrafen reglerar förvärv av efternamn genom adoption. I *första och andra styckena* görs tillägg med anledning av att sambor ges möjlighet att adoptera. Övervägandena finns i avsnitt 16.

Förnamn

27 § En person får förvärva eller ändra förnamn genom

1. tillägg av ett eller flera namn,
2. byte av ett eller flera namn,
3. strykning av ett eller flera namn, dock inte alla, *eller*
4. ändring av ordningsföljden mellan två eller flera namn.

Paragrafen reglerar hur förnamn får förvärvas eller ändras.

I *tredje punkten* görs ett förtydligande genom att ”eller” läggs till i uppräkningsen. Detta innebär ingen ändring i sak.

Uppdraget

Utredningen har i uppdrag att göra en allmän översyn av reglerna om adoption i 4 kap. föräldrabalken. Utredningen ska ta ställning till om det i syfte att stärka barnperspektivet finns anledning att ändra reglerna om domstolens prövning i ärenden om adoption. Domstolarnas beslutsunderlag i adoptionsärenden ska undersökas, innefattande bl.a. en undersökning av vilka åtgärder socialnämnden vidtar vid en begäran om yttrande och i vilken utsträckning barn får komma till tals. Utredningen ska mot bakgrund av det som framkommer ta ställning till om reglerna behöver ändras eller kompletteras för att förbättra domstolens beslutsunderlag och säkerställa att adoptionen är till barnets bästa. Vidare ska utredningen uppmärksamma frågor om sambors möjlighet att adoptera, samtycken till adoption och åldersgränserna för att få adoptera.

I uppdraget ingår vidare att utreda vissa frågor som särskilt gäller internationell adoption. Behovet av åtgärder för att säkerställa barnets bästa i situationer där en adoption inte sker genom en förmedling av en auktoriserad sammanslutning (enskild adoption) ska undersökas. Vidare ska behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige i syfte att adopteras övervägas. Slutligen ska en allmän översyn göras av lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag).

4 kap. föräldrabalken

Ett tydligare barnperspektiv

De centrala bestämmelserna om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken. Bestämmelserna är tillämpliga i alla ärenden om adoption som prövas av svensk domstol, dvs. även vid internationell adoption.

Utredningen föreslår att 4 kap. föräldrabalken upphävs och ersätts av ett nytt kapitel. Det nya kapitlet har en annan systematik och ett modernare språk. Enligt utredningens bedömning ges det i lagstiftningen inte tillräcklig ledning för bedömningen i ärenden om adoption. I syfte att tydliggöra barnperspektivet föreslår utredningen att det i 4 kap. föräldrabalken införs en grundläggande bestämmelse om att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption som rör barn under 18 år. Detta är i linje med bl.a. FN:s barnkonvention och den i Haag den 29 maj 1993 dagtecknade konventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (1993 års Haagkonvention). I lagtexten anges vissa omständigheter som ska beaktas särskilt vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. En sådan omständighet är viljan och förmågan hos barnets biologiska föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Vidare ska beaktas den personliga relationen i övrigt mellan barnet och de biologiska föräldrarna och sökandens förutsättningar att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldrabarnförhållande. Den redan gällande bestämmelsen om att hänsyn ska tas till barnets vilja samordnas med bestämmelsen om barnets bästa.

Utredningen föreslår vidare att det införs en särskild bestämmelse om adoption av den som har fyllt 18 år (vuxenadoption). Adoption ska i dessa fall få ske om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera. Vid bedömningen ska särskilt beaktas om sökanden har uppföstrat den som han eller hon vill adoptera eller om det på annat sätt har uppkommit ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande mellan dem.

Lägsta ålder för att adoptera

Utredningen anser att den som vill adoptera, liksom i dag, normalt bör ha fyllt 25 år. Generellt sett ställs andra krav på adoptivföräldrar än på biologiska föräldrar och föräldraskapet kräver en särskilt stor mognad. Liksom i dag bör sökanden dock få vara yngre än 25 år vid en styvbarnsadoption. Undantag från 25-årsgränsen bör också i andra fall kunna göras om det med hänsyn till barnets bästa finns särskild anledning, t.ex. om det finns en annan nära personlig anknytning mellan barnet och sökanden.

Sambor och adoption

Utredningen föreslår att sambor ska kunna prövas som adoptivföräldrar på samma sätt som gifta par och registrerade partner. Det innebär att två sambor gemensamt kan adoptera ett barn och att en sambo kan adoptera den andra sambons barn. Genom adoptionen ska vårdnaden om barnet automatiskt bli gemensam för båda samborna.

Utredningen föreslår vidare att möjligheten för en make att adoptera ensam om den andra maken lider av en allvarlig psykisk störning tas bort. Även om barnet inte får något föräldra-barnförhållande till adoptantens make riskerar barnet att hamna i en miljö som kan vara mycket påfrestande.

Samtycken

Liksom i dag bör huvudregeln vara att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan eget samtycke. En vetorätt för barnet är viktig med hänsyn till de mycket ingripande rättsverkningar som en adoption innebär. Det undantag från kravet på samtycke som i dag gäller i vissa fall när barnet är mellan 12 och 16 år tas bort.

Ett barn under 18 år bör som huvudregel inte få adopteras utan föräldrarnas samtycke. Det undantag från samtyckeskravet som gäller för en förälder som inte är barnets vårdnadshavare bör enligt utredningens mening behållas. Det är visserligen viktigt att en förälders motstånd mot en adoption beaktas i adoptionsärendet. Även en förälder som inte har del i vårdnaden om barnet kan betyda mycket för barnet. Han eller hon kan vara väl insatt i barnets förhållanden och ha en god kontakt med barnet. Utredningen anser dock att det i lagen inte bör ställas upp särskilda krav för adoption mot en icke vårdnadshavande förälders vilja. Detta skulle ytterligare försvåra adoptioner, t.ex. när barnet har varit placerat i ett familjehem och en överflyttning av vårdnaden har skett. Även styvbarnsadoptioner skulle avsevärt försvåras jämfört med i dag.

Utredningen gör vidare bedömningen att den vetorätt som en vårdnadshavande förälder normalt har i ett ärende om adoption bör behållas.

Här beaktar utredningen framför allt att det saknas stöd för att just vetorätten är anledningen till det i dag låga antalet nationella adoptioner. Med hänsyn till de mycket ingående rättsverkningar som en adoption innebär finns det särskild anledning att vara försiktig med inslag av tvång. I syfte att underlätta nationella adoptioner när detta är till barnets bästa är det lämpligt att det utvecklas arbetssätt för att främja samförståndslösningar i frågor om adoption och att det ges stöd till dem som arbetar med dessa frågor inom kommunerna. Detta bör vara Socialstyrelsens uppgift.

Domstolens beslutsunderlag

Utredningen har genomfört en enkätundersökning riktad till socialnämnder och har även haft andra kontakter med bl.a. företrädare för socialtjänst, domstolar och adoptionsorganisationer. Mot bakgrund av det som har framkommit föreslår utredningen att ett antal åtgärder vidtas för att domstolen ska få ett bättre beslutsunderlag i ärenden om adoption. Utredningen har följande förslag.

- Det ska inte längre ska vara socialnämnden som yttrar sig till domstolen. På samma sätt som i vårdnadsutredningar ska nämnden i stället utse någon att genomföra utredningen. Begäran ska normalt rikta sig till endast en kommun som får ansvaret för hela utredningen.
- Domstolen ska kunna ge riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken den ska vara slutförd.
- Barnet ska inom ramen för utredningen om det är möjligt ges relevant information och erbjudas den rådgivning som kan behövas.
- Om det behövs, ska utredaren försöka klarlägga inställningen hos barnets föräldrar och särskilt förordnade vårdnadshavare. Utredaren ska om det är möjligt informera om förutsättningarna för och rättsverkningarna av adoptionen och erbjuda den rådgivning som kan behövas.
- Utredaren ska redovisa det som har framkommit för domstolen och lämna förslag till beslut.
- Sekretess ska inte hindra utredaren från att inhämta uppgifter från en annan kommun.
- Det införs en bestämmelse om reservforum för socialnämnden.
- Domstolen får en tydligare skyldighet att skriftväxla med bl.a. föräldrarna till den som sökanden vill adoptera.

Utredningen gör också bedömningen att de som genomför utredningar i ärenden om adoption behöver tydligare stöd och vägledning än i dag. Vägledning behövs dels när det gäller frågor om hur utredningen ska bedrivas, bl.a. om när och hur samtal ska ske med barnet och barnets föräldrar, dels till hjälp för den bedömning som utredaren ska göra av vad som är bäst för barnet. Detta bör vara Socialstyrelsens uppgift.

Upplysning om barnets ursprung

Utredningen föreslår att det införs en bestämmelse om att den som har adopterat ett barn så snart det lämpligen kan ske ska upplysa barnet om att han eller hon är adopterad. Om någon har adopterat sin makes eller sambos barn är denna skyldighet gemensam för adoptanten och maken

eller sambon. Bestämmelsen är inte sanktionerad men är en viktig markering av att barnet har rätt till kunskap om sitt ursprung.

Enskild adoption

Huvudregeln är att den som vill adoptera ett barn med hemvist utomlands ska anlita en auktoriserad sammanslutning för förmedlingen av adoptionen. MIA kan dock ge tillstånd till att adoptionen får ske utan sådan förmedling (s.k. enskild adoption). Det har under utredningens arbete framkommit att enskild adoption ofta är förenad med problem när det gäller dokumentation och utredning. Gällande rätt tillåter också adoptanterna att vända sig direkt till svensk domstol med en ansökan om adoption utan att socialnämnden har gett sitt medgivande till att sökanden får ta emot barnet i adoptionssyfte och utan att MIA har gett sitt tillstånd till att adoptionen får ske utan förmedling av en adoptionsorganisation.

Utgångspunkterna för utredningens förslag är att det ur ett barnperspektiv är bättre att en adoption förmedlas av en adoptionsorganisation. Det är önskvärt att få en ökad korrespondens mellan det socialrättsliga och det civilrättsliga regelverket, så att det inte finns flera vägar att gå för att adoptera. Utredningen föreslår därför att regelverket kring enskild adoption stramas upp och görs mer enhetligt.

Möjligheterna att få ett tillstånd till enskild adoption begränsas till att gälla släktingbarn eller situationer där det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Prövningen ska inte som i dag göras av MIA utan av socialnämnden. Ett tillstånd till enskild adoption ska få ges endast om ett medgivande har lämnats för sökanden att ta emot barnet för adoption och det därvid har prövats att den tänkta adoptionen är till barnets bästa.

Om ansökan avser ett barn under 18 år som har förts eller avses bli fört till Sverige för adoption, ska svensk domstol få ta upp en ansökan om adoption till prövning endast om adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation eller tillstånd har givits till enskild adoption.

Medgivande att ta emot ett barn för adoption

Bestämmelser om medgivande att i adoptionssyfte ta emot ett barn med hemvist utomlands finns i 6 kap. 12–15 §§ socialtjänstlagen (2001:453). Utredningen föreslår att det införs en uttrycklig bestämmelse som reglerar sökandens ålder vid en ansökan om medgivande. Huvudregeln blir att ett medgivande inte får lämnas om den eller de sökande har fyllt 43 år. Detta gäller dock inte om barnet har en personlig anknytning till sökanden eller det annars finns särskilda skäl. Den tid som medgivandet gäller förlängs från två till tre år. Det ska vara tillräckligt att sökandena inom denna tid har fått barnet i sin vård. Barnet ska däremot inte behöva ha tagits emot i sökandenas hem.

I vissa fall kan det redan vid ansökan om medgivande stå klart vilket barn sökanden vill adoptera. Utredningen föreslår att socialnämnden i ett

sådant fall ska pröva om den tänkta adoptionen är till barnets bästa. Om det t.ex. framkommer att barnet har en fungerande familj i sitt hemland och därför saknar behov av en adoption, ska medgivande inte lämnas. På detta sätt får medgivandeprövningen ett tydligare barnperspektiv och en adoption som inte är till barnets bästa kan avstyras på ett tidigare stadium än vad som är fallet i dag.

När ett medgivande har lämnats avseende ett bestämt barn, ska det inte behöva göras någon ytterligare prövning av om adoptionsförfarandet får fortsätta (6 kap. 14 § socialtjänstlagen) förutsatt att adoptionen inte omfattas av 1993 års Haagkonvention. Prövningen fyller ingen praktisk funktion i dessa fall eftersom socialnämnden redan vid medgivandeprövningen har bedömt att den tänkta adoptionen är till barnets bästa.

För det fall ett barn med hemvist i Sverige ska adopteras av någon med hemvist i ett land som är anslutet till 1993 års Haag-konvention föreslår utredningen att det inte som i dag ska vara MIA utan socialnämnden som utför de uppgifter som anges i artikel 16.1 i 1993 års Haagkonvention. Socialnämnden ska alltså sammanställa en rapport med bl.a. upplysningar om barnets bakgrund och tillgänglighet för adoption, säkerställa att nödvändiga samtycken har lämnats och fastställa om den tänkta placeringen är till barnets bästa.

Internationellt privaträttsliga frågor

1971 års lag innehåller internationellt privaträttsliga bestämmelser i frågor om adoption. Utredningen föreslår att 1971 års lag ersätts av en ny lag. Den föreslagna lagen utgår i större utsträckning än 1971 års lag från den s.k. hemvistprincipen. Svensk domstol ska vara behörig om den eller de sökande har hemvist i Sverige eller om den som sökanden vill adoptera har hemvist här. Vidare ska behörighet finnas om en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare, förutsatt att hemviststatens myndigheter saknar behörighet att pröva ansökan. En ansökan ska också i andra fall kunna prövas om det finns särskild anledning att saken prövas i Sverige. Så kan vara fallet om det finns anknytning till flera länder, men ingen anknytning är starkare än den till Sverige.

Även enligt den föreslagna lagen är huvudregeln att en ansökan om adoption ska prövas enligt svensk lag. Utredningen föreslår dock ett undantag från detta. Om ansökan avser ett barn under 18 år som har hemvist utomlands eller som har förts till Sverige i syfte att adopteras, ska frågor om föräldrarnas samtycke till adoptionen prövas enligt lagen i barnets ursprungsstat. Om det enligt den utländska lagen inte krävs något samtycke av barnets föräldrar, t.ex. därför att föräldrarna har frantagits föräldraansvaret, behövs det alltså inte heller något samtycke i det svenska adoptionsärendet. Den föreslagna lagvalsregeln ska inte tillämpas om det saknas regler om adoption i barnets ursprungsstat.

Det ligger i barnets intresse att en adoption som har beslutats i en stat som barnet och/eller adoptanterna hade en naturlig nära anknytning till erkänns i Sverige. Genom att erkänna en sådan adoption kan dubbla processer undvikas och barnets rättsliga ställning stärkas. Med denna utgångspunkt föreslår utredningen att ett lagakraftvunnet avgörande om

adoption ska erkännas i Sverige om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där adoptanten hade hemvist när avgörandet meddelades. Ett avgörande ska vidare erkännas om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där den som har adopterats hade hemvist när adoptionsförfarandet inleddes. I detta fall krävs – om den som har adopterats var under 18 år och adoptanten hade hemvist i Sverige – att adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation eller att adoptanten har fått tillstånd att adoptera utan förmedling av en sådan organisation. Ett godkännande av MIA ska krävas om den som har adopterats var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet meddelades. MIA ska också kunna godkänna andra avgöranden om adoption om det med hänsyn till en parts hemvist, medborgarskap eller annan anknytning fanns skälig anledning att ansökan prövades i den andra staten. MIA:s beslut ska inte som i dag få överklagas till regeringen utan till allmän förvaltningsdomstol.

Utredningen bedömer att det – utöver den gällande bestämmelsen om s.k. ordre public – inte behövs några andra bestämmelser om vägrat erkännande, konkurrerande förfaranden eller fastställelse av utländska avgöranden.

Ett utländskt avgörande som erkänns i Sverige ska som regel ha samma rättsverkningar som en svensk adoption. Om adoptionen enligt lagen i den stat där den beslutades inte innebär att det rättsliga förhållandet mellan den som har adopterats och hans eller hennes ursprungliga släkt har upphört (svag adoption), ska adoptionen dock inte heller i Sverige få sådan verkan.

Det ska vara möjligt att omvandla en svag adoption till en stark adoption. Omvandling beslutas av allmän domstol på ansökan av adoptanten eller adoptanterna.

Behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige för att adopteras

Utredningen har övervägt behovet av särskild företrädare för barn som kommer till Sverige i avsikt att adopteras. Utredningens bedömning är att gällande rätt ger tillräckliga förutsättningar för att tillvarata dessa barns rättigheter. Så länge barnet inte har fått uppehållstillstånd i Sverige är det möjligt att förordna en god man för barnet med stöd av lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. Berörda myndigheter (främst Migrationsverket, socialnämnden och överförmyndaren) kan dock behöva uppmärksammas på detta. Från den tidpunkt barnet har fått uppehållstillstånd – och därmed normalt hemvist i Sverige – kan bestämmelserna i 6 kap. föräldrabalken om särskild företrädare för barnet användas för att tillgodose barnets behov av representation.

1 Förslag till lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag är tillämplig på frågor om adoption när det finns anknytning till en annan stat.

Lagen gäller inte om något annat följer av annan lag eller av förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.

Svensk domstols behörighet

2 § En ansökan om adoption får tas upp av svensk domstol, om

1. den eller de sökande har hemvist i Sverige,
2. den som sökanden vill adoptera har hemvist i Sverige,
3. en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet att pröva ansökan, eller
4. det i annat fall än som avses i 1–3 finns särskild anledning att saken prövas i Sverige.

3 § En ansökan som gäller ett barn under 18 år som har förts eller avses bli fört till Sverige för adoption, får tas upp till prövning endast om

1. adoptionen har förmedlats av en sammanslutning som är auktoriserad enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, eller
2. sökanden eller sökandena har fått tillstånd att adoptera barnet utan förmedling av en sådan sammanslutning.

Tillämplig lag

4 § En ansökan om adoption prövas enligt svensk lag.

Om ansökan avser ett barn under 18 år, ska domstolen vid bedömningen av om adoptionen är till barnets bästa särskilt beakta om en sökande eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på något annat sätt har anknytning till en annan stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet, om adoptionen inte blir gällande där.

5 § Om ansökan avser ett barn under 18 år som har hemvist utomlands eller som har förts till Sverige i syfte att adopteras, ska frågor om föräldrarnas samtycke till adoptionen prövas enligt lagen i barnets ursprungsstat.

Första stycket gäller inte om det saknas regler om adoption i barnets ursprungsstat.

Det som har sagts om barnets föräldrar gäller även i fråga om den som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe i barnets ursprungsstat.

Erkännande av utländska avgöranden

6 § Ett lagakraftvunnet avgörande om adoption som har meddelats av en utländsk domstol eller annan myndighet gäller i Sverige

1. om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där adoptanten eller adoptanterna hade hemvist när avgörandet meddelades, eller

2. om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där den som har adopterats hade hemvist när adoptionsförfarandet inleddes.

7 § Om den som har adopterats var under 18 år och adoptanten eller adoptanterna hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet meddelades, gäller avgörandet i det fall som sägs i 6 § 2 endast om

1. adoptionen har förmedlats av en sammanslutning som var auktoriserad enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, eller

2. adoptanten eller adoptanterna har fått tillstånd att adoptera barnet utan förmedling av en sådan sammanslutning.

8 § Om den som har adopterats var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet meddelades, gäller avgörandet i Sverige endast om det godkänts av en myndighet. Regeringen meddelar föreskrifter om vilken myndighet som avses.

9 § En myndighet får i andra fall än som sägs i 6 § godkänna att ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan myndighet om adoption gäller i Sverige, om det med hänsyn till en parts hemvist, medborgarskap eller annan anknytning fanns skälig anledning att ansökan prövades i den andra staten. Regeringen meddelar föreskrifter om vilken myndighet som avses.

10 § Ett utländskt avgörande får inte tilläggas giltighet i Sverige, om det med hänsyn till barnets bästa skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att erkänna avgörandet.

Rättsverkningarna av ett utländskt avgörande om adoption

11 § Ett utländskt avgörande om adoption som gäller i Sverige har de rättsverkningar som anges i 4 kap. 19–22 §§ föräldrabalken.

Om adoptionen enligt lagen i den stat där den beslutades innebär att det rättsliga förhållandet mellan den som har adopterats och hans eller hennes ursprungliga släkt inte har upphört, får adoptionen inte heller i Sverige sådan verkan. I förhållande till adoptanten och dennes släktingar har adoptionen dock samma rättsverkningar som en svensk adoption.

Omvandling av en svag adoption

12 § En adoption som erkänns i Sverige och som har de rättsverkningar som sägs i 11 § andra stycket kan omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 19 § föräldrabalken.

Omvandling får ske om samtycke till en sådan adoption har lämnats av

1. den som har adopterats, i de fall som anges i 4 kap. 7 § föräldrabalken, och

2. den eller dem vars samtycke i övrigt krävdes för adoptionen enligt Bilaga 2 lagen i den stat där den beslutades.

13 § Omvandling av en adoption beslutas av allmän domstol på ansökan av adoptanten eller adoptanterna.

I fråga om domstolens behörighet tillämpas 2 § och 4 kap. 1 § andra stycket föräldrabalken.

Vid domstolens handläggning gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010 då lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption ska upphöra att gälla.

2. Äldre bestämmelser om svensk domstols behörighet ska tillämpas i fråga om ärenden som har inletts hos en domstol före ikraftträdandet. 3 § gäller inte i ett sådant fall.

3. Bestämmelserna i 6–13 §§ tillämpas även i fråga om ett utländskt avgörande som har meddelats före ikraftträdandet. Om avgörandet gällde i Sverige vid ikraftträdandet, gäller avgörandet dock fortfarande även om det inte följer av 6–10 §§.

Ett utländskt avgörande som har meddelats före ikraftträdandet gäller inte i Sverige, om det även har meddelats ett svenskt avgörande om adoption avseende den som har adopterats.

2 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken
dels att 4 kap. ska upphöra att gälla,
dels att 2 kap. 7 § och 7 kap. 7 § ska ha följande lydelse,
dels att det i balken ska införas ett nytt kapitel, 4 kap., av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

7 §¹

Socialnämnden får lägga ned en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller

3. har lämnats samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 8 eller 9 § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämndens beslut att lägga ned en påbörjad faderskapsutredning får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

4 kap. Om adoption

Allmänna förutsättningar för adoption

1 § Adoption beslutas av allmän domstol.

En ansökan om adoption får göras av den eller dem som vill adoptera. Ansökan tas upp av tingsrätten i den ort där en sökande eller den som sökanden vill adoptera har sitt hemvist. Om det inte finns någon behörig domstol, tas ansökan upp av Stockholms tingsrätt.

2 § Barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption av barn under 18 år.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska särskilt beaktas

- viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran,
- den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna och

¹ Senaste lydelse 1994:1433.

– förutsättningarna för sökanden att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande. Bilaga 2

Även när barnets samtycke inte krävs, ska hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

3 § Den som har fyllt 18 år får adopteras, om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera. Vid bedömningen ska särskilt beaktas om

- sökanden har uppfostrat den som sökanden vill adoptera, eller
- det på annat sätt har uppkommit ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande mellan dem.

4 § Den som adopterar ska ha fyllt 25 år.

Även den som har fyllt 18 år men inte 25 år får adoptera, om adoptionen avser en makes eller sambos barn eller det annars med hänsyn till barnets bästa finns särskild anledning.

Makars och sambors adoption

5 § Makar och sambor får inte adoptera annat än gemensamt.

Den ena maken eller sambon får dock med den andra makens eller sambons samtycke adoptera dennes barn. En make får även annars adoptera ensam, om den andra maken vistas på okänd ort.

6 § Andra än makar och sambor får inte adoptera gemensamt.

Samtycken

7 § Den som har fyllt 12 år får inte adopteras utan eget samtycke.

Ett samtycke enligt första stycket behövs inte, om den som sökanden vill adoptera är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av en psykisk störning eller något annat liknande förhållande.

8 § Den som inte har fyllt 18 år får inte adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke ska ha inhämtats när hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten.

Ett samtycke enligt första stycket behövs inte av den som

1. är utan del i vårdnaden,
2. är varaktigt förhindrad att samtycka på grund av en psykisk störning, eller
3. vistas på okänd ort.

9 § Den som står under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare får inte adopteras utan dennes eller deras samtycke.

Förbud mot ersättning

10 § Ansökan får inte bifallas, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll.

Ett avtal om ersättning eller underhåll som borde ha medfört att ansökan avsågs om domstolen hade känt till avtalet, är utan verkan även om ansökan bifalls.

Utredningen i ärenden om adoption

11 § Domstolen ska se till att ärenden om adoption blir tillräckligt utredda.

Om den som sökanden vill adoptera inte har fyllt 18 år, ska domstolen uppdra åt socialnämnden att utse någon att genomföra en utredning till grund för domstolens bedömning.

Domstolen får ange riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken den ska vara slutförd. Om det behövs, får domstolen förlänga denna tid. Domstolen ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

12 § Den som genomför en utredning enligt 11 § andra stycket ska, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning. Barnet ska, om det är möjligt, ges relevant information och erbjudas den rådgivning som kan behövas.

Utredaren ska, om det behövs, även försöka klarlägga inställningen hos barnets föräldrar och särskilt förordnade vårdnadshavare. Utredaren ska, om det är möjligt, informera om förutsättningarna för och rättsverkligheterna av adoptionen och erbjuda den rådgivning som kan behövas.

Andra stycket gäller inte om barnet har sitt hemvist utomlands eller har förts till Sverige i syfte att adopteras.

13 § Utredaren ska redovisa det som har framkommit för domstolen och lämna förslag till beslut.

14 § Utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för utredningen skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som avses i 11 § andra stycket. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden utsett att genomföra utredningen.

15 § Om det inte finns någon behörig socialnämnd som kan ges i uppdrag att utse någon att genomföra en utredning i ärendet, ska uppdraget ges till en nämnd i Stockholms kommun som fullgör sådana uppgifter.

16 § Om den som sökanden vill adoptera inte är svensk medborgare och saknar permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt i Sverige, ska domstolen om det behövs inhämta ett yttrande från Migrationsverket.

Skriftväxling

17 § Domstolen ska ge den som är förälder till den som sökanden vill adoptera tillfälle att svara inom en viss tid. Domstolen ska samtidigt upplysa om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något svar till domstolen.

Första stycket gäller inte, om

1. det saknas anledning att anta att ansökan kommer att bifallas,
2. det inte kan klarläggas var föräldern befinner sig, eller
3. det framgår att föräldern samtycker till adoptionen och det är uppenbart onödigt att föräldern ges tillfälle att svara.

Det som i första och andra stycket sägs om en förälder gäller även

1. den som sökanden vill adoptera, om han eller hon har fyllt 18 år och
2. den som är särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare för den som sökanden vill adoptera.

Handläggningen i övrigt

18 § Vid domstolens handläggning av ärenden enligt detta kapitel gäller i övrigt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Rättsverkningarna av en adoption

19 § Den som har adopterats ska i rättsligt hänseende anses som barn till den som har adopterat honom eller henne (adoptanten) och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Om en make eller sambo har adopterat den andra makens eller sambons barn, ska den som har adopterats dock anses som makarnas eller sambornas gemensamma barn.

Första stycket gäller inte, om något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur.

20 § När det gäller den adopterades ställning i förhållande till adoptanten och dennes släktingar upphör all verkan av adoptionen, om den som har adopterats senare adopteras av någon annan än adoptantens make eller sambo.

21 § Om två makar eller sambor gemensamt har adopterat ett barn som enligt 6 kap. ska stå under någons vårdnad, står barnet från den tidpunkt då adoptionen vinner laga kraft under vårdnad av båda makarna eller samborna. Detsamma gäller om en make eller sambo har adopterat den andra makens eller sambons barn.

22 § Den som har adopterat ett barn ska så snart det lämpligen kan ske upplysa barnet om att han eller hon är adopterad. Om någon har adopterat sin makes eller sambos barn, gäller skyldigheten även maken eller sambon.

7 kap.

7 §²

Underhållsbidrag betalas i förskott för kalendermånad.

Avtal om att underhållsbidrag för framtiden *skall* betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader är giltigt endast om avtalet är skriftligt och

Avtal om att underhållsbidrag för framtiden *ska* betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader är giltigt endast om avtalet är skriftligt och

² Senaste lydelse (1983:397).

bevittnat av två personer. Är barnet under arton år *skall* avtalet dessutom vara godkänt av socialnämnden i kommun där barnet eller dess vårdnadshavare är varaktigt bosatt eller, om ingen av dem är varaktigt bosatt i riket, av socialnämnden i Stockholm.

Rätten får bestämma annat betalningssätt än som anges i första stycket, om det finns särskilda skäl.

Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp *skall* betalas till socialnämnden om barnet är under arton år. *I fråga om sådan betalning tillämpas 4 kap. 6 § andra stycket tredje meningen.*

bevittnat av två personer. Är barnet under arton år *ska* avtalet dessutom vara godkänt av socialnämnden i kommun där barnet eller dess vårdnadshavare är varaktigt bosatt eller, om ingen av dem är varaktigt bosatt i riket, av socialnämnden i Stockholm.

Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp *ska* betalas till socialnämnden om barnet är under arton år. *För det belopp som har betalats in ska en efter underhållsskyldigheten anpassad livränta åt barnet köpas in hos en försäkringsgivare genom nämndens försorg, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.*

Betalning i strid mot denna paragraf medför inte befrielse från skyldigheten att betala underhållsbidrag på föreskrivet sätt.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

2. Om en socialnämnd enligt äldre bestämmelser har fått i uppdrag att lämna ett yttrande i ett ärende om adoption som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstolen, ska nämnden även efter ikraftträdandet vara behörig. I ett sådant fall gäller inte 4 kap. 11 § andra stycket i kapitlets nya lydelse.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 5 § lagen (1962:381) om allmän försäkring ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Bestämmelserna om föräldrapenning gäller i tillämpliga delar också vid adoption av barn. Är det frågan om adoption av andra makens *barn eller adoptivbarn eller av eget* barn utges föräldrapenning dock inte utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum. Som adoption anses även att någon tar emot ett barn i avsikt att adoptera det. Tidpunkten då den försäkrade fått barnet i sin vård jämföras därvid med tidpunkten för barnets födelse. Föräldrapenning utges dock inte för barn som fyllt tio år.

Bestämmelserna om föräldrapenning gäller i tillämpliga delar också vid adoption av barn. Är det frågan om adoption av andra makens *eller sambons* barn utges föräldrapenning dock inte utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum. Som adoption anses även att någon tar emot ett barn i avsikt att adoptera det. Tidpunkten då den försäkrade fått barnet i sin vård jämföras därvid med tidpunkten för barnets födelse. Föräldrapenning utges dock inte för barn som fyllt tio år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

¹ Senaste lydelse 1985:87.

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §¹

Bidrag lämnas endast för barn som inte fyllt tio år när adoptivföräldrarna fick det i sin vård. Bidrag lämnas inte om adoptionen avser *eget eller makes barn eller makes adoptivbarn*.

Bidrag lämnas endast för barn som inte fyllt tio år när adoptivföräldrarna fick det i sin vård. Bidrag lämnas inte om adoptionen avser *makes eller sambos barn*.

Bidrag lämnas endast för adoptioner som förmedlats av en sammanlutning som är auktoriserad enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

¹ Senaste lydelse 2004:766.

5 Förslag till lag om ändring i föräldraledighetslagen (1995:584)

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 5 § föräldraledighetslagen (1995:584) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

En förälder har rätt till hel ledighet för vård av barn till dess barnet är 18 månader oavsett om föräldern får föräldrapenning eller inte.

En förälder har därutöver rätt till hel ledighet medan föräldern får hel föräldrapenning enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring.

För en arbetstagare som har adopterat ett barn eller tagit emot ett barn i avsikt att adoptera det *skall* tiden 18 månader i stället räknas från den tidpunkt då arbetstagaren fått barnet i sin vård. Är det fråga om adoption av arbetstagarens makes *barn eller av eget* barn, har arbetstagaren inte rätt till ledighet utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum. Rätten till ledighet för adoptivföräldrar upphör när barnet fyllt åtta år eller vid den senare tidpunkt då barnet har avslutat det första skolåret.

För en arbetstagare som har adopterat ett barn eller tagit emot ett barn i avsikt att adoptera det *ska* tiden 18 månader i stället räknas från den tidpunkt då arbetstagaren fått barnet i sin vård. Är det fråga om adoption av arbetstagarens makes *eller sambos* barn, har arbetstagaren inte rätt till ledighet utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum. Rätten till ledighet för adoptivföräldrar upphör när barnet fyllt åtta år eller vid den senare tidpunkt då barnet har avslutat det första skolåret.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

¹ Senaste lydelse 2006:442.

6 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

Härigenom föreskrivs att 3 och 5 §§ lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §¹

Ansökningar som avses i artikel 14 i konventionen *skall* göras hos socialnämnden i sökandens eller sökandenas hemkommun.

Socialnämnden skall

a) sammanställa rapporter enligt artikel 15.1 i konventionen,

b) pröva frågor om samtycke enligt artikel 17.c i konventionen,

c) vidta åtgärder enligt artikel 21 i konventionen.

I 6 kap 12–15 §§ socialtjänstlagen (2001:453) finns bestämmelser om att socialnämnden prövar frågor om medgivande att i adoptionssyfte ta emot barn med hemvist utomlands.

Ansökningar som avses i artikel 14 i konventionen *ska* göras hos socialnämnden i sökandens eller sökandenas hemkommun.

Socialnämnden ska

1) sammanställa rapporter enligt artikel 15.1 i konventionen,

2) vidta åtgärder enligt artikel 16.1 i konventionen,

3) pröva frågor om samtycke enligt artikel 17.c i konventionen,

4) vidta åtgärder enligt artikel 21 i konventionen.

5 §

När en adoption som enligt konventionen erkänns i Sverige har beviljats i ursprungsstaten utan att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess ursprungliga familj har upphört, får adoptionen omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 8 § föräldrabalken. Omvandling får ske endast om de samtycken som avses i artikel 27.1 b i konventionen och i 4 kap. 5 § föräldrabalken har lämnats.

När en adoption som enligt konventionen erkänns i Sverige har beviljats i ursprungsstaten utan att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess ursprungliga familj har upphört, får adoptionen omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 19 § föräldrabalken. Omvandling får ske endast om de samtycken som avses i artikel 27.1 b i konventionen och i 4 kap. 7 § föräldrabalken har lämnats.

¹ Senaste lydelse 2001:476.

Allmän domstol beslutar om sådan omvandling på ansökan av Bilaga 2
adoptanten eller adoptanterna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

7 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Den eller de som vill adoptera ett barn från utlandet *skall* anlita en sammanslutning som avses i 3 §. *Detta gäller dock inte enstaka fall av adoption som avser släktingbarn eller där det annars finns särskilda skäl att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning. Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MLA) skall i sådana fall innan barnet lämnar landet pröva om förfarandet är godtagbart.*

Föreslagen lydelse

4 §¹

Den eller de som vill adoptera ett barn från utlandet *ska* anlita en sammanslutning som avses i 3 §.

Socialnämnden får i enskilda fall innan barnet lämnar landet medge undantag från kravet i första stycket, om

1. adoptionen avser ett släktingbarn eller

2. det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning.

Ett tillstånd enligt andra stycket får ges endast om ett medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453) har meddelats och det enligt tredje stycket i den nämnda paragrafen har prövats att adoptionen är till barnets bästa. Tillståndet meddelas av socialnämnden i den eller de sökandes hemkommun.

¹ Senaste lydelse 2004:769.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.
 2. En ansökan om tillstånd till enskild adoption som getts in till MIA före ikraftträdandet ska även efter ikraftträdandet handläggas där. Äldre bestämmelser ska tillämpas i sådana ärenden.

8 Förslag till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Ett barn som inte har fyllt tolv år och som adopteras av en svensk medborgare blir vid adoptionen svensk medborgare, om

1. barnet adopteras i Sverige, Danmark, Finland, Island eller Norge, eller

2. barnet adopteras genom ett utländskt beslut som godkänts eller annars gäller i Sverige enligt lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption eller som gäller enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

2. barnet adopteras genom ett utländskt beslut som *har* godkänts eller annars gäller i Sverige enligt lagen (2010:000) om internationella rättsförhållanden rörande adoption eller som gäller enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

9 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453) dels att 6 kap. 12 och 14 §§ och 10 kap. 4 och 5 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas två nya paragrafer, 6 kap. 12 a–12 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

12 §¹

Ett barn med hemvist utomlands får inte utan socialnämndens medgivande tas emot *i syfte att adopteras av någon som inte är barnets förälder eller har vårdnaden om barnet. Medgivande skall* inhämtas innan barnet lämnar det land där det har sitt hemvist.

Medgivande får lämnas endast om den sökande är lämpad att adoptera. Vid den bedömningen skall särskild hänsyn tas till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandens ålder, hälso-tillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Sökanden skall vidare ha deltagit i av kommunen anvisad föräldra-utbildning inför adoption.

Om sökanden har adopterat barn från utlandet tidigare får medgivande lämnas även om han eller hon inte har deltagit i föräldrautbildning.

Medgivandet upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i hemmet inom två år från det medgivandet lämnades.

Ett barn med hemvist utomlands får inte utan socialnämndens medgivande tas emot *av någon i syfte att adopteras. Medgivandet ska* inhämtas innan barnet lämnar det land där barnet har sitt hemvist.

Ett medgivande får lämnas endast om den sökande är lämpad att adoptera. Vid bedömningen ska särskild hänsyn tas till

– sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd,

– sökandens hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk och

– om medgivande söks av makar eller sambor, stabiliteten i deras relation.

Om ansökan gäller ett bestämt barn, krävs utöver det som sägs i andra stycket att adoptionen även i övrigt är till barnet bästa.

Sökanden ska, om han eller hon inte har adopterat barn från utlandet tidigare, ha deltagit i en föräldrautbildning som anvisas av kommunen.

¹ Senaste lydelse 2004:770.

12 a §

Ett medgivande enligt 12 § får inte lämnas om sökanden eller sökandena vid tidpunkten för ansökan har fyllt 43 år. Detta gäller dock inte, om barnet har en personlig anknytning till sökanden eller det annars finns särskilda skäl.

12 b §

Ett medgivande enligt 12 § upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i sökandens vård inom tre år från det medgivandet lämnades.

14 §

När ett visst barn har föreslagits för adoption, skall socialnämnden skyndsamt och senast inom två veckor från det att den eller de som vill adoptera kommit in med en anmälan om detta pröva om samtycke skall ges till att adoptionsförfarandet får fortsätta. Om det är fråga om ett adoptionsförfarande som omfattas av lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, skall därvid 3 § i den lagen tillämpas. Den tid inom vilken prövning skall ske får förlängas om det finns synnerliga skäl.

När den eller de som vill adoptera har fått ett besked från behörig utländsk myndighet eller organisation om att ett barn är tillgängligt för adoption, ska socialnämnden skyndsamt och senast inom två veckor från det att den eller de som vill adoptera kommit in med en anmälan om detta pröva om samtycke ska ges till att adoptionsförfarandet får fortsätta. Om det är fråga om ett adoptionsförfarande som omfattas av lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, ska 3 § i den lagen tillämpas. Den tid inom vilken prövning ska ske får förlängas om det finns synnerliga skäl.

Första stycket gäller inte om det medgivande som har lämnats enligt 12 § avser ett bestämt barn och det inte är frågan om ett adoptionsförfarande som omfattas av lagen med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

4 §

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8, 12 och 13 §§ denna lag, 4 och 6 §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27 och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga *samt* 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8, 12 och 13 §§ denna lag, 4 och 6 §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27 och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall *samt 4 § andra stycket lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.*

5 §²

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

- 1 kap. 4 och 9 §§ föräldrabalken,
- 2 kap. 1, 4–6, 8–9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,
- 3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,
- 4 kap. 11 § *andra stycket föräldrabalken när det gäller beslut att utse utredare i ärenden om adoption,*
- 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket föräldrabalken,
- 6 kap. 19 § föräldrabalken när det gäller beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge,
- 7 kap. 7 § föräldrabalken när det gäller godkännande av avtal om att underhållsbidrag *skall* betalas för längre perioder än tre månader,
- 7 kap. 7 § föräldrabalken när det gäller godkännande av avtal om att underhållsbidrag *ska* betalas för längre perioder än tre månader,
- 11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte omfatta befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 5 kap. 2 § denna lag eller att fullgöra nämndens uppgifter enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller 17 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd.

² Senaste lydelse 2006:463.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.
2. Äldre bestämmelser ska tillämpas i fråga om ansökningar om medgivande enligt 6 kap. 12 § som givits in till socialnämnden före ikraftträdandet.

10 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 3 § utlänningslagen (2005:716) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

3 §¹

Uppehållstillstånd *skall*, om inte Uppehållstillstånd *ska*, om inte annat följer av 17–17 b §§, ges till annat följer av 17–17 b §§, ges till

1. en utlänning som är make eller sambo till någon som är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige,

2. ett utländskt barn som är ogift och

a) har en förälder som är bosatt, eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning, i Sverige, eller,

b) har en förälder som är gift eller sambo med någon som är bosatt, eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning, i Sverige,

3. ett utländskt barn som är ogift och som adopterats eller som avses bli adopterat av någon som vid tidpunkten för adoptionsbeslutet var och som fortfarande är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige, om barnet inte omfattas av 2 och om adoptionsbeslutet

– har meddelats eller avses komma att meddelas av svensk domstol,

– gäller i Sverige enligt lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption, eller

– gäller i Sverige enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, och

4. en utlänning som är förälder till ett ogift utländskt barn som är flykting eller skyddsbehövande i övrigt, om barnet vid ankomsten till Sverige var skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, eller om barnet lämnats ensamt efter ankomsten.

När en ansökan om uppehållstillstånd grundas på ett beslut om adoption som har meddelats av svensk domstol, *skall* den anknytning som har uppkommit genom beslutet godtas i ärendet om uppehållstillstånd.

Uppehållstillstånd enligt denna paragraf *skall* gälla minst ett år.

När en ansökan om uppehållstillstånd grundas på ett beslut om adoption som har meddelats av svensk domstol, *ska* den anknytning som har uppkommit genom beslutet godtas i ärendet om uppehållstillstånd.

Uppehållstillstånd enligt denna paragraf *ska* gälla minst ett år.

¹ Senaste lydelse 2006:220.

Bilaga 2

Uppehållstillstånd som beviljas ett
ogift barn enligt första stycket 2 b
skall gälla för samma tid som
förälderns uppehållstillstånd.

Uppehållstillstånd som beviljas ett
ogift barn enligt första stycket 2 b
ska gälla för samma tid som
förälderns uppehållstillstånd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Göta hovrätt, Stockholms tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Växjö tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Varbergs tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Umeå tingsrätt, Kammarrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Malmö, Domstolsverket, Migrationsverket, Socialstyrelsen, Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (numera Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd), Barnombudsmannen, Skatteverket, Lunds universitet, Stockholms universitet, Linköpings universitet, Diskrimineringsombudsmannen, Botkyrka kommun, Danderyds kommun, Lidingö kommun, Stockholms kommun, Växjö kommun, Malmö kommun, Göteborgs kommun, Sundsvalls kommun, Umeå kommun, Rädda Barnen, Bris – Barnens Rätt i Samhället, Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges advokatsamfund, Adopterade Koreaners Förening, Barnens Vänner Internationell adoptionsförening, Ensamstående adoptivföräldrars förening, Familjeföreningen för internationell adoption, Familjerättssociomerns Riksförening, Familjevårdens Centralorganisation, Förbundet Adoptionscentrum, Organisationen för vuxna adopterade och fosterbarn, Riksförbundet för Samhällets Styvbarn och Riksförbundet Gode män och Förvaltare.

Vansbro kommun, Östersunds kommun, Föreningen för Svenskar i världen, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Adopterade Etiopiers och Eritreaners Förening, Adoptionsföreningen La Casa, African Hope Adoption, Barnen Framför Allt – Adoptioner, Chicola, föreningen för adopterade från Latinamerika, Familjehemmens Riksförbund, Föreningen Sveriges Socialchefer, Föreningen Sveriges Överförmyndare, Islamiska samarbetsrådet, Judiska Församlingarnas i Sverige Centralråd, Korean @doptees Worldwide, Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter (numera Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter), Riksförbundet För Familjers Rättigheter, Riksorganisationen Sveriges Makalösa föräldrar, Sveriges Buddhistiska Samarbetsråd och Sveriges Kristna Råd har avstått från att yttra sig.

Yttranden har dessutom kommit in från DHR – Delaktighet Handlingskraft Rörelsefrihet – Förbundet för ett samhälle utan rörelsehinder, NKMR Nordiska kommittén för mänskliga rättigheter och några privatpersoner.